

Tar Károly

KEDVES KÖNYVEIM KÖNYVE

Tar Károly: Kedves könyveim könyve

Tar Károly

Kedves könyveim könyve

Előszó

Lépés a Gutenberg-galaxisból

A változó időnek megfelelően, a kezében könyvet tartó ember jelképe helyébe a képernyőre meredő ember figurája kerül. De azért még nincs vége a Gutenberg-galaxisnak, ne készüljünk a temetésére. Napjainkban is számos erőfeszítésnek lehetünk tanúi, amelyek mind azért történnek, hogy a könyv népszerűsége továbbra is megmaradjon. Felesleges riogatnunk magunkat azzal, hogy máról holnapra eltűnik. Inkább csak átalakul. Olyasvalami történik, mint amikor az agyagtáblákról áttértünk a pergamenre, a papiruszra rajzolásról a nyomtatásra. A jövőben írásbeliségünk hordozója nemcsak a papír, hanem a mágneses lemez és a számítógép lesznek. Az indokok sorából most csak a szövegek kezelhetőségét, a digitális könyvek könnyebb terjeszthetőségét, raktározását, olcsóságát vegyük figyelembe, és azt, hogy növekvő könyvéhségünkhöz amúgy sem lesz elég földünk minden erdeje.

A „tessék elképzelni” helyett a már meglévő könyvhelyettesítő eszközeinket sorolom: Van már könyv nagyságú, vékony, villamoson, buszon, földalatti olvasható, ágyba vihető, ha szükséges bársonyos tapintású számítógép, amelybe több vaskos könyv szövege elfér, amelyet gombnyomásra, érintésre vagy akár olvasási sebességünknek megfelelően önműködő lapozgatásra is beállíthatunk. A legújabb hordozható telefonokba épített számítógépek kiválóan alkalmasak arra, hogy ne csak a távirati irodák híreit, Internet-oldalakat, hanem a beletáplált könyvek szövegeit is olvassuk képernyőjükről. Már „bejáratás” alatt van az e-papír, ami nem más mint papír vastagságú, újságoldalnyi számítógép, amelynek raktárában kisebb könyvtár is elfér.

És most tessék elképzelni, hogy valamely klasszikus világirodalmi hírességet eredetiben szándékozunk olvasni. Ehhez betöltjük kedvenc hordozható számítógépünkbe összes műveit, életrajzeit, a róla szóló irodalomtörténeti köteteket, szótárakat, enciklopédiákat, fordításokat és minden egyebet, ami csak eszünkbe jut. Kényelmesen elhelyezkedünk a karosszékben, ágyban, napozón, vonaton, repülőn és fel sem kell állnunk ahhoz, hogy a választott szöveg tökéletes megértéséhez szükséges segédkönyvekbe is

„belelapozzunk”. A betöltéshez máris segítségünkre van a Magyar Elektronikus Könyvtár (www.mek.oszk.hu).

Ilyen meggondolásból, a jövőre figyelve, készítettem válogatott írásaimat tartalmazó lemezem is, amelyet olvasóim figyelmébe ajánlok.

De megbecsülöm és kötetbe menekítem kedves könyveimről írott soraimat is, amelyekből kedvvel válogattam. Közel van már az idő, amikor minden könyvünk elektronikusan is elérhető lesz.

KÖNYV (ÉS KÖNYVSOROZAT) ISMERET, K

Ittë *

A vers emberiségre gyakorolt hatásáról miért éppen most mondanánk szép közhelyeket? Még tél van, és olykor felemelt fejünket sűrűn beverjük az erkölcstelenség szmogjának zúzmarás felhőibe, számolunk és összeszámolunk, krajcároknak örülünk, könnyes szemű édesanyánkat utánozva már menekülünk a gondoktól. Ki olvas manapság minálunk verset?

Az iskola egyetlen rohanás: bele a fémországú életbe, a technikába, a számok, az alkatrészek, a szerszámok csikorgó világába, mindennapi kenyereink előteremtésének, tervezésnek, építésnek, jövőálmódásnak szédítő távlatába. A tanulás évei után kultúránk: csinnadrattás ünnepek sora, s aki egyébre is ráér, annak felejtő, pihentető olvasmányok, rágógumi-sorok és művek csendes feldarálása jelenti a művelődést. És közben gondolatok szálldosnak körülöttünk, költői erőlködések is, hogy tartós, szíjas-ökörnyálként keringjenek és elállják vagy mutassák utunk, amelyen önmagunkhoz juthatunk. A generációként következő évszakok forgásában egyszerre van tavaszunk és telünk, érzelmes forró nyarunk és sok esőt permetező őszi. Vannak pillanatok, amikor úgy érezzük, már nem hasadhat tovább az atommag magja, a kvantumelmélet bedöglött, mint egy kiszáradt gépkocsi, a határozatlansági reláció hasba rúgta a filozófiát, jobb, ha a fizika marad a saját kaptafájánál, minden nyitott és ugyanakkor zárt, csak a költőnek van joga távoli asszociációkra, így amikor úgy érezzük, hogy nekünk befellegzett, akkor jöhet a költő. Mindig is jönnie kell. Zenével, szavak mágiájával, érzések kavalkádjával, értelmet találó értelemmel, csöndes nyári esőként reményt keltő simogatással.

Idei első verseskönyvünk ilyen. Tessék fellapozni, beleolvasni, végig mormolni, mint imádságot volt szokás, gondolatot lopni belőle, és cserélni isteni gondolatot.

A kritikusok szedjék szét a költői képeket, terítsék ki milliméter-papírra felvezethető grafikonokra a minden értelemben mártott vers indukciós erőit. A költő barátai emeljék a költőt vállukra és hordozzák körül nagyrabecsülésük többhasábos fényében. Az egykori analfabéta tanfolyamok fejesei és a kötelezően tíz éves iskolapadot koptatók, a csavarokat bűgyürgetők, a cipőfelsőrészt készítő, a tüzes vasat literrel mérők, a mezőkön gépeiket dühösen ostorozók, az istállóban silószagban edzetek, és az érettségivel jövőt álmódók, a hivatásuk mellett hajszállal elcsúszott értelmiségiek és az önmagukat másokért csontig égetők, mindnyájan, akik törjük még anyanyelvünk szavait – tehát az olvasók –, úgy vegyük kezünkbe ezt a könyvet fogott 114 különböző, pontos méretre megmunkált lélekdarabot, hogy cserealkatrészként bármikor használhatjuk majd őket.

Bizonyára szükségünk lesz egyikre-másikra, az élet, rendre kikoptat belőlünk rosszat, de jót is: mindent.

Használati utasítás: szívünkkel olvassuk a verset. S ne szégyelljük, ha egy-egy szó, gondolat rögtön lelkünkbe illik.

Példának emeljünk ki egy, a kötetet átfogó, a történelem végtelenjéből jött, de a jövőbe is mutató határozószót: itt. Harminchét versben többször is előfordul, így figyelmeztet:

Hová vezet minket a költő. Hegyek mennek az utak ingoványán, a tél is járja / a nyár is hús, havas heves / ma / bennem / benned / bennünk/ itt.” Ahol a „kimerült történelem” fázik bennünk „itt-ott avarok lándzsája szúr” és „...minden / éppen itt és ott van legott...” valahol itt: barátban, gyermekben. Itt napokban és kiáltásban számoljuk a múlt időt, ahol az igazságig kellene élnünk, ahol egyedül összetartani sem könnyű, mert hiába menekülünk régmúlt korokba, tudásba, szentbe, szépbe, ha valami közeleli éget, amiért nem jár „madárnyi dicsőség”. Itt sem. Csak a „pontos idő világít”, amikor talált pillanat: „menekülő vizek közt vak követ / kinek a helytállás kalandja is kaland még”.

Itt könyveink várfala előtt állunk és cselekszünk: könyvtár és kenyér küzdelme” az életünk, reggeltől halálig, ahol „sose halnak meg a könyvek.../ a dolgoknak mégsem könnyebb/ megmaradni!”

Itt fáj, hogy olykor a semmibe szerelmes a gondolat, hogy nagy játék az anyaföld, az emberi hamuban könyvek hamuja s egy-két gondolat.

Az említett határozószón kívül mindegyre szemünkbe szűr könyves világunk felhánytorgatása, babusgató leltára: minket őriznek – mondja a költő. A dolgaink, a könyveink, akkor is, amikor éppen nem vagyunk itt, mert éppen átmegyünk egy kicsit a mindenből el, óhajtásunk őrzik: embernek lenni. Mert „mit is mond a költemény?” Azt, hogy „a költészet az egyetlen/ megtört remény.” S a költő dolga: „Egyetlen lehetséges védekezés, hogy utolsó percig közvetíteni fogom, mi megy itt végbe...” általa miénk az emlékezés, erdő módján is, amely öt megmaradt fában átélte a szelek éveit. Itt – figyeljük mekkora gordiuszi csomót old a költő – elhagyja a sürgetésből szült kiegészítéseket, most, mást és mit? nélkül, nem fél az ismétléstől: itt, itt, itt...

Jól beszél, velünk gondol.

Himnuszok hangján: „inkább bármitől szakadok el, mint a könyvtáramtól,/ inkább bármitől, mint a temetőimtől, inkább bármitől, / mint önmagamtól. / A lélek, amiben már test vagyok – a papír élére fog írni Kolozsvár nyomdáinak.

Itt lenni: - ez halál előtt megtalált megoldás, / ez a hazám. Mert „itt tudok

a legjobban lehajtott /fejjel mindenütt lenni. / Hol én, hol idegen - / s dolgozunk mindahányan.”

Patinás hang ez, évszázados érzelmeket kongat és idéz. Például fejedelmünket, Bethlent és Bocskait egyszerre. Az utóbbi szerint is: ha a sors „erre a szép földre plántálta, nagyra nevelte és floreálta” a népet. Itt kell helyt állnia az összefogás szellemében. A mátt mutatva a múltból merít a költő és elkezdődött szellemi atomkorunk jövőjében gondol.

Követni őt, önmagunkba látni, vele hinni, mindnyájunkat óvni, sötétség ellen menni (nagyapák játszanak itt, valami székely Shakespeare, néma forgatókönyve szerint) – ez a dolgunk.

Az idén – az év pontba sűríthető, a végtelenig tágítható – ilyen egyszerűen mélyen, líraian és gondolatainkba fájdtóan ezt még nem mondta senki. Az itt felerősödő és elhalkuló leitmotívum bennünk zengő messa di voce kell hogy legyen, olyan egyszerűen és magától értetődően szóljon, mint a lenni múlt- és jövő ideje, mintha mindenkor minden tőlünk függne, minket szolgálna költői alázattal és kitárulkozással, és számon kért és szemünkbe vágott, a közhelyig lerágott egyetlen igazságunk volna.

**Lászlóffy Aladár: Hol én, hol idegen. Eminescu Könyvkiadó, Buc. 1982 (Igazság. XLIV. évf. 51. sz., 1982. március.)*

Jogaink könyve*

Öröm még magamban egy futó találkozásunk hangulatát: fiatalságom tudatlansága és az akkor még szilvapattintáshoz hasonló módon kettőbe osztott világ (a magja azóta a szemébe került) a „hibás” abban, hogy Mikó Imrét előbb, mint embert ismerhettem meg. Állt az egyetemi jegyzetekkel és szakkönyvekkel teletömött Egyetem utcai kicsi könyvesboltban. Állt a pult mögött, és kimerevített írópapírra írt kihegyezett ceruzával, apró betűkből, sűrű sorokat. Keze ügyében lágy radírgumi, gyakran szavakat, félmondatokat törölt. Valami olyasmit írt, amihez jól jött az időnkénti szünet, amikor a könyv-vásárlókkal foglalkozott, útbagazított és magyarázott. Ezt nem szolgálai módon tette, nem is túlzottan nyájasan, tudását fitogtatóan, hanem készségesen, közvetlen barátkozással. Tanárnak hittem, olyannak, akit pillanatok alatt megszeret a diák, mindazok akik tanulni vágnak. Tanuló voltam magam is, az újságírást próbáltam, gyakoroltam minden „utcán heverő témán”. Valakitől megtudtam a nevét, és hírfejet írtam a szíves emberről. A titkár jónak találta az írást, de Mikó Imre nevét törölte. Később

egy gin mellett megmagyarázta, hogy szerinte miért nem helyes leírni ezt a nevet. Csodálkoztam. Később, amikor egyre többet megtudtam patinás nevű ismerősömről, egyre jobban szégyelltem magam: nem hírfejet, hanem belemenős riportot, folytatásos interjút kellett volna írnom róla. Bizonyára ebben is segített volna. Mint ahogyan most, öt évvel halála után is segít mindannyiunkon második posztumusz könyvével.

Ennek a könyvnek a bevezető tanulmányában Gáll Ernő „nemzetiségi jogász”-nak nevezi Mikó Imrét. Íróként, szociográfusként, kultúrtörténészként, szerkesztőként ismerjük már. A *Bérc-re esett fa* Bölöni Farkas Sándorról, *Az utolsó erdélyi polihisztor* Brassai Sámuelről szóló életrajzi regényei.

Esszé- és emlékezés-köteteinek mindegyike kedvelt olvasmány, a Dávid Gyulával közösen írt *Petőfi Erdélyben* emlékezetes könyvsiker. *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés* (1932) című tanulmánya, a *Nemzetiségi jog és a nemzetiségi politika* (1944) terjedelmes kötete és ez a nemrég megjelent könyve* mutatják Mikó Imre jogtudósi munkásságának kézzelfogható eredményeit.

Nincs szükség arra, hogy múltját megszépítsük, pályája kezdetén polgári környezetének reá gyakorolt hatáság minimalizáljuk, és tevékenységét elhallgassuk. 1932-ben az Országos Magyar Párt tisztviselőjeként, később titkáráként nem állhatott a baloldali ellenzék mellé, nem támogathatta a MADOSZ-t. Mikó Imre nagysága éppen abban áll, hogy a felszabadulás után „hátrányos” helyzetből indulva, önmagát megújítva állt, teljes erővel, legjobb tudásával nemzetisége szolgálatába. Azt, amit 1932-ben lelkes fiatalként leírt, valójában ekkor ültette önmaga számára is érvényesen gyakorlatba: „Beállunk közkatonának a magyar jövő: munkások és parasztok sorába, s az ő érdekeik értelmi szolgálatában keressük letűnő középosztályunk új nemzedékének a jövő társadalmához való jogát.”

A nemzetiségi jövő, az állampolgári felelősség új feladatait vállalja, és nem az elzárkózást, nem a nyuszi-életmódot, nem a széttárt karú sajnost mutatók pózát, hanem a mindennapi aprómunkát is; jogaink magyarázatát az elméleti levezetésektől az általános műveltségű ember színvonalának megfelelő magyarázatáig és az eligazításokig. „Az egyenjogúság adta alkotmányos lehetőségeket is meg kell ismertetni nemzetiségi dolgozóink minél szélesebb köreivel. A jogtudat így hozzájárul a nemzetiségi tudat erősítéséhez:

tudatossá teszi, hogy van lehetőség sajátszerűségünk megőrzésére a sokszínű állami egység keretei között.”

Mostani kötetében 1965 és 1973 között a Korunkban, az Utunkban és A Hétben megjelent tanulmányai sorakoznak. Szerzőjük még életében kötetet állított össze belőlük. A kiadót dicséri, hogy így összegyűjtve és összefüggéseikkel egésszé alakulva újra nyomdafestéket láthattak ezek a tanulmányok, és ily módon hozzásegítik az olvasót a téma alaposabb megismeréséhez. Az ismétlés a tudás anyja: otthonérzésünk tudatosítása állandó feladat. Hasznos például időn-ként felemlíteni azt is, hogy „név és otthon, anyanyelv és haza elszakíthatatlan érzelmi kapcsolatban áll egymással”. József Attila szerint is ott a haza „ahol nevemet / hibátlanul írják fölém”.

Mikó Imre gyakorlati hasznú tanulmányát (Az együtt élő nemzetségek jogegyenlősége, 1972-ben közölte folytatásokban A Hét) megtaláljuk ebben a kötetben is, de hasznos összevetni A Hét 1978-ban megjelent évkönyvében újraközölt szöveggel, mert ez tartalmazza Szepessy Tibor kiegészítéseit is az addig terjedő törvények és rendeletek értelmezésével. E tanulmány előtt olvassuk el Gáll Ernő már említett eligazító és elgondolkasztató bevezetőjét, és sorra minden Mikó írást: egyikből a nemzetiség meghatározásának nehézségeire következtethetünk, a másiból megtudjuk, hogy olyan országban élünk, amelyben nemzetiségi jogainkat az Alkotmányba foglalták. Mikó Imre világosan és közérthetően fogalmaz, amikor levezeti, hogy a nemzetiség a nemzet kicsinyített mása, jövője nem az asszimilálódás, hanem a beilleszkedés, mert ezt diktálja sajátos minősége, „a közös nyelv, a közös hagyományokban gyökerező kultúra”, amely „az összetartozás tudatában, tagjainak együttérzésében és nemzetiségük megtartására, fejlesztésére irányuló akaratában nyilvánul meg”. Ez nem csupán jog, hanem az ország előrehaladása érdekében szükséges kötelesség is. Kiderül e könyvből többek között az is, hogy „a nacionalisták szeretik ragyogó színekben feltüntetni nemzetüket, s a legnemesebb jellembeli és szellemi ékességekkel ruházzák fel annak tagjait”. Ez vezet aztán a többi nép lebecsüléséhez. Óvakodjunk ettől. Erre történelmünk tanít. Ezt példázzák a Nyelv-használat és jogtörténet Erdélyben, valamint a Hazai művelődés cím alatt a kötetbe sorolt tanulmányok, nagyjaink: a „hídtartók”, kétnyelvűségünk és a műveltségünkkel mindenben felülemelkedők. Mindannyiunknak látókká és értökké kell válnunk ebben a nagyon is zűrzavaros kérdésben.

Próbáljuk Mikó Imre után Eötvös jelszavával: „Eszméim győzedelme legyen emlékjelem!” és múltunk vizsgálatával tisztelgünk mindazok előtt, akik e kérdés megoldásában előttünk jártak. Újabb találkozásunk Mikó Imrével arra is figyelmeztet, hogy munkásságát valakinek vagy valakiknek folytatniuk kell. Leírt és íratlan jogaink ismerete erkölcsi kérdés, az állampolgári felelősség kérdése, amit az itt maradás és az életépítés sűrűsödő gondjai rónak reánk. Mikó Imre könyve ehhez nyújt nélkülözhetetlen segítséget: a tudás, a műveltség a mi hajtóerőnk, és lesz a mindenkori jövőben is.

**Mikó Imre: Változatok egy témára, Kritérium, 1981.
(Igazság. XLIV. évf. 51. sz., 1982. március 3.)*

Bátor beszédért*

Soha jobbkor ez a Tamási Áron publicisztikákból válogatott kötet [2], amely egyik legsajátosabb és maradandóan legnagyobb írónk teljesebb megismerését éppen úgy szolgálja, mint közéletünkben és irodalmi életünkben a jobb tájékozódást. Mert a történelem spiráljáról a múlt tükrében láthatjuk a jelent és a jövőt. Mert a Szűzmáriás királyfi, az Ábel trilógia, az Énekes madár, a Jégtörő Mátyás és a Csalóka szivárvány szerzője ugyanakkor a Bajszerző nagyvilág, az Erdélyi szellem a Bajlátott földön, a Tiszta beszéd és a sokat emlegetett Cselekvő ifjúság cikksorozatok szerzője és a Vásárhelyi Találkozón megfogalmazott Hitvallás kigondolója, olyan közéleti ember, aki, mert kellett, írói munkája kárára is vállalta és vallotta: „szükség van köznyelven történő időszerű tanításra írásban és élőszóban”.

Bár így gondolkoznának a mai írók is. Azok, akik nagyok és azok is, akik nagynak tartják magukat.

A nemrég kezembe került egy régi, még a század elején indult ifjúsági folyóirat. XIII. évfolyamának lapjain, az egyik irodalmi pályázatának eredményhirdetésében (Zászlónk, 1915. április 15. Fakadó rügyek melléklet, Tamási Áron V. osztályos székelyudvarhelyi főgimnáziumi tanuló nevére bukkantam. A második csoportba sorolt dolgozata (második díjas) a szerkesztő szerint: „Nehézkes, nagytömegű. A gondolatok anyagát nem dolgozta meg a művészi kéz, s ezért hiányzik belőle a könnyedség és az áttekinthetőség.” Úgy hiszem, Tamási Áron első figyelemreméltó próbálkozásáról történik itt említés. Neve később még előfordul a szerkesztői üze-

netekben. Hat évvel később első novellájával pályadíjat nyert. Ettől kezdve Tamási Áron úgy él bennünk, mint népért aggódó, népéhez hű író, küzdő és küszködő, akiben példaképünket, a kivételes tehetséget, a becsületes bátorságot tisztelhetjük.

Bár ezt mondhatnánk minden mai írónkról: a fiatalokról mindenekelelt. „Nekem most nem a műformák és elvi kérdések jelentik az irodalmat, hanem a fájdalom és az öröm, a panasz és a gyermekes kuncogás, a népem sorsa, amely bennem vonaglik, a harc minden hazug és gonosz ördögfia ellen: egyszóval az élet.”

Fél évszázaddal ezelőtt írta ezt Tamási Áron.

A kötet publicisztikáit Bernáth Ernő gyűjtötte össze, és Kacsó Sándor véleményezte. Mindketten Tamási kartársai voltak, részei a régi vitáknak, amelyeknek közepette a romániai magyar irodalom született. Mindjárt, a kezdet kezdetén a történelmi regényről, illetve a múltba menekülés kapcsán a bátorság hiányáról folyt a vita. „Ne öltözzetek páncélba, hogy megmondhassátok az igazságot!” - figyelmeztetett Tamási, és nem történelmünk ismeretét akarta kisebbiteni azzal, hogy a „sereges múltba gyaloglástól” féltette íróinkat. Hanem attól, akkor és mindenkor „... nemegyszer kibúvás az író feladata alól”.

A romániai magyar irodalomban - hála a megnövekedett átlagos életkornak - még számottevő erőt képviselnek az idősebbek, akik maguk is ott bábáskodtak irodalmunk kezdeteinél. Adott tehát a nagy lehetőség, hogy segítségükkel a múlt hibáinak ismétlődését elkerüljük. Móra Ferenc mondta egyszer Tamási Áronnak, hogy várjon a szelídüléssel, mert amikor eljön az öregkor, amúgy is hihetetlenül szelíd lesz. Olyan felesleges ez ma is, mint - Tamásival szólva - a rézsút temetés. Nagy öregjeink nem is igen gyakorolják a megjuhászkodást. Sokkal inkább szembeszökő a fiatalok menekülése. Néhol a mától való menekülés látványossága sem menti őket. Mikor, kitől tanulták? Nem mondhatjuk, hogy fiatal íróinkat ne érdekelné a romániai magyar irodalom múltja. Nyilván a kendőzetlen múlttól és közelmúlttól van szó, innen vonhatnánk ki a bátorság követhető példáit. Ez együtt jár a gyávaság torzulásainak felfedésével. Fiatal íróink közül többen is tudják már, hogy bizony „nem vasárnap, hanem hétfő van” nemcsak faluhelyen az erkölcsök szemetes mezején, hanem a közéletben is. Ők ismerik Tamási Áron, Kacsó Sándor és mások hangját. És azokét, akik sohasem „felejtene” szólni. Tudják, hogy rajtuk a sor. De közöttük a mától menekülők miatt, még nem elég egyöntetű, nem elég emelt fejű,

nem elég szenvedélyesen igazságkereső a hangulat. Ez különösen akkor tűnik ki igazán, amikor elődeinkkel hasonlítjuk össze őket. Tamási Áron Tiszta beszéde pedig különösen szigorúvá kényszeríti a mára figyelő véleménymondó hangját.

Az egyik mostanában megjelent Forrás-kötet szerzője egyfajta álomvilággal kopogtat irodalmunk kapuján. Történeteinek helyszínét, hőseinek nevét sem a hazai valóságból választotta. Irodalmi lapunk vitát közöl. A felszólalók fiatalok, hiszen róluk van szó, mégis feltűnő, hogy csakis egymásról beszéltek, nem volt szükségük másfajta összehasonlítási alapra, múltra, hagyományra. Csak egymást látták. Valamelyik előttük járó generációhoz abban nagyon hasonlítottak, hogy egymás ajnározásában nem ismertek mértéket.

Bár úgy volna, hogy fiatal íróink ne tanulnák el, ne gyakorolnák a mindig ragadós-nyúlós klikkszellemet, és bátor szavuk, szókimonadásuk ne csak egymás védelmét szolgálná, hanem az irodalom megújítását és jobbítását.

Az ember több mint az író - figyelmeztet Tamási. Most is csak bátor ember lehet igazán író. Tamási idejében kétféleképpen próbálkozott bátorrá lenni az író: „... s hangosabb és korszerűbb eset az, ha az érdekeső apró pártocskák vagy kis senkik kukucska batorságait gyakorolja... a másik pedig az, amikor érdek-kalkulációk nélkül a saját véleményét: gondjait és érzéseit fejezi ki, nemcsak az eszén, hanem vérén és idegein öntve keresztül a szavait.” Ehhez még hozzáteszi Tamási Áron, hogy az utóbbi próbálkozás emberhez és íróhoz egyaránt méltóbb. Tiszta beszéd. Cselekvő ifjúság kell hozzá, felelős kiállás. Politikus ifjúság, amely Makkai mándrucának gyorsaságával veti magát égető kérdéseinkre, hogy választ találjon rájuk. „Valamit mindenkinek vállalni kell!”

Nincs más lehetőség: az olvasó mindenkor bátor íróat akar. Ebben a korban és korra való tekintet nélkül.

Bár ne akarna, ne várna hiába.

**Tamási Áron: Tiszta beszéd, publicisztikai írások, 1923-1940, Kriterion, 1981.*

(Igazság. XLIV. évf. 91. sz., 1982. április 18. vasárnap.)

(Tamási megjelent könyve alkalmat nyújtott a régi és az akkori jelen dolgainak összehasonlítására. Mindig volt klikkszellem. De nem a fiatalok között. „Az akkori fiatalok akartak valamit... Min-

dez nem mondható el a maiakról, akik másolják az évekkel, évtizedekkel ezelőtti sémát: önmagukat látják csak, összehasonlítási alapnak, nem kell nekik a múlt, de a jelen sem. Megtanulták, elcsajátították a klikkszellemet, csakis a maguk csoportjába fogadottakra esküsznek, másokra nem jut idejük, másokat nem vesznek figyelembe” – jegyeztem naplómba 1982-ben. És azt is, hogy az Erdélyi Magyar Irodalmi Lexikonról megírtam észrevételeimet Balogh Edgárnak. Lényegesnek tartottam, hogy ebbe az intézménnyel egyenértékű műbe ne kerüljön be klikkszellemből eredő „tévedés”. Kollégáim lexikonbeli szereplésének furcsa példáival bizonyítottam, hogy a címszavakban szereplőkről írottak terjedelme nagyon is attól függött, hogy a lexikon szerzői a maguk csoportjába tartozókról, vagy csoportjukon kívüliekről írtak, és kedvük szerint bővítették vagy rövidítették a lexikonba kerülő szövegeket. Nem ellenőriztem, nem firtattam, hogy mennyire vette komolyan magánlevelemet a szerkesztő. Valószínűleg ugyanilyen hiábavaló lett volna, ha más lexikonszerkesztőnek is elküldöm észrevételeimet.)

Gondolatok könyve*

Ezt a könyvet akaratlanul is továbbírja az ember. A margóján, gondolatban, az életben. Mert írója alapfelfogása szerint „az agy nem adatok tárolására való, hanem valami jobbra” S a könyv sem arra, hogy megtanuljunk. Jó gondolatokra van szükségünk, hogy még jobbak kigondolására serkentessenek bennünket. Ilyen „láncreakciókra” éhesen olvasva Szent-Györgyi Albert könyvét, elkerülhetetlenül minden idők legfontosabb gondolatára, emberi létünk értelmére kell, hogy irányítsuk figyelmünket, Milyenek is vagyunk mi, akiknek „az élet egyetlen és legfőbb kincsünk”? Jó indulatúak és intelligensek vagy a legvérengzőbbek és legoktalanabbak minden állat között?

- Megmondaná nekem, hogy mi az élet?
- Hogyne, nagyon szívesen, Adjon belőle egy darabot, majd megnézem, analizálom, azután megmondom, hogy micsoda.”

Így kezdődik az a párbeszéd, amelynek végén a meghatározás: „Az élet az anyagnak egy sajátsága, szerkezetének következménye. Olyan, mint a mosolygás. Mosolygás is van, de nem választhatom el az ajaktól, és nem tartatom egyik kezemben, és a másikon az ajkat, mert a mosolygás nem más, mint az ajak játéka.” A mesterséges nyúl elvben előállítható, ha azt majd összehasonlítjuk a természetessel, talán kiderül, hogy mi az élet. De addig csak azt tudjuk, hogy „csupán két nyúl lenne egy nyúl... végül az

egész természetet neveznék csak élőnek”.

És, ha megfogadjuk a „Ne korlátozzátok figyelmeteket csak a töredékekre” tanácsát. És tovább: „...ha az élet mélységeibe akarunk hatolni, igen nagy szükségünk van két régmódi műszerre: a szemünkre és az eszünkre”. Mert: „átélnünk kell a dolgokat”. „Életszerűbb tanítással betölthetjük a lelket, és a szellemet a valóban fontos dolgok számára tarthatjuk fenn ... Az ilyen élő tanítás, amely betölti mind a lelket, mind a szellemet, hozzásegíti az embert, hogy szembenézzen egyik legsúlyosabb problémájával: mihez kezdjen saját magával.”

Olyan ez, mint egy, matematikai levezetés. Plusz: „Nem kell meghamisítanunk a történelmet, a történelemben megvan az a tendencia, hogy meghamisítja saját magát, mert a csatamezőkről csak az élő tér vissza, hogy elmondja, mi történt. Ha csak egyszer visszatérhetne a halott is, és elbeszelné a gyalázatos véget, amit megért, ma a történelem és a politika nem lenne ugyanaz.” Mert milyen más alapra építhető a jövő, mint a múlt? Új történelem-szemléletünk ezért hangsúlyozza a realitások fokozott figyelembe vételét: hogy legyőzhesse az események átélésében rejlő szubjektivitásokat.

Mindenikünk feladata: megválaszolni az ilyen kérdéseket. Az életünkkel kell válaszolnunk arra, hogy mi az élet. Vajon sikerül-e?

Ha tudatosan próbáljuk, „sokkal izgalmasabb nem kifogni egy nagy halat, mint nem kifogni egy kicsit” Ebben is kövessük a mestert, aki mindig irdatlan nagy horgokat használt. Kishitűség nélkül. És valljuk vele együtt: „Az egyetlen dolog, amiért küzdeni érdemes, az új tudás, vagy az új szépségek teremtése.”

Régen szokás volt az aranymondásokat gyűjteni. Az agysziporkák gyűjteményének *Lélekűdítő* volt a címe. Ez a válogatott írásokból összeállított vékony könyv sokkal több ennél.

**Szentgyörgyi Albert: Az élő állapot. Válogatott írások. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973. Ifjúmunkás, 1973*

Bennünk élő város*

Az a körséta, amelyre Pillich László hív nemrég megjelent nagyszerű könyvében nemcsak élvezetes, hanem fölötte szükséges. Azt már a régiek is tudták, hogy sorvad és elenyészik minden, ha gyökereivel nem törődünk, ha pedig vágják ezeket a gyökereket, akkor az a pusztulásra ítéltetéssel egyenlő. Ennyi bölcsességnek még a nagyon sietős emberekben is lennie kell, a jövőt pedig - messzelá-

tó terveinkből kiolvashatóan - bizonyára ennél sokkal nagyobb bölcsességgel építjük. Ilyenformán a hagyományainkra legyintők nem csupán tudatlanságból cselekszenek, hanem politikai rövidlátásból. Ugyanis, ők azok, akik egyre rövidebbre szabják a józan emberek által többszörösen ismételt kérdést a válaszadással együtt, amelyet most a Pillich könyvében az „emlékezetből való újraépítés” feladatának formájában szívesen látnak a gondolkodva olvasók és igenlik a felelős emberek is. Mert ezt a kérdést minden jóindulatú és minden kultúra égető szükségességét nyíltan vagy burkoltan nem tagadó ember csakis igennel válaszolhatja meg. „Az emlékfoszlányok továbbélése azonban épp azokat a gyökereket teheti szerteágazóbbá, amelyek a jelen dolgaiban tájékozódni akarókat a helyhez köt(het)ik.”

A szerző már a könyv bevezetőjével megnyeri a sétához az olvasót, tudatosítja bennünk a hagyományok szükségességét, hiszen értő és látó olvasóra van szüksége ahhoz, hogy eddig nem értékelt értéket tárjon elénk: városunk egymás után következő nemzedékei emlékezetét tanítja az eddigieknél jobban megbecsülnünk. Szükségünk van az előttünk járókban „bennük élő” városra, hogy otthonunkká avathassuk a most épülő, jövőt ígérő várost. Akik tagadják ennek szükségességét, és lényegtelennek tekintik az ilyesféle hagyományok egybegyűjtését, és az utánunk következőkre való hagyományozását, azok az ötvenes években elkövetett hibákat ismétlik, azokat az éveket, amikor az új ígéletében minden örökölt kultúrát a szemétre dobtak.

Pillich László lírai szociográfiájában most olyan értékek leltározását kísérelte meg és nyújtja az olvasónak, amelyek - mert nagyapáink és apáink élnek, bennünk és utódainkban hatnak - a városi életmód kultúrájának alapjait képezhetik. A Nádas-mentén, a Kerekdombon, Hídelvén, Kakasvárosban, Kőmálon, Fellegváron, Kőváry-telepen, Monostoron, a volt hóstátokban, a Tisztviselőtelepen, Kövespad környékén, Tóközben vagy Bulgária-telepen élő adatközlői emlékeit nem lehet múzeumok raktáraiban elsüllyeszteni, nem lehet kihagyni leltárokból, de lehet és kell a családok emlékezetén túl a szélesebb nyilvánosság elé tární, mert az apáról fiúra maradt emlékek olyan értékeket rejtenek, amelyek mindannyiunk kincsei lehetnek. A „sorsokban tükröződő mindennaposan átélt változást” azért jó megőrizni emlékezetünkben, hogy lemérhessük újat építő munkánk valós eredményeit, amelyek nemcsak szemet gyönyörködtető tömbházsorokban, szélesített utcákban, korszerű-

sített városnegyedekben tükröződnek, hanem az új keretekbe átörökített jó szokásokban, hétköznapijaink erkölcsében is.

Nagyot fejlődött „kincses” városunk az elmúlt évtizedekben. Felmérni ezt a változást szinte lehetetlen azoknak, akik, mert még fiatalok vagy alig néhány éve betelepültek, nem tudják, nem is tudhatják, honnan indult nálunk a városfejlesztés. Az őslakosság számát többszörösen túlhaladták az új lakók, a város lakóinak hetven százaléka új lakásban él. Ha a lakosság több mint fele mit sem tud arról, hogy egykor a Fellegvár oldalán apró, összetákolts kunyhókban éltek az emberek, a monostori Kalános utca tájékán siralmas nyomornegyed élte fülledt életét, a Kerekdomb alatt pedig óriási óvóhely húzódott (Pillich sem talált már idevágó visszaemlékezést), amit figyelmeztetésül a világháború emlékeként talán érdemes lett volna megtartani, hogyan őrizheti meg a város hagyományosan szép és tiszta arculatát? Hányan tudják ma még azt, hogy hol és miként éltek, hogyan tűntek el a dolgos hóstátiak és a Bulgária-telepen lakó kiváló zöldségtermelők? Ha alaposabban utánanéznénk ennek, talán a zöldségellátás javítására és helyi megoldására is telne az elemzésből leszűrhető tanulságokból. És az utcaközösségek, a lakónegyedek legendás összetartó ereje, az egymást segítő lakosok készsége? Az új lakónegyedekből, a sokemeletes tömbházakból egyelőre még hiányzik az emberi kapcsolatok várost formáló ereje. Az elkülönülés, a bezárkózás nem lehet tartósan sajátunk. Van még mit tanulnunk a régiektől: a közös munkát, a város szépítését, értékeink megőrzését...

Többek között erre is fegyelmeztet Pillich László könyve, amely szórakoztató olvasmány is, hiszen adatközlői nemcsak adatokat mondanak fel, hanem regényes történeteket, tanulságos epizódokat az életükből. Csak sajnálhatjuk, hogy bizonyos meg gondolásokból az adatközlők névsora kimaradt a könyvből. A szerzővel együtt valljuk, hogy sokat köszönhetünk nekik: „Hálával tartozom valamennyi adatközlőmnek a tegnapi és mai kolozsvári külvárosok lakóinak, akik a »bennük élő« várost számomra, és ezáltal olvasóim számára is befogadhatóvá, otthonná avathatóvá tették.”

E város szülőtteként magam is e hely örökös vonzásában taszításában élek, és utcáit (nemcsak a külvárosiakat) a felfedező kíváncsiságával járva érzem, hogy titkait megtudva, ragaszkodásom hozzá egyre nő. Pillich könyvét olvasva hazaszeretetében is több lesz az olvasó. Kár, hogy mint minden jó kolozsvári szerző

művéből, ebből a könyvből is feltűnően kevés jutott városunk könyvesboltjaiba.

Végül, de nem mellékesen, külön figyelmet érdemelnek a könyvet illusztráló Feleki Károly szoci-fotósorozatai. Hasonlóan sikeres munkáit hóstáti témájú Korunk-kiállításán már láthattuk. Fotói olyan kordokumentumok, amelyeket csakis a szülőhelyét értő és féltő művész készíthet. E könyv külalakja mondatja ki velünk azt is, hogy ideje volna észrevennünk Feleki könyvborítóit is, amelyek korszerű látás módját, sallangmentes grafikáját bizonyítják. (Igazság, 1985. szept. 4.)

**Városom évgyűjtése (Kolozsvár városszociológiája, 1985)*

Kimondott igazságok könyve*

A legszívesebben mindig magammal hordanám ezt a könyvet, hogy tudjam, ki vagyok. Pedig ennek a könyvnek minden sorából az író néz vissza reám, de az, hogy nem deresedő magát, nem gondokkal telt ráncait mutatja. Hanem a lelkét, a teljes önmagát, ezért kedvelem. Saját félig kigondolt, alig megfogalmazott, vagy kimondani (miért) eddig még nem merészelt gondjaim keresztmetszetét tartja előlem, mint egykori iskolámban szigorú oktatóim a legfontosabb gépekét, a legbonyolultabb motorokét, amelyekbe így könnyen belelátva, a színes képen játszva- eligazodva látni milyen egyszerű az egész. A kimondott igazságok fényénél örvendezve tudom, így első személyben, mondhatná minden olvasó.

Évekkel ezelőtt olvastam egy jól megírt könyvet a fiúról, aki lanygosból menekülve, az ismeretlen jövő igyekezetében futott optimális, mélyen emberi, lelkiismeret-hőmérsékletre. Akkor kedvem kerekedett belegyömszölni kevéske ruhaneműmet és elutazni magam is az ismeretlenbe. Egy építőtelepre például, ahol minden bizonyos, minden kiszámított az alapkőletétel a pántlikavágásig, ahol kedvem, kitartásom teljességgel ismeretlen.

A könyv, amit most oly szívesen teszek személyazonossági bizonyítványom mellé, hasonló lendülettel nyilallt belém, és arra ad erőt: céllal maradjak és figyelő gondolddal, és a mindent megismerés jogán ízekre szedjem magunkat és azokat, akik nemcsak akarnak, de tudnak megmaradni.

Mert a MI DOLGUNK A VILÁGBAN? ismeretlentől hemzsegő egyenletét százszor is meg kell oldanunk, százszor is szájba rágott

vagy elcsent fél ismeretlenek vagy féleredmények nem segítenek, mert zárban hiába fordul a majdnem jó kulcs: az ajtó zárva marad. Ezt a kérdést egyes szám első személybe tenni: elkerülhetetlen. És, aki így: kérdezve-olvasva – gondolja végig a könyvbe foglalt esszéket, jó úton halad: elindult az ifjúság útján, mert az író tudja, hogy mi mindig is oda vágyunk.

„Az író dolga, hogy általa magára találjon az ember. Azoknak írunk, akik velünk gyötrődnek” – szól a jó tanács, s nem szól az, aki a maga életéből ezt az igazságot idejében ki nem választja.

Van már egy ilyen könyvem, amelynek nyugdíjba vonult írója „emlékeink nyelvét oldogatja: ifjúságunk hitével a megkerülhetetlen nagy példákhoz: Adyhoz, Bálcscuhoz ragaszkodva, sajátosnak is nevezett, pedig inkább természetes feladatát végzi.” Intelmeire naponta válaszolnunk kell – sokunk könyvet kivető választ örökalakít magában -, mert örökké új kérdőjelek kinyújtóztatását próbáljuk, a talán soha ki nem bontható politikumok erdejében

Kitüzesedett meggyőződésünk acélja keményedik az ilyen könyvektől. Amelyekkel lehet vitatkozni. Amelyekkel kell vitatkozni, de folyton kibővíteni kell őket, és lelkesedve mércénknek kikiáltani és világánál a megértésig hűlni, hogy gondolataink ajtajára, mint a jó Baltazár hónapos szobája ajtajára kiszegezhessük a figyelmeztető „menetrend”:

Vigyázat!

Ígérd meg barátocskám...

Ígérem, hogy:

1. kérdezni fogok,
 2. a merészen vállaló emberek példájára odafigyelek,
 3. meghallgatom a bölcsőhely parancsait,
 4. visszanyúlok igazoló példáért a történelemben: a testvériségért,
 5. és a hitért, hogy helyünk a világon itt van és itt lesz, hol előbbre léphetünk és
 6. megmaradhatunk több önbecsületet érdemlő anyanyelvünkben.
- Valóban ilyen egyszerű lenne?

Csak kérdezni kell?

Mint „pisztráng természetű” írónk, aki a közösségi küldetés hitében élt és alkotott?

Mint festőnk, aki magányából kiragadott színeivel is „népsors hangulat”- ot rögzít, vagy mint az a mindig komor emberünk, aki ak-

kor alkotta a legnagyobbat, amikor másnak ajánlott tanácsa szerint maga is írásainak hőse lett?

Igen, kérdezni kell, mint a Székely bánja szerzője, aki a levéltárak mélyéről is a mára fülel.

Odafigyelni kell konok és merészen vállaló embereinkre, akik évek után sem tagadják meg gondolataikat, bevárják az igazságot ballagva felismerők csapatát, mert tudják a történelem leckéjét. Hát nem egyszerű: megkérdezni egymástól néha, hogy: mit ér az ember, ha kommunista és magyar? És mit ér az, hogy közös kincseink közül, például Creangă és Benedek Elek könyveit egyszerre adhatjuk gyermekeink kezébe? És hogy Petőfit fölváltva olvashatjuk Eminescuval?

És az egész román irodalmat eredetiben és a lehető legnagyobb természetességgel, hiszen testvéreink ismeret, nekünk: a bölcsőhely parancsa. Mint ahogyan a bölcsőhely diktálja, hogy megtartsuk a magunk arcát, a sajátosát, amely nélkül őszinték nem lehetünk. Szavunk sem volna érthető és annyira ízes, ha először nem anyanyelvünkön gondolva-mondanánk.

Azt hiszem, nem is annyira ismételni kell ezeket a sokszor elismélt igazságokat, inkább: nem feledni.

Ezek az igazságok kimondhatóak - ez a könyv legszebb szavainkkal, gyönyörűen épített mondatokkal mondta ki – felemelt fejjel járhatunk. „A vélt igazság kimondhatósága motor az élet elviseléséhez, az emberi fejlődéshez.” Innen a könyvfrissítő optimizmusa. Íróját ezért illeti méltán most a legnagyobb jelző.

**Sütő András: Istenek és falovacskák ű Esszé, újabb úti tettei. Kriterion, 1973. Ifjúmunkás, 1973.*

A tudomány könyve*

Ezt a könyvet* legszívesebben családtörténethez hasonlítanám. Nemcsak azért, mert megmunkált sűrítettségében nemzedékről nemzedékre követi a tudományokat. Miközben átrágjuk magunk emészthető és gondolatindító fejezetein, lehetetlen, hogy ne éreznénk: a tudomány kérdései hovatovább az egyszerű ember kérdései. Nem holmi vájtfülűek, a tanulástól bezsongottak és megszállottak passziója, hanem élet-halál kérdés, a megkérdőjelezetten is végtelen jövőbe kivetítve. A tudomány az élet – a múlt és a jövő – titkainak feltárója. Előtte jár a költészet, minden titkok megsejtője. E

kismerhetetlen kétmotoros rakéta viszi előre az ember az értelem útján. A tudomány ember és költészet nélkül értelmetlen dolog. Az ember a „természet ellenlábas”, de nem maga ellen, hanem magáért. Következésképpen a tudományoknak dicsérniük kell és nem elpusztítaniuk az embert. Ősidőktől ellenségünk a véletlen. Fegyverünk ellene a tagadás. Tagaduk a véletlenek sorozatából összeálló sorsot. Keressük az érthetetlen nyitját. Keressük a kérdéseket, amelyek válaszoknál is értékesebbek, hiszen a válaszok többnyire ideiglenesek. Több százezer és egyre helyesebb és helyesebb válaszokat gondolunk ki, és aki megszűnik tagadni, aki megszűnik kételkedni, dogmát melenget, göcsöt, amely megakasztja a haladást. Az önmagának ellentmondó ember teremtette a tudományokat s ma már *olyan okosak vagyunk, hogy azt is tudjuk, nem vagyunk azok*. Csak a lehetőség a miénk. És a „homo sapiens specifikus biológián alapuló nyughatatlan természete” az, hogy mindig többet akarunk, és többet valósítunk meg, mint amennyit magunk elé tűzünk.

A tudományos felfedezések híre lelkesítő. Az öröm benne, hogy az ember messzire elmaradhat kora mögött. Az elmaradás egyenlő a halállal. Naponta lépünk egyet az igazság felé vezető úton, és ugyanakkor meghalunk egy kicsit., lemaradunk valaminek a megértésében. Pedig egyszerű a dolgunk. Nem szabad elfelejtenünk álmodni, képzelni, tervezni. Az alkotó képzelet: igazabb igazságok megfogalmazásának bátorsága. Ezt a bátorságot a politikus gondolkodás serkenti és követeli a haladás szolgálata. Általában a fiatalok a legmerészebbek. Rájuk vár megannyi még meg nem oldott vagy félíg megoldott kérdés megválaszolása. A jövő nyersanyagát ki találja fel? Ki „teszi tisztába” a vizet és a levegőt? Ki küzd meg a szennyeződéssel, a népességszaporulattal, ami egyre több élelmet és oxigént kér, ki talál megoldást az elidegenedésre, az unatkozásra, az érdektelenségre? Ki gondolja ki az újabb lelkesítő eszméket, ki teremt még –nemvoltage, ki alakítja ki, ha csak önmagába is a világ legjobb emberét? Vagy lesz-e olyan szántszándékkal semmittevő, bolond ember, aki tudatos az azért lesz rossz, hogy ellenpéldájával bizonyítson vagy csak ezért, hogy „ilyen bogár” is legyen, aki a bogárgyűjtemény teljessége szempontjából fontos akár fontos ember lenni és erre áldozza fel életét? Ki az, aki megoldja a jó és rossz problémáját? S főleg az időt, amely minden szívdobbanásnyi létünk értelmének megvalósíthatatlanságával fenyeget? Életünk megtervezésében hajlamosak vagyunk figyelmen kívül hagyni az időt, pedig a távoli jövőben, még inkább, mint most, egyedül ennek pontos beosztása fogja megszabni életünk sikerét. Nem hiszem, hogy az ember valamikor is mérsékelné igényeit. Sem a magával szemben valókat, sem a mások iránt támasztottakat. Még több tapasztalatra van szükségünk.

990ezer évig vadászgattunk, 10 000 éve műveljük a földet: nem csoda, hogy olyan kevés ebben a tapasztalatunk.

Új gazdaságtudományi módszerekre van szükség, tudományos-műszaki megoldásokra, hogy a válságba jutott civilizációt megmentsek. Mert kiderült, hogy az árubőség egyenlő a jóléttel. És ahol árubőség nincs, micsoda jólét az? És nyakunkon a demográfiai robbanás, a nyersanyaghiány. Naponta egy-egy városnyival gyarapodunk, ideálisnak a józan és megfontolt fogyasztót tartjuk. Számítógépek állítják, hogy 2600 táján a föld minden négyzetméterére három ember jut. De akármilyen eredményeket szolgáltatnak is a számítógépek, harcunk az idővel összehasonlíthatatlanul gyorsabb, mint bármikor. Az idő eddig pénz volt. Ezután minden lesz.

„A világon valaha élt tudósok kilencven százaléka kortársunk.” Tudományos ismereteink túlnyomó részét az elmúlt két évtizednek köszönhetjük. Következő időkben is bizonyára megfelelünk az emberiség legégetőbb kérdéseire. És megküzdünk az „elszennyeződés”, az „elgépiesedés”, és „elkibernetizálódás” lélekölő veszélyeivel is. A fiataloknak nincs szükségük mindentudó, hibátlan „istenekre” végtelen központú világunk is csak emberközpontú lehet. Csakis úgy tudjuk megóvni a tudományt és az értelmet balsikereitől. Mert ilyen is van elég. A könyv minden fejezetében találunk rá példát. A balsiker kiindulópontja lehet például az a szemléletmód, amely a gondolkodó, kételkedő embert ez elfogadó-gondolkodóval szeretné helyettesíteni.

Félünk a balsikerektől. Az atomháborútól, a békés fejlődéssel járó gondoktól, a környezetártalmaktól, a városiasodás nehézségeitől. Örült tudománytól. Pedig csak a tudomány az, amely előre visz a világ megismerésében és az ember hasznára hajtja az időt. Az idő nekünk a *most és itt*. Nem azt a fix pontot kell keresnünk tehát, amelyről kimozdíthatnánk a világot. Mert nincs ilyen fix pont. Ebben áll a tudományos ember végtelen nyugalma. Ellenbe figyelniünk kell a tudományt. A tudományt, amely se nem boldogít, se nem nyugtat, de nem „Isten” és nem bálvány., hanem az emberi gondolkodással létrehozott „logikán és ismereteken alapuló alkotó képzelet” a borúlátás egyetlen igazi orvossága, amely megküzd a vallással és ellenkultúrával, a mitikus múltba vágyó humánszemlélettel, a társadalomtól való elszakadással, az ember boldogságnak érdekében. Ez a könyv felkiáltójel. S néha úgy tetszik, hogy ebbe az egyetlen ebe minden emberi problémánk belefér.

*Semlyén István: *Védekezés a tudomány, Kritérium, 1974*
Ifjúmunkás, 1974

Az önismeret könyve*

Mi az önismeret?

Pontos definíciók mutatják, hogy a gondolkodás végtelenében egyre nagyobb felületeket átfogó a gyűrűzés, amelynek középpontjában mi állunk. Az önismeret ugródeszka, amelyről eszmei-lelki magasságukba ugorhatunk, és ahonnan újabb energiákért minden vissza kell térnünk az önvizsgálathoz. Az önismeret határozottságunk, ahogyan hidegvérrel kidobáljuk magunkból homokzsákjainkat – a megkövesedett sablonokból összeállt egyre súlyosbodó terhet – hogy léghajónkról megpillanthassuk a horizontot.

A szükséges emelkedésben útmutatónk ez a könyv, a „felelősnek lenni annyit jelent, mint emlékezni” értelmében, és nem megrekedtség a múltban, mert „aki csak gépiesen ismételtén tudja a tegnapot, az elveszti a mátt, és elvágja magát a holnaptól”. Az önismeret tudáshalmozás, és mint ilyen, főleg a fiatalok dolga. De az önismeret értékítéleteink és ismereteink felülvizsgálata is, és olyan, mint minden bátor ember szikéje.

Ez a könyv egy olyan hajó, amilyenhez hasonlót a társadalomkutatást megelőzve Sütő András indított a nagyigényű gondolkodás vizeire. Ennek a hajónak az árbockosarában olyan ember áll, aki a filozófus elszántságával, az alkotó marxizmus fényében a világot nemcsak értelmezni, hanem megváltoztatni kívánja. „Lassan nemcsak személyiségem vegyi összetétele nélkülözhetetlen a belső autonómia irányítására, amelynek feltétele és egyben ismételne az a kritikai magatartás, amelyben – Marx szellemében – mindennel, ami létezik meg kell nyilvánulnia.”

Néhány évvel ezelőtt a szerkesztőség megbízásából részt vehettem azon a körúton, amelyen Balogh Edgár és Gáll Ernő a Korunk ifjúsági kérdésekkel foglalkozó súlypont- számát beszéltek meg kollégáikkal. Gáll Ernő őszintesége és közvetlensége adta meg valamennyi találkozásnak az alaphangot, amely a legmagasabb szférákba csavarodó, de mindig a mába visszatalálós vitát lehetővé tette. Nem a csalhatatlan tudományos, nem a mindent tudó egyetemi professzor állt a fiatalok előtt, hanem a tapasztalatait mindenkivel szívesen megosztó ember, aki hisz abban, hogy végső soron minden ember filozófus. „Újra és újra felteszem magamnak a kérdést: hogyan győzhetném meg ifjú közönségemet arról, hogy a tegnap általam közvetett – ismerete őket is közvetlenül érinti. A töprengések során aztán rátértem arra, hogy célomat csak akkor érhetem el,

beszámolóim csupán akkor lesznek a maiak bensőséges élményeinek egykori, de ma értelmezett tapasztalataink segítséget adnak nekik a jelenben támadt kérdéseik, dilemmáik megválaszolásában. Ez a követelmény pedig azt jelenti, hogy nem tévedhetetlen hőro-szokról, hanem hús-vér emberekről, olyanokról kell tudósítanom, akik dolgoztak és harcoltak, gyakran érezték, hogy birtokba vették az igazságot, s utána kételkedni kezdtek, akik nem csak győztek, hanem főnként vereséget is szenvedtek.”

Ezért hiszünk a szerzőnek, amikor legégetőbb gondjaink messzelá-tóját a tudományos gondolkodás eredményei, teoretikusok művei, tegnapi magunkat boncolgatók és hazai kortárak felé fordítva je-lenti figyelőállásából a távoli földet.

Néha információihoz jelzöt sem ragaszt, siet felhívni figyelmünket a teendőkre, szinte minden tanulmányában – kimondva vagy bele-gondolva – feladatokra lelünk. nyilvánvalóvá válik, hogy a nemzet önismerete nem lehet teljes a nemzetiségek ismerete nélkül, mint ahogy „magyar önismeret és románság ismeret valóban egymástól elválaszthatatlan egységet alkot hazánkban”, hogy a szocialista nemzetiségfogalom kimunkálása is még a jövő kérdése, s a törté-nelmi emlékezés szükségességét a helyes nemzetiségi tudat kiala-kítása sürgeti. Az értelmiség fogalmának fényes meghatározása a „tevékenységükben kisebb vagy nagyobb mértékben fellelhető al-kotás, a társadalmi – erkölcsi finalitású állásfoglalás” ismérveit, a korszerű műveltséget nonkonformizmust, kritikai magatartást és humanizmust kér számon az új típusú értelmiségtől – gondolom, elsősorban a fiataloktól, akikhez még számos, megszívlelendő gondolat szól e könyv lapjairól: „vallom ma is... közösség csak abban az esetben maradhat fenn, s főként csak abban az esetben győzhet, ha a soraiban küzdők egyéni érdekeit a közösség érdekei-nek, felfogásának rendelik alá.” Nyilvánvalóan időszerű az a meg-állapítás is, hogy az ifjúság „nem mondhat le bizonyos romantiká-ról, az odaadásnak, s hitnek arról az intenzitásáról, amely a lehe-tetlen ostromához szükséges.” Ilyen intenzitást követel tőlünk jö-vőszemléletünk kimunkálása, amely „planetáris” és „összemberi víziót igényel”, és amelyben a román néppel testvériségben élő romániai magyarság jövőjének a képe, a pártdokumentumok szel-lemében, azonos az egész ország szocialista jövőjével. A nemzet, s ezen belül a nemzetiségek kérdéseinek vizsgálata társadalmi köve-telmény. A jövő embere nem valamiféle „anacionális szabványter-mék” hanem a nagyvilág számára nyitott s ugyanakkor valamely

közösséghez szervesen kötött, sokoldalú lény lesz.

Az új horizont, amely felé a munka hétköznapijaink helytállva, önismeretünk kiapadhatatlan kútjából húzott frissítőkkel újra és újra nekilendülünk, a tudományos vizsgálódás messzelátóján biztató. Gáll Ernő könyve nem könnyű és nem nehéz olvasmány. A fiatalok számára hasznos” tanulmányút”, amely önmagunktól az észvilágította végtelenbe tart.

**Gáll Ernő: Tegnapi és mai önismeret, Kriterion, 1975
Ifjúmunkás, 1975*

Tanulságok begyűjtése*

Történelmet ma már nemcsak hagyományörzésből, a közös sorsú népekre szabott kötelességből kell tanulnunk, hanem egymás előtti magatartásunkból és a jövő kialakításából is. Ha a jelent is megvilágosító tudásunkat olyan segédeszközök és olyan segítő igyekezet ösztönzik, mint a Dacia Könyvkiadónál nemrég megjelent két könyv, akkor önmagunkat gazdagító, örömteli szórakozásba van részünk.

Létezésünk történelmi jellegéből adódóan mindig tapasztalatokra lesz szükségünk. Nemcsak elfeledhető és megmásítható események tanulságaira, adatok és számok halmazára, hanem –modellre, erkölcsi, politikai, esztétikai igazságra. Mindezeket a múltból tanulva, a régi idők és a közelmúlt történelméből. „A jövő pusztája lehetőség, azonban a lehetőségek logikájának, a szükségességgel, az esetlegességgel, a lehetségesekkel, sőt, akár a lehetlennel is számoló reális logikának kidolgozásához csak a lét tapasztalataira alapozva lehet nekilátni” – írja Veress Dániel az erdélyi magyar emlékirók gyűjteményének, jó tanárhoz illően kristálytiszt és alapos bevezetőjében. De mivel a történelem – minden látszat ellenére – sohasem ismétlődik, válogatnunk kell jó és követhető, az elkövetett hibák és elvetendő rossz példák között. A történelem tanulságai kérdésfelvető ösztönünket, az emberi lehetőség határait tágító igyekezetünket erősítik. Ítélnünk kell és igazságot szolgáltatnunk, századokat újraélnünk ahhoz, hogy jobban éljünk az elkövetkező időben.

A Tanulók Könyvtára sorozatban megjelent két kötet, a műfajok sokféleségében nem a szaktudomány elméleti szintjén tárja elénk a történelmet, hanem az emberi cselekedeteket és sorsokat irodalmi kezdeteinek nyereségével a maga teljességében, az elevenné váló múlt megidézésével mutatja. Az Emlékezetül hagyott írások a Mohács utáni százötven év erdélyi emlékiróinak írásaiból ad ízelítőt. Hogy mennyire gazdag ez a kor tollat

ragadó, az akkori jelent az utánuk következő nemzedékekre testáló, igazságot kereső emberekbe, ezt az is mutatja, hogy a kötetben szereplő huszonkét szerző közé műfaji megfontolások miatt nem kerülhetett be Bocskai István, Bethlen Gábor, Báthori István, Gyulai Pál, Enyedi István, Rozsnyai Dávid, Kornis Gáspár, Bethlen Mihály, és az elmúlt években nálunk önálló kötetben megjelent Borsos Tamás, Tótfalusi Kis Miklós és Bethlen Miklós írása. A fejedelemskori Erdély emlékirodalmának gazdagsága az írások nyelvezetébe is megmutatkozik éppen ezért ez a könyv több szempontból is izgalmas olvasmány.

Párja, a Kutassatok az írásokat, különleges nóvum. Román krónikaírók munkáiból nyújt olyan szemelvényeket, amelyek az iskolai tanulók számára román nyelven is megközelíthetetlenek. A Pompiliu Teodor által válogatott írások, akár az erdélyi emlékirók válogatása esetében, a XV-XVII. századból valók. Átültetésük magyar nyelvre Varró János kitartó és körültekintő fordítói munkáját dicséri. A román krónikaírók ószláv nyelvű munkái, de az anyanyelvükön írott, nem kevésbé archaikus szövegek a román anyanyelvűeknek sem könnyű olvasmányok. Most ezzel a kötettel a forrásokig visszamenően ismerkedhetünk a román fejedelemségek történetével. Mivel többségükben e kötetben foglalt munkák is irodalmi értékűek, egyaránt haszonnal forgathatók a román irodalom vagy történelem tanulása közben. Az írások válogatóját dicsérve, így ír a fordító: „Kolostorok falai közt született évkönyvek, fejedelmi udvarokban diktált követi utasítások, diplomáciai levelek, intelmek, emlékiratok, melyek közül mindenekelőtt a csodálatos triász: Grigore Ureche, Ion Neculce és Miron Costin mindent kibeszélő írásai, melyekhez csak az erdélyi Szalárdi János, Bethlen Miklós és Apor Péter emlékiratai hasonlíthatóak. S tán nem is véletlenül. Hiszen ha valamivel később is, Erdély ugyanolyan történelmi-politikai helyzetbe került, mint Moldva és Havasalföld, belső politikai erővonalai éppúgy a török és Habsburg- világhatalom közti feszültség hatása alatt rendeződtek, s az örökös késélen táncolás sok ember fejét követelte, és még több ember életpályáját törte ketté. E roppant gazdag emlékirat-irodalom megszületésének egyik fő oka tán éppen az, hogy az önmegvalósítás konkrét lehetőségének hiányában egyes alkotó szellemek önelemző elmélkedésben élték ki magukat, ami egyúttal arra is lehetőséget nyújtott számukra, hogy jogukat a maguk szemszögéből magyarázva befolyásolják az utókor ítéletét.

E két, aránylag nagy példányszámban megjelent kötetet lapozgatva látjuk, hogy a tanulságok begyűjtése, a történetek rögzítése nálunk két forrásból is táplálkozó hagyomány. Századokat átugorva ugyanezt tapasztaljuk például a Korunk folyóirat Sors és emlékezet pályázatát szemlélve, amelynek

gazdag termését valószínűleg a történelem iránti különleges vonzódással magyarázhatjuk, továbbá azzal, hogy a történelem megismerésével felség-érzésünket tudatosítjuk. Ha ilyen könyvekkel tehetjük ezt, az eredmény nem maradat el.

***Emlékezetül hagyott írások** **¶ Erdélyi magyar emlékirók** **¶ Válogatta, bevezet** **¶** és jegyzetekkel ellátta: Veress Dániel. Szerkesztette: Varró János. **Kutassátok az írásokat** **¶** Román krónikaírók munkáiból **¶ Válogatta, el** **¶**őszóval és jegyzetekkel ellátta: Pompiliu Teodor. Fordította: Varró János.

Ifjúmunkás,1983

A testvériség könyve*

Mócvidékre készülök román barátommal, aki a gyulafehérvári megyei lap szerkesztőségének ablakából időnként gyermekes vágyakozással és nekem is jóleső büszkeséggel tekint szülőföldje, az Erdélyi Érchegység mesés vidéke felé. Meggondolt tarisznyázásunk ideje alatt került kezembe ez a könyv* amit olvasás után azzal a gondolattal illeszték vissza a könyvespolcra, az igaz könyvek sorába, hogy időnként jó lesz elővenni még.

Mócvidékre nemcsak a tájat és az embereket megy csodálni az újságíró, hanem ott megfordult elődeit is. Geo Bogzát például. És a történelmet, amely Varga Katalint és Avram Iancut idézi itt, minden lépésre. Az egykor mőcoktól kapott kopott daróc köpenyben járó „magas, sovány, kissé hajlott hátú, nagy kékszemű, vállig erő öszülő hajú”, elszánt arcú ember, aki Aradi Viktor volt, komoly szavával bennem azt a furcsa múltat idézi, amelyet megítélni a mi fajtánkat is azért könnyebb, mert ma már nemcsak nemzeti-, hanem osztályhelyzetünkre való tekintettel bírálja el a történelem az akkori nyilvánvaló igazságtalanságokat. És mert Aradi Viktor ma is érvényes magatartásához igazodunk: Honfitársaimnak csak a szenvedő é a progresszióért küzdő embereket, akik oldala mellől el nem maradtam, el nem meredek soha. Ezek között nem néztem azt, hogy magyar-e az illető vagy román. Szenvedsz, úgy testvérek vagyunk. Küzdesz, az emberi értékekért úgy bajtársak vagyunk. A többiek ellenségem, legyen az bármilyen nemzetiségű, legyen az véremből való vér.”

Ki volt ez a furcsa ember aki több mint félévszázaddal ezelőtt enyhén szólva kényelmetlen meggyőződést hirdetett és aszerint is élt.

Hányódott az országban, újságot írt, lapot alapított, izgalmasan szép előadásokat tartott, szervezte a Munkássegélyt és járta a mőc falvakat, a rutén vidéket. Vállalta az üldözést és olykor társai alaptalan gyanúját, a félreér-

tés mindennél fájdalmasabb tuskéit. Úgy érzem, születésének körülményei, környezete segítették abban, hogy a nemzetiségi ügyeknek, a társadalmi felemelkedésnek értő és érző harcosa legyen. Aki a vértanúk városának közelében született, és német származású nagyapja 1849-ben a zsarnokság elleni tiltakozásul változtat nevet, akinek szerbanyja volt, román felesége és nemzetiségre való tekintet nélkül sok barátja, az már eleve érzéketlen a nacionalizmus fertőzésével szemben.

Aradi a geológus, a történelmi tanulmányok írója, a szociológus nem tévedhetetlen. Példamutatása elsősorban abban áll, hogy sohasem volt gyáva. Ő tudta, hogy elsősorban a „kényes” kérdésekkel kell foglalkozni, mert az igazság felé vezető út sorompói nem nyílnak meg s fájó kérdések előszámlálása nélkül. És Aradi Viktor egyáltalán nem félt évszázadokra visszamenően előszámlálni a nemzetiségek elnyomását. Bábolnáról, 1784-ről, Varga Katalinról írva, éppúgy, mint az EMKE és az ASTRA nevű kultúregyesületek munkájának összehasonlításával, egy célt szolgált, az elnyomottak igazát. E kötetbe gyűjtött sokféle írásban mindig a „sem meghódolni, sem elpusztulni” nem akarók mellé áll.

Nemrég Aluas Ioan szociológus-professzor vezetésével diákok végeztek felmérést Mócvidéken. Az ilyenszerű munka a Ma történetéhez tartozik... Az Aradi Viktor által lejegyzett igazságok sem túlságosan távoliak. Arra valók – tanuljunk belőlük.

**Aradi Viktor: Mócok földjén, Kritérion, 1974*

Az éden kényszerképzete, avagy Őseink a fülesbaglyok*

A fogalmazás pontossága és szépsége. A szöveg súlya és fajsúlya. A történesek közelije és távlatai. A mesélés lendülete és céliránya. A „kifakult és kiürült világ” lenyomata. A hasonlatok elszabadult költőisége. A páratlanság hatványozottsága. Rideg valóságsszemlélet és lírai homály. Premier plán, vágás, panorámázás saját tengely körül. Párhuzamos vágta és szubjektív kamarajáték. Kényszerképzet és kényszeredetten megélt valóságábrázolás. Alakzatzuhatag, technikai virtuozitás, magas esztétika. Sokszínűség, érzékletes nyelvhasználat. Emeletekre osztott történesek között gyorsliftezés, néhol tandem, máshol önreflexió. Idegeken átdarált történelem, groteszké torzult szemlélet. Képzeletünk kapuit szélesre táró fejleményekben megforgatott hősök, akikkel kell, lehet, vagy nem lehet együtt érnünk. Csupa ideg feszültségben kinyílt lélek, rohanó jelenünkben lélegzetállító pszichikailag expandált szereplő, akikben magukra ismerhe-

tünk. Magasműveltek ízléseinek tárháza. Kifinomult párbeszédgyöngysorok. Fülledtségnélküli, szépen fogalmazott együttlétek. Mélyenszántó kirándulások a társadalomszemléletbe. Kitartó pászta műveltségdomboldalakon. Csupa gyógyító erejű hangulat, arányos figyelmeztető vallomás. Valóságtartalommal tömött képzelet. Tudományos jellemzés történeskavalkádban. Történesek konvencionális értelem nélkül. Olvasottak dicsérete, látszólag magától érthető idézetek okossága. Látomássorban tébláboló történesek titkokra várnak. Mozaikkockákon siklik a történes vörös fonala a végtelenből kiszakított puszta terek felé. Tudatalattiból fölsejlő érzéki alakzatok robosztus rajzolata. Földlökéses szerelmek káprázata, rendszert veszélyeztető átlagemberek fölhorgadása. Vergődő világ vándorai.

Folytathatnám a kötet végéig és azon túl más könyvekben megjelent szövegeiből vett eszenciákkal érzékeltetve írásainak egyedi hangulatát.

Holdkoros tavaszban remény lüktet a mellkasban. Rohadni kettesben vigyorogva. A boldogság veszélyes állapot. Rühellt áhítatban nászéjszakát játszani. Csukott halánték remeg. Lepedőn evickélő vékony sziluettű bálna. Tévécsatornákon elbambult tömeg lábvizben. Letaglózó zenezuhany a megsemmisítésben. Súlyos bosszúságpelyhek a sors kezében. Ma- és újjászületés vágya. A honfoglalók csillogó tekintete. Néma zenében ráncok rejtett értelme. Haja fűszál kiegészített fehér prérin. Törmelékből egészet hazudni törzsi türelemben. Megosztani az ágyat, a gondjainkat nem. Kiszáradt tengerfenéken kagylóban kotyog az idő. Bennünk folyó fárasztó utazás. Őseink fülesbaglyok. Lakók az anarchia állapotában. A többi csak közönyös fényzőn. Morbid eszmeiség ellenkozmetikája az érettarcúsítás jovialis tételében. Szökés életformában imbolyogva a divatnak megfelelően. Létmederben tudatlan hordalék.

És így tovább...

Ezek a felcsípett gyöngyök Az éden kényszerképzete című kötet egyik kisregényéből valók.

És ami ritkaság: ezek egy nagyon termékeny író művei.

Színvonal és termékenység. Úgy tűnik ez is lehetséges. Éppen csak tehetőség, áldott kényszerűség, éltető akarat kell hozzá.

Mindez együttvan Lászlóffy Csabában. Az elmúlt évtizedben nem tudnám megszámolni hány prózai kötete jelent meg.

Az egyiken ez a dedikáció áll: „A félelem halmazállapota után is változatlan „állapot”-ban, köz- és kényszerállapotban. Ez a mi örökségünk, kedves barátom. L.Cs”. Úgy érzem, ez a mondat nemcsak nekem, hanem minden olvasójának szól.

**Lászlóffy Csaba: Az éden kényszerképzete, Napkút Kiadó*

A félelemkutató bátorsága*

A halmazállapota felől megközelíteni a félelmet költői gondolat. Így feltárható az a képzeletbeli kés által okozott fájdalom, amely agyunkba hatol, amikor onnan tiltott gondolatokat, a meghaladott társadalmi gyakorlat elleni lázadás próbálja kimetszeni. A félelem halmazállapota gyakorta olyan szilárd falakhoz hasonlatos, amelybe fejünket beleverjük és beleverik, amelyeket nem sikerül megmászunk, mert visszahúznak a hatalom emberei, az áporodott gyakorlatok, a sunyi szokások, a teljes életet gátló minden mesterséges akadály és csapda.

Életünk így gyakorta kifolyik kezünk közül, elfolynak éveink, lelkünkben kongó ürességek maradnak, és céltalanságunkat közlekedő edényhez hasonlatos mutatói jelzik: félelmünk mindenkor csak addig emelkedhet, amíg hőköléseink és bénaságig elfolyó akaraterőnk.

Elszállnak legjobb gondolataink, bátorságunk a másként gondolkodásra, a hasznos cselekvés izmainkat feszítő gőzei is elpárolognak a beláthatatlan semmibe, ahonnan valamiért jöttünk, amiért a biológia törvényei szerint élnünk érdemes.

A félelem halmazállapotának szilárdsága hasít fájdalmainkba és többszörözi azt. A cseppfolyós erkölcs és a légiesített életérzésben eluralkodott félelem különleges, nehezen megfogható és leírható halmazállapotának közegében peregnek le különféle történéseink, lehetséges életünk töredékei.

A századvég riasztó panoptikumának ábrázolására vállalkozó költő egy szerelmi történet keretébe ágyazva, sejtetően, a diktatúra által elembertelenített világban, a sokféleképpen kiszolgáltatott értelmiségiek gondolatterhes hétköznapijaiba nyújt bepillantást. A szereplők az elidegenedés sorvasztó kórjában szenvednek. A drámai levegőt a regényben nem a szereplők közötti konfliktusból, hanem az mindennapi élet fortyogó katlanját légmentesen lezáró, a hősök legapróbb cselekedeteit is befedő, nehezen magyarázható, tehát kilátástalan, az egész társadalmat elborító félelemmel szembeni magatartásukból következtethetjük ki. A sorjázó eseménykockák, a filmszerű visszaemlékezések és a gondolatgazdag naplórészletek egymáshoz hasonlatos alaphangján, mint a sajátos ecsetkezelésű képírók, változatos színekkel: álmokkal, visszaemlékezésekkel, Pongrácz Mária szerint találóan „a lelkiismeret és az öntudat vergődéseinek drámai hangokat megütő zaklatott keretében” ábrázolja a szerző.

A grafikus futó kalandjával induló történet a zihált élet ábrázolásának kelteke. „Csökkent cenzúraviszonyok között élt az egész ország.” Amikor legyszerűbb szavaink is gyanúsak voltak, és a félelemkeltés célja az volt,

hogy a beszari alakok őrizkedjenek a felforgató gondolatoktól. A kisvárosi napilap grafikusja „a sejtekbe oltott félelem” tobzódásának idején másokhoz hasonlóan megingott és fulladozott a hullámverésben, nyűszító idegekkel próbált menekülni a mindent beborító szennyes hordalék erkölcs-pusztító sodrásából. Kétgyermekes kolleganője „élet-halál játékra termett”. Nyíltsága, bátorsága teszi vonzóvá. A grafikus belékapaszkodik menekülésében. De a nő – a mindenütt felsejlő félelem kódében, a talán sohasem feltárható félelmek hátterének érzékelést elősegítendő – eltűnik egy viharos éjszakán, „az idomítottak” keze lehet a dologban, mert halála után kapcsolataiban turkálva próbálják az újságíró nő bátorságának apróra töredezett darabjait is összeszedni, hogy másokban ne nőhessen tovább. Mert akkor bátorság kellett ahhoz, hogy ilyen mondatokat fogalmazzanak az újságírók: „Egy nemzedéket sem ítélnének életfogytiglan ünneplésre.” A hozsánna évtizedeiben lelki nyomorékokká satnyult az ember. A szókimondók elől menekültek az emberek. Lászlóffy Csaba jól ismeri ezt a világot. Ő maga is a azok közé a szókimondók közé tartozott, akiktől félelmükben elfordultak az emberek, amikor például a magyar nyelvű oktatást, megkülönböztetett diákokat és tanárokat vett védelmébe. A fiam halálakor is, versben mondta ki a zsoldosok minden módon eltitkolt vétkét, a félelemkeltés nemcsak fenyegetésekkel teli kihallgatásokkal, jogtalan házkutatásokkal járt, hanem a legvéresebb megtorlásokkal is.

Még sokan elmondhatják: „Oly korban éltem..., amelyikben, aki karrierre vágyott, annak egyetértésével történt minden rossz. S mivelhogy cinkossá avanzsálta magát, nem emlegethetik az áldozatok között még az unokák sem.”

Emlékszem, a szókimondás még legjobbjainkat is pánikba ejtette. Amikor a vegyes házasságokról írt riportom harmadszor került a neves filozófus-szerkesztő elé, az felugrott és elmenekült a szerkesztősségből, az iskola-ügyeinkről kérdező vezető az általa írásban kért helyzetelemzésemet, amelyben elrománosításunkról írtam jóindulatáról biztosítva adta vissza, amikor a nemzetiségünk ügyeiért börtönt is ült vezető költői, „Mi történik itt?” kérdésére a fasizmust mondtam, hűledezve utasított rendre és a lehallgatókra figyelmeztetett. Lászlóffy bizonyára ennél is cifrább és vérlázítóbb eseteket élt át, így aztán mindenképpen a félelem-korszak hiteles ábrázolója, a „csontok gyökeres ellenállására” rendezkedett be, szerelmi történetébe ágyazott elemzése ma is kivételesen fontos és szükséges, hiszen a megtisztulás elősegítője lehet.

„Kerülöm a kutató tekinteteket, igyekszem észrevétlenül elsuhanni a közösnek hazudott érdekektől hevülő arcok előtt, amióta tudom, hogy vadidegen emberek vonásait képes egyazon kifejezésbe rántani a gerjesztett

ujjongás vagy rémület.” – írja a szerző grafikus hősének gondolatait is felmondva, szerelme és küzdő társa, Z. a titokzatos asszony.

Formailag a szerző a már évek óta nagysikerű apokrif-történeteinek szerkesztési módját alkalmazza, gyors vágásokkal, filmszerűen pergő képek és gondolatok költői mozaikjaiból áll össze a máig érő zaklatott múlt tanulságos története, tragédiája. „És aki mellett meghalt már egy ember/ Az maga is – meghalt maga is egyszer... Életünkben így többször is meghalunk. És közben Lászlóffy Csaba ösztönzésére katarzisokban élhetjük meg az örök kérdést: „Milyen messzire jutottunk a szellem méltóságától, vagy akármilyen öntetszelgő (mégis) harci taktikáról?” A kolozsvári háttér előtt többekké aprózott személyekre, kettényílt alakokra ismerünk, akiket a lehetséges egyé tömörülésben az író intellektuális sikra emelt, valószínűtlenségük is a hatalom torzító félelmetességét példázzák. Az /ami akkor történt/ ami történt/ami holnap tört...../ fájdalmas tanulság. A változás perceitől kezdve, a reánk támadó falkába gyűlt kételyek ellenére, a végső megtisztulásig mai és holnap kötelességünk. Mindaddig, amíg magyarnak lenni az egymástól való félelem sápasztó betegségében nemcsak állapot, hanem igaz magatartás lesz. A kiút, akár a regényben közhelyes, de igaz: az utánunk jövőket kell eligazítanunk múltunkban és jelenünkben. Általuk léphetünk a felemelt fejűek paradicsomába.

* *Lászlóffy Csaba: A félelem halmazállapota című Regényéről*
Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2005

Deltai kalauz*

Aki eddig nem ismerte Kiss János Botondot, most megismerheti a KKK (Kriterion kiskalauz) sorozatban megjelent könyvéből. A delta könyve című kiadvány nyilván országunk és Európa egyik nagy csodájáról, a nád-tenderről, az ottani emberekről, szokásaikról, gazdag állatvilágáról sokféle érdekességeikről szól. A könyv írója több mint két évtizede él ebben az érdekességek mellett sokféle küzdelmet tartogató rengetegben. Él, dolgozik és mindent megtesz azért, hogy ez a világ, amelyet könyvében emutat, megmaradjon felbecsülhetetlen természeti értékeink között. Pontosságát, alapos dokumentáltságát és fölmérhetetlen gyakorlati tapasztalatán alapuló biztonságát érezzük minden sora mögött. A tudományos megfigyelés mellett nagy jelentőséget tulajdonít témája irodalmi megközelítésének. Kiss János Botond „jéghegye” sokéves kutatómunka, a szakadatlan megfigyelés, a deltai barangolások. Tudományos dolgozatainak, közleményei-

nek halmán épült fel a nagyközönség által is látható „csúcs”, a most megjelent könyv, térképeivel, deltai szómagyarázataival, madárbemutatójával, a halak ismertetésével, a szövegekben előforduló gerinces állatfajok háromnyelvű elnevezésének közlésével, a védett állatok felsorolásával, turisztikai érdekességek táblázatával, szálláslehetőségek, közhasznú címek és telefonszámok és egyéb gyakorlati tanácsok feltüntetésével az egész Deltát mutatja a könyv, hiszen valóan szorosan összefüggő dolgokról, a különleges környezetben kialakult, talán sehol máshol ilyenformán elő nem forduló életéről van szó.

A szerző elsősorban ornitológus. Ez kiderült környezetfeltéséből és a madárvilág alapos ismeretéből, de kritikai megjegyzéseiből is, amelyekkel elítéli az ökológiai egyensúlyt felborító beavatkozásokat. Hisz a deltai nemzeti park létrehozásának lehetőségében. Így aztán ez a kalauz nemcsak csodálatosan gazdag országrészünkön kalauzol, hanem egyben erkölcsi magatartást is sugall. Kiss J. Botond könyve akár egy regény, egyhuzamban végigolvasható. Érdekesítő, tanulságos és útrakészítő, időszerű nyári olvasmány.

** Kiss J. Boton: Deltai kalauz, Kriterion
Ifjűmunkás,*

Korunk könyve*

Miért olyan fontos ismernünk-tudnunk a Korunk múltját? Mi közűnk Di-
enes Lászlóhoz, Gaál Gáborhoz és mindazokhoz, akiket féleévszázados
múltjában felvonultatott ez a folyóirat, amely a korszerű világszemlélet
szolgáltatának ma is műhelye? Mi közűnk Méliusz Józsefhez, Geo
Bogzához, Bányai Lászlóhoz, Jordáky Lajoshoz, Balogh Edgárhoz és
minden jó emlékezőhöz, mindazokhoz, akik ezt az „emlékeztető” köny-
vet* gondolkozásunk útjába tették?

A kérdésekből sohasem lesz elég. Temettűnk már sok végérvényesnek
mondott feletet, megkérőjelezzük a panteonokat. Múltat alkotunk, hol-
napra talán megmondjuk, mi volt, és hogy volt tegnap. Kérőjeleink, akár
a spanyol nyelvben, szavaink előtt és után. Teteinkkel is vagyunk. Dob-
junkt még egy lapáttal gondolataink aranyosó berendezésébe, rostáljuk
az életet és a befejezett életeteket, ez az egyedűli nem szégyellni való mo-
hóság; a fennmaradt csillogás, ha kápráztat is, kijőzanít: megértett értéke-
inkkel így gazdagodunk.

Tessék megvásárolni ezt a könyvet, még található belőle néhány a lapáros
bódékban. Egy készűlő Korunk-krónika alapja ez a könyv, visszaemléke-

zések, vallomások, interjúk és levelek gyűjteménye, néhány tanulmány, amelyeken átsüt a múlt, emlékmű az előttünk járóknak, akik gondolatainkban közöttünk élnek, akik előttünk járnak, mert mertek együtt gondolkodni a régen haladókkal és haladni a mával.

A *ma* helyett azt szerettem volna írni, hogy a *fiatalokkal*. Nemcsak a múlt iránti tisztelet miatt nem részesíthetem most őket ebben a meggyőződés szerint lehetséges dicséretben. Még csak haloványra sikerült jelenlétük miatt sem ebben a különben olvasmányosság-elmélyülés szála gondosan szerkesztett évkönyvben. Hanem azért, mert a folyóirat valóságírodalmával nem lehetünk elégedettek. Az évkönyvben szereplő BekeGyörgy-írás (Valóságírodalom az új Korunkban) ugyan elégedetten nyugtazza az új Korunk tizenkilenc évfolyamának valóságírodalmát, hiszen átlag minden számra jutott egy-egy ilyen írás, de a fiatalok jelenlétével a „korszerűen benne élni az országban, s egyben önmagunk maradni, az egész országot gazdagító hagyományainkkal, nyelvi és lelki örökségünkkel, s jó közérzettel szolgálni a jövőt” problematikával folyamatosan adós a folyóirat. Mert ebből sok sem elég. Mert most is éppen erre kiéhezett az olvasó. Ezért oázis – mert a mához szóló - Sütő András készülő könyvének részlete, Bretter György Fichte tanulmánya, Gáll Ernő: Kierkegaard és Tavaszy. Huszár Andor: Társadalom és politika című írása, Jakó Zsigmond megemlékezése Misztótfalusi Kis Miklósról, Szabó T. E. Attila áttekintése az evolúciós biológia forró pontjairól, Szöcs Géza és Egyed Péter gondolatdús kísérlete. Ezek mind fiatalos írások, a fiatalok jelenlétével azonban más a helyzet. Aradi József *A szöveg eltérítése* című esszéjét is indítékai szerint a bátor gondolkodásból születettek közé sorolnám, ha ironikus és önironikus szövegelésével nem fordulna önmagába, nem emésztene fel önmagát, és ha az elvonatkoztatás langyos csendjéből kilépve a látható hétköznapi zajok sűrűjében keresne hangot azokhoz a „kimerevítet problematikus állóképhez”, amelyeket szövegnek nevez. Irodalomtörténetből tudjuk, hogy hasonló bumerángokkal sokféle műfajban, megmódolás-szinten és korban dobálóztak már: eredménytelenül. Többek között azért olyan fontos megismernünk a Korunk múltját, hogy ezt elkerüljük. És többek között, azért állítom, hogy elégtelen a fiatalok jelenléte a Korunkban és főleg a valóságírodalomban, mert unom bumerángjaik fennhéjázó, ködös süvöltéseit.

Az Igaz Szó drámapályázatot hirdet mai, „kimondottan mai” tárgyút. A tévében értő olvasó türelmetlenkedik: „Hol van a mai regény?” A Korunknak sem könnyű az igyekezet: minden számban a lehető legmaiabb lenni? Lám a memoárok is sorra megállapodnak a felszabadulás előtti vagy utáni évben...

Mi közünk a Korunkhoz? Ha csak annyi, hogy múltjából és főleg jelenéből erőt, tudást, tudományos eligazítást, érvet meríthetünk, indulatot az igenlésre és jótékony dühöt a tagadásra, józan mértéktartáshoz példát, kitartáshoz célirányosságot, hagyománytiszteletéből saját hagyományaink tiszteletét – ha csak ennyit, akkor is nyilvánvaló, hogy lapjaink és folyóirataink ezerproblémájú életünk felé nyújtott karjaiból egyik mindig e folyóirat felé mutat. Minden lapunk ebben a folyóiratban folytatódik. A Korunk évkönyve minden olvasó évkönyve. Az idei emlékkönyv különösen. Szerkesztőivel együtt hisszük a Gaál Gábor-i prognózist: Aktívvá és mozgékonyvá vált az idő, és minden munkás: a helyét és értelmét keresi és rendet.

* *Korunk évkönyv, 1976*
Ifjúmunkás,

A szövegek megközelítésének időszerűsége

A Korunk 1977. júniusi száma Aradi József *Megközelítések* című bevezetőjével összeállítást közöl, amelyből elméleti érdeklődésű fiatalok munkába kapunk betekintést. Közös törekvésük túllépni az elméleti konvención, új irányba továbbfejleszteni a választott elméleti kereteket. Jelentkezésük nem előzmények nélkül való. Tamás Gáspár Miklós: *A teória esélyei*, Molnár Gusztáv: *Az elmélet küszöbén*, a *Szövegek és körülmények* című antológia, Ágoston Vilmos, Arad József, Bálintfi Ottó, Egyed Péter és mások írásai képviselik az új irányzatot. Szövegekből már a tavalyi Korunk évkönyvbe is bekerült néhány. Az évkönyv és a benne szereplő Aradi József: *A szövegek eltérítése* című írása kapcsán már elmondtuk fenntartásainkat a gyakorlati hasznosságtól messze elcsatangoló elméletekről. Mennyiben úgy tűnik, hogy a szerzők azért menekülnek a „szövegelésbe”, mert „fáznak” a problémáktól, nyilvánvalóan nem számíthatnak az olvasó megértésére és a Bretter által említett „kollektív elhallgatásban” (Bevezetések és kísérletek recenziója II., Korunk 1977, 6. szám) épen úgy bűnösnek mondhatók, mint azok a folyóiratok, amelyek a fiatalok teóriáit nem közlik. De Bretter említett cikkéből kitűnik, hogy merőben másról van szó.

Ez az új generáció az elméleti továbblépés történelmi lehetőségét tudatosítva, az egyetemesség tudatában és nyelvén a partikuláris lét megfogalmazását célozza. A kérdés megértése nem éppen egyszerű, ez a Korunk szám nem is akar nyári kikapcsolódást elősegítő olvasmányos szám lenni. De szerkesztője is tudja, hogy „az az elmélet, amelyik az adottságokkal

számolva sem hajlandó átfogó igényeiről lemondani csak úgy válhat gondolkodásmódbeli anyanyelvünkké, ha a szűkebb mindennapok tapasztalatait tágitja, világítja át”. Hogy ez mennyiben valósul meg a közölt írásokban, mennyiben az említett új generáció műveiben: vitára való kérdés. Miként valósul meg a valóság pontos vagy az ediginél pontosabb feltárása, szemléleti átalakításunk gyakorlati küldetése? A „szövegek” és „megközelítések” szerzői, hogyan keresnek és találnak utat olvasóikhoz? A *Korunk*, amely a hagyomány és folytonosság szellemében helyett adott a fiatalok elméleti jellegű munkáinak, most grafikailag is más. Simon Sándor grafikai víziói, műszaki rajzzal rokon elemekből, az egyszerűtől a bonyolult felé közelíti meg az EGÉSZ-et. Ez is a megújulás jele. Évekkel ezelőtt, egy fiatalokról szóló számát vitte körbe az országban a folyóirat, a körülötte gyűrűző vitának az Ifjúmunkás is helyett adott. Egy hasonló körútnak minden bizonnyal sokféle hasznát látná mindkét folyóirat szerkesztősege. A szerkesztő és az olvasó fejében közös rendet teremteni – szép feladat lenne. Annál inkább, mert ez a mostani összeállítás, amelyből az elméleti érdeklődésű fiatal nemzedék törekvéseit az ediginél tisztában láthatja az olvasó, eleve kedvezőbb fogadtatásban részesülhetett volna, ha nem a nyár kellős közepén, ne a vakáció, a hazafias munkatáborozás, a barangolás idején kerül ki a nyomdából, hanem amikor könynyebben visszhangra talál, amikor minden valószínűség szerint azonnali vitát vált ki – ez egyetemi év folyamán akármikor.

Ifjúmunkás, 1977

Irányítás nélkül?

Fogadjuk el Aradi József meghatározását (*Korunk*, 1979./6.): a szociológia; a társadalomrajz, a szociográfia mellett számolnunk kell azzal az újabb módszertani kategóriával, amelyet a tények nyers felmutatásának nevezhetünk, s amely másfelé már létezik, nálunk pedig főként a *Fellegvárban* próbálták művelni a fiatalok. A kérdésre, hogy hol találkozik egymással ez a három kategória, jelen pillanatban egyetlen választ tudok: a szolgálatban.

A Kriterion Könyvkiadó *Változó valóság* című, szociográfiai tanulmányokat tartalmazó kötetét és a további teendőket vizsgálva ezt nem elég sejtetni. Ezt ki kell mondani. Az, hogy a szociológia tudományos megközelítéssel láttelepet ad, a szociográfia az irodalmi alkotás felől, tehát a szubjektív nézőpontból közelíti meg a valóságot, vagy ahogyan a fiatalok a tények nyersfelmutatásával akarnak elgondolkoztatni, nem lehet

öncél, hanem csakis szolgálat. Balogh Edgár félévszázados példával világított rá arra, hogy akkor a szociográfiai megismerés a generációs szemlélet kialakítására volt jó: egy új nemzedék készült föl a maga népének obb szolgálatára. Most a romániai magyar szociográfia megmaradásunk és fejlődésünk szolgálatára hivatott, közös életünk szüntelen javításának tudatosítására. S mint ilyen, szerintem nem nélkülözheti az irányítást. Nem intézményesített szociológiára gondolok, hanem a meglevőre, a *Korunk* által eddig is gyakorolt irányításra. Más kérdés, hogy a *Korunk* képes-e a továbbiakban is irányt szabni, munkára serkenteni. Elfogadja és el tudja-e fogadtatni a társadalomkutatásban említett mindhárom módszertani kategóriát? Nincs szociológiai folyóiratunk, tehát a *Korunk*nak vállalnia kell az irányítást. Hogy elvállalta, mi sem bizonyítja jobban, mint az a megbeszélés, amely a négy évtizede várt és most végre megjelent, szociográfiai tanulmányokat tartalmazó kötet köszöntésének jegyében zajlott le. Tulajdonképpen mit ünneplünk? Imreh István a kötet előszavában Zrínyi Miklóst idézi: „Én nem hízelkedhetem, édes nemzetem, tenéked, hogy hazugsággal dicsérjelek. Hanem én megmondom magadnak fogatkozásaidat olyan szívvel és szándékkal, hogy megismervén magad is, reformáld vétkeidet.” Nem, nem ünnepelhetjük több évtizedes lemaradásunkat az európai szociológia és a hazai román szociológia mögött.

A megbeszélésen számos ötlet, javaslat hangzott el további szociológiai és szociográfiai munkák tárgyát illetően. Ha elfogadjuk az irányítást, akkor az irányító feladata, hogy széleskörűen felmérje, feltérképezze nemzetiségi szociológiánk tennivalóit. Csakis ilyen módon lesz képes arra, hogy a legfontosabb teendőket ezen a területen elősorolja, és az időszzerű szolgálatnak megfelelően tematikus pályázatot indítson.

Az irányításnak ösztönöznie és segítenie kell, ha szükséges, a módszertani egységesítést, de semmi módon sem szabad korlátoznia a szerzőket a témaválasztásban. Akik az intézményesítéstől, a tervekbe merevített tennivalóktól féltik a fiatalokat: a kísérletezést, a mást-mondást, a tények nyers felmutatásának jogát féltik. Nem indokolatlanul. Nyílt titok, hogy miért kellett máig várunk egy szociográfiai tanulmánygyűjtemény megjelentetésével. Köztudomású, hogy a nálunk hagyományos szociológia és a román nyelven megjelent művek hatása évtizedekkel ezelőtt termékenyítően hatott, kész és félig kész művek kerültek asztalfiókba, s hevernek régóta kiadatlanul. Az irányítás hiánya miatt? Nem. Csupán a rosszul értelmezett önismeret, az igazságokra aggatott tabuk megtűrése miatt.

Várhegyi István kötetbeli tanulmányában olvasom, hogy a Maros megyei falvak könyvtárainak könyvállománya „alapos megújításra szorul”. Évtizeddel ezelőtt alkalmam volt betekinteni a kalotaszegi falvakban

folyó könyvtári munkába. A javítás céljával keresett okok és hibák elsődleges tennivalóként a könyvállomány megújítása felé mutattak. (Érdekes, hogy az említett szerző ezt nem tárgyalja.) A magyar és a vegyes lakosság falvakban végzett felméréseiből aztán kiderült, hogy a könyvállomány újrafelosztására és a továbbiakban differenciált könyvellátásra van szükség ahhoz, hogy az akkori áldatlan helyzeten változtathassunk. A könyv-állomány sok helyen nem felelt meg az elvárásoknak; kevés volt a magyar nyelvű könyv. A tanulmányban javaslatot tettem a differenciált könyvellátásra, alkalmazható módszert dolgoztam ki a községi könyvtárak további fejlesztésére. Közlésére senki sem vállalkozott. Annyit értem, hogy a Kolozs megyei Szocialista Művelődési és Nevelési Bizottság felmérésemet a további könyvrendelések alkalmával figyelembe vette, és engedélyezte, hogy a felszámolandó városi könyvtárak állományából, valamint a fővárosi könyvtárakból válogassak, és küldjek könyvcsomagokat a kalotaszegi könyvtárakba. Három év múlva szűrőpróbát végeztem. Kiderült, hogy a könyvállomány helyzete alig javult valamit. A *Könyvtári Szemle* vállalta felmérésem közlését, de aztán a falusi könyvtárak átszervezésekor ez időszertlenül lett volna, tehát lemondott róla.

Miért hoztam föl a magam példáját? Nem szerénytelenségből, csupán annak bizonyítására, hogy irányítás nélkül, sehova sem tartozva láttatni lehet ugyan, de tenni vajmi keveset. A falusi könyvtárak jelenlegi helyzete sokkal inkább, mind eddig, igényli a könyvállomány megújítását, mert a falu irodalmi — és nemcsak irodalmi — műveltségének nem a házi könyvtár, hanem a közkönyvtár a forrása, erre a továbbiakban is szükség lesz. A községi könyvtárak igénybevétele vagy látogatottsága pedig továbbra is elsődlegesen a könyvállomány milyenségétől függ. S hogy ebben a kérdésben is épp tízéves a lemaradásunk, nem a felmérés, a meglátás, hanem az összefogó igyekezet, a valóságra való kellő odafigyelés hiányzik.

Az a szociográfia iránt támasztott valóságos igény, hogy leíró jellege mellett magyarázó legyen, s hogy a ma miértjeire adjon választ — egyesek szerint megoldást —, azt hiszem, nem a megváltozott, hanem az éppen változó valóság diagnózisával elégíthető ki. Imreh István stafétájához csatlakozva: szociológiánk a kanyarba érkezett. Ha most nem tud felgyorsulni, egyensúlyát megtartani, előnyösen stafétabotot váltani, menthetetlenül lemarad a társadalom kitűzte célok elérésében.

Korunk, 1979/6

Nagyított pillanat*

Polacsek Lengyel József második novellás kötetét* hiába keresi az olvasó a könyvesboltokban. Elfogyott, mint minden könyv, amit el lehet olvasni. Mert nemcsak olvasmányos könyveink vannak, de az olvasmányos könyvekhez nincs elég papírunk. Ezen persze, ellehet tűnődni. A változtatás óhajtatásával és „mi a közünk hozzá” módon is, de talán azzal a logikus következtetéssel mindenképpen, hogy a jó könyvet az eddiginél jobban kell becsülnünk. A P. Lengyel József könyve is ilyen. Szerzője 1969-ben indult, ugyancsak novellás kötettel, a Forrás sorozatban megjelent *Kígyóút* cíművel. A két novellás kötet között főleg regényeket írt, és a kolozsvári rádió *Zsibongó* című ifjúsági műsorát szerkesztette.

„...Az apám sofőr volt, majd könyvkereskedő. Húsz évvel ezelőtt arról panaszkodott, hogy nem olvasnak jól, ne olvasnak eleget az emberek. Az embereken munkásokat értett, s magyarázatképpen mindig hozzátette: mert keveset beszélnek! Mit lehetne tenni!

Én asztalosként kezdtem, tanárként folytattam, most meg rádióriporter vagyok. Ha apám élne, azt panasználám el neki, hogy nem beszélnek helyesen, mi több, megromlott nyelvrészükéről számot sem adnak azok a bizonyos emberek, leginkább fiatal munkások, ami aztán gondolkodásukra is visszahat. S talán magyarázatképpen hozzátenném: mert keveset olvasnak. Vagy semmit sem. Erdemes hát írni?”

Az idézet kérdés nyilvánvalóan költői. A válasz maga a kötet, P. Lengyel újabb könyve. Írója tudja miért ír, kinek és miről. Ez az utóbbi kötet a fiatalokról szól. Huszonegy rövidebb-hosszabb írás, megannyi próbálkozás a gondolkozva élő fiatalok ábrázolására. Bevallottan olyan próbamodellekről van szó, melyeket a író az elmúlt évtizedben alkotott és bennük regénye hangját kísérletezte-dolgozta ki. Ami közös bennük: az az aprólékos, itt-ott már-már modoros kidolgozottság, amely a lelki rezdüléseket akarja valamiféle hálóba keríteni, hogy sűrítve mutassa fel. Mi célból? A novellák – van itt kisregény terjedelmű írás is – hősei ingáznak, dolgoznak, csónakkirándulásokon a természettel és önmagukkal szemben próbálják ki kitartásuk és emberségük. Nem tanmesék ezek az írások, inkább csipetnyi életdarabok, kinagyított, kimerevített pillanatok. *A ház, ahol hallani a fenyőket* című novellában a túrázó, motorkerékpáros fiú felvesz egy lányt, akinek a kedvéért egy erdei házban töltik az éjszakát. Nem történik semmi: közéjük tolakodnak fájó-sajgó emlékek, a szülőkről, az emberekről, az életről. Az izgalmas – mondja apjától örökölt szavakkal a motoros – amikor azt sem tudom reggel, hol alszol a következő éjszaka. Közben ezt a hőst is – akár a többi írás férfivé érő szereplőit, nem kalandvágy, nem a

mai hétköznapiokról való elfelejtkezés jellemzi, hanem az önelemzés kényszere és az író akarata (néhol akaratossága), hogy nyersen, minden prűdéria nélkül „meztelen” megmutassák maguk. P. Lengyel nem kerüli, mutatni akarja a szép, az elfogadható mellett a nyers valóságot, a rútat és a nemiséget is. Novelláiban egyelőre néhol csak a meghökkentésig jut ezen a téren, de kiadás alatt lévő új regényében, amely a férfi és nő testi és lelki kapcsolatát többnyire „vízszintes”, mindet felár helyzetben mutatja be – eljut a természetességig, a magától értődő tabu nélküliségig. Törekvése meggyőző, szimpatikus. Talán nem véletlen, hogy mostanában mai témájú, fiatalokról szóló könyvet elsősorban ifjúsági ügyekkel foglalkozó szerkesztők írnak.

* P. Lengyel József: *Meztelen pillanat, novellák*, Dacia Könyvkiadó, 1981. *Ifjűmunkás*, 1981.

Tollas Tibor fáí*

Huszonöt esztendővel ezelőtt megjelent, válogatott verseit tartalmazó kötetében lapozva mindenképpen felfigyel az olvasó számtalan, fákat, virágokat idéző hasonlataira:

„...cserépnyi földben hordod át / csempészárúként kertedbe / honi virágok, régi fák / emlékét, színét, illatát, idegenbe átültetve, / e talpalatnyi hű hazát”,

„...Így tanulom meg múltamat levetni, / az őszi fáknak végső vigaszát, / továbbnyújtózni, újra megszületni, / bölcsen, mint künn a boldog, néma fák”,

„...valamikor a fák is lábon jártak...”,

„...Túl erdők várnak, / elhagyott társak, / dőlt törzsek, zsenge cserjék / átszűrrik évek csendjét.”,

„...Hol barátok, honi fák, / folyó-mormolta imák, / sírig vigyázatok ránk.”

„...- De megbocsát a holnap, / ha kertünkben szabadság fája nő.”

Tollas Tibor fáí csillapíthatatlan honvágyának kifejezői. Két és félszáznyi versét felölelő kötetében oly gyakran említi a fákat, amennyire hazaszeregetésének elemi erővel feltörő érzéseit kell, hogy költészetének fundamentumába állítania a hazából való kirekesztettség okán.

Szakolczay Lajos írja évtizeddel ezelőtt megjelent gyűjteményes kötetének ajánlásában: „...az ő „költészete a nyugati, sőt az egyetemes magyar

irodalomban is egyedülálló jelenségnek számít. A hajdani katonatiszt előtt a börtönben világosodott meg történelmünk megannyi baljós mozzanata, személyiségét – parányi mécssem: a hitem – a „börtönvilágosság” szabadította föl. Lírájának klasszikus darabja, a Bebadogoztak minden ablakot mindennél világosabb protestálás a zsarnokság ellen. 1956 tavaszán ugyancsak a váci börtönben született *Összeomlás* című elbeszélő költeménye, amely a második világháború pokláiban szenvedő magyar hadsereg visszavonulását önéletrajzi elemeken keresztül idézi fel – megrázó erővel. Nyugatra menekülése után – a magyar forradalom igazságait”

Jól jött Sulyok Vince visszaemlékezése Tollas Tiborra (Ághegy 23-24. szám, 3087 oldal), amellyel lehetőségünk nyílt, arra hogy a mi, kissé skandináviai szemmel figyeljünk a nyugati régióban alkotó jeles elődünk költői, de hézagpótló kiadói munkásságára is. A szerkesztésében megjelent versantológia valamint a *Gloria Victis* két szabadságharcunk kötete máig értékes költői visszhangja a nagyvilágban.

Felelni kell

Lezsák Sándornak

*Nagy erdők látok, lombtalan,
- rossz álmaimban csupasz fákat,
fekete erdők, ágain
emberek csüngnek, néma árnyak.
Himbálja testüket a szél,
a hold ezüstbe mártja őket,
kik túlélték halálukat,
a sírokból is felkelnek.
Távolról tompán döng a föld
- a félelem fogvacogása?-
vagy tán kivégzőosztagok
dobpergése az éjszakába?
A kopaszfák mind T-alakban,
belőlük vádló kezek néznek,
nevem betézik vallatón:
az újra összeesküvnek.
Két órán múlt, két tanún,
hogyan túléltem huszonhét évem,
mikor bírói palástban
hóhér ítélte a nép nevében."
S túl börtönön, hét határon*

*szégyenpecsétjük kivirágzik:
hamis vádjuk megbocsájtom
s ártatlan hordozom halálig*

**Ághegy 23-24. szám, 3096 oldal*

Az Erdélyi kiskönyvtár sorozat

Minden romániai magyar család olcsó kiskönyvtára
NIS Kiadó Kolozsvár

Újabb köteteket szerkeszttek, amelyeket az Ághegy Könyvek sorozatában való megjelenés mellett a félbemaradt Erdélyi kiskönyvtár gyarapítva az erdélyi olvasók figyelmébe ajánlok.

Hűsz esztendővel ezelőtt, amikor a rendszerváltás nyomán újra lehetőség adódott a magyar művelődés valóságos mértékű szolgálatára, akadt egy naiv szerkesztő, aki elődeink példáiból erőt merítve és az időszerű szükség parancsának engedve olcsó népkönyvtári sorozatot álmodott. A nagy E és kis k betűből alakított, számozott, az addig tiltott, harsogóan zöld színben pompázó vékony könyvek (inkább füzetek) hátlapján ez állt:

MINDEN ROMÁNIAI MAGYAR CSALÁD OLCSÓ KISKÖNYVTÁRA

A könyvsorozat hirdetéseiben pedig figyelemfelkeltő volt az ígélet. Az Erdélyi kiskönyvtár köteteinek ára sohasem lehet drágább négy-öt tojás áránál! Inflációs évek voltak, ehhez kellett igazodnia a sorozatszerkesztőnek, aki olvasmányt, publicisztikát, erdélyi érdekességeket és kézikönyvet kívánt az egyszerű emberek kezébe adni. Azoknak a magyaroknak készült a sorozat, akiktől a hatalom tiltotta történelmünk, földrajzi nevein használatát, a nagyjainkra emlékezést és nyelvünk pallérozását sem nézte jó szemmel. A szerkesztő igyekezete találkozott egy nemzeti érzését nem titkoló, sikeres vállalkozó mérnökemberével: nem a haszonszerzés hajtotta őket, hanem a sokszor elfelejtett, de az erdélyiekben örökségként élő népszolgálat. A nép pedig nekik is a Tamási Áron fogalmazásában nem osztályokat jelentett, hanem az erdélyi magyarságot. Legközelebbi példának a helikoni írók tízedik tanácskozásán, Kacsó Sándor által javasolt Hasznos könyvtár sorozatot gondolták, és abban reménykedtek, hogy kezdeményezésük szükségességét igenelve mindenfelé értő és segítő társakra találnak az akkori megbolydult világban.

Első kiadványunkat a szükség sürgette. A szerkesztő jó társra találtam a könyvszerkesztő, Sztranyiczki Mihályban, és erőfeszítésünk gyümölcseként meg-született a Románia Magyar Nyelvvédő Szótár, amely elromá-

nosodásunknak és kevertnyelvűségünk állított gátat örökös nyelvvédelemre szólítva az olvasót a következő indoklással:

Az a magyar ember, aki megalakította már a maga egyszemélyes Erdély Pártját, és ezzel búcsút mondott a nálunk különösen piszkos politikának, az értelmes apró-munkában keres elfoglaltságot, és talál megnyugvást, hiszen maradásunk szem-pontjából itt ma mindnyájunknak rengeteg hasznos teendője van. A közművelődésben mindenekelőtt. És nyelvünk tisztántartásának mindnyájunkra ki-terjeszthető kötelességében.

„A nyelv fontosabb az alkotmánynál is. Új alkotmányt szerezhet a nemzet, de új nyelvet nem, mert akkor már megszűnt magyarnak lenni.” Pintér Jenő fél évszázaddal ezelőtt több kiadásban is megjelent Magyar Nyelvvédő Könyvéből, Felsőbüki Nagy Páltól az idézet, amely most nagyon reánk illik. A politikában nincs mit keresnünk, de mert nyelvében él a nemzet, nem többet, hanem mindent meg kell tennünk rohamosan románosodó nyelvünk védelmében. Mi, akik „adunk egy telefont”, „vesszük a buszt”, „vizsgát adunk”, „kilincsbe csukjuk az ajtót”, a buletinnek, az aviznak, az apróbálásnak, az aprovizionálásnak, a doszárnak, a bonnak, a borderónak, az apartamentnek, az audenciának, a balkonnak, a szkárának, a blokknak, a cseentrálénak, a datálásnak, a depónak, a deputátnak, a dezinfektálásnak, az exámennek (és így tovább) már alig használjuk a magyar meg-felelőjét, be kell látnunk, hogy ez így nem mehet tovább! Hemzseg beszédünkben a román és más idegen szó. Ha ötven évvel ezelőtt szükség volt egy nyelvvédő könyvre, amely többzör 10-25 ezres példányszámban elfogyott, ma egy ilyen zsebkönyv megjelentetése felér egy megváltással. Fél évszázaddal ezelőtt sem volt erre pénz, és valószínűleg még sokáig papírhínnal küszködnek a nyomdák. Pintér Jenő, aki előbb a kereskedőknek; aztán az iparosoknak nyomtattatott nyelvvédő füzeteket, végül könyvét a maga költségén jelentette meg. Pénz akkor sem volt; de munkatár-sainak száma meghaladta a félszázat. És a szerzőnek jutott ereje arra, hogy ne csak a gyakori magyartalanságokat, az elburjázott idegen kifejezéseket gyűjtse szótárba, hanem ilyen aranymondásokkal is biztassa kézikönyve gyakori használatára a „művelt közönséget”:

„Amely nemzetnek nyelve nincs, annak nincs hazája, csak szállása; nincs hazafisága, mert nincs hazája. És csak a szerencsés időknek tudhatni be, hogy az ilyen nem-nemzetet, hanem csoportot, a másik nemzet el nem nyeli. Nem a föld, nem a folyók tartják össze a nemzetet, hanem a nyelv.” Higgyünk Kisfaludy Sándornak, és ne bizakodjunk a szerencsés időkben. A sorozat indulását a Magyar Újságírók Szövetségének elnökeként is erdélyi Bodor Pál köszöntötte előszavában.

A sorozat kötetei, a kezdeti csekély támogatás után, a szerzők költségén kerültek nyomdába, a szerkesztést ingyen végeztem. Anyagi eszközök

hiányában a kötetek terjesztése megoldhatatlan volt. Ennek ellenére a sorozat jó fogadtatásban részesült, és megfelelő nyilvánosságot kapott a médiában: többek között Dávid Gyula is méltatta televízióban. A népkönyvtár fontosságának tudatában ötven tervezett könyvet tartalmazó tervvel Sütő Andrást is felkerestem, aki baráti segítségét ígérve, további munkára biztatott. Két esztendő alatt, a lelkes Nistor Gáspárnak, a NIS Kiadó tulajdonosának segítségével, 22 számozott könyvet ért meg az Erdélyi kiskönyvtár (lásd a kötet hátlapján). Öttel többet, mint a Hasznos Könyvtár, amely a helikoni írók erkölcsi támogatása ellenére kiszenvedett. Ugyanilyen sors várt az Erdélyi kiskönyvtárra is. (Külön elemzést érdemelne, hogy miként sikkadt el egy ilyen, napnál világosabb, alulról jövő, közhasznú kezdeményezés.)

Némi betekintést adhat erre az a másik, még ma is időszerűnek mondható kezdeményezésem. Köztudomású volt, hogy az erdélyi magyarság megmaradásáért folytatott küzdelemben nagy jelentőségű múltunk, történelmünk ismerete. Ennek gyors orvossága, magától érthetően az a javított Történeti kronológia lett volna (lenne), amely helyreállítaná az Kriterion Könyvkiadó kiadásában 1976-ban megjelentetett, erősen cenzúrázott munkát, és napjainkig tartóan tartalmazná mindazokat a jelentős történelmi dátumokat és adatokat, amelyek nélkülözhetetlenek alapfokú műveltségünk pótlásában. Sürgős teendő volt ez az ezerkilencszázas évek elején. Sztranyiczki Mihály segítségével a Magyar Tudományos Akadémia Történelemtudományi Intézetének Magyarország történeti kronológiája című négykötetes munkájának engedélyezett kivonatolásával és egész sor munkatárs közreműködésével összeállítottam és kiadásra előkészítettem az

ERDÉLY TÖRTÉNETI ADATTÁR - at

1994 elején a kötet előszavában ezt írtam: „Az elmúlt évtizedekben a hatalom történelmi tudatunkból törölni szándékozott az erdélyi magyarság múltját. Évezrede élnek magyarok Erdélyben. vívódásunk, küzdelemünk olyan történelmi tapasztalat, amely nélkül tudatos megmaradásunkért folytatott küzdelemünkben kevesebbek vagyunk és tovább kisebbsítésünket el nem kerülhetjük. Ezért sürgősen pótolnunk kell mindazt, amit történelmünkől elhallgattak és feledésre ítélték.

Nagy szükség van ma a történelemkönyvekre, történelmi regényekre, történelmünket népszerűsítő írásokra.

De figyelembe véve kisebbségi létünkben főként nehezedő, az erdélyi magyarsággal nem számoló, csak a többségiek nemzeti büszkeségét gyarapító, mindenkor a politikához igazított hazai történelemírást, jelenlegi hely-

zetünkben a legcélravezetőbbnek történelmünk adatainak és tényeinek ismertetését gondoljuk. Rengeteg adat egyszerűen hiányzik köztudatunkból. Jórészt fejedelmeink nevét sem ismerjük, példaképeink cselekedeteiről, az erdélyi civilizációt megteremtő igyekezetükről is hallgatni kellett. Meggyőződésünk, hogy a történelmi igazság visszaállítását leginkább egy tudományos megalapozottságú Történelmi Kronológia szolgálhatná, amelyet magyar, román, és angol nyelven is kiadnának. A sajtóban néhány-szor már szóvá tettem ezt a nyilvánvaló igényt. Remélhetőleg történészeink belátható időn belül elkészülnek Erdély Történelmi Kronológiájának megírásával. Ennek az akadémiai szintű és valószínűleg terjedelmesebb munkának az elkészültéig, mi az iskolai oktatás és népnevelő történelemnépszerűsítés céljára ajánljuk az érdeklődők figyelmébe az Erdélyi Történelmi Adattárat, amelyet Magyarország Történelmi Kronológiája, és más forrásművek felhasználásával állítottunk össze.

Kézíkönyvünk Erdély történetének fontosabb adatait és tényeit időrendben nyújtja, politikai és kultúrtörténeti eseményeket rögzít, a függelékben pedig felsorolja az államfők, fejedelmek, vajdák nevét, és jelzi uralkodásuk idejét. Eltekintettünk a személy- és helységnevmutatóktól, amelyek a gyors kiadást hátráltatták volna. Térképeket sem közlünk, hogy elkerüljük az ezek láttán már unalomig üzött rágalmakat. Reméljük, hogy az összeállításban alkalmazott tényszerű, a tudományos magyarázatokban is mérték-tartó közléssel jó szolgálatot teszünk a történelmünkről tárgyilagos véleményt kialakítók egyre bővülő táborának.”

A kötet kéziratát előbb az egyik neves történelemtudósunkra bízta az összeállító, aki egy esztendei gondolkozás után az önkéntesen, minden anyagi juttatás nélkül dolgozóktól szerződésben lefektetett juttatást kért, hogy a munkát egyetemi hallgatóira bízva ellenőriztesse. A szerkesztő visszavette tőle a kéziratot, és számos helyen biztatókra találva, előbb egy fotós erdélyi képeivel díszített, majd számos társszerzőkkel megjelentethető kiadásba is beleegyezett. Végül egy heti-lap anyagi támogatását ígérte, de anyagiak hiányában elfektette a kéziratot, amelynek végleges és javított példánya kézen-közön eltűnt.

1995-ben a kötet szerkesztője családi okokból Svédországba telepedett le, munkája kárba veszett, mert kezdeményezése is elhalt. Ma is szükség volna történelmi kronológiánkra. A hiányt pótolja némiképpen az a tankönyvsorozatba található időrendi táblázat, amelyet A magyarság rövid története címmel, Lászlóffy Csaba és Varga Domokos jegyzett és a Tinivár jelentetett meg anyaországi támogatással az ezerkilencszázas évek végén.

Az Erdély Történelmi Adattár fiaskójától eltekintve az Erdélyi kiskönyvtár

kezdeményezés sikeresnek mondható, és újramezdése hasznos lehet, amennyiben a jövőben nemcsak erkölcsi támogatókra talál.

Az újraindulást azért kezdeményeztem, mert a svédországi Magyar Liget (<http://magyarliget.hhrf.org>) névvel család lap, majd Ághegy (<http://aghegy.hhrf.org>) címmel skandináviai magyar irodalmi és művészeti folyóiratot évtizede szerkesztve, műhelyünkben eddig számos Ághegy Könyv látott napvilágot. Mivel a könyvsorozat szerzői többnyire erdélyi eredetűek, s írásaik témája szülőföldjükön is olvasmányélményt jelent, magától értetődőnek találtam, hogy ezek az Erdélyi kiskönyvtár borítójával a félbe maradt sorozatot gyarapítsák.

A kiadó tervezi a negyedszáz kötetet megért Ághegy Könyvek sorozatban megjelent további erdélyi vonatkozású kötetek kolozsvári megjelentetését, hogy ezzel mintegy hidat alkothasson a svédországi magyar alkotók és az műveik iránt érdeklődő erdélyi olvasók között.

Reméljük, hogy az ilyen hazanézés lehetősége érezhetően fellendíti majd Ághegy alkotóinak munkakedvét, olvasó-táboruk kiterjesztése elmélyíti a szülőföldet sohasem felejtő elvándoroltak és az otthon maradtak közötti, mindnyájunkat építő emberi kapcsolatokat.

Az Erdélyi kiskönyvtár eddig megjelent kötetei:

1. Romániai magyar nyelvvédő szótár
2. Tar Károly (Transsylvaniaicus): Erdélyért kiáltom
3. Koppány Zsolt: Bíró György áliász KUTYA nekifutásai és kutyagolásai a mindig rózsás sportpályákon és a babértalanul is egyetlen életben
4. Tibori Szabó Zoltán: Teleki Béla erdélyisége
- 5-6. Színjatszók könyve. Összeállította Kötő József, Molnos Lajos, Tar Károly. Eloszó: Molnos Lajos.
7. Csűrös István: Olvadó hópelyhek...
8. Josef Marlin: Szász utazás (Balogh Edgár fordítása)
9. Makkai Endre: Morzsák (Elbeszélések)
- 10-11. Beke György: Hadi utak Erdélyben
12. Kiss János: Csupa vasárnap
13. Bölöni Farkas Sándor: Az új Erdély hajnalán
- 14-15. Aniszi Kálmán: Tanúságtevők
16. Karácsony Sándor: Lélek és nevelés
17. Gajdos Balogh Attila: Besúgóí jelentés
18. Orbán Ferenc: Pillanat
19. Kozma Dezső: Klasszikusok Erdélyben
- 20-21. Tar Károly: Tanítók nyomában

- Tar Károly: Faragott fájdalom
22. Tar Károly (Transsylvanicus): Magyar dolgok
23. Tóth Ildikó: Ajtó, ablak nyitva van...
24. Tar Károly: Ami eszembe jut
25. id. Tar Károly: Nem így akartuk
26. Tóth Ildikó: Méről csak álmodom
27. Tar Károly: Hajnalban vadnyuszik ablakom alatt (ajándék példányok
28. Tar Károly: Titoktára
29. Tar Károly: Kedves könyveim könyve (rövid változat- ajándék példányok)
30. Tar Károly:Pánik (ajándék példányok
31. Tar Károly: SUMMA I - A Boldog utcán innen - (ajándék példányok)
32. Tar Károly: SUMMA II. - Saját lábon - (ajándék példányok)
33. Tar Károly: SUMMA III. - Ezer kilométerekkel– 1 - (ajándék példányok)

A hídember

Mervel Ferenc emlékezete

Ez a jelző már foglalt, hiszen a „legnagyobb magyar”-t, a Lánchidat építő Széchényit illeti. Amióta, azonos címmel, elkészült és sikernek örvend történelmi nagy játékfilmünk, még inkább magyarázatra szorul az, hogy Mervel Ferencet miért nevezzük hídembernek. Merthogy az volt – nem vitás. Az Északi Fény Magyar- Skandináv Kulturális Társaság például, még a jeles fordító életében, nem véletlenül, Mervel — Hidak címmel rendezett skandináv irodalmi- és filmestet Budapesten, az Uránia filmszínházban. És a Skandinávia-barátok találkozói az Eötvös Collegiumban, az ott létrehozott Mervel Ferenc Könyvtár is mutatja, hogy tehetségét, egyszemélyes intézményét, egész munkásságát számosan nagyrabecsülés-sel figyelték. Az, amit divatos szóval virtuális, tehát látszólagos hídnak nevezhetünk, Mervel Ferenc páratlan fordítói munkáival építette a magyar és a skandináv irodalom jobb megismerése érdekében. Az Ághegy első és igazán lelkes munkatársa volt. Könyveinket kicseréltük, az első szám szerkesztése idején majd minden nap felhívott, villámpostán küldte új fordításait. Amikor tapasztalhattam rendkívüli jártasságát a skandináv irodalomban, többek között őt is felkértem, hogy vállalja el főszerkesztői teendőket. Szívesen dolgoztam volna irányítása alatt, de túlzott szerénységgel ezt elhárította. Különös érzékenységét tisztelve, még a címlapra kiemelt munkatársi névsorból is törölnöm kellett a nevét.

Az évezred első évének telén találkoztunk Stockholmban. Enyhe volt az időjárás, veszélyes jégcsapok lógtak a házfedelekről, ahonnan olykor ká-sás hókupacok zúdultak a járdára. Átmentünk a kétsávos utca kevésbé veszélyeztetett túlsó oldalára, és úgy közelítettünk kedvenc falatozójához, ahol, mint útközből büszkén mesélte, törzsvendégként ismerik, és kedvenc tojásrántottás szendvicset mindig

szívesen elkészítik. Beszélgettünk ott néhány órán át. Csodálhattam tájékozottságát a svéd irodalom rejtelseiben.

Akkor már tudtam, hogy Vecsésen született, egy évvel fiatalabb nálam. 1956 októberében a Lőrinci Újság főszerkesztője volt. 1969-től a stockholmi Népi Egyetem nyelvtanára. Rendszeres svéd nyelvtanából tanultam magam is, az engem befogadó ország nyelvét. Tudtam, hogy nemcsak svéd, dán, norvég, izlandi és feröeri nyelvből fordít magyarra, hanem több nyelvből svédre is. Megközelítőleg száz skandináv szerző művét fordította magyarra, svédül pedig közel félszáz magyar alkotó művét tolmácsolta. Szakcikket, tanulmányokat írt, *Pillanatképek* címmel 1993-ban novellás kötetet jelentetett meg.

S ahogyan ez már történni szokott, a hosszú beszélgetés alatt közelebb kerültünk egymáshoz. Néhány héttel azelőtt vonult nyugdíjba, a hirtelen rászakadt magány lehangoltta tette. Azt hittem, érzékenységet az is tetézte, hogy kedvenc helyén, a falatozóban, nem ismerték meg a kiszolgálónők, rég nem járhatott már ott. De kiderült, hogy felesége beteges zárkózottsága aggasztja, a rászakadt háztartási teendők, a városszéli magány, a svéd magyar körök elismerésének hiánya.

„Az utóbbi négy-öt évben, egyetlen sorban sem foglalkoztak velem. Már nem zavar.” Keserűen eltűlozta, hogy rajta is beigazolódik a bölcsesség: „Egy próféta sem kedves az ő hazájában”. Erről panaszkodott némely világhálón közzétett interjúban is. Miközben elhatárolta magát bizonyos személyektől — a Tollforgatók stockholmi találkozóin sem kívánt jelen lenni —, elfelejtkezett arról, hogy az Ághegy részletesen bemutatta munkásságát, és a Sall László által *Két évszak* címmel megjelentetett lemezein is ott vannak a fordításai.

Tomas Tranströmer verseskötetének, a *117 vers*-nek a kiadásakor ünnepelték Budapesten, hiszen, a súlyosan beteg, Nobel-díj várományos svéd költő, az Ünnepi Könyvhét díszvendége volt, és Mervel Ferenc a szövivőjeként és fordítójaként is, akkor, a figyelem központjában állt.

Az idő mindent gyógyító malmában talán rendbe jöttek volna dolgai, Magyarországon mindinkább ismertté és elismertté vált, a Magyar Írószövetség elnökeiben támogatóra talált, de a kegyetlen sors csapásaként, az idén márciusban orvosa megállapította, hogy nyelöcsőrákja előrehaladt, Kosztolányi és Babits betegségével néhány hónapot élhet még, az esetle-

ges beavatkozás aligha változtatna ezen. Éppen Bengt Emil Johnsonnal készült akkor a budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválra, a svéd költő verseskötetének bemutatójára. Nem merte elkísérni.

Halála előtti hetekben még felvették a Magyar Írószövetségbe és megkapta a Pro Cultura Hungarica kitüntetést. Mit sem sejtette betegségéről, még fogadta baráti üdvözetemet, s tervemet, hogy efölötti örömünket megoszthatjuk az Ághegy következő számában olvasóinkkal is. Minden bizsonnyal még tudomására jutott, hogy az idén, *Kortárs svéd költők* címmel, a Széphalom Könyvműhely díszdobozban, három önálló kötetben megjelentette Werner Aspenström: *Hanyatt a fűben*, Lennart Sjögren: *Tenger-tajték* és Per Helge: *Hullámhosszak* című általa válogatott és fordított verseit.

Mervel Ferenc 2004. március 23-án este, életének 68. évében távozott közülünk. Nem kerülhetem meg a szokványos, de az ő esetében nagyon is igaz megállapítást: nagy veszteség érte a skandináviai híd-teremtő magyarságot. Thinsz Géza halála óta, talán a legnagyobb veszteség, amely az itt élő magyar irodalmi alkotókat érte. Munkásságát felmérni, gyümölcsöztetni, ha lehetséges folytatni: kötelességünk.

Az Ághegy című skandináviai magyar irodalmi és művészeti lapfolyamnak mindenekelőtt

Ághegy 18-19. szám, 2429 oldal

Könyves történet*

Éppen tizenkét esztendővel ezelőtt (jelent meg a SMOSZ Anyanyelvünk Alapítványának támogatásával *Vallomások az anyanyelvről* című gyűjtemény, amelynek az Anyanyelvünk Alapítvány kurátoraként gondozója voltam, és amelyet a kolozsvári Glória Kiadónál nyomtattunk hatszáz példányban. A kötet tartalmáról a következőket írtam az előszóban:

Ezt a gyűjteményt magam is összeálíthattam volna – mondanám az olvasóval - miután elgondolkodva igazat adunk Illyés Gyulának. „Alig van ország, ahol, mint nálunk, annyi szépíró műveiből lehetne külön könyvet vagy könyvecskét összeállítani ilyen címmel: Anyanyelvemről.” Mert az évszázadokon át gondjaink sűrűjéből kivilágító szükség valamiféle szentséget alkotott anyanyelvünkéből, amelyért sírig tartó fogadalommal tiszteletet, imádatot és szolgálatot vállaltunk. Naponta illik leborulnunk előtte, és nagyon igyekeznünk kell, hogy tisztaságát be ne szennyezzük. Sütő Andrással köszönéseink közé iktathatjuk: „hogy és mint szolgál. uram, az édes anyanyelve!”

És válaszként a minket sűrűn megpróbáló sanyarú történelmi időkre „gyógykezelés” végett rendszeresen el kell járnunk Csokonai, Vörösmarty, Petőfi Sándor, Ady Endre, Arany János, Krúdy Gyula, József Attila, Babits Mihály, Tamási Áron, Áprily Lajos, Székely János, Nagy László, Kányádi Sándor és más tekintetes urak klinikájára". A nyelvápolás olyan, mint az egyszemélyes párt: magunknak kell abban mindent elvégeznünk. Éppen ezért is példamutató ez a kis könyv, amelyet kezében tart az olvasó.

Gyűjtője évek hosszú során át, fáradtságos, nehéz kenyérkereső munkája után kitartóan összeszedte és a lesben álló vadász figyelmével észrevételezte, a szegény ember módján tágító igyekezettel figyelte a világot. (gyűjteményéhez keresztül-kasul „járta” a magyar irodalmat és a világirodalom nagyjainak munkáit. Gyönyörű dolgokat látott és tapasztalt. A javából merített, hogy előbb csak saját maga gyönyörködjek benne, aztán szeretteire, barátaira és az olvasóra is gondolva készített válogatást féltett kincseiből. Haszonnal forgatható ez a gyűjtemény a legkülönbféle alkalmakkor, amikor a sorsunkról, jelenünkről, az utánunk következők jövőjéről gondoskodunk. A percekke töredezett időben lélektágító kedvtelés belelapozni ebbe a könyvbe, és akár az Anyám tyúkjá, szemenként fölcsípve a gondolatcserében jeleskedő írók aranyrögeiből és gyémánt magvaiból néhányat, jóirányba betájolódva az önmegvalósítás, a céltudatos önépítés útján biztosabb léptekkel folytathatjuk menetelésünket. Valljuk be, hogy életünk szépséges perceihez tartozik az, amikor felemelő gondolatokra találunk. Életünknek tartalmat az ilyen felszippanzott gondolatok adnak és gazdagíthatják azt. Jó az, ha értjük, magunkénak vallhatjuk és létünk értelmének kutatásához felhasználhatjuk ezeket.

A világszerte terjedő locsogás és a „mögöttes beszéd” szokása ellenében szükségét érezzük azoknak a gondolat sűrítményeknek, amelyeket a hívők imádságaihoz hasonlóan lelkünk titkos rekeszeibe gyűjtünk, hogy felüdüljünk tőlük, és értelmünk szerint tetteink mozgató rugóivá tegyük mindennapi cselekedeteinkben. Az anyanyelvünkről szóló okosságokra pedig manapság nekünk különösen nagy szükségünk van. Mi itt Kelet és Nyugat, a civilizáció és mások ellenében erőltetett nemzeti gőg felvirágzása földjének határán tudjuk, tapasztaltuk és megtanultuk, hogy emberi létünk kiteljesedésének lehetőségét szalasztjuk el, másodrendű polgárokká silányulunk, ha anyanyelvünket veszítjük, szegényítését lustán elnézzük, ha saját szavainkra kellőképpen nem vigyázunk. A babiloni zűrzavarból nem juthat lélekig a szó, a felszínes élet pedig nem igaz embernek való. Anyanyelvünk szavai „hétszer csapolt ezüstként" esengenek, és így van ez másokkal is. Gondolkodásunk gyöngyszemei az anyanyelv kagylójában ke-

letkeznek. Sohasem leszünk olyan gazdagok, hogy tenger sírjába temetve hagyjuk kincset őrző kagylóinkat. Ezen kézikönyv összeállítói arra mutatnak példát, arra ösztönző az olvasót, hogy maga is időt szakítson a bűvarkodásra. És lemerülve a betűtengerbe, tudását, anyanyelvének szépségét tapasztalva rendszereset gazdagodjék. Ez a gyűjtemény nemcsak haszonnal forgatható és hasznosítható a mindennapi életben, iskolában, főiskolán, a közéleti gyakorlatban, hanem a nyugati magyarság szórványáiban is éppúgy, mint az anyaországban, mindenütt, ahol egyben régi jó szokásaink felelevenítése is. Gondoljunk a már elemiben használatos emlékkönyvekre, vagy a nagyobbak aranymondás-gyűjteményeire, amelyeket időnként (sokan talán idős korukban is) szívesen lapozgatunk.

Ki nem mondott fohász: A mi mindennapi jó gondolatunkat add meg nekünk... Mert nemcsak hazugsággal él az ember, hanem főként szép igazságokkal, amelyek nélkül nincs tartalmas és igaz élet. Régen hangoztatott bölcsesség: Szülőhazánkon kívül nincs élet! Ma inkább úgy igaz ez, hogy anyanyelvünkön kívül számunkra nincs és nem is lehet otthon. Péterffy Mihály gyűjteménye minden sorával legfőbb lételemünk kitartó gazdagítására biztat. És példát mutat arra, hogy ez az olvasóra szabott munka kellemes, nemesítő és széthullásra íteltetésünkben szomorú szívünket bátorító is lehet. Tanulságos könyv.

De nemcsak a tartalmát illetően, hanem a sorsát illetően is. A könyvben sorakoztatott idézeteket

Péterffy Mihály kolozsvári agrármérnök gyűjtötte, kiadásra előkészítettem és bővíttem az általam alapított és 22 kötetet megért Erdélyi Kiskönyvtár sorozatába illeszthetően, azzal az akkori pénzromlásos időkben meghirdetett céllal, hogy a sorozat egyetlen kötete sem kerülhet többbe, mint négy-öt tojás ára. Családegyesítéssel érkeztem Svédországba, s hoztam magammal a kiadás előtti gyűjteményt. Ez lett volna első darabja annak a tervezett sorozatnak, amellyel a svédországi magyarok anyanyelvi ápolását kívántunk szolgálni. Törekvésemben olyan támogatókra találtam, mint Lázár Oszkár, a lundi egyetem finn-ugor karának tanára és Bihari Szabolcs a SMOSZ elnöke. A száz oldalas könyv nyomtatására ötezer koronát szavazott meg az Alapítvány.

Miután a könyv elkészült, gondoskodtam arról, hogy Budapestre szállítsák, és felkértem az Alapítvány akkoriban választott új elnökét, hogy gondoskodjon a hatszáz kötet Svédországba szállításáról. Meghirdetett tervem volt, hogy a könyvet 20 koronás csekély áron, a magyar egyesületekre arányosan elosztva eljuttatjuk az olvasókhoz, és a hétezer koronás hasznót, az anyanyelvápolást segítő könyvsorozat újabb kötetének kiadására fordítjuk. El is készítettem Molnos Angéla: Magyarító könyvecskéje min-

tájára a Svédországi Magyarító Szószedetet, amely azonban nem jelenhetett meg a saját pénzünkből, mert a vallomások az anyanyelvről egy évig hevert Budapesten, amíg Ilona buszvállalkozása önzetlen segítségével magamnak sikerült kieszközölnöm a szállítást. A kötetek az Anyanyelvünk alapítvány elnökéhez jutottak, aki megválasztásakor kijelentette, hogy bár nem tud jól magyarul, de jó szervező. Aztán, valószínűleg anyagi támogatás híján megszűnt az Alapítvány, és a *Vallomásokról...* azt hallottam, hogy egy pincében hevernek. Kétszeres bánat: nem sikerült eljuttatni az értékes gyűjteményt a magyar egyesületek tagjaihoz, és nem sikerült visszaforgatni az erre áldozott pénzt. Talán azért nem, mert ez utóbbi, tudtommal, ismeretlen a magyar egyesületek háza táján. A történethez vigasztalásképpen tartozik az a tény, hogy a *Svédországi Magyarító Szószedet* Molnos Angéla segítségével megjelenhetett és ajándékképpen el is fogyott az eltelt évek alatt. Az ehhez a kiskönyvhez szükséges anyagiakat száz *Magyarító könyvecske* svédországi forgalmazásának hasznából állta a debreceni Kiadó. Ilyenformán magyarjaink nyelvének ápolása is lépett valamicskét előbbre, a közösségi szolgálat időnként kiszámíthatatlanul kanyargós és rögzös útján.

**Vallomások az anyanyelvről. Gyjtötte Péterffy Mihály és Kiegészítette Lázár Oszkár és Gondozta: Tar Károly, Gloria Kiadó, Kolozsvár, 1999*

Molnár István pillangója*

Ennek a regénynek a magyar változatát a szerző az Ághegy Könyvek sorozatának szerkesztője kérésére írta. Előbb folytatásban jelent meg az Ághegy folyóiratban, majd az Ághegy II. kötetében, 2004-ben.

Izgalmas, érdekes olvasmány.

Részlet a regényből:

A férfi az ágyban

Kevés az ideje. Alig egy hónap. És semmit sem tehet. Sérült a teste, és tudja, hogy a saját erejéből többé nem mozdíthatja. Az orvosok győzködték, hogy majd meggyógyul. Sokáig fog tartani, mondogatták. Türelemnek kell lennie. Türelem, ízlelgette a szót. Hiszen emberfia nála türelmesebb nem lehet. De mire megy vele? Kevés az idő. Csak nyugalom. Semmi kapkodás. Nem engedheti meg, hogy olyan érzések kerítsék hatalmába, amelyeket, úgy hitte, már rége srég elfelejtett. Behunyta a szemét. Ki lesz az éjszakai ügyeletes? Hisztérikus Karin, aki a saját hangszintjénél egy oktávval magasabban sipákol, mert jó kedély? Vagy az az ostoba diák, aki az éjszakai munkával szándékozik biztosítani az életre

való felkészülés anyagi feltételeit? Te jóisten^ē Halkan dúdolni kezdett egy régi dalt. Következik tehát még egy elpocsékolt éjszaka. És az elpocsékolható éjszakák száma egyre csökken. Ez járt a fejében miközben tovább énekelt, egyre inkább belefeledkezve a dalba. Korbácsütésként érte a n^ē vér rikácsoló köszönése. Szépjóestét! Örvend, hogy a kedves betegnek nótázni van kedve, de a legtöbben ilyenkor már alszanak. Kissé kés^ē van, nem gondolja? Dehogynem, felelte a férfi nyugodtan, anélkül, hogy a szemét kinyitotta volna. Nagyon kés^ē van.

Molnár István 1950-ben született Budapesten. 1970-ben elhagyta Magyarországot. Egy évet Németországban töltött, majd Svédországba költözött. Stockholmban él. Egyetemi tanulmányokat folytatott, és a stockholmi egyetem színháztudományi tanszékén doktorált, disszertációjában az 1860-as évek színházkultúrájáról írt.

**Molnár István: Mint pillangó a t^ēzhöz n^ē Regény - Ághegy Könyvek^ō 2011. A szerz^ē Fjårilens tredje val cím^ē - svédnyelven írt, 1996-ban, az Ordfront Kiadónál megjelent - regényének magyar változata*

Ághegy könyv a Biblia évében*

Svédországban rengeteg a liget. Helységnevekben, családnevekben elő- vagy utótagként gyakran találkozunk a *lund* kifejezéssel. Az ország második nagy egyetemi város a dél-svédországi Lund. Az itt megjelenő magyar lap, a *Magyar Liget* is innen kapta a nevét. A családi lap *Lélekgondozó* című rovatában, még római tartózkodása idejétől kezdve, amikor doktori dolgozatához végzett tanulmányokat a Vatikán közeli Collegium Germanicum et Hungaricum lakójaként, aztán évekig küldte rendszeresen, és küldi a magyar fővárosból jelenleg is, tömör bibliamagyarázatait Szakács Ferenc Sándor.

Írásainak kötetbe szerkesztését és az Ághegy Könyvek sorozatában való megjelenését doktori értekezésének sikeres megvédése és közlése: La migrazione degli ungheresi dalla Transilvania in Romania verso l'Ungheria. Scenari possibili. (Az erdélyi magyarok migrációja Romániából Magyarországra. Lehetséges scénáriók), valamint az idei Biblia éve teszik különösen időszerűvé. Mert szerzőnk, többek között olyan, mindig időszerű erkölcsi kérdéseket feszeget írásaiban és a szociológiai felmérések alapján összeállított dolgozatában is, mint a szeretet, a lélek, az idő, a hatalom, a meghasonlás, a társadalmi értékek, a kapzsiság – csupa mindennapi életünk minőségét fémjelző kategória, amelyeket jó, ha naponta

ütköztetünk, a régmúlt bölcsességekkel, a bibliában foglalt tudással, hogy az egyre sodróbbá váló élet fogas kérdéseit a magunk és a közjó javára folyamatosan megválaszolhassuk. A különféle időszakokban, különféle okokból az északi országokba települt magyarok hiányos lelki gondozásának pótlására hoztuk létre és

jelentjük meg ma is Szakács Ferenc Sándor rovatát. Az, hogy az idén indult Ághegy Könyvek sorozatában, írásait egybegyűjtve ajánlhatom, nemcsak a skandináviai magyaroknak, hanem az otthoniak figyelmébe is, örömmel tölt el, hiszen a bibliamagyarázatok, akármennyire is számlálhatatlanok, mindig meglepően új tanulságokkal szolgálnak.

Eszembe jut például, Kiss János Botond ornitológus barátom, egykori református lelkészédesapjának a teljes bibliára kiterjedő, több ezer oldalas, bibliamagyarázata, amelyet négy évtizedes munkával, a jobbítás igényével, a híres cseresznyetermelő marosdécsei híveibe nem hiába csöpögtetett istentiszteleteik alkalmával. Óriási művével, ha kiadatlan maradt is, faluközössége lelki életében máig erően hagyott felbecsülhetetlen értékű nyomokat.

A fiatal, pályája elején buzgólkodó Szakács Ferenc Sándor, felsőfokú teológiai tanulmányai végén, a mostanában állandósuló ökumenizmus gyakorlataival, az anyaországban dülő, fergeteges politikai csatározások erkölcspróbáló világában forgolódva, önvizsgálatra bízta.

Az írásainak kiinduló pontjául választott bibliaidézetek, minket, akiket a nyugati régióba tartozónak mond a politika, de valójában egy országban, az Európai Unióban, egymásra hatva, egymást segítve, hazagondolva élünk, arra ösztönöz, hogy a saját gondjainkhoz való bölcsességek forrását keresve egyre mélyebbre ássunk. Érintettek vagyunk többek között az idegenek befogadásáról, a bevándorlók magatartásáról, a megfelelő viselkedésről tudni valók alaposabb ismeretében. Szent István intelmeit keressük és megtaláljuk például a svéd törvényekben és szokásokban ahhoz, hogy elégedett polgáraivá váljunk ennek a vendégszerető országnak.

„Mert amiként különb-különb tájakról és tartományokból jönnek a vendégek, úgy különb-különb nyelvet és szokást, különb-különb példát és fegyvert hoznak magukkal, s mindez az országot díszíti, az udvar fényét emeli, s a külföldieket a pöffeszkedéstől elrettenti. Mert az egynyelvű és egyszókasú ország gyenge és esendő. Ennél fogva megparancsolom neked, fiam, hogy a jövevényeket jóakaratóan gyámolítsad, és becsben tartsad, hogy nálad szívesebben tartózkodjanak, mintsem másutt lakjanak.”

Így az Imre hercegnek ajánlott szöveg. Mózes Könyveiben pedig több helyen is (Mózes II.22.21, Mózes II.23.9, 3 Móz.19.33-34, 5 Móz.10.19) ilyenformán szól a tanács: „A jövevényeken ne hatalmaskodjál, és ne nyo-

morgasd azt, mert jövevények voltak Egyiptom földjén.” És: „Olyan legyen néktek a jövevény, ki nálatok tartózkodik, mintha közületek való bennszülött volna, és szeresd azt, mint tenmagadat...”

Ezeket a tanácsokat mai cselekedeteink nyelvére fordítva alakíthatunk ki emberséges létet bárhol a földön, ahol a közerkölcs szabályai fontosak, ahol a lélek nemcsak van, hanem gondozzák is. Hiszem, hogy erre szükség van és lesz, egy családi lap pedig e nélkül nem lehet teljes. Szakács Ferenc Sándor kötetbe szedett írásait éppen ezért üdvözljük a közszolgálat sokféle teendőire figyelő nemes tettek sorában. És ezért ajánlhatom teljes bizonyossággal az olvasó figyelmébe, mert szerzője Carl Gustav Jung következő idézetére támaszkodva, szilárd meggyőződéssel vallja: „Az ember szempontjából így hangzik a döntő kérdés: vállalod-e a végtelent vagy sem? Ez életének kritériuma. Csak akkor nem vesztegetem érdeklődésemet semmiségekre, és csekély jelentőségű dolgokra, hogyha tudom, hogy a határtalan a lényeg. Ha ezt nem tudom, akkor ilyen vagy olyan tudatosság kedvéért, amelyet személyes javamnak tekintek, ragaszkodom hozzá, hogy a világban számítsak valakinek. Tehát mondjuk a tehetségem vagy a szépségem miatt. Minél erősebben ragaszkodik vélt tulajdonságaihoz az ember, és minél kevésbé érzi meg a lényegét, annál kevésbé elégíti ki az élete. Korlátozva érzi magát, mivel korlátozottak szándékai, ez pedig irigységet és féltékenységet szül. Megváltoznak a vágyak és a beállítódás is, ha megértjük és érezzük, hogy már ebben az életben hozzákapcsolódunk a határtalanhoz. Végso soron csak a lényeg révén számít valakinek az ember, és ha nincs a birtokában, akkor elrontotta életét. A másik emberrel való kapcsolatában is az a döntő, vajon kifejeződik-e benne a határtalan vagy sem?” A határtalan pedig mindenekelőtt maga az élet, amely egyszeri ajándékként mindnyájunknak megadatott. Egymást segítve boldogságkereső utunkon, európai szeretettudatunkat kiteljesítve juthatunk el emberi létünk tudatosan vállalt céljaihoz.

**Szakács Ferenc Sándor: Kettéhasadt lélek, Ághegy Könyvek, KÖZDOK Kiadó, 2008.*

Teremtőrlátással*

Veress Mária ígéret. Most már, részben teljesítetten, többszörösen is az. Öt esztendővel ezelőtt az Ághegy második számának *Rügyek* rovatában közöltem *Szép halál* című írását (I. kötet, 184-188. oldal), amelyben egy mofettába fulladt öreg házaspár élettelen testének méltatlan bánásmódját úgy mesélte el, hogy abban benne volt a diktatúrában emberségében sérült

székely világ minden fájdalma. Az elbeszélő kicsordult könnyével zárul a történet. Nemrég megjelent első kötete pedig két könnyecseppel végződik, amit ama Svédországban megdöbbenést keltett eset kapcsán, a külügyminiszter asszonyért ejtett egy hallgatag fiatal lány. Az ellentételezéseként a rénszarvas- mészárszék vérfürdőjébe helyezett történet szereplőinek szokásos munkahelyi beszélgetése végére ijedt kérdőjel kívánczik. Ne tessék azt hinni, hogy Veress Mária, holmi romantikus történetekkel, keresve keresi a könnyfacsaró helyzeteket.

Van ebben a kötetben sok más vidám, sőt pajzán történés is. A magyarul „várj”-nak hangzó svéd farkas esete, egy születésnap, egy porszívóvásárlás története, és a szépítőszalonná aprólékos, mesészerű leírása. A számukra életbevágóan fontos kérdéssről, a nők szépségéről társalgó kamaszok párbeszéde pedig, valamely videofelvétellel vetekedően láttató, szemérmesen bujtató, mégsem rejtett végkifejletével mosolygató, hétköznapijainkból ellesett, kellemes olvasmány. Csupa életes, igaz és valós írás sorakozik a kötetben. Tiszta, a körülöttünk élő világot élesen mutató megannyi tükördarab. És egy sincs olyan, amire az olvasó ne mondhatná elismerően: „Hát ez is éppen rólunk szól.” A skandináv világot felfedező bevándorló látásával megelevenít emberi kapcsolatokat, szokásokat, a digitális fényképezőgépeknél

is pontosabban rajzolja a szerző, biztos kézzel, finom kézvonásokkal az északi világ sokak számára érdekesen furcsa tájképeit élvezetesen tárja hőseit. Megfigyeléseit az olvasmányosság szűrőjén át tálalja, míg Gulyás Miklós, a Királyi Könyvtár nyugdíjasa, számlálhatatlan olvasmányai fényében, múltat jelenné elegyítve láttatja az északi embert.

Veress Mária kötetéből az is kitetszik, hogy irodalmi hagyományainkat követve, írói látásának egyre tökéletesedő fegyverzetében, a pontos és érzékletes ábrázolást mutató elbeszéléseiből, miként lép át, a mondanivalósabb, a mélyebb tartalmakat hordozó alkotás területére.

A *Szarvasölés* és a *Sarkkörön innen, az üveghegyen túl* című írásában, egy-egy utazásra kísérhetjük el a szerzőt, akinek a tolla nyomán megelevenedik a különleges szépségű északi táj. Olvasmányos leírása háttérével, a munkatársán kívül felbukkanó egy-két szereplő, apró emberi kapcsolatok ábrázolására nyújt alkalmat. A konfliktus nélküli helyzetekben, békésen csörgedező patakhhoz hasonló látványt kínálnak ezek az elbeszélések. A következő, a Fehér szarvas című írás, az előző elbeszélésekben megelevenített északi táj háttérével, az egyperces novellák tömörségével feszesre komponált, az olvasó számára házi feladatként az emberi sorsok kérdőjeleit felvető, továbbgondolásra ösztönző történet. Ebből az alkotásfolyamatból kikövetkeztethető ígéret az a regény, amit Veress Mária, minden

valószínűség szerint számítógépének billentyűin futkosó ujjbegyéből is kikívánczozóan lelkében hordoz. Törvényszerű ez is, mint az, hogy a *Rügyekbű*, az alkotó tavaszban lomb, és szépséget sóvárgó igényeinket élte-tő, virágok fakadnak.

Veress Mária: Üzenet egy úszó jéghegyrű, Pallas - Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2007

Pazar kötet*

Azt idei (2008) könyvhét rendezvényei a könyv ünnepét jelentették szerte az anyaországban. A világon egyedülálló, hogy Magyarországon minden évben megrendezik a Könyvhétet. Az ötlet a miskolci Supka Gézától ered, aki 1927-ben terjesztette a Magyar Könyvkiadók és könyvkereskedők Országos Egyesületének nagyülése elé a könyvnap elképzelését. Az idén a 78. Ünnepi Könyvhét, a fővárosi rendezvényekkel párhuzamosan csaknem ötven helyszínen rendeznek könyves seregszemlét, melyre több mint száz hazai és határon túli kiadó hozta el újdonságait. Az érdeklődők 342 új könyv közül válogathattak.

Ezek között számunkra különösen érdekes az Alexandra Könyvkiadó pazar kiadásában megjelent *Határtalan irodalom* című 2. kötete, amelyben Svédországból Domokos István, Gergely Tamás, Gulyás Miklós és tar Károly, Norvégiából pedig Kovács Ferenc valamint Sulyok Vince mutatkozik be, Kaiser Otto művészi fotóit kísérő szövegekkel, verses és prózai alkotásokkal. Idézet a *Határtalan irodalom* c. könyv ismertetőjéből: „Fontos nekik, hogy tudjanak róluk, és tudjanak egymásról. Ha lehetséges másik Magyar ország, akkor ez az a különbözőségben és sokféleségben megnyilvánuló, de összetartozó lélekvalóság, amely függetlenül minden (ázsiai, afrikai, tengerentúli vagy európai) kultúrától mindenütt van, ahol jelen vagyunk.”

**Kaiser Otto: Határtalan irodalom ű Magyar irodalom határon túl, Alexandra, 2007. Ághegy 18-19. szám, 2429 oldal*

Az Ághegy Könyvek sorozat mThelyében

Néhány évtizeddel ezelőtt, írhatnám így is: hajdanán, amikor kötetnyi egyperceseim jogán magamat az erdélyi Örkény Pistinek gondoltam, az irodalom szükségességét hirdetve, a következő írás pattant ki groteszkségeket kedvelő fejemből:

Felhívás

Ismételten felszólítjuk a lakosságot, hogy máától kezd~~ő~~^őden mindenkinek kötelessége

annyi verset, regényt és más rövidebb m~~ű~~^űfajú írást alkotnia, amennyivel a saját maga szükségletét megfelel~~ő~~^ően kielégítheti.

Azok, akik a kelletténél többet írnak, kötelesek a kiadóknak beszolgáltatni a fölösleget, hogy azt a megszokott módon nyomtatott könyvek formájában, idejében és folyamatosan eljuttat-hassák az orvosi igazolvánnyal rendelke~~ző~~^{ző} betegekhez és a csökkent képesség~~ű~~^ű írástudókhoz.

Akciónk jelmondata: AZ IRODALOM ÚGY KELL, MINT A FALAT KENYÉR!

A jöv~~ő~~^őben szigorúan felel~~ő~~^őségre vonják mindazokat, akik könyv nélkül élnek vagy könyveket titkolnak. A plagizálás továbbra is szigorúan tilos!

Svédországba kitántorogva, a saját magunk teremtette irodalom szükségességének gondolatát is magammal hoztam, és hirdetem célszerűségét, mert a magunk megmaradásának, anyanyelvünk és hagyományaink ápolásának, művelődési életünk gazdagításának eszközt látom benne. Skandináviában, egyelőre még megszámlálhatatlanul, százezernyi magyar él. Az Ághegy műhelyéhez tartozóan pedig félezernél több alkotó, nemcsak a maga kedvtelésére, hanem közösségünk önzetlen szolgálatában ír, fest, zenét szerez, szobrászkodik, fotózik, előadóművészként munkálkodik. Mindezek bizonyítása az a félszáznyi könyv, amellyel hiszem, hogy most méltán büszkélkedhetünk.

Az Ághegy m~~ű~~^űhelyében készült könyvek:

Sorozatlapító-szerkesztő: Tar Károly

Tóth Ildikó: **Múltbanéz~~ő~~^ő** – Emlékkönyv – Ághegy Könyvek, 2007.

Szerkesztette, tördelte: Tar Károly

Szakács Ferenc Sándor: **Kettéhasadt lélek** – jegyzetek a Biblia évében.

Ághegy Könyvek, 2008. Szerkesztette: Aniszi Kálmán

Tar Károly: **Száraz oázis** – groteszk színjáték sorozat Ághegy Könyvek, 2008. Gondozta: Aniszi Kálmán.

Bernhard Nordh: **A hódtavi újtelepesek** – regény. Fordította Bartha

István. Átdolgozta, tördelte: Tar Károly. Gondozták: Nagy Zoltán, Szász Enikő és Aluuan Gabriella. Ághegy Könyvek - 2010

Dohi Alex: **Altermundia** – képzeletbeli népek lírájának kieszt fordításai – 2009. Románból fordította, tördelte: Tar Károly

Dohi Alex: **Altermundia** – svéd nyelvű kiadás – 2009. Románból fordította Borg Ágnes

Lőrinczi Borg Ágnes: **Állapotok** – versek – Ághegy Könyvek -2009.
Szerkesztette: Tar Károly

Agnes Borg: **Tillstånd** - diktér – Ághegy Könyvek- 2009.
Szerkesztette:Staffan Hellqvist

Erdélyi Szépmíves Céh – Emlékkönyv – 1924-1944 –1990-1995.
Összeállította:Tar Károly- Ághegy Könyvek – 2010.

Petter Bjerck-Amundsen: **Søren Kierkegaard kezdőknek**- Fordította
Lázár Ervin Járkáló – Ághegy Könyvek – 2010

Tar Károly: **Itt és ott** – versek és képek – A könyvet a szerző tervezte.
Ághegy Könyvek – 2010

Dohi Alex: **Illatok könyve** (Cartea aromelor) – Fordította, tördelte: Tar
Károly – Ághegy Könyvek – 2010

Tar Károly: **Pánik**- regény – A könyvet a szerző tervezte. Ághegy Köny-
vek – 2010.

Skandináviai helyőrség — az Ághegy-Liget Baráti Társaság pályázatára
érkezett írásokból, CD lemezmeléklettel – Ághegy Könyvek-2011.

A kötet szerzői: Baják Zsuzsanna Békássy N. Albert, Bengtsson Benjá-
min, Borka László, Csanda Mária Elekes Ferenc, Erdős Bartha István F.
Böszörményi Zoltán, Forsman Attila Forsman Desirée, Gergely Edo,
Gödrö-Mártis Ilona Havasi Krasznai Erzsébet, Hoyborg Ottilia Piroksa,
Janáky Réka, Kiss Szinnye Ildikó Kovács, Dea Judit, Kovács Imre Kun-
szenti-Kovács Dávid, Lázár Ervin Járkáló Lázár Rozi, Losoncz Ágnes
Lőrinczi Borg Ágnes , Molnár István, Molnár Veress Mária, Neufeld Ró-
bert, Moritz Livia, Ondrusek Julianna Perger Dénes, Pongrácz Ágnes
Steiner János, Tóth Ildikó Irma, Tóth Kati. Szerkesztette: Tar Károly. A
lemez szerkesztése és kivitelezése: Lőrinczi Ágnes, Sándor Attila és Tar
Károly munkája.

Elekes Ferenc: **Éden Bádenben** - kisregény - **Leborult szivarvég** – Egy-
szerű történetek – Szerkesztette, tördelte: Tar Károly. Ághegy Könyvek-
2011.

Asztalos Morell Ildikó: **Feloldozás** – versek – Ághegy Könyvek-2011.
Szerkesztette, tördelte: Tar Károly.

Hjalmar Söderberg: **Jézus Barabbás** - regény. Fordította: Sente Imre.
Ághegy Könyvek-2011. Szerkesztette, tördelte: Tar Károly.

Tar Károly: **Táncház** – gyermekversek – Pusztai Péter rajzaival – Ághegy
Könyvek – 2011.

Gödriné Bedő Ilona: **Gondolatok idegenben** – verses vallomások – Szer-
kesztette:Gaál Zoltán. Tördelte: Tar Károly. – Ághegy Könyvek -2011.

Janáky Réka: **Lélekszirmok** – verses napló – Szerkesztette, tördelte:Tar
Károly. Ághegy Könyvek-2011

Gaál Zoltán: **Szemünk kinyílik űn talán** - versek – Szerkesztette, tördelte: Tar Károly. Ághegy Könyvek-2011.

Molnár István: **Mint pillangó a tŕzhöz** – regény – Szerkesztette, tördelte: Tar Károly. Ághegy Könyvek – 2011

Veress Mária: **Életre, halálra** – kisprózaí írások – Szerkesztette, tördelte: Tar Károly. Ághegy Könyvek – 2011.

Dohi Alex: **Definíciók könyve** – Románból fordította, tördelte: Tar Károly. Ághegy Könyvek – 2011.

Tar Károly: **Firka-irka** – gyermekversek – Pusztai Georgeta rajzaival - Szerkesztette, tördelte a szerző. Ághegy Könyvek -2011.

Gaál Zoltán: **Szemünk kinyílik** — talán ,versek - javított kiadás

Gaál Zoltán: **Svart på vitt** – svéd versek

Tóth Ildikó: **Ajtó, ablak nyitva van**

Tar Károly: **Ami eszembe jut** – kisprózaí írások

Gödriné Bedő Ilona: **Valamit mindig megköszönni** - versek

Tóth Ildikó: **Méráról csak álmodom**

Hommage Tomas Tranströmer — fordítások

Tar Károly: **Hajnalban vadnyuszik ablakom alatt** - regény

Tar Károly – Moritz Livia: **Versñ Kép**

Tar Károly – Soó Zöld Margit –**Játékos torna**

Tar Károly: **Est** - válogatott versek (ajándék példányok)

Azt hiszem, szót érdemel az a tény, hogy köteteink nyomtatása nagyrészt a szerzők költségén történt, minden egyéb munkát, beleértve szervezést, szerkesztést, tördelést, korrekturát és a könyvek cipelését is, közszolgáltat-ként végeztünk. Az Ághegy VI., közel hétszáz oldalas kötetének nyomtatására, Szócs Géza oktatási és kulturális államtitkár úr javaslatára 2010-ben nyert támogatás maradékából is sikerült kis példányszámban megjelentetnünk néhány művet, melyek számának növelését további segítőkől várjuk és reméljük. Bizakodásunkat nem a múltban hasonló olcsó és közérdekű könyvsorozatok sanyarú sorsa, hanem a mostanában kibontakozó, nemzetben gondolkodó és a szórványokra is figyelő politika táplálja.

A két világháború közötti Erdélyben, a Helikon körében született és tizen-hét számnál megtorpant, Kacsó Sándor által szerkesztett Hasznos könyvtár, bírta a haladó írók erkölcsi támogatását, de pénzhiány miatt megszűnt. A romániai rendszerváltáskor általam beindított Erdélyi Kiskönyvtár, amelynek egy-egy könyvét, mert beolvasztásunk elleni küzdelmünk segítőjének, évtizedeken át tiltott történelmi ismereteink bővítésére és nyelvünk ápolásának eszközéül, hasznos népkönyvtárnak szántuk, három-négy tojás árában állapítottuk meg. A huszonkettedik kötetig jutottunk, mert a

múlt század utolsó éveiben sem ért még meg a valóságos népszolgálat mindennél előbbvalósága, a csoportérdek győzött az erdélyi magyarság összességének érdekei ellenében. Felületes szervezkedésünk felső emeletein mindenkor hajlamosak megfeledezni a vezetők az alagsorban élőkéről és szükségleteiről. Előbbre valónak tudják a hatalomért való küzdelmet, mint valamely alulról jövő közhasznú kezdeményezést. Ilyenformán szakadt meg másfél évtizeddel ezelőtt az erdélyi magyar könyvkiadás ma is példamutató, Kós Károly-i hagyományát folytatni szándékozó, újraalakított Erdélyi Szépmíves Céh, két és félezernél több, lelkes támogató tagot számláló művelődési egyesület munkája, mert kezdeményezőjét nem kívánatos személynek minősítette, az anyaországi támogatást egy kézbe szorító vezetés.

Tanuláspéldatárunk kelleténél gazdagabb, reményünk gyarapszik, szükség teremt hasznos törvényt: mi, Európa északi államaiban megtelepedett magyarok ezután is lehetünk annyira hasznosak az anyaországnak, hogy az nem feledkezik meg rólunk. Skandináviában lüktet még annyi magyar erő, amely megtermi a megmaradásunkhoz szükségeseket a kultúra területén is. De a haza éltető figyelme nélkül, ahogyan eddig, ezután sem, meg nem lehetünk.

MúltbanézŔ*

Ághegy Könyvek-1

„Móttó helyett: *Adj egy pontot, melyen megállhatok és kimozdítom a földet* - mondta Arkhimédész. Bizonyára nem kapott, nem talált ilyent, mert a föld ma is a megszokott pályáján forog. Szerencsés voltam: megtaláltam és lelkemben megtartottam a háború, a szüleim válása, az ideoda költözések és rossz házasságom zűrzavarában is a magam biztos pontját: az anyai nagyszüleim szeretetet árasztó otthonát. Így biztos érzelmi és földrajzi támasszal, a földet nem, de a magam és családom életét többször is sikerült kimozdítanom a holtpontról, és megoldhatatlannak látszó kérdésekre megfelelnem. A Bika jegyében születtem. E jegyhez tartozók ragaszkodnak megszerzett javaikhoz. Ez rám is vonatkozik. De nem anyagi javakat, hanem emlékeket gyűjtöttem és gyűjtök unokáim számára folyamatosan ma is, amikor leírom, megőrzöm mondásaikat. Gyermekkori emlékeimet féltékenyen őrizgetem, néha előszedem, csiszolgotom, fényesítem, a napfényben időnként megcsillogtatom, elmesélem az érdeklődőknek. Néhány kedves emléktárgyat is őrzök: Nagyapám vőlegénykorában menyasszonyának, Nagymamámnak körtefából faragott szép vonalú, monogrammal ellátott kezítükrét. Valahányszor kezembe veszem, a Nagyma-

mámtól először hallott mese jut eszembe: „Tükröm-tükröm, mondd meg nekem...”. Nagypám fakéregből készült dohányszelencéjét, marokkukoricamorzsolóját, naplóját. Nagymama kézi gyertyatartóját a hozzá tartozó koppantóval. (A réges-régi hashajtóreklámon: „Míg ön durmol, a Darmol dolgozik” látni hasonlót.) És fényképeket...Megsárgult, halványuló „tanúit” a Nagymama szépségének, a Nagytata komolyságának, gyermekeik, unokáik sokaságának. A boldog gyermekkornak. Ennek a kis könyvnek első részében, néhány szál emlékem hatalmas csokrából, életem érzelmi és földrajzi „biztos pontját”, a magam és unokatestvéreim mérai gyerekkorát, a Nagyszüleim életéről ismerteket írtam. Tudom, hogy másokhoz hasonlóan, emlékeimmel elfogult vagyok. Mindenik töredékhez, adomához ragaszkodom, nem tudom mellőzni, kihagyni egyiket sem. Nekem mindenik fontos, azért, mert velem történekről szólnak, vagy valaki valamikor megtisztelt azzal, hogy elmesélte. Nagyszüleim háza, telke, idegen kézen ugyan, de még megvan. A kertből nagyjából már kipusztultak a gyümölcsfák, a ház elhagyatottan, üresen áll. Titkon remélem, hogy ez az öreg ház emlékszik még az onnan szétrajzó, az onnan ma is emberi melegséggel táplálkozó, egykor boldogan zsisvajgó gyerekhadra.

*

Nyomdában az Ághegy Könyvek sorozat újabb kötete: Tóth Ildikó: *Ajtó, ablak nyitva van* címmel gyerekkorának élményeiből alkotott, Kolozsvár környéki helyszíneket és tanulságos emberi történeteket felelevenítő elbeszélés-kötete. Könyve az Ághegy Könyvek sorozatában elsőként megjelent *Múltbanézó* című kötetének folytatásaként is felfogható.

A sölvesborgi szerző új könyve megjelenésének külön érdekessége, hogy elbeszéléseinek várhatóan nagy erdélyi érdeklődésére tekintettel, a kolozsvári Nistor Gáspár által vezetett NIS Kiadó gondozásában, a jó évtizeddel ezelőtt anyagi támogatás hiányában megszakadt, Tar Károly alapította Erdélyi kiskönyvtár, zöld fedőlapjáról közismert sorozatában, ennek 23. kiadványaként is megjelenik.

A kiadó tervezi a negyedszáz kötetet megért Ághegy Könyvek sorozatban megjelent további erdélyi vonatkozású kötetek kolozsvári megjelentetését, hogy ezzel mintegy hidat alkothasson a svédországi magyar alkotók és az műveik iránt érdeklődő erdélyi olvasók között.

Reméljük, hogy az ilyen hazanézés lehetősége érezhető-en fellendíti majd Ághegy alkotóinak munkakedvét, olvasó-táboruk kiterjesztése elmélyíti a szülőföldet sohasem felejtő elvándoroltak és az otthon maradottak közötti, mindnyájunkat építő emberi kapcsolatokat.

**Tóth Ildikó: Múltbanézó, Ághegy Könyvek, 2007*

Otthonból ñ haza*

Részelt a szerző első könyvének előszavából:

„A svéd Vilhelm Moberg regényét, melynek címe *Mint ez a pillanat* három évtizede olvastam: tizenkilenc éves korában, valamikor a századforduló idején kivándorolt egy svéd fiú Amerikába, ahol üzletember lett, megházasodott, el is vált, gyerekei messzire költöztek. Vén korára beöltözött egy panzióba és rájött, hogy életének tulajdonképpen csak egy korszaka jelentett számára sokat: az első két évtized. A svédországi. Abból az időből is csak egy dolog érdekelt igazán: miért fulladt be fivére falujuk patakjába? Velem is valahogy így van. Öregségemben az első tizenkilenc évre keresek magyarázatot. Rájöttem, hogy svédül sohasem tanulok meg és magyarul már nem tudok. Az öt éves svéd gyerek természetesebben beszéli nyelvét, mint én, akkor is, ha az én svéd szókincsemet nem bírja. Ő ugyanis ismeri a „beszéd mögötti beszédet”. A magyar szó, mondjuk jázmin (svédül „jászmin”-nak mondják) megindítja fantáziámat mert(az) „tapsikol”. Visszanyerni az egyetlen lehetséges nyelvet fanatikus céloommá vált.

A magyart itt Svédországban csak olvasmányaim szolgáltatták, hiszen otthon és munkahelyemen másként beszélnek.”

Gulyás Miklós nemrég ment nyugdíjba a stockholmi Királyi Könyvtárból. Negyven éve hivatalból is olvasott, de mert szereti a könyveket, azon túl is az olvasmányokat bújta. És most tollat fogott. Gondoljuk el micsoda bátorság kell ahhoz, hogy a legnagyobbak patinás és méterekkel is mérhető művei mellé letegye a maga kis, és egy szál munkáját.

A végtelenre is figyelve, növekvő tudásunkkal, tapasztalataink sokasodásával és bölcsességünk csiszolt gyémántjaival együtt nő bennünk a kételkedés, parányi voltunkban is összekucorodunk, elménk sóvárogja az igazságot, amely abban a roppant egyszerű tanulságban is megfogható, hogy a sokszor csupán jókedvű pattintásnyi-pillanat az életünk, de még így is a véletlenekből törvényszerűen kikristályosodó létünknek akarataunkkal akart célja van. Gulyás Miklós ezt egyetlen mondatba sűriti: „visszanyerni az egyetlen lehetséges nyelvet fanatikus céloommá vált. Lényegében erről szól ez a kiskönyv, amely a szerző birkózása a múlttal, a kezünk között elcsordogáló idővel, az emlékekkel és a nyelvvel, amely a skandináv haza sokszor ragyogóan kék ege alatt északi ízekkel, a magyartól távol eső mondatformákkal, svédül inkább érthető kifejezésekkel telítődött a mindennapi élet sok évtizedes gyakorlata alatt. Talán maga az író sem tudja, hogy bár megveti, maga is gyakorolja a „beszéd mögötti beszédet”, amikor erdélyi útján is elhangzott „ kaphatok egy...” kérdésének

sajátosan svéd megfogalmazásával illedelmeskedik. Bármelyik és bármilyen nyelven szólhat Gulyás

Miklós – van mondanivalója. Nyitott szemmel járt életet élt.

Láttatni tapasztalatainkat, ez mindannyiunk hazatérő útjának feladatai közé tartozik. Ehhez pedig a legmegfelelőbb eszközök: többek között a nyelv, amelyben a világon egyedül és maradéktalanul otthon lehetünk. Mert a mai ember nem házközpontúan macskatermészetű, hanem inkább kutyahűségű, aki anyanyelvét, mint gazdáját soha el nem hagyja. Műfajául pedig ehhez az erőpróbához tudatosan választotta a legegyszerűbbet, a levélformát, a Mikes Kelemenünk óta a hagyományosat.

Gulyás Miklós olyan, az európai sokakhoz hasonlóan kevert családból való, hogy választása szerint lehetne bármelyik nagyobb nemzet fia. Az, hogy magyar, előnyt neki nem jelent, talán inkább keserűséget. Nem lehet véletlen, hogy éppen Erdélyben érzi jól magát, ahova ösztönösen vezették léptei nemrég, és ahol eddig még soha sem járt. Úgy látszik, van ott még némi varázslatos és igenelhető egészséges tolerancia, megértés, és „prés alatti pálma” virágmaradékaiból új kezdésekre ösztönző erő. A svéd-magyar olvasónak érdemes megismerkednie e bibliai bölcsességű, nemes hangú elbeszélő könyvével. Figyeljünk rá, ritka virág: író jár közöttünk!

Gulyás Miklós: HAZATÉRÉS, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1998

Az Emlékkönyv*

Viszontagságos életű Céh a dokumentumkönyve. Összeállítottam még 1995-ben, tehát Svédországba indulásom előtt. A kötet történetéről két utószót írtam az Emlékkönyvbe:

Utószó helyett

1994-ben az Erdélyi Szépműves Céh gyakorlatilag vezetés nélkül maradt. Ekkor anyagi juttatás nélkül elvállaltam, hogy rendbe hozom a Céh kilencvenes évek elején összezilált szénáját. Ezt a könyvet kilenchnapos intézői munkám közben állítottam össze, és 1994-ben képekkel és mellékletekkel, másolásra alkalmas átlátszó famentes (paus) papíron leadtam a kolozsvári Glória nyomdába.

Kós Károly idejében minden ötödik esztendőben készült egy a Céh munkáját bemutató, a könyvkiadó munkájával elszámoló kötet. Ezt a hagyományt volt szándékomban követni. Az egyik régi emlékkönyv 28.000 ma-

gyarországi előfizető nevét tartalmazza, fedőlapján pedig, a különleges oklevélszerű borítón, Kós Károly jellegzetes betűível annak az olvasónak a neve áll, akinek ezt a díszes könyvet a Céh megküldte. Ez nyilván 28.000 kézzel címzett kötetet jelentett. Merthogy eleink nagy becsben tartották a könyvkiadót pártoló tagságot. Ezt szerettem volna magam is. Ezért terveztem és állítottam össze ezt a könyvet. Ez a kötet képezte volna a Céh belföldön és külföldön egyaránt fiókszervezetekbe tömörült tagsága további növelésének alapját. Sajnos, nem futotta időmből, el kellett jönnöm, ott kellett hagynom Kolozsvárt, Erdélyt, hogy új életet kezdjek unokáim szolgálatában. Reméltem, és azóta is remélem, hogy az Erdélyi Szépmíves Céh történetét dokumentumokban bemutató összeállításom, amely többek között tartalmazza a Céh által kiadott könyvek kiegészített címtárát, a Céh íróinak rövid szócikkbe tömörített életrajzi adattárát is, egyszer majd napvilágot lát. Hiszen ahhoz, hogy intézőségem idején a munkatársaimmal toborzott kétezer hatszáznyi pártoló tagon kívül, Erdélyben, Magyarországon és a világ legkülönbözőbb országaiban továbbiakat is megnyerjünk az Erdélyi Szépmíves Céh továbbéltetése ügyének, nagy szükség lenne egy ilyen, a Céhet teljességre törekvő ismertetőre. A könyv megjelentetését 1995-re terveztem. A ESZC tagjai már nagyon várták, és követelték azt a beszámolót, amely a Céh ügyeit megnyugtatóan tisztázza, és jövőjéről, terveiről is bővebben szól. Sajnos, az anyagiak hiánya miatt, az ESZC-nek ez a beígért könyve sem jelenhetett meg. Svédországból időnként hazatérve hiába szorgalmaztam megjelenését, erre azóta sem került pénz. Közben eltelt újabb hét esztendő. A Céh mindenféle nehézségei, mellőztetése ellenére még él, könyvei is megjelenetnek. A hiányzó öt esztendőről, miután a Céh elnöke erről folyamatosan megfeledezett, kérésemre, Kisgyörgy Réka, az ESZC utánam következő intézője, elvállalta, hogy megírja a beszámolót, illetve a könyv utószavát. Ez lehetett volna e kötet harmadik része. Erdélyi Szépmíves Céh 1924-1944 és 1990-1995 részek után magától értődően következnie kellene az 1995-2000, majd a 2000-2005 közötti évekről szóló beszámolóknak, dokumentumoknak. Tavaly, miután Orbán János Dénesnek a nyakába szakadt a Céh minden elhanyagolt ügye, őt kértem arra, hogy hasznosítsa, fejezze be munkámat. Remélem, hogy előbb-utóbb ez is sikerül neki. Addig is a

Magyar Elektronikus Könyvtár révén és segítségével kívánom, az érdeklődők elé tárni, a megismerésre mindenkor érdemes, dokumentumokból álló Céh tanulságos történetét.

Stockholm,

2004.június

30

Utolsó utószó

Az újraalakított Erdélyi Szépmíves Céh háza táján nem sok jó történt az elmúlt évtizedben. Ezek számbavétele, a régi Céh hagyományai szerint, nem egy, hanem az ötévenkénti megjelenést számítva, immár három másik emlékkönyv szerkesztőjének feladata lett volna. Feladva a hagyományokat, különféle érdekek mentén, megjelent még néhány tervszerűsítés nélküli kötet, amelyekből nem jutott az 1995-ben több mint kétezer hatszáz fizető tagot számláló könyvbarátoknak. A Céh kolozsvári irodája fokozatosan átalakult, a Céh jövőjéről felvilágosítást ott már senki sem kaphatott. Kiss Jenő költő, a régi Erdélyi Szépmíves Céh utolsó, az újraalakuláskor tiszteletbeli elnöki tisztet vállaló szerkesztője (és unokája Márton Zoltán) által ajándékozott teljes Erdélyi Szépmíves Céh-könyvtár, gondos gazda híján, a prédálók kénye-kedvének

kiszolgáltatva megfogyatkozott. Mostanában az a furcsa hír járja, hogy a Könyvkiadó eladásra került. Az újraalakult Erdélyi Szépmíves Céh nem rendelkezett könyvkiadási joggal, így aztán, nehezen

elképzelhető, hogy eladható vagy megvásárolható valami, ami nincs. Erdélyi Szépmíves Céh könyv megjelenéséről az utóbbi években nincs adatunk. E könyv szerkesztőjének nem tiszte, hogy az 1994-1995-ben, önzetlen, anyagi juttatás nélkül végzett intézői munkája utáni években, a Céh életében/megszűnésekor bekövetkezett fejleményeket vizsgálja, ezért csak arra szorítkozhat, hogy az Emlékkönyv megjelentetését elősegítő igyekezetéről beszámoljon.

Miután az Emlékkönyv szerkesztett változatát, a Céh könyveinek első sorozatába tervezett más kötetekkel együtt, a kolozsvári Glória nyomdába leadta, hogy a Céh további terjeszkedéséhez megfelelő ismeretterjesztő könyvet nyújtson, és a közel háromezres tagságot és érdeklődőket pedig tájékoztassa, hiába várta a nyomdai munkálatok megkezdését, a Céhnek ígért különféle pályázati támogatások híján erre nem került sor.

Az eltelt évek során az Emlékkönyv kéziratát rendre számos erdélyi és anyaországi, de még egy svédországi könyvkiadónak is felajánlottam. Nemleges, elodázó és tagadó válaszokat kaptam. Az általánosítás sajnálatosan igaz, példákat sem említhetek, mert tapasztalatból tudom, hogy csak lelkiismereti indoklással élhetek, de amikor, két évtizeddel ezelőtt, lelkiismereti önvizsgálatra szólítottam az erdélyi szerkesztőket és néhány főszerkesztő nevét kicsi betűkkel írtam, sokak fején olvadt a vaj, választ a felvett időszerű kérdésekre nem kaptam választ, mert az új körülmények között kisebb gondjuk volt a közérdek, de rágalmat csöstül kaptam azoktól,

akik az ujjuk mögé bújtak és még azoktól is, akikről azóta kiderült, hogy mellékállásban a besúgást gyakorolták. Reményik idézettel vallom: *A Nem a mi dolgunk igazságot tenni, a mi dolgunk igazabbnak lenni.*⁶ Igazabbnak pedig nem lehetünk elhallgatásokkal, lakkozásokkal, nyuszi természettel. Az Erdélyi Szépmíves céh ügyeit egyszer már éppen nyílt színvallással sikerült visszafordítanom, ezernél több új hívet szerezhettem a körém gyűlt lelkes szervezőkkel. Biztos vagyok abban, ez másoknak is sikerülni fog, ha majd rádöbbennek, hogy mekkora szellemi és anyagiakban is ki-számolható értéket jelent a Céh hagyománya.

Az Emlékkönyv befejezéséhez többször is kértem az illetékesek zárószavát, nem sikerült egyet sem begyűjtenem. Sokan azt hiszik, hogy amiről nem beszélünk, az nincs. Csakhogy az Erdélyi Szépmíves Céh, ha méltatlanul elporladt is a sok bába között, van és lesz, meg kell tartanunk jó emlékezetünkben. Mert az újraalakult Erdélyi Szépmíves Céh nem volt valakikké, hanem mindnyájunké, minden művelődni kész magyar emberré. Mindörökké azoké, akik nem a gyorsan elérhető anyagi hasznát nézik, hanem a jövőjét, amely sohasem lehet ráfizetéses, ha Kós Károly szellemében irányítják a Céh sorsát.

Mutatóba, íme, egy a számos levél közül: „Mivel jócskán elmúlt két hét legutóbbi levelem óta, engedve a régi és nem mindenki által elfelejtett szokásoknak, amelyek szerint két hét elteltével hivatali szokásból választ remél az ember, újra figyelmedbe ajánlom az Erdélyi Szépmíves Céh emlékkönyvét, amelyet Bodó Barna által küldtem kezedhez. Mondom hivatali választ reméltem, de nagyon jól tudom, hogy a baráti válaszadásnak nincsenek szabályai, ily módon végleg elmaradhat, tekintettel a barátság milyenségének fokozataira. Mivel a hadseregben is csak a címzetes káplárságig vittem, s szalagokkal sohasem terheltem gyenge vállamat, a közöttünk lévő fokozatot sincs érdekemben vizsgálódás tárgyává tenni. Inkább csak hivatkozom, a dolgok sajátosságából kifolyólagosan, a sürgőségre, ugyanis nemsokára találkozom neves honfitársammal, Pomogáts Bélával, aki válaszdottól függően működteti majd ceruzáját, amelyikből a Céhvel kapcsolatos tanulmányát befejezni szíveskedik.

Ezért most e leveletem zokon ne vedd, hanem szólj bátran, s rögvest, mitévők legyünk? Mit, miket javítgassunk a kötet zárófejezetén? Hagyjuk úgy, ahogy van? Avagy pótoljuk rajtad és másokon kívül egyebekkel?

Hát ez itt a kérdés! Parlamenti szókkal élve: Várom megtisztelő válaszod.

(Aranyosan mondjad: itt is török, ott is török, a török, ne várjon hiába!)

Üdv. Tar Károly”

Évekkel ezelőtt elküldtem a kötet anyagát a Magyar Elektronikus Könyv-

tárnak. (Erdélyi Szépmíves Céh Emlékkönyv, 1924-1944, 1990-1995
<http://mek.oszk.hu/01900/01926>)

Azóta tízezernél többen olvasták.

Miután Pomogáts Béla szíves közreműködésével kiegészíthettem a kötetet tanulmányával, a következő levelet küldtem a Céh vélt tulajdonosának: „Önhöz fordulunk a Céh hagyományainak továbbéltetése végett. Kós Károly tette hagyományossá a Céh tevékenységét bemutató emlékkönyveket. (Az egyik például több mint húszezer anyaországi előfizető névsorát tartalmazza.) A kötetet, az 1990- ben újraalakult ESZC intézője, összeállította és szerkesztette: Nemcsak azért ajánlom szíves figyelmébe, mert e kötet a régi Céh legteljesebb ismertetőjét tartalmazza, és az új Céhről szóló részben, Kiss Jenő és Wass Albert eddig még közöletlen levelezése is szerepel, hanem mert egyben a Céh további könyvkiadói munkájának kiváló népszerűsítésére is alkalmas, hiszen éppen ebből a célból készült, de a Céh sajnálatos anyagi körülményei miatt nyomtatásban eddig még nem jelent meg. A kötetet Pomogáts Béla tanulmánya fémjelzi, és gazdag képanyag díszíti. A kötetet csomagolt szövege a mellékletben.

Üdvözléssel: Tar Károly mkl., író, szerkesztő”

Pomogáts Béla a Magyar nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága elnöke, az akkor még közöttünk lévő Méhes György segítségét – sajnos későn – kérte:

„Kedves Gyuri Bátyám!

Svédországi barátom: Tar Károly, akit Te valószínűleg még kolozsvári író korából ismersz, kért meg arra, hogy juttassam el hozzád a következő dokumentumokat, abban a reményben, hogy közben tudsz járni fiadnál a Tar Károly által kiadni kívánt kötet megjelentetésének támogatása érdekében. Tar Károly összeállított egy kötetet az Erdélyi Szépmíves Céh dokumentumaiból, minthogy e nagynevű könyvkiadó vállalat felújításának a 90-es években ő volt az egyik kezdeményezője. Tőlem azt kérte, hogy mint irodalomtörténész írjak egy rövid bevezetőt a tervezett kiadvány elé. Nos ezeket a dokumentumokat: vagyis Tar Károly kötet tervét és az én bevezetőmet küldöm el mellékelten neked, abban a reményben, hogy ehhez a általunk fontosnak és kezdeményezőnek tartott akcióhoz a Te közreműködésed és jóindulatod révén a svédországi erdélyi származású magyar írók segítséget kapjanak. A tervezett könyv egyébként Budapesten fog megjelenni, már csak azért is, mert innen könnyebb eljuttatni Erdélybe, mint Stockholmból. Megértő közreműködésedet és jóindulatodat kérve, Tar Károly nevében is jó egészséget kívánva, szívélyesen üdvözlő: Pomogáts Béla, elnök”

Végül ezt a könyvet a szerkesztő által alapított skandináviai Ághegy-Liget Baráti Társaság és a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága támogatásával sikerült nyomdába küldenünk az Ághegy Könyvek ötödik egyelőre példányszámú köteteként. Összeállítója reméli, hogy valamikor nemcsak a benne összegyűjtött dokumentumok tájékoztató jellege, hanem gyakorlati útmutató jellege miatt is hasznát veszi a bizonyára hálás utókor. Az Erdélyi Szépmíves Céh történetének tanulságaira minden bizonnyal nagy szüksége lesz majd az utánunk igyekvőknek.
Lund, 2009. január végén.

Két esztendővel később jelentkezett nálam Sohár István, aki apja, dr. Sohár Béla az Erdélyi Szépmíves Céh csaknem mindenkönyvét felölelő magángyűjteményéről gazdagon írt és gazdagon illusztrált tanulmányát ajánlotta közlésre, amit örömmel vállaltam és *Az Erdélyi Szépmíves Céh emlékezete* (33 - 34. szám 4545 oldal, 2011) című bevezetővel közöltem.

„Az Ághegy Könyvek sorozatban kis példányszámban megjelent Erdélyi Szépmíves Céh Emlékkönyve élénk érdeklődést váltott ki, nemcsak az előzőleg a Magyar Elektronikus Könyvtár internetes olvasóinak többezres számából megjósolhatóan, hanem, a különleges könyvek és könyvsorozatok anyaországi és külhoni gyűjtői körében is. Örömmel nyugtázzuk ezt, és továbbra is tehetősebb könyvkiadók figyelmébe ajánljuk ezt a hírnevében nem öregedő Erdélyi Szépmíves Céhről szóló, s feltételezetten mindentudó kötetet. Néhány hónap alatt kiderült, hogy a Kós Károly által sikerrel vezetett Könyvkiadó történetének rejtett adatai, tárgyi emlékei szinte kimeríthetetlenek, sok érdekességgel szolgálnak, amelyekkel a könyv tartalma az újabb kiadáskor tovább gazdagítható. Az Erdélyi Szépmíves Céh könyveit megbecsülő olvasók ezrei élnek még az anyaországon kívül szerte a világban., s gyűjteményük apáról fiúra száll. (Kós Károly Aranykönyvet adott ki annak idején, amelyben 28 000 anyaországi olvasó neve és foglalkozása szerepel, a vasúti munkástól a miniszterekig terjedt a pártfogók sora.) Egyikük, Sohár István, édesapja dolgozatát is megküldte szerkesztőségünknek, amit köszönettel vettünk, és szívesen közlünk, hiszen alapos leltára, jó kiegészítője kötetünknek.

Sohár Béla írásának címe: *Az Erdélyi Szépmíves Céh által tagjai részére juttatott illetménykönyvek néhány problémája*. Fia következő megjegyzést fűzte a terjedelmes dolgozathoz:

Megjegyzés: Édesapám, néhai dr. Sohár Béla ezt a tanulmányt a hetvenes évek elején készítette, írógéppel. Az ábrákat nem tudom, hogy elkészítette

-e, arról sincs tudomásom, hogyha igen, milyen technikával. Írását eljuttatta Szabó T. Attilának (az ő hagyatéki listájában szerepel), hogy máshova adott e, nem tudom. A szöveget áttettem word-ba, az ábrákat fényképekkel pótoltam (Itt kis korrekciókat hajtottam végre, de igyekeztem megtartani Édesapám gondolatmenetét. A fotók minőségéért elnézést kérek.) Nem sikerült nyomára jutnom Makkai Sándor: Sárga vihar című könyvének félpergamen kötésű kiadásának és a Gy. Szabó Béla Liber miserorum cím alatt megjelent metszetei is csak papírkötésben ismert. Édesapám csak futólag említi a magyarországi kiadást. Sajnos én sem jutottam végére ennek a kérdésnek. Tény, hogy megjelentek a Céh könyvei a Révai Intézet (Génus?) kiadásában, elég nagy (gyakran több tízezres) példányszámban de, hogy valamennyi könyvet kiadták-e Budapesten, azt nem tudtam kideríteni. Sajnos azt sem tudom, hol tudnék utánajárni. Mindenesetre a Révai kiadások barna vászonkötésben, vagy félvászon kötésben jelentek meg, először a borítón az Erdélyi Szépmíves Céh emblémája alatt 1924-1934, majd 1924-1940 felirattal. Van olyan könyv is, amelyen nem szerepel az embléma és évszámok sem, hanem stilizált virágminta díszíti a könyvet. Végül olyan könyvet is ismerek, amelyen semmiféle díszítés nincs. Az is érdekesség, hogy a Révai intézet a Céh emblémájával megjelentetett olyan a könyveket is, amelyeket ugyan a Céh írói szereztek, de az illetménykönyvek sorában nem jelentek meg. Azt sem sikerült kiderítenem, hogy melyik könyveket adták ki halina, illetve félhalina kötésben, és a Nyíró könyveken kívül van-e figurálisan festett halina kötésű könyv. Édesapám nem említi, de Marosi Ildikó: A Helikon és az Erdélyi Szépmíves Céh levelesládája, valamint Tar Károly: Emlékkönyv c. könyvében leírja, hogy Céh a sorozaton kívül megjelentetett három könyvet: Erdélyi Helikon íróinak anthológiája 1924-1934, Makkai Sándor Sárga vihar, Séta bölcsőhelyem körül, továbbá néhány ajándékkönyvet és kisebb népszerűsítő kiadványokat: Erdélyi Szépmíves Céh (1926), Az Erdélyi Helikon magyarországi barátainak aranykönyve (1937), Az Erdélyi Szépmíves Céh kalendárium 1929, 1930, 1931, 1932, 1933. Erdélyi Helikon név alatt is megjelent hat könyv.

2010. december

Sohár István

* *ERDÉLYI SZÉPMÍVES CÉH EMLÉKKÖNYV 1924 – 1944, 1990 – 1995. Az Ághegy Könyvek 5. Kötete, 2010.*

Svédországi magyar újregény*

Vajon miért vetkőznek meztelenre a blogozók, miért árulják el féltve őrzött titkaikat a nagy nyilvánosságnak? Miért a virtuális valóságban keresnek barátokat? Mi hiányzik valós életükből?

Lehet, hogy mára elmosódott a határ a hétköz-napi realitás és a virtuális valóság között?

A Svédországban élő Lipcsey Emőke új regénye a haBlog portál tagjainak életét tárja elénk. Pontosan követve a komoly és setesuta, az irodalmi igénnyel készült és helyesírási hibáktól hemzsegő üzeneteket, az MSN-eket, a skype-társalgásokat. Bár a szereplők nagyon különböző családi háttérrel. műveltséggel rendelkeznek, s legtöbbször a való életben sosem keresne kapcsolatot bejegyzéseket gyártó társával. a haBlog szorosán összefűzi őket. Aggódnak egymásért, szerelembe esnek, s egy emberként utálják taurust. De ki az a taurus? A rejtély megfejtése az olvasóra vár .

*

Az ember alapvetően közösségre vágyik, folyamatosan közlendője van, ki kell beszélnie magából bánatát, meg kell osztania másokkal örömét. Atomizálódásunk gyógyításának világméretű eszköze a világháló. Ahogyan elődeink mesélő kedvéből, a közlés minőségi formájaként született az irodalom, az internetes kapcsolattartás rohamos fejlődésével, a villámlevelezés mellett kialakult sokféle formájú szövegcsere: csetelés, blogozás stb. Várható volt, hogy mennyiségében felmérhetetlenül nagyszámú közlés minőségi előrelépést eredményez. Az internetes világban a plegyka formája a csetelés, a világhálón kialakuló új prózai műfaj a blogregény. Érdekessége, hogy akár régi lapokban és folyóiratokban megjelenő regényt, itt is folytatásokban kapja az olvasnivalót az érdeklődő, és rögtön beleszólhat, véleményezheti az írást. A könyvkiadók elkésérítő számokkal bizonyítják, hogy egyre kevesebb olvasnak könyvet. Ez igaz. De egyre többen olvasnak internetes írásokat. Azt hiszem forradalmi változás tanúi vagyunk. Ha akarjuk, ha nem használunk kell az Internetet. Hasonlóan ahhoz, amikor az agyagtáblák helyett papiruszra írták a betűket, vagy amikor a kézi szedésről a gépi szedésre tértek át a nyomdák, most az elektronikus hordozókra rójuk szövegeinket, érdeinket pusztító kilós köteteinket cseréljük, zsebben hordozható ezer kötetes könyvtárra, az e-könyvre. Az e-könyvekbe valók pedig számítógépen születnek és már a szövegek születésekor a nyilvánosság elé kerülhetnek. A blogregény a legfiatalabb irodalmi műfaj, születése várható volt, hiszen egyszerre kitérít a regényírás és a befogadás lehetőségeit. „ A szerző a szöveg publikálása után is vál-

toztathat rajta, az olvasó hozzászólhat, javaslatokat tehet, együttműködhet a szerzővel. A szöveg tehát interaktív és folyamatosan alakulóvá válhat, ha úgy tetszik, folyamatosan létrehozhatja önmaga iterációját, de multimédia jelleget is ölthet, és elméletileg az egész világháló a regény része lehet. Az internet, ami otthont ad a blogregénynek, és ami nélkül ez nem létezne, a hiperlink segítségével lábjegyzetté redukálódhat. Vagy más blogok, más blogregények linkjeinek beszúrásával elérhetővé válhat az, ami nyomtatásban elképzelhetetlen, ti. hogy egyetlen regényben végtelen számú regény kapjon helyet.

Mindezek persze csak lehetőségek, amik még kiaknázásra várnak. Az interneten jelenleg íródo blogregények egyelőre csak töredékét használják ki a műfaj adta lehetőségeknek” –olvasom egy blogregény ismertetőjében. És az is köztudomású, hogy ez a műfaj immár négy - öt esztendeje ismert, számos ilyen regény nyomtatott formában is megjelent. Érdekessége, hogy olyanok is olvassák, akik egyébként nem vesznek könyvet a kezükbe. A román Dragoş Bucurenci: RealK. című jegyzetsorozatból álló regényének témája a kábítószer, a magyar Blumm Áron (Virág Gábor) szerelmi történetet mesél. Ide kíváncsoznak Elekes Ferenc irodalmi igénytel írt, egyenként is kerek blogbejegyzésekből álló, a *Feriforma* című blogjában közölt kisregényei. Az *Éden Bádenben*-t, olvasmányosságát tekintve az Ághegy Könyvek sorozatában nyomtatott könyvként is megjelentettük, hiszen szerzője úgy igazodik a blogbejegyzések szokásához, hogy tekintettel van a kevés idejű mai ember lehetőségeire, jegyzetei egy szusszanásra felcsíphető, rendkívüli nyelvgazdagsággal gondolatserkentő történetek. Lipcsey Emőke új regénye írásakor körültekintően kihasználta az új műfaj adta lehetőségeket. A haBlog portál tagjai életének bemutatásával tükröt tart az olvasó elé. A világhálós kapcsolattartás mindenféle formájában, a MSN-ekben, a skype társalgásokból idézett szövegek hűen mutatják hősei különböző szintű műveltségét, gondolatvilágát. Másságuk ábrázolása az írói tehetség mutatója, közös bennünk: közösségre vágyunk, ösztönös kényszert éreznek, hogy megmutassák magukat a világnak. A virtuális valóság ígézetében vallanak titkaikról, azokról is, amelyekről különben nem szólnának valamilyen személyes kapcsolatban. A jó szerkesztéssel összehordott szövegzuhatagból az a jövőben elképzelhető, de már most a társadalmi élet kapuján kopogtató világ bontakozik ki, amikor az emberi kapcsolatok új formáiban keressük a közösségi érzést, az egymásra hatás, az egymást segítés örömet, az önmegvalósítás közösségi cselekedeteinek lehetőségeit. A regény szereplőinek neve a divatnak megfelelően idegen, de problématikájuk és nyelvük magyar gyökerű, néhol pedig sajátosan svéd-magyar természetű.

Blackbeard, superfive, vadnarancs, myDream, anakonda, luna, taurus, Orpheus, fifi, andras232, dudika, ShingFeng, Konrád, valaki, wolf6666 a véletlenül alakuló virtuális közösség tagjai. Blackbeard 19 éves fiú, kalóz-regényt ír és szerepjáték a szórakozása, anakonda „lideje” „ldülálló” diák, kitárulkozik és bár tud helyesen írni, erre nem fordít gondot, csajozik, myDream 17 éves magyar lány, aki táncházba jár, önismeretre törekszik és romantikus, taurus egy történetet ír és ehhez kéri mások nem felületes véleményét, hőse, Konrád 19 éves, megalkotója pedig 257 évesnek gondolja magát, jól értesült, ismeri Orpheus igazi nevét és tudja, hogy anakonda magyar, a regény figurái közül talán a legérettebb, a legműveltebb, a legcélrányosabb, a többieknél jóval tájékozottabb, úgy tűnik, maga az író, Orpheus furcsa szerzet, apja fekete volt, anyja norvég, Svédországban lakik, nevelőapja magyar, verseket is ír, vadnarancs 31 éves orvos, okosnak tartja magát, agysejtritkitásnak nevezi a piálást, superfive munkanélküli lány, rajzol, luna gimis, zongorázik. És így tovább, mindnyájan mai gyerekek, nyiladozó fiatalok, az élet értelmét kereső, önmagukkal tusakodó emberek. Többségük nyiladozó természetű, nem éppen művelt fiatal. A regény cselekményéből nem hiányzik a szerelem, az akart titokzatosság, az internetes névtelenséggel járó, a leírt szót vállalni képtelenek eleresztettsége, a süket duma, a trágárság és agyatlanságot mutató locsogás. Sok az ötletes és élvezetes nyelvi lelemény, egyféle világhálós diáknyelv, szócsavarítás, rövidítés. Konfliktus is adódik, hiszen magyarázatra vár Konrád jól értesültsége, és az, hogy az adBlog társaság azonosítani véli taurus regényhősét. A történetek színhelye változatos, fiatal világpolgárok életével ismerkedhetünk meg a regény olvasásakor. Orpheus öngyilkos lesz vagy megölik, globális betörés lehetősége is felmerül a szereplők nyilvánvalóan számítógép-átitatódottságú világában. Konrád sejteti, hogy visszatér még a világhálóra, és egy Valborg ünnepséggel zárul a könyv, amely alkalmat teremt a tél, a rossz és a sötétség „elégetésére”. Lipcsey Emőke könyve friss, jelenkori regény, kicsit kirándulás is a jövőbe. A regény olyan irodalmi műfaj, amely folyamatosan átalakul, igyekszik lépést tartani gyorsuló világunkkal. Sajátos a könyv előszava helyett írott felhívás is: „Aki a könyvhöz szeretne hozzászólni vagy a szerzővel csetelni, jelölje meg ismerősnek „taurus blogja-t a facebookon vagy írjon a taurusblogja@hotmail.com e-mail címre. A twitteren Lipcsey Emőkére vagy taurusblogjára is rá lehet keresni.”

**Lipcsey Emőke: taurus blogja Helikon Kiadó, 2011*

Könyvajánlásaim dióhéjban

Anna néni illemórái*

Kristóf hosszú kanadai távollét után érkezik vissza Magyarországra, hogy megkezdje egyetemi tanulmányait. Már az első nap kiderül, hiába tud magyarul, ha nem ismeri a helyi szokásokat, illemszabályokat, nem fog boldogulni. Kit tegezzen? Kit magázzon? Hogyan köszönjön?

Hogyan ismerkedjen? Még szerencse, hogy idős rokona, a nyolcvanévesen is fiatal Anna néni a segítségére siet. Anna néni kellemes nyári tanfolyamán kiderül, hogy csak első pillanatra tűnik elviselhetetlenül nehéz tárgynak az illemtan. Ha túlesünk rajta, magabiztosabban mozoghatunk a világban. A Kés, villa, SMS kis- és nagykamaszoknak egyaránt hasznos és szórakoztató olvasmány.

*Lipcey Andersson Emma: *Kés, villa, SMS Helikon* Szépirodalmi Kiadó

Pfeifer Iván könyve*

Szószerinti fordításban magyarul: *A falusi utcától a kisvárosig*. Éppen akkor jelent meg, amikor a Lundi Kultúrfórum Klubjának tagjait októberben, három, a városhoz közeli telep templomaiban kalauzolta nagy szakértelemmel. A szerző hosszú utat járt meg a budapesti Üllői úttól Staffanstorpig, amelynek helytörténetéről szól ez a könyv. Pfeifer Iván régész, számos ásatásnál, többek között magyarországiaknál is dolgozott. Érdeklődése most idősebb korában sem lankad, olyan dolgokon akad meg a szakavatott vizsgálatban edződött szeme, amelyeket mások eddig figyelemre nem méltattak. Ilyen a Bjälerup (gerendás), Knåstorp (Pepecselőtelep), és Tottorp (Csomótelep) templomainak oltárképein feltűnő sokkarú hindu istennő alakja, amelynek eredete abban a múlt századi törekvésben gyökerezik, miszerint ezen a tájon is voltak hívei a különféle vallásokat összesítő törekvéseknek. Egy Indiából visszatelepült előkelő hölgy hozta többek között magával ezt a gondolatot, de felkapta a lehetőséget a lundi Fridrik Krebs, aki egyfajta, helyi Brassai Sámuel lehetett, több tudomány jeles művelője, de az oltárképek festője is, valószínűleg Szent Péter alakjának lábához ő festette a Sívákat, egyikének mutatójára hegyén kereszt látható. (Lásd a templomjárás képeit.)

Magyar vonatkozású érdekesség, hogy a tottorpi templom oltárát a renoválásig, Munkácsy Mihály egyik képének másolatával díszítették. (Most a toronyban helyezték el.) Könyve megjelenése alkalmából köszöntjük

Pfeifer Ivánt, akitől még sok minden tanulhat, aki környezetünket megismerni óhajtja.

**Ivan Pfeifer: Från bygata till småstad (A falusi utcától a kisvárosig)
Jimson AB, Staffanstorp, 20005.*

Madách Imre: Az ember tragédiája *

Madách Imre *Az ember tragédiája* a tanulók érdekeinek figyelembevételével jelent meg a Tanulók könyvtára sorozatban. Madách Imre művét illik többször is elolvasni., Sőt, áttanulmányozni kell ahhoz, hogy újra és újra fényesen szépnek, mainak láthassuk ezt a százhusz esztendeje népszerű alkotást. Ezt szolgálja Kántor Lajos színvonalas előszava, amelyben a költő Madáchot menti a filozófus Madách ellenében és a falanszter-szín vulgáris megítélésétől inti az olvasót. A művet elemző diák hasznosan forgathatja a függelék, azokat a oldalakat, amelyen Madách levelezésbe pillanthatunk be, továbbá a bírálatokból és tanulmányokból idézett huszonöt oldalnyi szemelvény-összeállítást, amelyből a művet értékelő nagyjaink (és néhány hazai szerző) időrendbe állított véleményét tudjuk meg. A Tanulók könyvtára ezzel a könyvvel egyetemi szinten is használható kiadványt indított útjára.

** Madách Imre: Az ember tragédiája, Tanulók könyvtára, Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár
Ifjúmunkás*

Szentimrei Jenő Ferenc tekintetes úr*

Kölcsi Ferenc a Tasnád melletti Sződemeteren született. Életrégényének szerzője, Szentimrei Jenő is erdélyi. Mindkettőjünkkel szemben, de önismeretünkért is tartozást kiegyenlítő ez a könyv. Berzsenyi és Kazinczy kortársaként Kölcsy a népköltészetre alapozott nemzeti poézis megteremtésének szükségességét hirdette, a cselekvő hazafiságot:

„Messze jövővel komolyan vess össze jelenkort
Hass, alkoss, gyarapíts; s a haza fényre derül.”

Szentimrei Jenő a Ferenc tekintetes úr megírásával a második világháború előestéjén Kölcsy időszerű eszméinek felidézésével segíteni akarta „a haladás hadállásait az embertelenség egyre erősebben sodró árával szem-

ben.” Az idézet V. Vajda Enikő előszavából való, amelyben az egyelőre még hiányzó Szentimrei monográfia helyett, a romániai magyar irodalom egyik nagy, az összekötő híd szerepét vállaló alakjáról nyújt forrásmunka értékű vázlatot. Ezt szolgálja a függelékben található rövid időrendi áttekintés is, amelyből Szentimrei Jenő életének és munkásságának fontosabb állomásait ismerhetjük meg. A fedőlapot, a sajátosan kettőbe osztott „sorsfa”- grafikával Sipos László készítette.

* *Szentimrei Jenő Ferenc tekintetes úr* ð *Tanulók könyvtára, Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár*
Ifjúmunkás

Világ világa, virágnak virága*

Tanár és tanú munkáját egyaránt megkönnyíti ez a válogatás, amely „a szórványemlékektől az azonosság teljes értékű kifejezéséig” mutatja be az általános európai kultúrához kapcsolódó magyar művelődés kibontakozását. Anyanyelvi műveltségünk kezdeteit mutató nyelvemlékek, a tihanyi apátság 1055-en kelt alapítóleveléből a „Fehérváru reá meneh hodu utu reá” olvasatú szövegrészlet például, a Halotti Beszéd, az Ómagyar Mária-siralom, az első magyar verses beszéd, a XV. Század első feléből származó, éppen huszonöt éve ismertetett Marosvásárhelyi sorok, a dákepika legrégibb fennmaradt emléke, a világi líránk ősforrásai, az eredeti magyar dráma őse, az első eredeti novellisztikus ábrázolás, a regényes historiák – csupa kíváncsiságot ébresztő szövegek és művek, amelyeket ismernünk kell, mert – Muzes Hubát idézve – „...az előző évszázadoknak az azonosság teljes értékű kifejezésére törő nyelvi-irodalmi alkotásai még több tiszteletet parancsolnak”. Tegyük hozzá, hogy önmagunk keresésében erőt és büszkeséget kölcsönöznek, hiszen egyik-másik nyelvemlék vagy névtelen szerző, de olyan hírességek révén is, mint a kalotaszegi Valkai András, Heltai Gáspár és mások, közvetlenül szűkebb hazánkhoz kötődnek, erős gyökereinket mutatják.

* *Világ világa, virágnak virága* ð *Tanulók könyvtára, Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár*
Ifjúmunkás

Robotos Imre: Utazás egy koponya körül*

Karinthy „megtisztalkodott” a Költőcske Mihályok hatásától és kigúnyolta az álfölényt, amely Kosztolányi szerint minden humor alapja.” A mi falunkban nyáron nő a zab / És éjszaka van, hanem süt a nap; Forgácsot vág ki a fából a gyalu / Csodálatos, csodálatos falu”. Ezt a versszakot nem lehet mosolygás nélkül olvasni. De a következő mondatokat sem: Hadibandi költészetét abban az időben, amikor levelezésünk folyamatban volt, mg nem értették meg. Én sem értettem. Ő sem.” Az *Így írtok ti* nélkül nemcsak vidámságunkban lennénk kevesebbek, hanem lényegét értő tudásukban is. Mert a nevetés halálosan komoly dolog, „a nevetés harc, ellenállás, szenvedés, élet” A kismonográfia szerzője nem elégszik meg a téma publicisztikai megközelítésével, hanem a nevetségesség esztétikai-filozófiai meredekén tesz rövid kirándulást. Esztétikum a nevetés vagy sem érzékenységünket elfojtva csupán értelmünket foglalkoztatja a komikum? Karinthy felidézésével érdemes erről elgondolkoznunk. És még sok mindenről, ami ha értjük, nem vagy nemcsak vicc. Akár Karinthy „rendkívüli feliratait”: A kapun be lehet menni. A sétatéren fű nő; A villamos megy; A miniszter az ország dolgait intézi; A levegő beszívható; és A humorista vidám történeteket ad elő...

Gazdagabbak vagyunk egy Karinthyról szóló könyvvel és annak lehetőségével, hogy közelebb férközzünk egy kortársai előtt járó író életművéhez, nemcsak „élvezhetjük” és megérthetjük néhány humoristán kevéske humorát.

** Robotos Imre: Utazás egy koponya körül (Karinthy Frigyes pályaképe) Kismonográfia Ifjúmunkás, 1982*

Tomas Tranströmer: 117 VERS

Válogatta és az utószót írta: Mervel Ferenc, Fordította: Jávorszky Béla, Mervel Ferenc, Sulyok Vince és Thinsz Géza, Széphalom Könyvműhely, Budapest 2001.

Thomasz Tranströmer 1931-ben született Stockholmban. A modern svéd költészet egyik vezéralakja, s kétségtől a legtöbbet fordított élő lírikus: negyvenhat nyelven adták ki verseit. Szakmáját tekintve pszichológus, de tizenhat éves kora óta ír. Több éven át lapot is szerkesztett. 1954-ben jelent meg első verseskötete, a 117 VERS. Munkásságáért egész sor jelentős

hazai és külföldi díjban részesült, Nobel-díjra is felterjesztették. Számos magyar költőt tolmácsolt svédül, 1999-ben kiadott fordításkötetében 43 magyar vers is szerepel.

Krúdy Gyula postakocsiján

A Dacia Könyvkiadó Tanulók Könyvtára sorozatát évek óta célirányosan kiegészítő kismonográfiák sorában megjelent *Krúdy Gyula postakocsiján*, amelyet Kozma Dezső írt: *A Mostani áttekintésünk elsődleges célja: pályaképet rajzolni a magyar irodalom egyik klasszikusáról, segítségére lenni mindazoknak, akik jegyet szeretnének váltani Krúdy Gyula postakocsijára.* Idejében jött Korma Dezső eligazítása, hiszen könyvkiadásunk is csak az utóbbi időben figyelt fel Krúdyra, de ugyanakkor megkésve, mert három év telt el az író születésének századik évfordulója óta, amikor az újrafelfedezés ünneplő légkörében helyér a magyar irodalom klasszikusai között megerősítették. Krúdy „korszerűsége múltat őrző modernség”, az emlékezés hasonlatokról sűrű erdejében önmagunkhoz vezet, lelkünket gazdagító utazásokra ösztönöz, mert „a szíve ugyanazok, ugyanúgy dobognak, ugyanazt dobogják, bár a repülőgép századában élünk”. Ezért a fiatal olvasó jól teszi, ha a törtetők és elidegenedők közül néha kilépve, elfogadja Szindbád, rezeda Kázmér, Szénfi, Vak Béla, s még annyi Krúdy-hős meghívását egy kalácsillatú, havasi gyopár szüzességű, a lélek kínjait enyhítő sétára.

Dacia Könyvkiadó - Tanulók Könyvtára

Ingibjörg Haraldsdóttir: Reykjavíki eső

Versek. Válogatta, fordította és az utószót írta: Mervel Ferenc. Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2001.

Ingibjörg Haraldsdóttir a legsokoldalúbb izlandi alkotók egyike: költő, újságíró, műfordító, színházi rendező. 1994-1998-ig az Izlandi Írószövetség elnöke volt ... Költészete konkrét, szenvedélyes, szenzuális, közvetlenségével meglepi érzékeinket. Nyelve sosem erőltetett.

Mértéktartó az iróniával, mely így sokkal érezhetőbb. Versei tömörek, érzelem, indulat, hév lüktet bennük: leplezetlen állásfoglalás, Hidak belső életünk és külső valóságunk között. Szavai sokáig visszhangzanak asszociációink erdejében.

Tar Károly: Létszó, Stúdium, Kolozsvár

A kolozsvári Stúdium Könyvkiadónál megjelent Tar Károly újabb verskötete, amelynek címe a Létszó a végszó mintájára alakított új szóösszetétel. Ennek tartalmáról a szerző az Előszó helyett című fejezetben így szól: „*Mocsoktalan lét / Mocsoktalan szó / Mocsoktalan vég / Mocsoktalan végszó*”. A *Létszakok pedig: A A felnégyelt évben / évszakok / A sokszor felnégyelt létben / Létszakok // Különleges évek / különleges létek // Az idő sorjázó tükrei*.

Hat fejezetben a *Végszó* című versére komponálta a szerző ezt a könyvet. A ciklusokat e vers kétsorosaiból alakított mottók vezetik be, amelyekhez kanadai grafikus barátja kozmikus telítettségű grafikái kínálnak elmélyülést. Szomorú versek Tar költeményei, amelyek megpróbáltatásokkal bombázott életéből sarjadtak –, hogy az életet igeneljék. Az igeneléshez a tagadásból kell kiindulnia, hiszen a mindent tagadás vezethet ki a sokféle dogmából, és nyithat embersajdító megpróbáltatásokkal jelölt utat az igaz élet felé. *Élet, Halál, Isten, Szerelem, Gyász, Múlt, Jelen, Jövő* gondolat-törédei röpködnek verssoraiban. Az örökös „honnan jöttünk, hová megyünk?” megoldhatatlan, de a megoldást követelő, észokokkal feszíthető, érzelem-fergetegbe mártózó, de hidegen átgondolt líra keres magának formát verseiben. Szabad versekben és rímeselekben, alliterációkban gazdag soraiban is. Olykor játékosan és felszabadultan, hangulatosan. A hátsó borítón közölt Akt című verse például Kányádi Sándor *Valaki jár a fák hegyén* című versformájának pontos mása, de a mesternél több költői elemmel, alliterációkkal díszítve. A különféle versformákkal próbálva erejét, Tar szonettet és haikut is ír, Szöcs Gézával mérkőzik, amikor az ő kettős szonettjét túlhaladva hármas szonettel próbálkozik. Az *Itt és ott* és az *Üdvözlés Európából* Mikesével hasonlítható fájdalmat hordoz az erdélyi szülőföld soha meg nem szűnő kötődésében. Ilyen kvalitásokkal időszerű, gondolatébresztő könyvünk ez a verseskötet. **A szerk. megj.:** Cse-csem! Koromban Tamás Gáspár, méltatlanul elfeledett erdélyi magyar író pelenkázott engem. Először valóságosan, (apám nagykabátjában járt egyetemre, hálából délután engem pesztrált), másodszor pedig akkor **Apelenkázottó**, amikor a kolozsvári napilap stilizátoraként írásaimat dicsérte. **Te** tanultam azt is, hogy az írónak visszhangtalan kötetét saját magának kell bemutatnia és kritikát írnia róla.

Magyarok Norvégiában

Emlékkönyv a norvégiai Magyarok Baráti köre megalakulásának 10. évfordulójára Szerkesztette: Bíró-Sey Katalin, Dobos Éva, Fáskerti Mária, Sulyok Vince. Az elmúlt esztendőben megalakulásának 10. évfordulóját ünnepelte a norvégiai Magyarok Baráti Köre. Ebből az alkalomból, de a magyar évezred ünnepéhez való hozzájárulásként, a Magyar Külügyminisztérium támogatásával, 177 oldalon és 14 oldal képmelléklettel színvonalas emlékkönyvet jelentetett meg, amelyben a Norvégiában élő magyarok több mint 200 évet átölelő történetéről, nevezetes személyiségeiről, közösségi életéről, korabeli források és személyes visszaemlékezések felhasználásával nyújt képet Felvázolja a Magyarok Baráti Körének és lapjának, az 1992-ben indított, az évenként négyszer megjelenő Híradónak a történetét, merít annak Portrécsarnok címen megjelent rovatából, közli gazdag bibliográfiáját. A norvégiai magyarok számban nem tartoznak a Nyugat-Európában megtelepült jelentős magyar csoportok közé, de a legtöbben munkájukkal, tudásukkal megtalálták helyük a norvég társadalomban. Az emlékkönyv borítóját Szinnyi Kiss Ildikó tervezte, a képmellékletet Buday Károly, Chepstow-Lusty Lill-Ann és a Magyar Baráti Kör tagjai fényképeinek felhasználásával szerkesztették

Solymossy Olivér könyvei*

Solymossy Olivér (Noszoly, 1914. - Stockholm, 1986.) író, költő, színész, pedagógus. A kolozsvári unitárius gimnázium elvégzése után, 1938-39-ben ösztöndíjas színész a Kolozsvári Magyar Színháznál, 1939- 50-ben a Földművelésügyi Minisztérium tisztviselője. Közben, 1940-44-ben a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen tanári, 1948-ban pedig a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1953-55-ben a Déryné Állami Faluszínház tagja, közben klubvezető, 1957-59-ben a budapesti Ady Endre Kultúrotthon igazgatója. 1959-63-ban Szentendrén, 1963-73-ban Budapesten általános iskolai tanár. 1973-tól Svédországban élt. Novelláit, verseit Erdélyben a Pásztortűz, az Ellenzék és a Brassói Lapok. közölte. Budapesten és Szentendrén főleg ifjúsági színdarabokat és mesejátékokat írt. Pedagógiai tanulmányaiban a színjátszás és a nevelés kérdéseivel foglalkozott. 1962-ben Az oktatásügy kiváló dolgozója címmel tüntették ki. Svédországban a Femina, az Året Runt c. svéd lapokban, valamint az emigráció magyar újságjaiban jelentek meg írásai. Svédországban tevékenyen részt vett a Sveriges Radio kulturális, irodalmi műsoraiban. Stockholmban írt elbeszéléseiben és regényeiben

- az idegen környezetbe való beilleszkedés problémái mellett – hűen és humorral ábrázolja az átalakuló modern svéd társadalmat.

***Művei:** *Egyedül* (novellák, Kolozsvár, 1938); *Önmagamtól távol* (novellák, Kolozsvár, 1940); *A róka, a medve és Favágó* (verses mesejáték, a Rádió bemutatta 1956; német fordítása: *Der Fuchs, der Bar und der Holzfäller* 1999-ben, Budapest; *Hamupipőke* (verses mesejáték, az Ady Endre Kultúrotthon mutatta be 1958); *A csapda* (ifjúsági színmű, Szentendre, 1960); *Mese a névmásokról* (verses mesejáték, uo., 1961); *Járatlan utakon - På okönda vägar* (elbeszélések, magyar-svéd, Borás, 1980); *Forgósél* (regény, Budapest-Stockholm, 1999, a clevelandi Árpád Akadémia irodalmi pályázatán kitüntetésben részesült 1979-ben). Ághegy 8-9. szám, 1007 oldal, 2004. Akik előttünk jártak rovat.1007. Részletek a *Járatlan utakon* című, 1980-ban az Invandrarförlaget kiadásában megjelent kétnyelvű kötetéből.

Szent és sérthetetlen*

A tiszta magyar nyelv használatáról és elhallgatott gyökérrendszeréről alcímmel megjelent könyvének második, bővített kiadását kaptuk a szerző kedves ajánlásával. Nem ismerek időszerűbb magyar könyvet. Két előadásának szövegét olvashatjuk lapjain, amelyek a nyelvhalállal, a nyelvgyilkossággal és a nyelvöngyilkossággal foglalkoznak. Sajnos, ebben is elől járunk, már csak kevesen beszélnek a tiszta magyar nyelvet. Persze, magyarnak nevezzük latin-magyar keveréknyelvünket és azt a habarék zagyvanyelvet, amit sem magyar, sem angol nem ért, csak a beavatottak bővülő köre. Nyelvünk elsorvadásának mutatója az is, hogy már sem ösztönszerűen, sem tudatosan nem alkalmazzuk, nem fejlesztjük őseinktől örökölt gyökérrendszerünket, a mondatrészek kötetlenségéből adódó végtelenül árnyalható kifejezésmódot, a lényegre törő fogalmazást, a képekben gazdag, ízes, tömör beszédet. A könyv gyakorlati részéből emeltük ki az alábbi három tanulságos mondatot: Latin magyar: Emancipált és autonóm kultúrát preferálunk. Angol: We prefer an emancipated and autonomous culture. Magyar : Felszabadultabb és önállóbb irodalmi életet szeretnénk. Latin – magyar: A precedenseket tekintve a maximumot abszolúte kihoztuk. Angol: Considering what went on before, we achieved the maximum possible. Magyar: Az előzményekhez képest a lehető legtöbbet értük el. Zagyvanyelv: A rádiókampány után kijött a szingel, amin három trek van. Angol: After the radio campaign the single came out with three tracks. Magyar: A hangcsatorna hírverése után három számmal lemez jelent meg. Köszönjük, kedves Dr. Molnos Angéla.

**Molnos Angéla: Szent és sérthetetlen. Lélektani Szaknyelv Megújításáért közhasznú alapítvány, Debrecen, 2002*

Emu és emuhús*

Dr. Szalontai Éva elsősorban a magyarországi Emutenyésztők Egyesületének elnöke, de lapunk malmői tudósítója is. (Az emu neve tulajdonképpen nem sokat mond a magyar embernek, ezért lapunkban következetesen ausztráliai futómadár néven fordult elő. Gyarapítani a magyar nyelvet oly módon is lehet, hogy nemzetközileg ismert szavakat ültetünk belé, ha érthetetlenek is. A futómadár nevének átültetését talán az az egyedüli indoka, hogy rövid, mindössze három betű. Így aztán OK! A nyugatot istenítők bizonyára szívesen csakis ezt használják.) Ettől eltekintve az Ausztráliából származó futómadár hazai meghonosítása céljából készült ismertető könyv nagyon hasznos és alaposan eligazító kiadvány, amelyből az érdeklődő megtudhatja, hogy miként lehet és érdemes tenyészteni ezt a furcsa madarat, hogyan célszerű értékesíteni a világon legegészségesebbnek mondott húsát, ritkaságnak számító bőrét, olaját, zsiradékát és kiadós tojását. Még bort is neveztek róla: akinek unalmas a bikavér átpártolhat az emuvér különlegességeire!

**Dr. Szalontai Éva: Emu receptkönyv, 2009*

Fodor Imre könyve*

A Svéd történelem néhány magyar kapcsolattal című könyv tiszteletreméltó alkotás. Szerzője részletesen vall könyve előszavában arról, a véletlelneként irányított útról, amely Svédországba vezette. Ötvenhatos menekültként előbb Brazíliába sodorta a sors, ahol négy évig várt arra, hogy a svéd követségre benyújtott letelepedési kérvényét jóváhagyják. Miután egy Göteborg környéki településre került, munkához jutott, kifizette az Európába hajózás költségeit, segély nélkül is megteremtette a polgári élethez szükséges anyagi feltételeket, más bevándorlók életéhez hasonlóan, elkövetkezett a kikerülhetetlen szembenézés ideje önmagával. „Miután nagyjából rendbe jöttünk, valami nagy ürességben kezdtem érezni magam. Ezt szaknyelven identitászavarnak nevezik. Hogy elfoglalam magam, hogy kitöltssem azt a nagy űrt, elkezdtem numizmatikával foglalkozni. Ez nemcsak pénzürmék gyűjtéséből áll, hanem az ahhoz kapcsolódó tudományok megismeréséből is. Édestestvére ez a történelemtudományoknak... Legkézenfekvőbb volt számomra a svéd történelem alapos tanulmányozása, ezt is nagyon megszerettem. Az ember minél mélyebben hatol ennek

az ötezer éves népnek a történelmébe, annál érdekesebbnek találja.”

És Fodor Imre hosszú évekig több mint hetven a svéd történelmet tárgyaló könyvet és tudományos dolgozatot tanulmányozott, mielőtt könyvét megírta. Könyve előszavában, de a később, bizonyára mások tanácsára, a művéhez csatolt egy oldalas utószóban is megismétli, hogy ismeretterjesztő munkát írt. A svéd történelmet a megszokott iskolai rendszerezéshez hasonló tagolásban tárja elénk: a kezdetektől a középkorig, a középkort, Vasa Gusztávtól az 1600-as évekig, és a Svédország nagyhatalmi időszaka, valamint a három Károly király uralkodásáról szóló fejezetekben. Hogy miért itt ér végett munkája arról az utószóban tájékoztatja

az olvasót, többek között "az 1700-as évek elejével kezd bezárulni a történelmi érdeklődésem" vallomással. Fodor Imre könyve olvasmányos. Különösen a magyar kapcsolatok leírásával kelt érdeklődést. Hiszen valóban érdekes az például, hogy az első svéd király Skötkonung Olof (994-1022) dédunokája Salamon magyar király (1063-1074) volt. Fodor Imre véleményét miszerint, az utóbbi két-három évszázad svéd-magyar kapcsolatainak megírása szükségszerű, csak igenelni lehet, annál is inkább, mert ezzel már mások is próbálkoztak. Ismeretterjesztő, történelmet népszerűsítő művekre mindenkor nagy szükség lesz. És erre számos jó példát találunk a svéd könyvkiadásban is. Például a könyvészetben említett Moberg Vilhelm 1970-ben megjelent és magyarra is lefordított *Min svenska historia* című kétkötetes műve, amelyben az író szakít a hagyományos uralkodóközpontú történelemírással, és a svéd nép történetét írta meg.

Fodor Imre nem követi ezt a megközelítési módot, és ez némileg korlátozza mesélőkedvét, nem történelmi olvasmányt írt, hanem tanulmányoszerű könyvet. Tárgyi tudását, pontosságát nincs módunkban megítélni, mégis csak dicsérni tudjuk kedvtelésnek indult és közszolgálati tettnek minősülő munkáját. Ha ehhez hozzávesszük azt is, hogy könyve nem kis összegbe kerülő magánkiadásban jelent meg, s mint ilyen a hasonló indíttatású önművelő szerzők sorát gyarapítja, tiszteletreméltó kitarását, áldozatát nem hagyhatjuk elismerő szavak nélkül. Ismerünk vallástörténeti dolgozatot, orvosi népszerűsítő könyvet, a svédországi magyarok történetét, a magyar motorsportok történetét író, táncházas tapasztalataikat összegyűjtő, népi mondókákat gyűjtő, viccválogatáson dolgozó és számos, különféle más témájú könyvet tervező svédországi magyart. Példamutatók mind. Az itteni viszonylagos jólétben, a vagyongyűjtés hajszáját mellőzve, a nyugdíjas éveket vagy a hosszabb munkakiesés okozta szabadidőt kihasználva, többen is olyan dolgokkal foglalkoznak, amit előbb-utóbb másokkal is megosztani kívánnak. És általában értékes anyagot dolgoznak és halmoznak fel. De ahhoz, hogy minden szempontból jó könyv legyen ezekből, meg

kell küzdeniük anyanyelvünk elégtelen ismeretével. Írni nem könnyű. Különösen azoknak nehéz, akik évekkal vagy évtizedekkel ezelőtt kiszakadtak anyanyelvük megtartó közegéből, és esetleg csak otthon, családjuk körében használják a magyar nyelvet. Innen a nyilvánvaló következtetés, hogy aki hazájától távol könyvet ír, az nem nélkülözheti valamely kiadó, és szerkesztő(k) szakmai segítségét. Otthon is erre kötelez a könyvkiadás színvonala. A mi svédországi szerzőink mintha nem tudnák, hogy a könyvszerkesztés mesterség. Olyan, amit hosszú évek alatt tanulnak, és talán életük végéig tökéletesítenek némely erre hivatást érző emberek. "Számomra azonban a munka nehezebb része a nyelvtani kifejezések helyes megválasztása, illetve a nyelvtani szabályok betartása volt. Sajnos ez nem mindig sikerült, úgy, ahogyan szerettem volna. A középiskolai végzettség kevés ennek a roppant nagy és nehéz munkának pontos, kifogástalan kivitelezéséhez. — írja Fodor Imre könyve utószavában. És valóban könyve nem mentes a könnyűszerrel kigyomlálható hibáktól. Ezt bármely szerkesztő elvégezhette volna. És a szerkesztő bizonyára gondoskodott volna a könyv hiányzó tartalommutatójáról és képjegyzékéről is. Akármelyik nagynevű tudós és író kiadásra kerülő munkája is bizonyos csiszolásra szorul. Sajnos, a kiadó és a szerkesztő megkerülésének az egyik oka a nálunk szokásos elbizakodottság. Hányszor halljuk a sértődött kijelentést: „Tudok magyarul! Ne tanítson maga engem!” Pontosan olyan hangnemben, ahogyan ezt akármelyik nagybudapesti hazánkfia szokta mondani, amikor reánk fogja, hogy mi „szórakozunk vele”.

Ezzel szemben Fodor Imre beismerése követendő, hiszen anyanyelvünk-höz csakis alázattal közelíthetünk. Magyarul igazán csak az tudhat, aki ezt gazdagítani, ezt művelni örökös feladatának tekinti. Fodor Imre könyvének méltatásakor nem hagyhatjuk el azt sem, hogy a szerző a könyv forgalmazásából eredő pénzt egy magyarországi árvaháznak ajánlotta. Lundban (és más magyar egyesületeknél) könyve megvásárolható. Ilyenformán Fodor Imre közszolgálatáért figyelemreméltó, mert ebbe könyve vásárlóit is belevonja, cselekvő részvételre ösztönöz mindnyájunkat.

Egy visszavont könyvről*

A stockholmi Magyar Ház hirdetőjén, rövid ideig egy internetes levél másolata volt olvasható. Így kezdődött: „Kedves Francesco! Ezennel a könyvet visszavonom és megsemmisítem. Kérlek küld vissza a 3 példányt és a két Cd-lemezt. Ha nem tetszik és kritikával illelhető, akkor ne legyen. Sem svéd, sem olasz nyelven Sajnos mindkét nyelvű kiadás folyamatban. Leállítom:...” György Horváth László írta a levelet, amelynek teljes köz-

lésére nem vállalkozunk, hiszen nem a szerző és a könyv hőse közötti nézeteltérésben óhajtunk bíraskodni, hanem csupán sajnálkozásunkat kifejezni afölött, hogy Kovács Ferenc Győző illetve Francesco Wittorio Kovács viszontagságos és mindenképpen figyelemreméltó élettörténetét nem olvashatjuk nyomtatásban.

Svédországban Francescót mindenfelé ismerik, számtalan előadáson mesélt rögös életútjáról, amelynek legsötétebb fejezete a szovjet Gulágban eltöltött sanyarú esztendőik voltak. Számos lapban olvashattunk róla portrét, méltatták közérdeklődésre érdemes, érdekes, az igazságot feltáró előadásait. Októberi gondolatok című versében így ír: Kilencéves fogságom láncra vert bilincse/ Most szabadságom legdrágább kincse.

Valóban páratlan életsors az övé. Szülei Kovács József és Halász Anna, az első világháborút követő mérhetetlen szegénység elől Győrből előbb Bécsbe, majd Fiúmében telepedtek le, szabóságot nyitottak. Francesco Olaszországban született 1927 december 27-én. 1932-ben került vissza Magyarországra, ahol gyámjaira bízta, Révfaluban végezte iskoláit. Apja agyhártyagyulladásban meghalt. Édesanyja üzleti ügyei miatt Olaszországból támogatta. Jött a második világháború. Bátyjával, Teddyvel elhatározták, hogy megszöknek Magyarországról, anyjukhoz mennek Fiúméba. Tizenhat éves volt. Nem sikerült. Beállt a partizánok közé. Elfogták. Megszökött. Újra elfogták az oroszok. Fogolytáborba került. Korára való tekintettel elengedték. Dolgozott a Győri Vagongyárba. Keresték a rendőrök és elkapták. Budapestre vitték, vallatták, kémnek mondták, verték. Temesváron folytatták. Aztán tíz évet kapott. Konstancára vitték, onnan Odeszára, aztán az Uralba, erdőmunkára. Hajszálon függött az élete. Lőttek rá, vérhasát kapott. Sztálin halála után Moszkvába került, onnan Ribinszkbe az olasz hadifoglyok közé, de nem tudott olaszul. De velük szabadult. Udinében egy szerkesztő segítségével telefonált az anyjának. Be kellett bizonyítania, hogy a fia. Az ajka alatti anyajegyére hivatkozott. Aztán együtt mentek Velencébe. De az anyjának vissza kellett térnie Tito Jugoszláviájába. Udinében a templomi kórusban énekelt. Nápolyba került a menekülttáborba. végén jutott Svédországba, Teddy bátyja mellé Uppsalába. Egy bálon ismerkedett meg Margarétával. Összeházasodtak. Három gyerekük született: Péter, Róbert és Angela. Francesco Gulág történetei tanulságosak. Jó előadó, évekig járta Svédországot élete izgalmasan előadott történeteivel. A fiataloknak különösen. Olyanokat mesél, amiről nem igen hallhattak az emberek. Ezért hallgatják mindenütt nagy érdeklődéssel. És ezért sajnáljuk, hogy a „könyvesinálásban” járatlan és sietős szerző türelmetlensége, valószínűleg kiérleletlen, nem egyeztetett és pontosított szövegrészek miatt, Francesco nem vállalhatta a könyvet.

Kierkegaard kezdőknek*

Ez a könyv Dánia ez idáig legnagyobb gondolkodójáról szól, gondolatvilágának és írói életművének bevezetője. Kierkegaard, H. C Andersenhez hasonlóan, világhírű. Könyveiket számos nyelvre fordították, életműüket sokan tanulmányozzák. Kierkegaard mondanivalója kortársaink számára ma is hihetetlenül érvényes. Az Ághegy Könyvek sorozatában megjelent könyv kiadását a koppenhágai Hamvas Béla Klub és a skandináviai Ághegy-Liget Baráti Társaság támogatta.

**Petter Bjerck-Amundsen: Søren Kierkegaard kezdőknek. Avagy, hogyan is taníthatjuk Kierkegaardot középiskolás fokon? egy dán irodalomtanár ajánlata. 2010. Fordította. Lázár Ervin Járkáló*

Lőrinczi Borg Ágnes két kötete*

Magyarul és svédül ír verseket. Pilinszkyról írt diplomavizsga dolgozatot az uppsalai egyetemen.

Az Ághegy és a Magyar liget munkatársa és az Ághegy-Liget Baráti Társaság ügyvezető elnöke volt. Később könyvtárosi és politikai pályára tért a Kereszténydemokrata Párt megyetanácsi képviselője Lundban.

„1974-ben születtem Marosvásárhelyen. Az írás szükséglet, gondolataim és érzéseim tisztázása, valamiféle benső, néma beszélgetés a léttel. Lőrinczi leány vagyok, többször is hangsúlyozták a szüleim, de még mindig nem ismertem meg eléggé a Lőrinczikeket. Inkább csak önmagamat.

Jelenleg Lundban élek. Közel másfél évtizedes ittlétem summázása: két egészséges gyermek, egy aránylag nem hátborzongató válás, sikeres új élettársi kapcsolat és két mesterfokú végzettség – a magyar irodalom és az államtudományok terén. Ennyi, ami hiteles és dokumentált, minden többi, imitt-amott barátságként, szeretetként, versként vagy lomként van jelen életemben. Minden erőmmel azon vagyok, hogy olyan legyek, mint bárki más. Igyekezeteim éveit kezdem elfogadni azt, aki vagyok. Két nyelven írok, svédül és magyarul. Verseim korábban az Ághegy folyóiratban, a Magyar Ligetben, és valamikor a 90-es évek elején, a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Líceum iskolaújságában jelentek meg nyomtatásban.”

**Lőrinczi Bog Ágnes: Állapotok, versek, Ághegy Könyvek, Közdok Kiadó, Budapest, 2009. Szerkesztette: Tar Károly*

**Agnes Borg: Tillstånd - dikter 2009. Ághegy Könyvek- 2009. Szerkesztette:Staffan Hellqvist*

Ebbe Kløvedal Reich: Napsütés és villámlás*

Nikolaj Frederik Severin Grundtvig dán író, történész, reformátor, lutheránus lelkész, politikus és a népfiskola megalakítójának életét, munkásságát és hatását a dán történelemre, nyelvre, egyházra

és iskolarendszerére mutatja be olvasmányos formában. Mintegy félszáz zsoldára elsőízben kerül a magyar olvasó elé, Muzsai András újságíró, előadóművész fordításában.

A könyv fordítója: Lázár Ervin Járkáló az egykori koppenhágai Hamvas Béla Klub alapítója és a dán népfőiskolai módszerek ismerője és terjesztője.

Ebbe Kløvedal Reich dán író, (1940- 2005) Odenseben született, történelmet tanult a koppenhágai egyetemen, majd újságíróként dolgozott a Politisk Revy címlapján. 1960 és 1970 között számos politikai témájú könyvet írt. A dán hagyományokra épülő közvetlen demokrácia híve volt. Főbb művei: N.S. Grundtvig koráról és életéről (1972), Utazás a messiáshoz (1974), Barát és ellenség (1977), Az első – Harminc elbeszélés Dánia születéséről (1981), Az eke és a lét kard (1982), Teknősbékakirály (1985)

Elekes Ferenc: Éden Bádenben

és Leborult szivarvég ő egyszerű történetek*

A szerző a székelyföldi Siménfalván született, 1959-ben végzett a Babes-Bolyai egyetem orosz szakán. Sok éven át az Ifjúmunkás, majd az Új Élet belső munkatársa. Első verseit az Igaz Szó közölte 1958-ban. Publicisztikai munkássága mindenek előtt stílár, írói megformáltság tekintetében jelentős. Az utóbbi évtizedekben ritkán közölt. Az Ághegy Könyvek sorozatába emelt kisregényét és a *Feriforma* cím blogjában közölt karcolatait egybeölelő kötet kiadásával a Magyar

Ligetet támogató önzetlen tudósítói munkáját kívánta megköszönni.

Munkái: Városi veréb, versek, Forrás- sorozat, Irodalmi Könyvkiadó Bukarest, 1966; Jómag Jani találmánya, gyerekversek, Ion Creanga Kiadó Bukarest., 1976; Amikor bekapcsolom a madarakat, kispublicisztika, Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 1977; Hangyák útja. Elbeszélések, esszék. MEK, 2009; Jöttem, hogy lássalak. Versek. MEK, 2009; Elrajzolt angyalok. Bözödi napjaim. Kisregény. MEK, 2009; Egy tekintet éghajlata. Kisregény. MEK, 2010; Az eltérített felvonó. Kisregény. MEK, 2010.

**Elekes Ferenc: Éden Bádenben - kisregény - Leborult szivarvég ű Egyszerű történetek ű Szerkesztette, tördelte: Tar Károly. Ághegy Könyvek-2011.*

Jézus Barabbás*

A másfél évszázaddal ezelőtt Stockholmban született író számos regénye közül ez az egyik legvitatottabb. Koppenhágába való áttelepülése utáni az író valláskutatásainak eredményeképpen

írta ezt az érdeklődést kiváltó történetet. Söderberget életében sokan támadták, ma regényit klasszikus értéként becsülik. A Jézus Barabbást az Ághegy cím skandináviai magyar irodalmi és művészeti folyóirat folytatásokban közölte, és az Ághegy Irodalmi Rádióban is elhangzott,

**Hjalmar Söderberg: Jézus Barabbás - regény. Fordította: Sente Imre. Ághegy Könyvek-2011. Szerkesztette, tördelte: Tar Károly.*

Szerenád dobra, cintányérra és más ütőhangszerekre*

Ennek a regénynek azért groteszk már a címe is, mert a szerző sajnálja a régi szép idők divatjamúlt történeteit, azokat, amelyek csordultig töltötték az embereket életszeretettel. Hol vannak már

azok az idők? Bizonyára mélyen elásva bennünk vannak. A felszínre bukkanó történetek így állhatnak össze mindannyiunkat érintő regénnyé. Így lett a sokfelé ágazó, vidámat cikkánó vagy komor színekkel bugyborékoló, tiltott területeken is tébláboló szövegekből a könyv tudatosan vállalt pecsétjének megfelelő alcíme szerint is Külső könyv, amely az elődeinktől örökölt szókimondás, nyíltság, egyenesség és leplezetlenség szabályait kívánja különféle korszakok tiltásai ellenére követni,

az olvasmányosságra éhes olvasó igényeit sem mellőzve. Ez a fajta sajátos szerkezetű regény a felgyorsult élet követelményeinek is eleget tesz, amikor az olvasót saját belső könyvének megfogalmazására biztatja.

** Tar Károly: Szerenád dobra, cintányérra és más ütőhangszerekre, Irodalmi Jelen Könyvek, Arad 2007. Az Irodalmi Jelen regénypályázatának különdíjas regénye.*

Lehet egy évszakkal több!

A margó margójára

A szeszélyes időjárás következtében ma már annyira összerosódnak az évszakok, annyi a hirtelen jött változás, hogy képtelenek vagyunk kiszámítani, mikor lesz hideg, mikor meleg, s a kettő mikor és mivé keveredik megmagyarázhatatlanul. Persze, ez még nem ok arra, hogy tagadjuk a tör-

vényt: a megszokott, a négybe hasított, darabolt, erőszakolt évet. Ám, ha világmindenségben vagy embermindenségben gondolkozunk és képzeletünk hajtásait nem vagdossuk mindegyre vissza a szolgálatos költészet gyakorlata szerint, hanem elviselhető bátorsággal burjánozni hagyjuk vagy éig érő paszulynak hisszük – ekkor lényegtelen az évszakok száma. Ha előfordul, hogy a sonkaszeletelő a nagy igénybevétel miatt pontos munkára képtelen, de a látszatra finnyás és megkérdi: „...lehet pár dekával több?” étvágyunkra és pénzünkre gondolunk, majd beleegyezően bólintunk: „Legyen!” egy kis többlet sohasem árt... Valahogyan így vagyunk az ötödik évszakkal is. Igen, lehet egy évszakkal több! Miért ne?! Megeszik a gyermekek...

Miféle hozzáállás ez a fiatalnak mondott, és fiatalnak már nem nevezhető írók és képzőművészek özszoporti jelentkezéséhez? Akik tudják, hogy az ötödik évszak tulajdonképpen az elkövetkező egész esztendő (valamikor annak kell lennie), azok komolyan veszik ezt a fenntartásokon átvitt, kalapácsosan búzakalászos, pennás, ecsetes, tavalyi pecséttel is ellátott kötetet, amely az *Igaz Szó* évkönyve helyett látott napvilágot, még egyszer bizonyítva, hogy a folyóirat törődik a fiatalok gondjaival, hazai magyar nyelvű irodalmi körökkel. Akik úgy hiszik, hogy a fiatal írók legégetőbb kérdése a közlési lehetőséggel kapcsolatos, azok komolyan veszik mindazt, ami a fiatal írók antológiájában a borítók közé befért.

Távol áll tőlem, hogy a fiatal írók közlési lehetőségeit dicsérjem. A szerkesztő néha olyan, mint az a falusi rokonom, aki hozzá sem nyúlt az elébe rakott ételhez, mert nem ismerte főztünk megnevezését, az illata is idegen lehetett számára. „Ilyet még nem ettem-” szolt a fiatalember, és hiába biztattuk, hogy hús is van benne, végső érvként még hozzátette: „Édesanyám ilyet nem főz...” Hiszem: másként történik, ha legalább megkóstolja... a szerkesztő persze, nem ilyen nyakas. Vitattuk, hogy „mást” és másként is lehet írni. Ebben rangos esztéták és kezdő tollforgatók egyetértenek. Ami? Miként? És hogyan? Kérdések természetesen örökre nyitva maradnak. Az Ötödik Évszak legfőbb erénye azt hiszem az, hogy összehasonlítási alapot nyújt a fiatal írók után következő, feltehetően még fiatalabb írók számára. Közlési gondjaik nekik is lesznek, ha nem vigyázunk. Különben időnként ők is kénytelenek lesznek csoportba verődni, Évszakba tömörülni, hogy hallassanak magukról. Hiszen erre való az „okos könyv, emlékkönyv, főkönyv, törzskönyv”.

Azt gondolhatnánk, hogy az ilyen könyvekre kiéhezettek az olvasók és „No... végre!” felkiáltással elkapkodják az újságárus bódéknál. Nem tudom, hány példányban jelent meg ez az antológia, de minthogy most is megvásárolható, az értő fiatal olvasókban igazán nem szükölködő Kolozs-

váron, azt kell mondanom, hogy a fiatal írók gondjai között, a közlési lehetőség kiszélesítése mellett kell lennie olyannak is, amely a közérdekűség – s ha szabad ilyen hangzatos szót használnom – a sorsproblémák felé irányítja bátorságban edzett figyelmüket. Elképzelhető, hogy éppen ennek hiányában maradt jó ideig visszhang nélkül az Ötödik Évszak. Az idősebb nemzedék megmaradt a „Fiaim, ti csak énekeljete!” ösztönzésnél; a kritika régen elszokott az alapos elemzéstől, nagy fegyvertényeit a gátlástalan dicshimnusz és sziporkázással elegyes hajcihők jelentik, a kezdőkhöz közelálló néhány-kötetesekeket is bevették a szerkesztők az antológiába és ezzel kifogták a szelet vitorláikból, tehát nekik sincs véleményük. Végül a folyóirat majdnem úgy tett, mint egykor a tiszteletreméltó Tamás Gáspár, aki – nevetve mesélte –, mert hiába várta első könyve kritikáját, végül maga írta meg. (Dicséretére legye mondván cseppet sem kímélte önmagát.)

Nos, az Igaz Szó tizenegy szerző (ketten az Ötödik Évszakban is közöltek) véleményét közli idei májusi számában *Korszerűség és elkötelezettség* cím alatt. A szerkesztő úgy tesz, mintha nem akarná befolyásolni az olvasót (szép kis nonszensz), a szerzők nevének ábécé sorrendjében táálja a a harminchat oldalnyi szöveget. Pedig, ha összevágja (nem összekaszabolja), ahogyan rangos folyóiratokban ez szokás, és felfüzi-felsorakoztatja, mondjuk az összeállítás címében szereplő fogalmak alá, hasznosabb munkát végez, az összezensendülő következtetések messzehangzóbbak lettek volna és nyilvánvalóan tanulságosabbak. Szerencsére az összeállítás szerzői közül néhányan agyon komolyan vették feladatukat, írásukon átsüt az őszinteség, a fiatalok vizsgálata önvizsgálattal, irodalmunk lényegét célzó kérdések vizsgálatával párosul.

Az író, mivel nem hozott anyagból készíti művét, közvetlen környezetéből a makrokozmoszig, a pokolból a mennyországig cikázik az értelemért, hogy szavakba sűrítse. Olykor magas és mélység között jól fog, ha akad nála legombolyításra való vezérfonál, hit, és egyéb apróságok. Nem a beavatottakkal mondom, hogy néha úgy tűnik, egyik-másik fiatal alkotó úgy meztelenkedik, hogy eddig viselt ruháival együtt bőrét is leveti, kifordítja. Úgy akarja önmagát kifejezni, hogy maga sem érti, mit akar. Pedig: „Egyáltalán nem az értelem hiányzik belőlük, hanem a remény.” (Bajor Andor) Remény a tiszta beszéd törvényszerű győzelmében, a valóság alakíthatóságában, a logikában. Bármennyire sokféle és sokszínű írásokból állt össze az antológia, néhány általánosítást és jelenséget úgy fogalmaznak kritikusai, hogy jogos vádként el kell fogadnunk őket. Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az Ötödik Évszak szerzői „...beszéljünk egyébről alapon hallgatnak a legközvetlenebb és legjelenevalóbb kérdéseinkről. Tudjuk miről. És ezt a társadalmi kérdések iránti közömbösséget

rendkívül könnyű elméletekkel elesztétizálni, megmagyarázni, csupán a felelősségre nincs felmentés semmiféle poétikában.” (Izsák József) Ha a fiatal írók valóban tudják, miről hallgatnak, akkor bátorságukkal lehet baj. „Szoronganak és gyanakodnak.” (Bajor Andor) Elsatnyult vagy ki nem fejlődött a bátorságuk? Önmaguktól jutottak mellékvágányra? Ők akartak Bábelben Ábel lenni? Bajor kimondja, hogy nem könnyű a Torony árnyékában élni, „jártam efféle toronyban: limonádét árulnak benne.”, de hisz a változtathatóságban és az Ötödik Évszakban.

Az írói közösség szakmabeliek tánca. Olykor sokan hiányoznak ebből a táncból, nekifeledkezve, példamutatóan pedig még a legjobban sem mindig ropják, kevés a cernájuk, illetve vezérfonaluk. Sejttem már, hogy a Balogh Edgári buzdítás a szolgálatra nem megszokásból, hanem mindennapos igényből fakad. Mikor például Kányádi végeláthatatlan sorban találkozókat vállal, ennek az igénynek enged. És még sokan hisznek valaminek, és világosan látnak a jövőt illető kérdésekben. „Az újnak a magát újrateremtő életnek joga és kötelessége, hogy leleplezze a létezés látszatait s a látszat-létezéshez kötött hamis értéktudatot... Miden új nemzedéknek joga, sőt kötelessége felülvizsgálni és újrendezni minden ráhagyományozott értéket – de ugyanez a jog és felelősség megköveteli, hogy a művelet a belső, a nemzedéken belüli rendezéssel kezdődjék. Hogy ne csak önmagához viszonyítsa a múlt értékeit, hanem önmagát is hozzájuk.” (Láng Gusztáv) „A költő mindenkori szerepéhez nálunk a legbizonytalanabb korokban is, sőt akkor inkább, hozzátartozott valami vállalása, valaminek a vállalása; valamilyen szerep aztán mindig adódott a vállaláshoz, saját személyének néha tanulságosan fontos magán-szerepén kívül, „szeretném magam megmutatni”-ján túl. (Lászlóffy Aladár) A fiatalok nem művelhetnek külön irodalmat, nem kapnak külön világot kísérleti megváltás céljára – írja Lászlóffy – és az a kijelentése is megjegyzésre méltó, hogy „az irodalom felvetette problémák egyike sem tartozott soha elsősorban és kizárólag az irodalomra.”

Ha intézményi nógatasra is, de végre megszületett, megfogalmazódott a fiatal írók műveinek általános kritikája. Annyi történt, hogy a tapasztaltabb kollégák észrevették (ha már szóltak neki egyszer-többször) a kezdőket, a nemrég indultakat, és egy-egy eszmefuttatás erejéig megosztották velük tapasztalataikat, kenyér-gondjaikat. A kenyértörés elmaradt.

Az írók java szerkesztőségekben, „szürke mezei íróasztal” mellett ül, a fiatalok ritka kivétellel szerkesztőségeken kívül, a kirekesztettség érzésétől lelombozódva. Ki magyarázza meg nekik, hogy a szerkesztőségi munkát nem feltétlenül szükséges alkotás jogán örökölniük és hogy a csoportosdi, amit nem az ujjukból szoptak, hanem a valóságból másoltak,

ne boldogítja majd őket? Az időnkénti antológiákban való jelentkezés lehet szerkesztői kényelmesség, a fiatal írók nevelésének letudott feladatából adódó megoldás, gesztus, tehetséges vagy affektáltan avangardoskodónak minősített nemzedékiesítés, amely nem oldja meg a kénytelen beszűkülést szerkesztőségeinkben.

És az is igaz, hogy a (vidéki) Parnasszusra felkapaszkodni nem (nem csak) csoportos kirándulások alkalmával lehet, hanem izgalmas egyéni menetelésben, jó művek sorával jelölve ki minden utat. Ezért, aki „megért és megértet” nem maradhat az Ötödik Évszakba zárva, hanem birtokba veszi a még csöpögő *Forrás*-t, közös *Utunk*-at, a ... *Szót*, amely igyekszik igaznak lenni, Az *Echinox*-ot és lapunkat is. Higgyük, hogy ez a felsorolás valamikor tovább folytatható...

Ifjúmunkás, 1981

Bíztatás önépítésre

Az erdélyi magyar értelmiség olyan szerencsés helyzetben van, hogy sürgős teendőiből sohasem fogyhat ki. Ha valamelyikünk ötlethiányban szenved, elég fellapoznunk a két világháború között élő elődeink munkáit, beleolvasnunk a korabeli folyóiratokba, hogy a „tanszilván magyarság legfontosabb életkérdéseivel” foglalkozó írásokban gondjainkra ismerjünk. Megdöbbenő, hogy manapság ugyanazon kérdésekkel kell viaskodnunk, mint elődeinknek, akik saját felméréseik szerint kevesen voltak, éppen úgy, ahogyan sokrétű teendőinkhez mérten ma is kevesen vagyunk a haszthatatlanul fontos nemzetiségépítő munkára.

A Kolozsváron megjelenő *Hitel* 1938-as évfolyama számaiban számos tanulmány, dolgozat, vélemény buzdít a belső építő, a gazdasági és közművelődési munkára. Elődeink nem akartak kevesebbet, mint „népközösségünk gondolkodásának és életformájának gyökeres revízióját” és a „kisebbségi élet tanítását”. A folyóirat ehhez mindenekelőtt 700 olvasót keresett kitartóan. Hiszem, hogy ma többen vagyunk, akiket nyelvünkben, kultúránkban való megmaradás céljából érdekelnek a társadalmi kérdések.

Jómagam az önismeret pázmájának kiszélesítésén az *Erdélyi kiskönyvtár* indításával is munkálkodva megszívlelendőnek tartom mindazt, amit múltunk sok évtizeden át tiltott ismereteinek szükségességéről mondtak és írtak eleink. Nemcsak alapos, a megrontott hitelű román történelemírástól elhatárolt igaz történelemkönyvekre van szükségünk az iskolai tanítás külföldi szintjének megfelelően, hanem számos olyan történelmünket nép-

szerűsítő, elődeink törekvéseit, ország építő munkáját ismertető, kiemelkedő egyéniségeinket bemutató, példaképeink sorát bővítő tartalmú könyvre, amelyeket sikeresen használhatunk a népművelésben. Mert az erdélyi magyar értelmiséginek ma és holnap nemcsak az új nemzedékeket, hanem a középnemzedéket, de az idősebbeket is tanítania kell, méghezzá nem középiskolás fokon ahhoz, hogy népünk a még most is reánk nehezedő sokféle megkülönböztetés és nyomás alatt önmagára találjon, tovább emelkedjék a kívánt civilizáltság európai szintjére.

Amikor az *Erdélyi kiskönyvtárat* alsorozatokra osztottam és azok egyikét az *Erdélyi érdekességek* címmel megneveztem, Jancsó Elemér Erdélyi Ritkaságok és a mostanában Benkő Samu és Horváth Andor által szerkesztett *Téka* és a Magvető könyvkiadó *Gondolkodó Magyarok* sorozat példájára olyan kis terjedelmű régi és mai erdélyi írások megjelentetésére gondoltam, amelyek olvasmányosságuk, érdekességük révén megkönynyebbíthatik a betekintést az elmúlt évszázadok hazai történetébe.

Ilyen céllal gondoltam a kanadai Galántha H. Judit könyvét, amelyben Körösi Csoma Sándor nyomában tett utazásáról számolt be. Mindmáig ez a legfrissebb írás nagy utazónkról. A könyv sikerét az is növelte, hogy sikerült ezt a NIS Kiadónál Körösi Csoma Sándor halálának 150. évfordulójára kihoznunk.

Ugyancsak másfél százados évfordulójára javasoltam Bölöni Farkas Sándor *Az új Erdély hajnalán* című naplójának kiadását, de ezt az anyaiak hiánya miatt egyelőre nem sikerült megjelentetnünk. Herédi Gusztávot kértem fel ennek a kis könyvnek az ajánlására, s remélem, ha lassan öröklnek is malmaink, neves költőnk, történetírónk, utazónk (korábban tisztelt közéleti személyiség is volt) születésének 200 éves évfordulójára, már 1995-ben kiadhatjuk rendkívül időszerű naplóját.

De akár a sokatmondó Transsylvania incognita sorozatcím alá gyűjthetnénk olyan naplók, jelentések, leírások, könyvek részleteit, melyeket haszonnal forgathatna a múltból mindig készséggel tanuló mai ember. Elkelné például egy válogatás Tinódi Lantos Sebestyén egykor Kolozsváron kiadott dalaiból, amelynek válogatója korunk kipróbált „lantosa” Csörtán Márton lehetne.

Ráérezvén mai igényeinkre, Kozma Dezső *Régi erdélyi arcok* címmel a kolozsvári Szabadságban részben közreadott portréorozatot foglalta könyvbe; nyomdakészen támogatókra vár Beke György *Hadi utak Erdélyben* című izgalmas könyve. Kővári László évszázaddal ezelőtt úttörő munkát végzett múltunk feltárásában. Könyveiből ma is hasznosítható részeket emelhetnénk sorozatunkba. A mostanság sokat zaklatott kolozsvári polgár nyugtatója volna az a múltba pillantást elősegítő könyv, amely a városi

tanács 261 évvel ezelőtti jelentését, csaknem száz évvel ezelőtti köztisztasági és közegészségügyi mozgalmait és kívánalmait, Galgóczy Károly 1872-ben kiadott tanulmányrészleteit és az 1843-ban Szilágyi Ferenc által szerkesztett *Múlt és Jelen* városismertetését tartalmazná.

A mai szerzők számos munkája mellett az erdélyi társadalmi múlt olvasmányos művei sokaságából válogathatunk, amelyek földünk ritkaságait, régiségeit, nevezetes családjait, a családok szokásait, az egykori öltözködést és konyhaművészetet, a népszokásokat őrizték meg.

Benkő József, Kóvári László, Hodor Károly, Téglási Ercei József, Kisbaconi Benkő Károly, Jankó János, Malonyai Dezső, Kádár József, Petri Mór, Herepei Károly, Jakab Elek, Szádeczky Lajos, Gáspár János, Csató János, Ávéd Jákó, Lázár István, Weinrich Frigyes, Moldován Gergely, Cserny Béla, Szilágyi Farkas, Pokoly József, Réthy László, Tagányi Károly, Barabás Endre, Nyegre László, T. Nagy Imre, Téglás Gábor, Braun Róbert, Turnowszky Sándor, Dezséri György, Sinka György Demeter Béla, Brüll Emánuel, Csűry Bálint, Debreczeni László, Lévai Lajos, Bartalis Ágoston, Pálffy Károly, Vita Sándor, Venczel József, Parádi Kálmán, Vásárhelyi Z. Emil, Petrovay Tibor, Katona József, Fekete János, Heinrich Mihály, Bitay Pál, Nagy Ödön Lazányi Endre, Márton Áron, Böződi György, Kelemen Béla, Teleki József, Mezei Gracza György, Szigethy Gyula Mihály, Gálfi Mihály (Székelyfi) Zeyk János, Kristóf György, Petres Kálmán, Gyárfás Elemér, Gál Kelemen, Jakabffy Elemér, Kovács Katona Jenő.

A felsorolt neveket Szabó T Attila a tanssylvan magyar társadalomkutatással foglalkozó, a Hitel 1938-as első és második számában megjelent tanulmányából vettem át annak bizonyítására, hogy a második világháború előtti szorongatott helyzetünkben az erdélyi magyar értelmiségiek társadalomra figyelését némileg érzékeltessem.

Nyilvánvalóan ennél többszörösen többen voltak, és mindaz, amit papírra vetettek sokféleképpen ma is hasznosítható, olyan tartalékunk, amelyet ha bekapcsolhatunk a mai közgondolkodás folyamatába, tájékozottabban végeztük jövőt építő munkánkat.

Az *Erdélyi kiskönyvtár* **II** *Erdélyi érdekességek* alsorozata kész befogadni és – reméljük, kibontakozó – népművelő munkában olcsó kiadványaival segíteni múltunk hasznos és olvasmányos műveinek ismertetését.

Nemrég a könyvkiadók tanácskozásán is meghirdetett tervezetünk bővítését reméljük, és olyan intézményeket egyesítő együttműködést, amellyel nyilvánvalóan közös célunkat a tornyosuló anyagi nehézségek ellenére még ideében elérhetjük. Ne feledjük, hogy azok, akik az erdélyi magyarság múltját mindenféle eszközökkel megtagadták tőlünk, ma sem jámborabbak, mint évekkel ezelőtt. És a különféle tiltásokban bővelkedő idő is nekik dolgozik. Amit ma megtehetünk, holnapra ne halasszuk, mert holnap kevesebben és kevesebbek leszünk. Önismeretünk hézagait pótolni: ez a mi munkánk mindenekelőtt!

ESSZÉK

Futuva bösürmen*

avagy az erdélyi groteszkról nem csak általában

Olvasónapló-jegyzetek

A cím nyilvánvalóan felhívás-értékű. Egyébként a kisberekai bösürmény fiatalok mohamedán vallást is vállaló bajtársi szövetségét jelöli Szócs Géza színjátékában.

Hogy most éppen hol van Kisberek, és úgy általában, merre tartanak a bösürmények, azt a polgári függetlenségüket a fejlődük alatt harsányan hirdető, de elkötelezettségüket a befuccsolásig tagadó napi- és hetilapokból akármikor megtudhatja a rendszeresen nyájas olvasó.

Foglalkozunk hát tűz-, víz- és hóhányásmentes dolgokkal.

Itt van például ez a könyv - indulatos címünk ösztönzője -, amely szövegek, ábrák, táblák, dalbetétek és játékos kifejezések segítségével matematikai pontossághoz hasonlítható biztonsággal mutatja a bösürmények kényszerű jelenlétét a földszinteken, s onnan fölfelé minden emeleten, és az atyáuristeni magasságokban kiváltképpen.

Büszkék lehetünk arra, hogy Erdélyben az egyelőre, több nullás infláció közepette könyv jelent meg anyanyelvünkön.

A mellfeszítő romantika híveit, akik „A nyelv a hazám” elemistáknak szánt gondolatát dédelgetik, és nyelvünk „elnégeresedését” búskomorságunk elhatalmasodásáig fájlalják. nyomatékosan figyelmeztetem, hogy Gézánk ebben a könyvében is erdélyiül, európaiul, tehát groteszkül szólt. Ha úgy tetszik - ezen a nyelven. Ne tessék a költőt ezért holmi kivagyiságból eredő internacionalizmussal vádolni, netán a nyelvi haza sablonosságból eredő anakronisztikusságtól való túlzott félelemmel gyanúsítani. Stílszerűen, a divatos anyaországi sablon-félmondattal hangsúlyozom: Úgy gondolom... - Géza tudja, mit csinál... Többek között fontosnak tartja, hogy meggyőzzön minket Zsófiika kérdésmegközelítő igazáról, aki szerint: „ahogyan élek, az a hazám”, amely pragmatikusan „ahogyan beszélek, az a hazám”-má jegecesedik ki a Géza felfogásában. Hogy ez mennyire igaz, legyen szabad leszögezmem: itt és most csakis groteszkül értjük egymást!

Fejtetőre állítva született új világunk

Még a leggyengébbek kedvéért sem tartom szükségesnek áttekinteni a hátunk mögött lekavart történelem tótágasunkat kikényszerítő csapásait. A közéleti tények eddig tapasztalható indukált energiái Petőfi atyánk „Talpra magyar!”-jának hangoztatására sem elegendők, nyilván, nincs is erre

szükség, helyzetünk ezt amúgy sem engedné, most minden, amit tehetünk, csupán annyi, hogy meg kell próbálnunk a közérzetünkön javítani. Géza -- könyvéből kiolvasható -- ezt is tudja. De látnia, tapasztalnia kell az ellenállást is, amely a mai élet adekvát nyelvét fogadja, a viszolygást a sajátosan erdélyi groteszktól.

A kisberek-i böszörményeket háromszori függönyhúzásra érdemes tragikomédiának komponálta a szerző, színpadra képzelte, de a lehetőségekhez mérten inkább télvíz idei olvasmánynak. A közéletben és a színházban nyitott szemmel járók előtt nem titok, hogy ezt a darabot nálunk csak egyetlen rendező viheti színre, aki nem biztos, hogy valamiféleképpen tompa.

Képzeli el, ahogyan a Mén földjén uralkodó Vérmarót világa megelevenedik Uralkodását és általában az uralkodást a felületesek, de még inkább az egykori fullajtárok sietnek múlt időbe tenni, miközben mindenféle vasfüggönyök le- és felhuzigálásában izzadva segédkeznek. Ne bizakodjunk el tehát, mert csupáncsak egy az igazság, amit egyelőre a pesti földalatti Blaha Lujza-téri állomásán a vezetőnek állított sín pár melletti visszapillantó-tükör hátlapjára ácserezásával rótt fel korunk névtelen bölcse: „Minden út Kómába vezet!”

(A dolgok ma már ilyen egyszerűek. Egyetlen betűvel világot változtathatunk, régi igazságokat újakkal cserélhetünk fel. Ennek bizonyítására alább még visszatérek.)

Mert tény, hogy nem voltunk és nem vagyunk képesek a Gézák közül választani; miért sikerülne ez a Gáborok vagy mások esetében. Nem tudhatjuk, kik, mikor, miért és mennyire tompák vagy fogékonyak, és hogy mit kelepelnek fülükbe az élettől idegen nyelveken a kapaszkodó létrán az előkelő magasságba jutottak. Ezért egyelőre elégedjünk meg Lacival és dicsérjük őt furtonfurt és feszt, aki miután itt nálunk senkinek sem kellett, remek színpadképeit és mellőzését reánk hagyva, bevált történelmi darabok mintájára a Duna-Tisza közre vándorolt egész háznépével, szívét, idegeit, idejét szaggatva most éppen csak játékból telerajzolta a jövőbe is kivetíthető böszörmények könyvét, amely ettől még groteszkebb lett, akár a liba, amikor fáradságos igyekezettel tömve kövér lúdnak óhajtják. Lacink bizony kitett magáért, olyannyira, hogy ha a kisberekiek böszörményességét valaki színpadi látvánnyá kívánja avanszálni - őt sem kerülheti meg. És a zenét sem, amelyet a könyv borítójának belső oldalán a „koltói” nóta kottája rögzít a fekete alapon, hófehéren, hogy erről a halandónak rögtön eszébe szökjön a szőke, öregember korában ezüstfehér üstökű Fri-

ci. A zenetörténelemben járatlanabbak kedvéért a szerző a könyv hátsó borítójának belső oldalára is néhány taktust nyomtatott zeneszerzőnk XIV. századi rapszodiájából, hogy a kottaolvasásra képes, netán digitálisan is művelt és zongoratulajdonos olvasó szürkeállományába a szemén és a fülén, esetleg a szíven át, egyfajta párhuzamot nyilalltasson, ha már hiába erőlködik - mint a telefonkártyás készülékeknél -, hogy leessen neki a tantusz.

Mi szükség van arra, hogy szerzőnk egy tálból cseresznyézzon a zeneszerzővel? Ezt talán, tessék megkérdezni a történelemtől. Tény, hogy a szemtanú gróf közlése szerint (húsz esztendő elteltével, 1877.-ben, a Hölgyfutár februári számában ezt írta): „Liszt szemei kigyulladtak, ujjaival pattogatott, s bekiáltott a nótába”, mármint a „koltóiba”, amelynek a könyvben olvasható szövegében a neves gróf családjából kettőt is keresztnévén nevezhetünk, történetesen Jankót és Gergelyt, hogy akár akkor régen, ma is értsen a szóból a halandó. Az üzenet lényege ugyanis ez: „Elfogyott a bankó, bankó, bankó.” A duhajnak is elképzelt színvallás december első hetében történt akkor és most is, amikor ez a könyv megjelent. A hely is azonos: Kolozsvár. Éppen csak a város nincstelenségét kellett és kell egyre felsőbb fokba tennünk. Akkor a Máramarosszigetről külön gyorsfogaton utaztatott Pócsi Laci bandája húzta a nótát „vadon”, tehát kotta nélkül. A „zongora Paganinije” nem gondolt a dal szövegére, a bankók sorsára, a népes erdélyi nemes társaság csapzottságára, duhajkodásukban is a bajt mutató szöveg szajkózására, ahogyan az „ördög” idézésébe belefeledkezett társaság Apáczai uram tanácsát semmibe véve, az időt bizony nagy állhatatosságában hasznosan nem töltötte, hanem csupán erősen azon volt, hogy a figyelmeztetés rajta beteljen, és sikerüljön mindnyájuknak „barmok gyanánt az életből kimúlni.” Hogy nagyok voltak ebben eleink, - ez nem vitás. A kimúlás minden időkben sikerült nekünk. Amíg bordal és szittyaszilajság akadt, a hangulat feledtette a jövőt alakító cselekvés szükségességét, közben a mi „Liebe Fricink” csak ült és fészkelődött a zongoraszéken és verte hangszerét. ... „Mi apróztuk s meddig mi hajtattuk, ő megírta Első magyar ábrándját” - jegyzé a jó emlékezetű gróf.

Gyönyörű a párhuzam. A végtelenbe mutató sínpároké kiváltképpen. Nyomot hagyni a végtelenben találkozó pályán, a kerekek edzettségének milyenségétől függetlenül csakis apránként végzett konok munkával lehet. Groteszk tragikomédiánk jegyzője mostanában nemigen számíthat olyan társaságra, ahol neki „apróznának és hajtátnának” kolozsváriasan „elengedett kormányval”, mint a régi békebeli időkben. Szednénk talán össze magunkat! Akad még bor, dal, Pócsi utódot is ismerek kocsi-ugrásra a növekvő tasnádi cigánytelepen. Ha az öreg már nem, hát a

„villanygítárt” is idomító nótás kedvű fia rendelésre halálíg húzza a zsibasztót. Az alkotók utódlásával már nem állunk ilyen jól, hiszen kissé költő-, író-, festő-, szobrász-, orvos-, mérnök-, színész- és tanárhiányos nagyjaink hazai jelenléte. És még azzal sem biztathatjuk magunkat, hogy a gyengék mentek, az igazán jók, az igazak, itthon maradtak. Volna tehát miért nekikezdenünk a legelkeseredettebb magyar mulatásnak, ha ezzel segíthetnénk az alkotón. Tudnánk-e számára valami újat, eredetit, ősit felmutatni igazságainkból? Nem, dehogy! Az önfeláldozók, a másokért víg arcot, tetterőt, nekifeszülést mutatók ideje lejárt. Hiába vitték el évtizedekkel ezelőtt a Mária-szobrot az Egyetem-utca végéről, az a Szent-Péter templom mögött is csak azt mutatja: „Minden szentnek maga felé áll a keze.” Hogy a hatalom birtokosairól ne is beszéljünk! Beérnénk mi - az írástudók körében maradván - a pocakban kissé rogygyant Tibi bácsi nosztalgia-zenekarával, a szokásos két gitárra és hollófekete kasztanétására komponálva, ha nem a mostanában sehogy sem divatos szurdinókat játszaná. Az sem zavar, hogy természetén kívül nem sok a groteszk benne.

Hát, Istenem! Menjünk vissza Kisberekre? Bizarr gondolat. Egyenlő az újbóli fejre állással. Matematikai igazságokat követő sorsunk, világunk groteszkségét mutatja. Mindenféle levezetéseink és felkapaszkodni óhajtásunk sorvadása ezt igazolja.

Következő évezredünk vezető műfaja a groteszk lesz. Nemcsak az irodalomban, hanem az emberi megnyilvánulás mindenféle területén. Valamennyi tettünkben és álmunkban megtalálhatók lesznek a groteszk jegyei. Fizetőeszközüln is használjuk majd. Az euró helyett bevezetik a groteszket. Az aprót, a száaszt, és az ezres GROTESZKET is. Csillagpor fedezettel még a dollárt is lehengerli majd. Látom, és mások megélik. És akkor a groteszk újból diadalmaskodik, megint játszani fogják a Kolozsvári Magyar Színház színpadán is!

Groteszk live

Kíséreljük meg érzékeltetni, hogy mi a groteszk. (Arról, hogy honnan, merre tart ez az irodalomban is ősidőktől lecsapódott jelenség, talán majd máskor és más helyen, ahol több a papír, olcsóbb a nyomda, kékebb az égbolt és nemcsak a járás - hanem jó Bertoltunkat parafrázálva - még a lélegzés is könnyebb, mint itt nálunk.)

A groteszk magyar apukája, akit magunk között nyugodtan nevezhetünk Pistinek annyira örkényes volt, hogy amint tehette úgy tiltakozott mindenféle önkényes (ugye, hogy micsoda különbség produkálható egyetlen betű változtatásával) gyakorlat ellen. Figyelt, látott, amit látott, de nem akart

csupán félisten lenni. Bertoltunkat tisztelve - egyidősök lévén egyszerűsítéseit imádvá azt hiszem, nyugodtan nevezhetem Bertnek - Pistici tudta, hogy „Aki képes kinevetni magát: félisten.” Aki egésznek hiszi magát, annak jóval nehezebb a sorsa, reggeltől estig röhögnie kell önmagán. A mi Pistink ezzel szemben csak egyik szemével vigyorgott. A másikkal vegyészkedett: kilúgozott mindent, ami valóságábrázolását elködösíthette volna. Kísérletezései alapján velünk is elfogadtatta, mint lehetséges sorrendváltoztatást, hogy olykor alul van a sörhab, aztán következik a sör. Alul a moslékos élet, fölötte a jótékony halál. Minden tettünkben buborék-ként, akár a borszéki vízben a széndioxid, fölfelé igyekszünk az elmúlás titkos régióiba. Ha nem közeledne rendőrbiztosnál is pontosabban a halálunk, bizony mondom, nem lennénk egyebek lusta állatnál. Az erdélyi toleranciába áztatott groteszk a következő párbeszéddel érzékeltethető:

- Szervusz. HoSiMin? (Gézától kölcsönöztem.)
- Hát..., És nálatok: Ce ziar? Ce ziar? Ki vele bátran!
- Biztatsz, hát megpróbálkozom. (Hirtelen fejre áll.)
- Nocsak! Mit faci? Mondd, nem szédülsz?
- (Fejen állva) Ezt kérdezhetném én is...
- Tőlem? Én megszokott helyzetemben vagyok...
- Nyugodj meg, én is...
- Igazán. Nahát ez érdekes!
- Magam is furcsállom fordítottságodat.
- Én normális magyar vagyok.
- Valóban?
- Tényleg. És ilyenformán nálad magyarabb vagyok!
- Nahát! Ennek igazán örvendek. Ölellek! Viszlát!
- (Talpra áll) Szálvé!

A fonákság és a megjátszott, mindenkit- és mindent-megértés sajátosságunk. Így van ez rendjén, ott, ahol a nyúzott képűnek is bátran szemébe vágják: „Milyen jól nézel ki!” Itt, ahol a csoportérdeket elismerik, de meg nem nevezik, ahol a klikkesdit sajátos toleranciával igazolják. Nem bántjuk azokat, akik elismerik képzelt nagyságunkat, nem szólnak, de biztatóan megmosolyogják törtetésünket, mesterkélt közérdeklődésünk közhe-lyekbe és frázisokba csomagolt nyilatkozatait. Segítünk kiutálni valakit vagy valakiket, ha megtérnek érdekközösségünk langyos bugyrába. Nagyok vagyunk az egymás iránti gyűlöletben, parányiak az igazság, a becsület, a tisztaság és nyíltság védelmében. Virtus constat ex hominibus

tuendis. Nem, nem az emberek megvédésében vagyunk bátrak, hanem megrágalmazásában, a koncert, a pozícióért, az anyagiakért folytatott marakodásban. Itt a politika is annyira megszokta a nagyotmondást, a hazugságra alapozott akarnokságot, hogy a meghirdetett elveknek szöges ellentéte a gyakorlat - apró és nagy dolgokban is. Toleráns az, aki mindezt elnézi, hagyja, támogatja? Nem leszámolni, nem elszámolni, - nem felelni senkinek semmiért, ami velünk és általunk történik. Kifogyott a lelkiismeret az erdélyiekből, a magyarokból? Vagy ortodox módra, lakásunk sarkában feldíszített sajátmagunkat ábrázoló ikonok előtti használatra szoktattuk lelkiismeretünket? Meghalt a közérdek, a népszolgálat, az elvhűség és egyéb apróságok, amelyek propagandisztikusan könnyen ide-oda röpködő léggömbökké váltak, felszálltak képzelt paradicsomunkba, ahol az üdvözlöketek újból megszállják szentlélek módra. Hol tanultuk mi ezeket a szokásokat? Ha visszanézünk önmagunkra más nemzetek épeszű és egészselkű fiaihoz hasonlóan, azt látjuk, hogy a legmagyarabb magyarságnak is egyetlen szó adott igaz tartalmat: a becsület. Nem tudhatjuk, mert újabban meg sem számláltattunk itt Erdélyben, mégis nyilvánvaló, hogy ez is hiányzik magyarságunkból. Erre még az sem mentség, hogy nemrég itt szocializmust mondtak és fasiszmust építettek, jogokat hirdettek és csírájában eltiporták, testvériséget emlegettek nagy ünnepeinken és testvéreket gyilkoltak hétköznapiakon. Eljött a Kánaán - hirdették és mi az éhségtől, hidegtől, saját gondolataink hiányától a nagy országos sárban-fetregésbe kezdtünk.

- Delenpiszdámeszi - mondták, mondogatják a dák varázsszót a bizonyíthatóan balkáni lelki eredetüket szenvedő polgártársaink, és mi hiába próbálkoztunk a regő-regő-rejtem-féle táltos-ráolvasással, hatása ennek nem mutatkozott. A könyörtelenül múlt időben elkorpásodtunk, gyomorfekélyesedtünk és egyéb más bajunk adódott a halálon kívül. Időnként aztán mindig akadt, és holnap is lesz valaki, aki hujhujhajrázás közben ilyeneket állít az utánunk következők vigasztalására: „Uraim! Nem igaz, hogy fedetlen fővel eszménytelenül állunk a történelem fejfájós frontátvonulásában. Jelszavunk is van: a megmaradás!”

Megmaradni - ez a munkánk és nem is kevés! Megmaradni annyi, mint élni. Ha lehet határokon, halálainkon túl is. Iparkodik is mind, aki ért a szóból. Csakhogy látnunk kell, hogy a megmaradás hirdetői - akármilyen bombasztikus és üres is a jelszó - ezt elsősorban magukra értik. Népben, nemzetiségben, nemzetben gondolkodni anakronisztikus, ennek gyakorlata éppen úgy kiveszett, mint a villás farkú fecskemadár eresz alatti fészkeléssel együtt. Tótágasunkban sokféle veszteség ér bennünket. Rendre vagy inkább rendszertelenül kipotyognak zsebünkől különféle kulcsaink, lel-

künk öngyújtója, igazolványunk, amely hovatovább egyetlen bizonyítéka annak, hogy létezünk; kicsurran fejünkből az értelmes gondolat, szívünkből a szeretet. A fejre állás következtében eluralkodhat rajtunk potensségünk látszata, és a koltói nótába mindegyre belegyömöszöljük a „Sose halunk meg!” csüddöngölős akarnokságát.

Hát ez a groteszk!?

És az, hogy miközben önmagunkat, a szerencsétleneket és az európaiakat is esszük, igehirdetők, félreállók, félreállítottak, kitántorgók, sunyin kívánszorgók, szemforgatva, transzba esve mindnyájan harsányan hirdetjük az összefogás megváltó szükségességét. Vigyázat! Hirdetjük csupán. Fejre-állítottságunkban ennek annyi a valószínűsége, hogy a siker érdekében inkább az ezerméteres csoportugrást kellene választanunk. Ejtőernyő nélkül is. Az értelmesebbre ezt is túléli. Csoportonként marad egy-kettő. A tömeg pedig simán asszimilálódik a holnapi történelem-szemlélet szerint az egyre dákabb anyaföldben. Mert szemléletváltásra nincs igyekezetünk. Csak, ha valahonnan megfizetgetnek érte. Piacról él az ember, ha történész is ugyebár! Az erdélyi magyar értelmiségi szerepe még akkor is népszolgálati, ha azt tudatosítja „isa por és hamu”-sorsa felé rohanó, anyagiakban és szellemiekben leszegényedett fajtájával, hogy itt-maradásának lényege az ősi magyar föld táplálásának szent feladata: dicsőség. A finnyásabbaknak felajánlott alternatíva: temetkezzenek anyanyelvükbe. Negyven betűből készítsenek maguknak koporsót, szemfedele. Tótágas ez is, mert tudjuk, miként fogynak fogaink a szánkából, ahol anyanyelvünk hangjai is eltorzulnak. Foghíjas ábécénk bizonyíthatóan mai valóság. Nemzetinek mondott pártunk groteszkségét talán elegendő piros–fekete jelképével szemléltetnünk. Nem a koszorús költőnk látta széki lányok forgatagából való ez a szűkre szabott színvilág. Inkább a lejáratott vöröset és a minden időnkben fölöttünk lengő gyászt hozta és idézi emlékezetünkbe. A patyolat, meg a remény színeit meddig kell még nélkülöznünk? Elgondolhatjuk a magunk kicsi eszével, hogy nemzeti színei, himnusza és becsülete nélkül milyen magyarnak akarják megmaradtatni maradékainkat. Szóljunk groteszkül - ehhez szoktunk, ehhez szoktattak nagy idők, parányi vezető emberek, folytonos megalkuvások. A fősvény asszony „Nem kérsz a pánkómból?” mintájára alakítjuk az „Ugye nem kérsz magyarságodból?” tagadó választ kikényszerítő kérdését azokhoz intézve, akik az üres szavakra, a kortes-beszédekre még mindig reménykedve odafigyelnek. Egyre többen kényszerülünk az „alagsorba”, ahol nehezen fizethető az élet, ahová csupán a tagsági díjért nyúl szervezettségével a szervezet, s a bennünk

még pislákoló magyarságtudat egyre inkább csak annyira ösztökél, hogy választásokon „Mindegy ki az, csak magyar legyen!” jelszóval, egyetlen listára adjuk szavazatunkat. Ezt a groteszk állapotot lentől némi felháborodás, fentről némi igyekezet próbálja megváltoztatni. A valóságos talpra állást egy előről és alulról kezdett építkezés oldaná meg, de ennek nem igazán örülnek a felül megkapaszkodottak: az is tótágasunkhoz tartozik, hogy országos méretekben kipróbáltatottan jobbnak tartjuk, tudjuk és szottuk meg a senkit nem bántó, a senkit sem sértő semmittevést, a lát-szatváltoztatást. Aki dolgozik, az hibázik. Tótágas logika szerint a hibátlanul dolgozó az, aki a legkevesebbet mozdít.

Ilyenformán Gézánk láttelepe, a püspökünk adta változás pillanatának diagnózisa pontos: a nagy-, közép-, és kisberekiek elböszőrményesedése olyan alapigazságaink közé sorolható, mint az üveges hanyatt esése sikamlós időkben. A kisberekiek mikrovilágában a megmaradás lehetőségének sokféle módozatát próbálják, amíg végül az elnégeresedést világ-premierségének mellbevágó voltáért választják. Négyzetre emelten groteszk helyzetben a nálunk szokásos: „Miért éppen ez sikerülne?” kételkedés, apró szervezési melléfogások állítják akadályát a falu élébenfeketedésének, az átfestés olykor a katonák zöld foltos, terepszínű ruhájához hasonlóra sikerül.

Mit akart a szerző ezzel a svédcsavaros megoldással? Mit „szórakozik itt velünk”?! Mit groteszkedik?! A pesti aszfaltbetyárok ingerültségét színlelők is tudják, hogy nem erről van szó! Éppen csak százszorosán bizonyítani óhajtja ő is, hogy maga az élet groteszk. Örkeny Pistikéihez hasonlóan nem ő találta fel, nincs is szándékában feltalálni a magyar spanyolviaszt. „Ilyen ez a világ”, - mondta a magyar groteszk mestere, és elsietett egy „Rózsakiállításra”, valahol a rákos betegeknek rezervált kimúló-intézet tájékán. Ezért aztán Géza művei, akár Pistáé humorosnak tűnhetnek, de biztosítom az olvasót, mindketten mosoly nélkül, halál komolyan írták könyveiket. Még abban is megegyező tulajdonságot mutattak, hogy az esetleges rendőri igazoltatásnál egyszer sem nevezték magukat drámaíróknak.

A mi Gézánk dialógusokba tördelt prózával ingázik a vers és a regény között. Történései közérzetünkről szólnak, tükrök, amelyekbe, ha időnk engedi belenézünk, furcsa idegenséget látunk, szabad szájú ordítózást hallunk, hétköznapi fohászaink szemünkbe fröcskölődését szenvedjük el, miközben őszinteségi rohamunkban, a megvilágosodás fuvallatában a saját hangunkon halljuk a szentenciát: Istenem! Baromi nagy állatkertedben állok, és nemhogy másként, de még csak nem is gondolkozom!

Merre kakaë s?

Álljunk hát széles terpeszállásba, és mélyen meghajolva sorsunk előtt, pillantsunk gyakorta hátra a lábunk között. Ha maradt még valamicske önbecsülésünk, aránylag jól érezhetjük magunk. Így minden a helyére kerül a világban. A tótágast álló miliő csakis így érthető. Ez az író egyik lehetséges üzenete. És amikor a sírásók magasba engedik a koporsót, szemünkben fölfelé peregnek a könnyek, hogy gondolataink konok kalitkáját áztassák, miközben hajunk a földbegyökerezést próbálja. Ilyenkor aztán érdemes eltöprengenünk azon, hogy érdemes újra fölegyenesednünk, éppen most, amikor a saját világunkat képtelenek vagyunk a feje tetejéről a talpára állítani.

A magukat böszörményieknek képzelőket, beleértve a színre lépő tanári kart, nem lehet rávenni arra, hogy ne meneküljenek a szerencsétlenségbe. Néger lesz valamennyi „ott, ahol az éj, a mély, a félelem dalol”. Az idézetet Géza egyik családnévrokonától vette át. Ezt sem a komédia tragikumának kihangsúlyozása, hanem az apró betűs élet diktálta neki. Kálmán ugyanis az egymásra nem figyelés, a tótágas tolerancia és egyéb langyosságok áldozataként, miután hiába hajította ki írógépét az ablakon, senkit el nem talált vele, a groteszk világából való felegyenesedését sajnos, még a változások előtt kénytelen volt tartós kötéllel rögzíteni. A mások számára példamutatóan, a maga számára véglegesen.

Négernek lenni nekünk jókora fordítottság. Mert mi már finnyáskodás nélkül esszük egymást. Tapasztalatból tudjuk, hogy mindenki megehető. Minket főként azért esznek, mert mások vagyunk. Ha nem akarunk mások lenni, akkor is megesznek, mert könnyen elhitetik rólunk, hogy mások akarunk lenni. Ha könnyen befeketíthetnek vagy sűrűn HIFELLOTESZ-t (Hirtelen Felindultságból Lóvá Tesznek) követnek el rajtunk bizony ugyanolyan koszosak leszünk, mint a négerek vagy azok, akiken az európainak álcázott intellektuális mocskolódás guanója szárad. Száraz nyelések, fogak csattogása hallatszik mindenünnen, fröcsköl a nyál. Minden, amit tehetünk csupán annyi, hogy ideig-óráig megpróbálunk a mohón zabálók torkán fennakadni. Sovány vigaszként évtizeddel ezelőtt máig támogatatlan könyvtelenül elkönnyelhetem, hogy akit már lenyeltek, annak sem kellene azért végleg földnia a reményt. Megemésztésünk talán évszázadig eltarthat.

MBKH élben

Frici, Bert, Gábor, Sándor, Pista, Jankó, Gergely és a többiek... Géza mindannyiuktól tanult.

„Úgy gondolom...” - sablonosodom újra hétköznapiasan (pedig az arany-szájú János bácsinktól évszázada tudjuk: „Gondolta a fene!”, ha mondom, bizonyára gondoltam. Ha pedig gondolkozás nélkül beszélünk összevisz-sza, akkor időnként csakugyan jeleznünk kell, hogy az üres szócséplést mikor fejezzük be, és mikor kényszerülünk végre saját mondanivalónkkal előállni) - ezért inkább feltételezem Gézánkról, hogy nemcsak Frici bácsi zenéjét gyúrta darabjába, hanem olvasta, hatott rá a szövege is.

A megmondani egy embernek az igazat, legtöbbször annyit jelent, mint hibáiról beszélni. Ebből - ha szigorúan vesszük - az következne, hogy nem volna igazság, ha elismernénk egy ember elnyös vonásait. Bizonyos, hogy jobban meg vagyunk győződve a kellemetlen dolgokról, amelyeket az embereknek meg kell mondanunk, mint amennyire tiszték vagyunk, amikor megdicsérik őket.”

(Lásd Liszt: Gesammelte Schriften, IV.)

Fordítottságunk régen elkezdődött, mondhatnánk úgy is - hajdanán. Olyannyira megszokhattuk volna, akár a fordított bőrből készült lábbelit, többnyire mást sem használ már a bőripar. Igazat mondani is könnyebb groteszkül, mint direktbe: LIVE. Jobb az ilyesmit csacska dalbetétekre, feliratos táblákra bízni. Aki akarja, meghallgatja, elolvassa. Szemlélődve tanul az ember. Ezekkel is az a helyzet, hogy az eltelt évtizedekben alaposan groteszké váltak. Ilyenformán az új hang, az új szöveg frissítően hat: MBKH! MindenkiBeKapHatja! Ez a felhívás például fontosságában vete-kedik azzal a svédországi plakáttal, amely öles betűkkel, közpénzen és messze látszóan hirdeti, hogy élni érdemes! Mindebből arra is következtethetünk, hogy a kisberekiek elzártságuk ellenére maguk közé fogadták Bert bácsitól Pisticiig euamerika legjavát. Találkozójukat összehozni - -hacsak ennyi a Géza érdeme - férfimunka, szervezőkészség kell az irodalom játéklemezén is. Ebből pedig máris levonható a tanulság: ha visszájára fordul a világ körülöttünk, és mi magunk is tótágasra kényszerülünk, helyükre kerülnek dolgaink. A tanulságok - akár a szeg a zsákból - mutat-ni kívánva maguk, magától értetődően napvilágra bújnak életünk fix pont nélküli, öntörvényű rendszerében.

Most pedig (legalább gondolatban) ülünk zongorához. Pötyögtessük ap-rózva a „koltóit”. Dúdoljuk, szilajítsuk aztán szöveggel együtt a dalt:

Gróf Teleki Jankó, Jankó, Jankó
Elfogyott a bankó, bankó, bankó
Gróf Teleki Gergely, Gergely, Gergely
Eredj haza nyergelj, nyergelj, nyergelj!

Folytassuk, a lehető legnagyobb önbizalommal, a rapszodiával. A botfűlűek is felismerik majd a ritmusban és a dallamfoszlányokban a két mű hasonlóságait. Zeneélvezet közben a hol van Kisberek?, hol vannak a böszörmények? kérdésekre is választ találunk. A válasz vizuálisan is adott. Keresetteink ott tombolnak a két zenei mű között, életünkől léptek Géza könyvének lapjaira. A lényeg a két zenei mű közötti átmenetben keresendő. Abban, hogy az elhatalmasodó pénztelenség és az egyre éktelenebb kurjongatások közepette, a feje tetejére állított világon átlépve (azt megélve?) a rapszodiához hasonlítható klasszikus tökéletességre kell törekednünk minden munkánkban.

A kétnegyedes ütem sodrásába csimpaszkodva pergessük szaporán a fehér-fekete billentyűket. Játsszunk magunkban és a sorsban bízva erőlesen, lendületesen Liszt Ferenc módján, bármilyen furcsa testmozgással, belefeledkezve az egyetlen életünk adta lehetőségbe. Közben azért figyelmezzünk a mértékre. Önmagunkat a „messzeségre varrva” vessük meg lábunkat az anyaföldön. Figyeljünk a kottatartók irányába, de oldalvást és a hátunk mögé is.

Vigyázat! Elég egy óvatlan pillanat és a szemünkbe mosolygók, a sunyin barátkozók, kiváltképpen pedig a bőszen akarnokok „futuva” kiáltással bármikor kezünkre csaphatják a zongora fedelét.

Már megtörtént.

Többször is.

Ezt az írást például sokadik esztendeje takargatják mindenféle kottatartókon: nem jut fényre, nincs hozzá sehol sem elegendő nyomdafesték. Hát így megy ez! Groteszk világban groteszk a véleménynyilvánítás is. Pedig a szerzőt sosem érdekelte, hogy ki mennyit... és honnan... és mikor... és kivel..., hanem csakis az, ki miféle gondolatmagot vetett papírra, mellyel szolgálni kívánja a maga megmaradást óhajtó népet.

Holló úr és a többiek

A mindig zord jelen örömteli eseményének tartom, hogy megismerkedhettem Holló úrral. Hogy régi jóvágású kolozsvári úriemberek szavajárásával éljek, „megmondom őszintén”, nem bántam meg. Ugyanis valósággal megkedveltem Holló urat. Nem csupán platóni értelemben. A hasonló hasonlót vonz. Ebben az esetben is vitathatatlanul igaz megállapításán túl, tartom szerencsémnek, hogy becsülhetem másságát, egyediségét, furcsaságait. Holló úrral olyasmik történtek ebben az egykor, mondhatnám úgy is „hajdanán” kincses városban, amiknek részben magam is tanúja voltam. Kolozsvári őslakosként családom megszenvedett sajnos, minden bejövelt, egyesítést, felszabadításnak mondott valóságos és lelki rombolást, amelyek sorozatossága szoros kapcsolatban van és lesz a város elkincstelenedésével. Ha csak az innen elszármazott és sorolhatatlanul sokféle módon elüldözött szürkeállományra gondolunk, bizony mondom, hogy Kolozsvárra az utóbbi időkben kincseinek pazarlása a jellemző. Igaz ez akkor is, ha az innen eltávozottak, kitántorgók, elszáguldottak és elpályázók a világ legtávolabbi sarkaiban is ezt a várost megtartják jó emlékezetükben, magukban tovább építik, örökölték hírnevét leszármazottaikra, nem egyszer olyanformán, hogy hazagondolásuk eredményeképpen az otthon maradottnak anyagi segítséget is nyújtanak.

Holló úr megdöbbentő emlékeivel gyarapít minket. Olyanokat mesél, amiről nem tudtunk vagy a robogó élet elfeledtette velünk, amiket titkolnunk kellett gyerekeink előtt, amiktől szigorúan eltiltott a hatalom, hogy kibővíthessen és lassú őrlődésben önmagunk feladására kényszerítsen. Holló úrból nemcsak azért lett ebben a két operatársulattal gazdag városban a magyar operaház hegedűse, mert erre tehetsége volt. Hanem azért is, mert sors adta feladatát kellett teljesítenie. A sors pedig fiatal nagyanyja hangján, a „dobd vissza kenyérrel” bölcsességet bővítve, hihetetlen józansággal egyszer ezt mondta neki: „Nem ölni fogsz, hanem hegedülni nekik.” Ezt azután mondta, miután Holló urat még fióka korában csaknem megerőszakolták, mivel nagyanyja hóbertjából férfiassága jelét lányruhában viselte.. A vérittas honfoglalók nemcsak nagyanyjáról, hanem róla is le tépték a ruhát, hogy aztán csalódottan vágják földhöz a kisfiút, és nagyanyjára sorba ráfeküdve töltsék ki minden bosszújukat. Ez akkor történt, amikor a Főtéren, a Szent Mihály templom előtt, szekercével levágott magyar fejek gurultak a feledés egyre sűrűsödő homálya felé. És ezt a „semmiséget”, az ilyen bejövetelekről mélyen hallgató krónikások eddigéig lefelejtették megörökíteni. Fotós sem akadt, aki ezt reánk örököltette volna.

na. Nos, ez a családi örökségként fennmaradt történet bizony befeketítette a nevében amúgy sem derűs úr egész életét. Holló úr azt a kényszerítő feladatot kapta a sorstól, hogy szinte naponta bejárja azokat az óvári utcákat, ahol ez a csúfság megesett velük. Az igazság kedvéért a többes számot velünk-re kell pontosítanom, nehogy az olvasó holmi fehér hollónak képzelje Holló urat. Igazolásul álljon itt saját emlékeimből egy másik „bejövétel” dióhéjba szorított története.

A vér nemzetisége

Vasárnap volt. Városi polgárhoz illően családunk a Sétátéren sétált. A csónakázni jó tó vonzott, a Kaszinó környéke, ahova elhallatszott a cifra szobrokkal díszített szökőkút melletti filagóriából a fűvőszene. Azon a vasárnapon egy darabig néma volt a Sétátér, csak a fősétány hosszában fűgén tovaszaladó két patak csobogott, arra biztatva a rövidnadrágosokat, hogy papírhajókat eregessenek kristálytisza vizén a Magyar Színház fényben fürdetett épülete irányába.

A szigetre vezető japán hidacska magasságában jártunk, amikor állati ordítás törte meg a világháború dörgései után sokak által áhított békés csendet. Aztán öt lépésnyire hirtelen megnyílt előttünk a bokrok sűrűje és egy falusi ruhás, marcona alak, magasra tartott, vértől csepegő késsel lépett elénk.

- Magyar vér! - ordította diadalmasan a megtorpanásunk idején mögénk érkező társainak. Úgy éreztük magunkat, mint bekerített majorság az ünnepi ebédre való előkészületek idején. Hang nem jött ki torkunkon. A nővérem hirtelen kikerekedett, valószínűtlenül nagy szemeire emlékszem. Olyan csend ereszkedett közénk, mint a hófehérségével szédítő orvosi rendelőben szokott sebkötözés közben. Anyám hirtelen kézen fogott minket és óvatosan elhúzott a városfoglalók gyűrűjéből. Közben látnunk kellett, hogy a bokorban egy erősen vérző városi ember feküdt.

- Egy szót sem! - súgta anyám. Sohasem láttam még olyan szigorúnak. Szerencsénk volt. A diadalmaskodók egy, a tó partján lélekszakadva menekülő megkéselt fiatalember után vetették maguk. Láttam, amint bekerítették. A fiatalember belevetette magát a vízbe és átúszott a tó túlsó partjára. Megkerülve a tavat, mi is oda tartottunk. Egy teherautó mellett haladtunk el, amelynek padlózatán vérbefagyott sebesültek ültek és feküdtek. A gépkocsi mellett a vérszomjas üldözők fel-fel rugaszkodva ütlegették a félholtakat. A vizes ruhás fiatalember is megkapta a kegyelemdőfést. Valaki megkérdezte a teherautó mellett álldogáló rendtartókat, miért nem indulnak már a sebesültekkel a kórházba.

- Majd, ha összeszedjük a többieket is... - hangzott az „emberséges” válasz. És ez is a vérengzőknek kedvezett. A Főtérré tartottunk, ahová akkor még nem jutottak el a fajgyűlölők. Akkor ott még panaszkodni is lehetett. Anyám és mézeskalácsos nevelőapám szemtanúként feljelentést is tehetett. Persze, hogy nem lett semmi következménye. Később sem kellett tanúnak. Kényszerű hallgatásuk egész életüket végigkísérte. Ez pedig akkor történt, amikor a városhoz tartozó Monostoron elkötötték az utat. Tábla hirdette ott:

EDDIG A DEMOKRÁCIA, INNEN MĂNĂSTUR!

De vagyunk még Holló úr félék, akiknek emlékezete nem csal, mert naponta járjuk kisemmitetésünk tereit, rójuk az európaira alkotott, de balkánira igazított utcákat és lelki ösvényeket, és Holló úrhoz hasonlóan ragaszkodunk szülővárosunkhoz, ahol tesszük a dolgunk, éljük a nekünk kimért életet, és jóra való társainkkal együtt nem acsarkodunk, nem lihegünk vérbosszút, hanem az emberségben igyekezve, a szeretet megtartó vallását gyakorolva többek között, hegedülünk is nekik. És, ha ők nem az európai értékek megtartását szolgálták, hanem a sajátjuk fényének csillogtatását századok értékeinek az elhomályosításával, mellőzésével, a régi jó szemérmetlen eltüntetését erőltették, ha megtartó és felemelő erkölcsünk helyett a maguk híg szabályait hozták, és a város polgáraivá nem nemesíthető, mindig megszállóként élő és viselkedő tömeget tettek a városban uralkodóvá, a bennszülötteket pedig a történelemből ismert, az egész világon elterjedt módozatoknál is fondorlatosabban kiforgatták javaikból, ország- és helytörténelmet hamisítva, évszázados helyeket, utcákat, tereket átkeresztelve, család- és keresztnéveket megmászva pöffeszkedtek a mondvacsinált előbbre valóssággal megtámasztott hatalmukban, nekünk nem maradt más, mint az emlékezés többek között Zaharia Stancu által megírt módja: íme, ezekre az „apróságokra” alapoznám Holló úr dicséretét.

Holló úr fehérsége

Talán már mások is felfigyeltek arra: Holló úr tekintélyes volta ma már ritkaságszámba megy. Igen, ő még fehér. De hogy nem kezdték ki. Éppen ő maradjon ki az egymást megevés nagy dzsemborijából?! A szolgálatos, zsidobongó gyorsolvasó műtész fekete-sárgaságba esve sérényen gyömszőli-utasítja a világhálón is, a hivatalosságok szájaíze szerint a közügyek kedvelt gyászstónusához hasonló árnyalatba Holló urat.

Abba a feketénél is sötétebb feledés-színbe, amelybe, akár a titkon ázott sírgödrök homályába a hatalom helytartói szokták belökdösni a józan ész lehetséges jelöltjeit, a nehezen hozsannázókat, a hibát észlelőket, „ami a szívémen, a számon” egyedeket, a visszapofázókat, a másként gondolkodókat, a régi haragosokat, a jogosnak vélt politikai vendettákban tárgyalás nélkül elítélteket, mindenkit, akit a nagy és az egészen apró hatalmaskodásokhoz ragaszkodó, maguknak transzcendentális erőt tulajdonítók ellen szólhatnak. Akik hivatalos ügyeink örökös felkent helytartóinak hiszik maguk, pissenést sem tűrnek és nem értünk kívánnak cselekedni, hanem mindig valaki vagy valakik ellen, azok ellen, akiket bármely okból kéderesi előrelátással kényelmetlen ellenfélnek képzelnek.

Pedig Holló úr, akármennyire is élőnek és a kolozsvári belvárosi utcák hű koptatójának tűnik, nem más mint egy könyv, amit az Erdélyi Szépmíves Céh, az évek óta jobbra váró, a Céhet újraalakító tagok és a politikailag, illetőleg hajcihőileg el nem kötelezett polgárok, hogy egészen pontosak legyünk, az egyszemélyes Erdély Párt határokat fumigáló kétmilliós tag-sága és további irodalomkedvelők lehetséges milliói megbocsátó örömmel fogadtak és fogadnak az elkövetkezőkben, a Gutenberg-galaxis időszámítása szerinti lehetséges életben. Éppen most, amikor annyi az ördögi feketeség, a rosszindulat, a kicsinyes irigységgel feje búbjáig borított piszkálódó, a kivagyiskodó, az öndicsérő, az önámító, a törtető a magát előtérbe sunyító, hogy nemcsak Szamost, hanem tengert lehetne velük rekeszteni, és sajnos rekesztenek is vele demokráciát, népszolgálatot, megmaradásunkért való igyekezetet, becsületet, bátorságot, szókimondást, értelemmel tele akaratot, összefogás-igényt és egyebeket is, szinte mindent, amiért egy erdélyi magyarnak élni és küzdeni érdemes.

Holló úr erről nem szól, van neki elég gondja a múltjával. Elég az neki, és a nevét viselő könyvben sorakozó társainak úgyszintén, hogy Kolozsvár tükörcserepeiként szolgáljanak bennünket. Az, hogy a saját hangjukon, tehát a mai kolozsváriak hangján és zamatosan magyar nyelvezetével mondják fel a közelmúlt nosztalgikusan édes, máskor irtóztatóan mellbeverő történeteit. Olyan valakik hímes doboza ez a könyv, akik nélkül meg nem lehetünk, akik nélkül meg sem maradhatunk. Ha elcsúfították főte-rünket, ha költöztetéssel fenyegetik világhíres szobrainkat, ha Kárpátokon túlra cserélik utcáink levegőjét, ha a Házsongárd útjainak szélét a később jöttek sírjaival szegélyezik, hogy a múltat haló poraiban is eltakarják, ha múltunk tárgyi jeleit is kisajátítják és megmásítják is, történeteinket, az irodalomba menekített nagyjainkat, hőseinket, példaképeinket, jóembereinket nem vehetik el tőlünk. Leszünk, mert voltunk.

Író, ma nem tehet nagyobb szolgálatot az erdélyi magyarságnak annál, hogy emlékezik. Ahol volt szép és igaz élet, ott máskor is teremhet örömet az idő. Ezért és ennek tudatában üldözte a múltból táplálkozó reményt zöld színével együtt az egykori totális hatalom. Egy közepesen fejlett erdélyi magyar író akkor, az egyik napilapban is megjelent novellájában a cenzúrára figyelve tömören fogalmazott: „A Hatalom az Hatalom...” A helyzet ma sem változott. Éppen csak kimondható, hogy a totális hatalom helyett mindenféle apróbb hatalmaskodással kell életre-halálra harcot vívunk. Mit tegyünk, hogy „a mindig magunkért, soha mások ellen” dsidai figyelmeztetést se feledve, csakis a jót és a jókat igeneljük? Mi legyen a fölöttünk és nem értünk hatalmaskodó sorsválasztottakkal?

Egy Kolozsvárott íróvá lett székely ember már a változások utáni esztendőben szóvá tette, hogy a magyarság emeletekbe rendeződik, s az alagsorban lévőeknek nincs szavuk. A jéghegy csúcsa, amely a nagy elhidegülésből kilátszik, szervezetnek mondja magát, és a maga kedvére gazdálkodik. Számításaiban sokféle pénzt és értéket forgat, a tagság számát, értékét, hasznát nem igazán. Az Erdélyért kiáltani nem rest író, a változások utáni hónapokban vezércikkben figyelmeztetett, hogy a romániai magyarságot mindenoldalúan építeni óhajtó szervezet elsősorban nem a politikai csatározásokra, hanem „a közművelődés építésére, a magyar családra, kisközösségekre támaszkodó, iskolára, egyesületekre, egyházakra, intézményekre számító nevelésre" kell berendezkedjen. Az akkor készülő, de most is hiányos alapszabályzatba pedig a következő fontos kiegészítést javasolta: „A Szervezet körültekintő és minden tagjáig elérő tevékenységet fejt ki az erdélyi magyarság megmaradásáért, kultúrája, műveltsége és hagyományai megtartása és gyarapítása érdekében." Annyira nem ez járt a vezetők eszében, hogy később ez is megtörtént: a kultúrára kapott pénzt önhatalmúlag zárolták, és kamatoztatásra rendelték a sürgős feladatok - mint például a magánkezdeményezésből és magántőkéből elkezdett olcsó népkönyvtári sorozat támogatása - és hasonló a művelődést valóban szolgáló tervek pártolása helyett. Az sem volt, egy percig sem ínyére a vezetőknek, hogy a Szervezet felépítése című szakaszba bekerüljön a következő igény: „A kerületekben, utcánként, utcarészletekként, tömbházak vagy tömbházi lépcsőházanként szomszéd-közösségek szervezhetők, amelyek célja a magyarok összetartozásának, másokat nem sértő elmélyítése, a sokoldalú emberbaráti segítségnyújtás, a politikai és sajátos művelődés terjesztése (közös sajtó és könyv előfizetések által és mindenféle más módon) a Szervezet tevékenységének kisközösségi, alapos vitatása és a sikeres működést segítő javaslatok, valamint a tagsági díjak begyűjtése, a ta-

gok gyors mozgósítása és a szervezetbeli információ-áramlás minden körülmények közötti biztosítása. A begyűjtött tagdíjak egynegyedével a szomszéd-közösség választott három egyenrangú felelőse gazdálkodik, és tartozik negyedévenként elszámolni a tagság előtt." Ez a lényegében Kolozsváron hagyományos tízes-szervezetek korszerűsített formája lehetett volna, ha ez egyáltalán érdekében állott volna valamikor is valamelyik vezetőségnek. A népben gondolkodók minden hatalmi eszközzel visszaszoríttatnak. A hatalomnak e sajátossága nem meglepő, ez mindig is így volt mindenkor és mindenütt. Az ami rendkívül furcsa, hiszen magyarságellenes, hogy a mellőzöttek, és az immár nyíltan üldözött mást akarók közösségnek hasznos tetteit sem kíméli a hatalom. Így történhet meg, hogy lapot, könyvkiadót, népművelésben hasznos olcsó könyvsorozatot mellőztek, embereket löktek félre, akik életüket a közösség szolgálatára tették fel, s helyükre bólogató fullajtárokat állítottak. Ebben a hatalomerős törtetésben nem találja helyét a halk szavú értelmiségi és a kivagyiskodó vezetőktől utálkozó fiataltság. Ki számolja össze, hogy csupán az elmúlt években hányan hagyták ott az erdélyi magyarság megmaradásáért hirdett kemény harc mezejét, az egymásellenesség gyomrot émelyítő dulakodásaitól megcsömörölve? Hányan hagyták ott, és hányan pályáznak el szülőföldjükről a vezetők gyerekeinek példáját összekötetés-mentesen, és anyagiak híján is követve"? Kettős hatalom ellenében küszködik az erdélyi magyarság. Az országvezetés nem bánja, sohasem bánta, ha fogy az Erdélyben élő magyarok száma. A saját vezetőségünknek pedig, mert úgy adta a sors, nem kell gondolnia az alagsoriakkal. Mert a derék erdélyi magyar minden soron következő választáskor amúgy is a jéghegy csúcsára kerültekre szavaz.

Tartásunk hiánya

Amennyiben Holló úrhoz és társaihoz hasonlóan emlékezni és emlékeztetni tudnánk a régi időkre, vérforraló és ma is hasznosítható tapasztalatainkra, bizony mondom, jobban menne sorunk. Holló úrban benne van a móríci hevület is, amely egyszerre tiltás és biztatás. Ne tessék naivul közeledni, neves írónknak ahhoz a jelszavához, amit a háború idején hirdetett meg lapjában: Ne politizálj, építkezz! Mórícz Zsigmond ne tudta volna, hogy mi a politika? Nagyon is tudta, de az erőviszonyokat tekintve a politika ellenében nagyobb jövőt jósolt az építkezésnek, amelyet természetesen a legtagabban kell értelmeznünk. Ilyenformán belefér ebbe a múlt regényes megismerése és tapasztalati felhasználása is.

Holló úr alkotója, Papp László, nemhiába használja a Kolozsvári előnevet.

Ő nem általában politizálva akarja megváltani a világot, hanem tapasztaltat kicsi helyről összesűrítve úgy adja vissza olvasóinak, hogy az a társadalmilag is emeletezett valóságban mindenütt meggondolkoztasson. Bátorsága is példamutató. Erről csak annyit, hogy az elmúlt század bizony eléggé elgyávította az erdélyi magyarságot. Ne tessék megsértődni, orrot felhúzni. Ha most azzal dicsekszünk, hogy a nemzeti elnyomás ellen mi sohasem lázongtunk, és mindig csakis békés úton akartuk kivívni jogainkat, akkor hivatkozhatunk ugyan józan eszünkre, de annak nyilvánvalóságát sem tagadhatjuk, hogy megfontoltságunk nem egyszer gyávaságunk következménye és babosgattuk azt mások kínos röhögtetéséig. Tessék erről mai példákat gyűjteni a napi politikából. A kormányzásban való téblábolásainkból például. Minden tétovázásunk régóta takargatott visszafogottságunk eredményeként is felfogható. És azzal, ahogyan ezt ma feltárljuk egyben lebecsülése is azon bátor embereinknek, akik életük nagy részét, egészségüket, és mert nem volt más kiút, életüket adták ügyeink védelmében. Elég, ha Márton Áronra gondolunk. Vagy akár az eszményeiért hősként halt Józsa Bélára, hogy mindenkori küzdelmeinkhez méltó magatartást mutató panteonba illő személyek sorát minden irányban kiterjeszthessük.

Hogy a jövőben kik lesznek az egyre eljegesedő alagsoriak, a zúzmarás szuterénbeliek mondvacsinált képviselői, ezt csak az időnként tompított farkasüvöltéssel egybekötött csámcsogásokból sejtí a jó nép. Azok, akiknek a megmaradására közben egyfolytában propagandisztikus hülyítésekkel esküszik a hivatal. A rosszindulatúak szerint sóhivatal. De ezt nem mi, hanem majd az utókorra visszapillantó józanság dönti majd el. Nem lehetetlen, hogy csodával határos módon, magyarok lesznek azok, akik ezt vagy az ehhez hasonló rosszat megállapítják. Ha élünk, meglátjuk.

S mert nem vagyunk vakok, már most szemrevételezhetünk egyet s mást. Holló úr ebben is segít. Mert Holló úr megjelenése megkönnyíti és elmélyíti az emlékezést. Az ő modorában jó együtt gondolkozni a régiekkel, vitázni az előttünk járókkal, kibarkochbázní a lehetséges jövőt, a magunk jövőjét.

Holló úr becsületes városi polgár. Élettere a belváros. Ruházata, viselkedése, szokásai a szokásosak. Barátait sem sodorta a városi élet kintebb a Boldog utcánál vagy az illegális húsbeszerzők vágóhídjánál, ahol még a Toldi-féléknek is jutott néha vacsorára elegendő sertésmáj. Innen a következőt, hogy a Holló úr édeskesen szomorúságos életénél szomorúságosabb élet is volt és van az egykori és mai Kolozsváron. Tárgítsa ki-kí a maga tapasztalatai szerint a kört. Valaki majd lejegyzí ezeket a tapasztalatokat is. És ezek jó és tanulságos olvasmányok lesznek. És azok, akik őse-

ikre vagy netán magukra ismernek ezekben a történetekben, azok bizonyra sokan lesznek. Mert az alagsorban mindig sokan, talán túlfelül is sokan laktak és laktak. Feltéve, hogy lesz, aki elolvassa ezeket az írásokat, ezeket a könyveket. Feltéve, hogy lesz miből könyvet is vásároljanak a szuterénisták. Röser úr, a Mátyás király utcai magyar könyvtáros Manó úrhoz, az egykori latin nyelv és irodalom tanárhoz hasonlóan, szelíden ingatja gondok által aprónként, de kitartóan ezüstözött fejét, és lapos pénztárkönyvével bizonyítja, hogy az egykori nő- és könyvfaló Kolozsváron a kutya sem vásárolt ma olvasnivalót. Merthogy nincs olcsó könyv, teszi hozzá a szép emlékek révületében egy, a hitetlenkedést is megkockáztató, bátorságát, akár bajuszkáját naponta különös gonddal ápolgató szerkesztő. Holló úr emlékei nem pásztázzák a közművelődés ma már alig művelt, jórészt szántatlan-vetetlen területeit, de a nyájas olvasónak megenged némi következtetést azokra a szép időkire, amikor Janovics úrnak a színház egyszerre volt hivatás és üzlet, és a kultúra olyan értékes és keresett volt, mint a friss ékszer Braunfeld Henry főtéri üzletében.

Holló úr ilyen és hasonló érényeit nem értékeli a kritikus, aki fanyalogva esztétizál. Nem hajlandó beismerni, hogy Mikszáth és Krúdy nyomán haladva Kolozsvári Papp László írásaival, sajátos kolozsvári nyelvezetével úgy képes tudatunkban tükröztetni a nélkülözhetetlen közelmúltat, ahogyan azt az egykori impresszionisták tették legjobb műveikben. A kritikus megjegyyezheti, hogy az Ezeregyéjszaka vagy a dekameron mesék keretében sorakozó kolozsvári legendák egyik- másikkal végkifejleténél jobbat is művelt már a világirodalom, de szemüvegtelen arra, hogy lássa: az anekdotikus különösségre épített történetek csak ürügyként szolgálnak, ahhoz, hogy gazdag érzelmekeltő hangulatot keltsen az író, a lelkünkre hasson, hiszen ott kell megőriznünk mindent, ami öröm és elevenen fájó múlt, onnan emelhetjük aztán napi tájékozottságunk, irányultságunk szemetes terei fölé. hogy fensőséges felemelkedésben szolgálhassuk a mindig emberibbnek képzelt jövőt.

Ahogy Kolozsvári Papp László hősei ráérősen mesélgetnek, esznek, isznak és bölcselkedést kerülve nyugtázzák a legendába sűrített közelmúltat, kedvet teremtenek a békességes életre, az emberi életritmusra, a tartásos szelídségre és egyéb olyan emberi apróságokra, amelyeknek ki tudja miért egyre inkább híjával vagyunk. Holló úrral és a többiekkel elmélázva visszakívánczik az olvasó abba a jótékony időszemléletbe, amely hatványozott fontosságot kölcsönöz az egyszerű létnek, és a lelkeket mindenirányban érzékennyé finomítja. Az idő a lélek magánügye.- állapítja meg Krúdyról írva Szerb Antal, és ebbe a magánügybe az emlékeztetés serkentésével szakavatott módon beleszólhat az író. A mai jólneveltségéből, kel-

lemez külsejéből, javunkat szolgálni feledő mivoltából kivetkezett világban lelkünket mentő SOS kiáltással egyenértékű ez. Minden egyéb, amely megmaradásunkat szolgálja, ebből és ezután következik.

Miért fanyalog tehát a szolgálatos? Megmondom. Azért, mert a könyv olvasása után a napi viselkedés divatjához igazodva fontosabbnak ítélte a kiválasztottak ízlésvilágának igenlését, mint a könyv erényeiből adódó népszolgálatot. Jólneveltségének látszatát a diplomatikusság jegyében őrzi, a könyv mondanivalóját, küldetését, olvasóban keltett teremtő visszhangját nem firtatja, úgy tesz, mintha nem vette volna észre, a könyv nyelvezetével, szerkezetével bíbelődik, aztán kissé burkoltan a lektűr-irodalom kategóriájába utalva a művet, a több izgalmat, a több és a precízebben kezelt cselekmény hiányát rója fel az íróra. A mellébeszélés ilyenforma módját akkor választja a szolgálatos, ha nem a műre, hanem egészen másra, például a napi politikára figyel a saját érdekében.

Gerinctelen kaméleon-világ

Illik, ha nem is tanácsos egy kis kitérőt tennünk, ahhoz, hogy az ilyen és hasonló magatartásformákra pillantást vessünk. Sietek megjegyezni, hogy Holló úr világában valamennyire más erkölcsök alakították az erdélyi embert. Az összevetés amennyire utálatot keltő, annyira szükséges. A számlálhatatlan példák helyett, amelyek felsorakoztatásával amúgy sem érnénk célt, hiszen beismerést semmi esetre sem váltana ki a szereplőkből, de mindenféle övön aluli és útszéli kifejezésekben, mögöttes fűrészekben is bővelkedő, ádáz támadások sorát minden bizonnyal. Elégedjünk meg hát a jelenség általános leírásával.

A hatalom embere valamiért nemkívánatosnak tart valakit, és ezt burkoltan érezteti környezetével. Emberei tudják mi a dolguk, leradírozzák a küzdelem táblájáról a lehetséges ellenfelet. Ez a magatartásforma nem égből küldött ajándék, az emberi aljasság történetébe tartozó külön fejezet. Nálunk kiváltképpen a diktatúra éveiben gyakorolt, és a jó látszat megtartása végett folyamatosan csiszolt politikai tettek eszköze tárát gazdagította. Hogy nemcsak ezt az eszközt vették át, tartották meg és fejlesztették tovább hatalmasaink, ezt nyilvánvaló példák sokasága mutatja. Irodalmunk és sajtónk egykor legfőbb felelősenek felháborodását örzöm emlékeimben, amivel egy új könyv megjelenése kapcsán annak íróját dühödtlen elítélte. Naiv kérdéseimre aztán kiderült, hogy a könyvet nem olvasta, és nincs is szándékában elolvasni. Éppen csak elítélte. És döntéséből eredően ezt a könyvet is elhallgatták fullajtárai a hatalma alá sorolt sajtóban. Ma sincs ez másképp. Napirenden az a gyakorlat miszerint nem a könyv-

tánc, a játékok, a viseletek, az építkezés mellett, a műemlékek, a sport, a konyha, a háziipar és még sok más terület nyújt izgalmas és felemelő tudást mindarról, amit a hagyományátadás és – átvétel végeláthatatlan folyamatában elsajátítva, a magunk és az utánunk következők életét, magyarságunktól megszabottan, a világ többi nemzeteihez hasonlóan, a legtermészetesebb útra, a velük azonos holnapokba terelhetünk.

Pillantás a kompról*

Bizony mondom, igen jól és idejében tette Komlós Attila, amikor újra figyelmünk középpontjába helyezte a nyugati magyar szórvány sanyarú helyzetét. (Komlós Attila: Korszakováltás a nyugati magyar szórvánnyal való kapcsolattartásban, *Nyelvünk és Kultúránk*, 2004/6.) Merthogy ezen a téren valóban nem tapasztalunk sok változást, éppen ezért egyre nyilvánvalóbb, és egyre sürgetőbb a szemléletváltás, a változtatás szüksége itt nyugaton, és otthon is, hogy a külföldön élők javára és a haza előre menetelére „magunkra hagyatásunkon” javíthassunk, ennek káros következményeit valamennyire mérsékeljük.

Az alábbi jegyzeteimmel csupáncsak pásztázhatom azt a megoldatlan kérdéskört, amely a nyugaton élő magyarokban feltornynosult az elmúlt évek alatt. Tíz esztendeje eszem a svédek kenyérét, talán ez elegendő idő arra, hogy érzéseimben és meglátásaimban az itt élő magyarok érzései és gondjai is kitörölhetetlenül elkeveredjenek és fel-felhorgadjanak. Az elkülönülés és a hazatalálás dilemmáját még nem oldotta fel az, hogy anyaországunk az Európai Unió tagja. Magyarságunk megőrzése most már bizonyára könnyebb, de tudatos tevékenységünk és a haza éltető figyelme nélkül nem sokra megyünk. A változtatáshoz elengedhetetlen valamiféle olyan felmérés, amit ittlétem óta a „Tudnunk kell egymásról!” figyelmeztetéssel sürgetek. Apró lépésekkel fokozatosan javítottunk és javíthatunk helyzetünkön. De még nincs elég erő, nincs elég tisztánlátó akarat, többek között például a mindenben fontos „népszámlálásunk” véghezvitelére. Nemcsak az a lényeges, hogy végül is hányan élünk ebben a kellemesnek mondható befogadó országban, hanem az is, hogy kik vagyunk, kikre számíthatunk megmaradásunk hétköznapijain. A nemzeti kisebbségként való elismertetésünk, az anyanyelvi oktatás, a művelődés, a társasági élet és számos más életvitelünket meghatározó kérdés nem mondható kielégítően és véglegesen megoldottnak. Ezekről, és más, a közérzetünket alakító dolgokról írtam a alábbi jegyzeteimben. Kezdem az örökös hazagondolás vallomásával.

1.

Az „erdélyi gondolat” örökösei vagyunk, és Tamási Áronhoz hasonlóan keressük otthonunkat a szülőföldön, hogy valahol otthon legyünk benne, amelyből a történelem minduntalan ki akar forgatni bennünket. Az eddigi gyakorlatból táplálkozó hiedelmek szerint, jogaink gyarapítása mások jogainak csorbítása. Nem így van, de tény, hogy „Nincs és sohasem

ben vagy más formában írt vagy elmondott gondolat lényeges, hanem csak az, aki írta vagy mondta. Nem az írás ismeretében dönt a felelős, hanem neveket válogat, és nagyon is tudja a leckét, hogy kit kell támogatnia, kit pedig figyelmen kívül hagynia ahhoz, hogy a hatalom elégedettségét aztán a maga és klikkje javára fordítsa. Ha mégis elolvassa valaki a hivatalosságok közül az írást, annak szövegéből csupáncsak arra figyel, amit sértőnek érez a maga számára, amit megcáfolni illik, amin fel kell háborodnia, amit visszautasíthat. Gondolat vagy gondolatok, amiért a szóban forgó írás született, figyelemét valahogyan elkerüli. Ha ötletet is adó, használható a gondolat, kiegészítésére, továbbgondolására akkor sem való, mert az író, a másként gondolkozót, magát kell mindenestől kiebrudalni a közös gondokra megoldást keresők közül. Ezt csak a hatalom által felkentek tehetik, minden dicsőség irányítottan és a hierarchiához pászítva száll a vezetők fejére. A hatalom embereinek szűrkeállománya sem tágitható gumiboggyó, az erősen akart cél szolgálatához nem szükséges a végtelenül szélesíthető látókör, „a virágozzon minden virág” kínai bölcsessége és más egyéb apróságok sem, hanem legfőbbként és leginkább a hatalom megtartásának pillanatig sem feledhető akarata az egyedül fontos. Ma már csak a vakságot mutatók nem látják, hogy a klikkekbe tömörült akarnokok a levitézlett diktatúra módszereit alkalmazzák lépen-nyomon. És az sem titok, hogy a magukat liberálisnak minősített és a kommunizmust habzó szájjal ugatók sem kivételek ennek gyakorlata alól. De ez már nem a piszkos politika eredménye, hanem a piszkos politikát előidéző erkölcsi hanyatlás, a „hatalomnak mindent szabad” hallgatólágos uralma.

Kolozsvári példákkal is igazolhatjuk, hogy Holló úrék világa a mai erkölcstelen világ éles kontrasztjaként gyógyító ír a maguk é leszármazottaik épülésére példaképet keresők háza táján. Kultúránk irányítására kinevezett emberünkre panaszkodott a sajtó aprómunkáját végző polgár. Megbotránkoztatta, hogy az, éppen az, akit ellenállásáért tisztelt a diktátori időkben, a változáskor művelődést vezető munkájában az egykori pártbizottság épületében, ugyanazon a telefonon, amelyen a legképtelenebb parancsokat osztogatta a magyar nyelvű sajtónak a diktátori hatalom akkori bérence, tehát a változás után magunkénak tudott és akart vezető ugyanazt a pökhendi hatalmi hangot használta, mint az egykori mosdatlan szájú pártaktivista. Vajon hol tanulta emberünk a diktátori módit? A szekuritáté kihallgatásán, ahol őt faggatták? Hol tanulta, hogy valamely megbeszélés után taxit követeljen fontoskodva, és ordítózva? Hol tanulta, hogy írásáért a legmagasabb honoráriumot kérje, és lakását telehordja a külföldiek ajándékaival, amit az erdélyi magyarságnak címezve küldtek azok, akik gyorsan foszladozó, a harácsolás betegségében hirtelen elpárolgott becsületé-

ben oly oktanul bíztak? Költői kérdések. Tény, hogy Holló úr és társai, Gordon úr a pipás szerkesztő, Maxim úr a nyugalmazottan is higgadt ügyész, Manó úr, a latintanár, a kalandos életű Szamosy doktor, Tangó úr, az egykori tanácsos. Sípos Gedeon, a költői lelkű fogadós és a szépreményű. nőtársaság: Kővári Annuska, Keszeg Erika, Kiss Rita, a mindenre képesnek képzelt fürdős Rozál, és megannyi drágalátos kolozsvári hölgy, akik jelesei és akarnokai, handabandázói és hallgatag munkásai, régiek és újonnan eszmélők, a múltuk miatt elítélendők és az örökösen meghúzódo, magukat patyolat-büntelenek képzelők együtt vannak és egymás ellen nemhogy „hadviselnek”, hanem európaiabb módon csakis szellemi csatákban jeleskedve, egymás hibáit kölcsönösen kiigazítva, az ősidőktől várt összefogást próbálják földi valósággá olyan otthonosan ringatják csodálatra méltó testüket a kolozsvári legenda-levegőben, hogy időnként a Szamosnak is meg kellett állnia bámulatukra, szóval ők, Kolozsvári Papp László könyvbefogott hősei ilyen, a más szomorító cselekedetre sohasem lettek volna kaphatók. Az sem fordulhatott volna elő ebben az ábrándos példavilágban, hogy Gordon szerkesztőt, mert egyik írásában csak homályos utalással emlékeztette az egyik nagymenő főszerkesztőt fogalmazásának talán készakarva elkövetett zavarosságára, válaszképpen amennyire sunyian, annyira útszélien vagy inkább infantilis módon, előbb írásainak lapjából való kitiltásával, majd felfokozott és kitartó sértettségét, már-már tébolyodottságát mutató viselkedésével, a nyilvánosság előtti gúnyolódásával, utánzó grimaszkodással üldözze. És az is bizonyos, hogy Gordon úr, mestersége szabályaihoz hű maradván, lapjából nem utasított volna ki egyetlen levélbe lökött szóval olyan irodalmi alkotást, amely a határon túl már kiérdekelte az évenként megjelenő antológiába válogatás kitüntetését. Merthogy ilyenek és még cifrábbak is megtörténtek a diktátori időkben éppen úgy mint a közelmúltban. A hatalomra figyelő ígézetében például olyan Holló uraknak teljesen idegen dolgok történtek kies Erdélyünkben, mint amikor az irodalomtörténetünkben szent helyen gyülekező írástudók nem tudták, hogy a kitűnő ebéd elköltése mellett miért kellett nekik ott összegyülekezniük, de óránál is többet biztatták egymást, hogy ez feltétlen megismételendő. Miért? - tette fel a kérdést egy kolozsvári, akinek az sem tetszett, hogy mesterségbeli társának miért kellett holtrészegen kifeküdni a község főterén a gyepre... És akadt olyan is, aki beszámolt az írói hagyományok folytatását mutató eredményekről is. De hatalom csak annyiban figyelt oda, hogy eléje mikrofon ne tegyenek, felsorolt adatait, gondolatait a szolgálatos sajtó, mint arra nem valót, fel ne jegyezze. Miért? Megmondom. Azért, mert a tények azt mutatták, hogy az abban az időben hatalom legadázzabb ellenségének tartott egyén közösségünknek

hasznosat cselekedett. Ne tudjunk róla, akkor nincs! Vagy: Vesszen az ellenségünk! rövidlátást mutató és más hasonló jelszavak ígézetében megfedkeztek arról, hogy megmaradásunk ügye abban is közös, hogy az erdélyi magyarokat, úgy, ahogy vannak, jelesekkel és elítéltekkel, kicsikkel és nagyokkal, gazdagokkal és szegényekkel együtt kell továbbéltetni, mert ha csakis a kiválóak és a hibátlanok maradnak meg, kik ellen küzdenek majd, kiket üldöznek, kiket vetnek meg és kiket mellőznek, hogy saját nagyságukat narcisztikus bódultságukban fenéig élvezhessék? A primitív gondolkodás jeleit mindenféle vallási tanítások, de még a becsületes és naiv kommunista hitűek ellenében mutatják és gyakorolják a mai hatalmasok. Miért? Megmondom: csak hatalmuk védelmében. Ennek elvesztését foggal-körömmel megakadályozandó. Másként miként történhetett meg, hogy ismert szerzők darabját hatalmi nyomásra leveszik egy színház bemutatóinak műsorából, kiparancsolják tervéből? Van író, aki, mert bár csupán burkoltan szólt vagy írt valamely hatalomba jutott személy nem éppen patyolatmúltjáról, támogatást nem kap. Közhasznú könyvek megjelenését gáncsolja a klikkére támaszkodó ilyen-olyan kategóriájú hatalom, mert annak szerzője vagy - horribile dictu - annak szerkesztője nincs a fenn lévők ínyére. Ezek a feledésre ítélték nem kerülhetnek bele holmi válogatásokba, antológiákba. Még akkor sem, ha azokból nem hagyják ki a totális diktatúra atyáskodó talpnyalóit és évtizeddel ezelőtt még gátlástalanul hozsannázó írókat.

Néhány konok fő mégsem nyugszik a mindenfelé patakozó csúfságban. Itt-ott könyveik is megjelennek kis példányszámban. Figyeli ezt a hatalommal felkent könyvkirály és figyelmeztet, hogy ezek mit sem számítanak, nem veszi őket figyelembe a hivatalosság. Terjesztésüket is olyan formán gátolják, hogy az meghaladja a tisztességes konkurencia kereteit. Miféle konkurenciára van most szükség, amikor a nincstelenségbe ájult erdélyi magyar polgár lelkiekben, kultúrájában való megmaradását kívánja az égető szükség. Az erdélyi magyarok fölött basáskodó hatalmasságok mindenképpen és pereputtyostól megmaradnak magyarnak. De a szuterinben betevő falatért esdekel a nép, már nemcsak a nyugdíjas, hanem a növekvő számú munkanélküli is. Miként maradhatnak meg ők nemzetiségükben, anyanyelvükben?

Holló urat hozzásegítette családja ahhoz, hogy másoknak, és nekik is hegedülhetett. Csakhogy hol van ma az a tisztos polgárság, amit évszázadok hosszú során épített az erdélyi élet? Holló úrék bizony emlékeinkbe mentek, kikezdte és felmorzsolta őket a betolakodók és a totális diktatúra hatalma. És folytatja ezek embertelen munkáját az erdélyi magyarság alagsorát semmibe vevő hatalmaskodók rétege, akiket minden választáskor

jósszándékkal emel maga fölé a magyar érzésű jó nép. Olyan ez, mint ruhátlan emberen a vitézkötés...

Ájtatos diktatúra

És így tovább, és így tovább... Örököltük és virágzik a bújtatott, az ájtatos szemforgatással is takart diktatúra. Ehhez igazodik az erkölcs, ehhez illeszkedik a fullajtárok hada, akik értékítéleteiket a napi hatalomra irányított figyelmezés után alkotják elképzelt karrierjüknek hasznára. Aki Holló úr és társai történeteinek végén elolvassa a szerkesztő figyelmeztetését, miszerint ez a könyv is a kiadó „megsemmisítésére irányuló, eszközökben nem válogató hadviselés idején készült és annak ellenére”, az bizony többet is gondol, mint amennyit mi e olvasni érdemes könyv kapcsán kapásból papírra vetettünk. Az ilyen tettek, mint ennek a könyvnek a kiadása - legyen elkövetőjük az, akire kigyót és békát joggal vagy jogtalanul kiáltanak is -, nemcsak dicséretes, nemcsak példamutató, hanem egy lehetséges közös ház kialakításának lehetőségét nyújtja, ahol az erdélyi magyarság kiizzadni. Egyelőre még az a helyzet, hogy Holló úr nem tetszhet a szolgálatosnak, mert kiadója nem tetszik a hatalomnak.

Holló urat lelkembe fogadva örömmel figyeltem fel arra, hogy társaiból is hiányzik a harag. Ők nem esküsznek egymásnak hazudva világmegváltást. Élik csendesen a maguk életét. Mércét följük csak a magasságos Úr és önbecsülésük tart. Akaratlanul is évezredek előtt papiruszra írt egyiptomi sorok jutnak eszembe az ilyen könyvből kikívánczoló, az eldurvult emberiséget szelíd jelenlétükkel mindig javítani szándékozó emberekről. „Itt található a lelkek orvossága. Ezt a könyvet minden embernek magával kell hordoznia, és olvasnia kell, ahogyan meg van írva, mivel jobb ez az emberi lelkeknek, mint bármi, ami ebben az országban található.” Karácsony Benő Kolozsvárról a krematóriumba menet hagyta ránk utolsó könyvének címében ma is időszerű üzenetét, miszerint A megnyugvás ösvényein kell járnunk halálunkig. Ne a diktatúra idején alkalmazott módszerek másolása, a rágalmazásokra, a feljelentésekre, a sejtésekre alapozott káderezés ossza táborokba az erdélyi magyarságot, hanem csakis a közösségért végzett önzetlen munka legyen a mérvadó a vezetők és vezetettek megítélésében. Valóságos vezetőink pedig azok lesznek, akik nem a politika moslékos csebrében, hanem az erdélyi magyarság anyagi-szellemi lemaradásának bepótlására áldozzák erejüket és minden idejüket. Teleki Béla hagyatéka szerint Erdély ügyét szolgálni mindenhol és mindenkinek csakis önzetlenül, és magát előtérbe nem tolva lehet és szabad. Aki pedig nem ura indulatainak, és a polgárosodás szívós, mindenkinek magával való küzdel-

me helyett, alattomos balkáni módszerekkel, ferde utakon, mohó harácsolással kívánja elsősorban rangban, anyagiakban, tehát külsőségekben elérni a felemelkedést, az Holló úrék nyugodalmára, mesés és mesélőkedvére, a megpróbáltatások alatti és utáni felhőtlen közérzetése ne számítson.

Az erdélyi magyarság temetését elősegítő hadviselésnek szépített acsarodások gyógyításával és az egyre csak elnapolt erkölcsi megtisztulással, félelem nélküli lelkiismereti számadással, apránként gyűjtött polgári értékeink gyarapításával, egymáshoz vezető utjainkon járva kell most a szükségesnél is szükségesebb megnyugvást a magunk és a jövő hasznára kialakítanunk. Holló úr példáján tanulva, ha nem feltétlenül szükséges igazság- és előrehaladás-éhségünkben ne együnk meg senkit, hanem békésen, továbbra is kitartóan hegedüljünk és terceljünk, de ne csak a mellénk és fölélünk kerülőknek, hanem mindenekelőtt a magunk sorsverte fajtájának is.

Mi a magyar-2?

Ezt a kérdést nemcsak a nehéz időkben, hanem naponta kellene magunknak feltennünk.

Hangsúlyosan, éppen hetven esztendeje, amikor a magyar magyarra mutatott, „mint rossz, gyöngé, hamis, beteges magyarra”, a Magyar Szemle Társaság neves tagjai – Babits Mihály, Bartucz Lajos, Echardt Sándor, Farkas Gyula, Gerevich Gyula, Kerecsényi Dezső, Kereszturi Dezső, Kodály Zoltán, Ravasz László, Szekfű Gyula, Viski Károly, Zolnai Béla és Zsirai Miklós - fogalmazták meg feleletüket a Szekfű Gyula szerkesztette, méltán nagy visszhangot keltett, és ma is figyelemre méltó, a kérdéssel azonos című kötetükben.

A Mi a magyar? időszerűségét nemcsak a kötet megjelenésének közelgő évfordulója, hanem az a korszakváltás teszi parancsolóan szükségessé, amit országunk Európai Unióba való belépése ró a magyarságra. Szekfű Gyula ma is találó megfogalmazásában azért, hogy: „...öntudatossá tegye az emberekben magyarságukat és megóvjá őket a tévelygéstől, az illúzióktól, az ingoványba süllyedéstől”. Mert az európai közösséghez való tartozás újabb köteleességeket jelent nemzetiségünk, sajátosságaink, hagyományaink őrzésében. A tudatosan vállalt magyarság továbbéltetésének kötelezettsége indokolja ma is, hogy tudományos vizsgálattal, újabb elemzések alapján válaszoljunk a kérdésre.

Úgy tűnik, túl vagyunk már a magyar romlás századán, ha az elmúlt századot, vagy századokat, ha Kárpát-medencei történelmünket tekintjük, és valamilyen új élet kapujában állunk, mintegy tizenötmillióan, az európai nemzetekkel való egyesülés kavalkádjában újabb megpróbáltatások előtt, amikor illik tisztáznunk, mit viszünk magunkkal a nagy közösségbe, mihez tartuk magunkat a magunk megőrzése és a másokkal való állandósuló kapcsolatokban. A begubódzódástól, az ostoba elzárkózottságtól, nemzetiségünk, nyelvünk, jellemünk, szokásaink feladásáig terjedő skálán szólhat hagyományaink hatyúdala. Amennyiben hagyományainkon szellemi javainkat értjük, a legértékesebb javainkat féltő aggodalom környékez minket, s teszi kikerülhetetlenné, hogy nemzeti önismeretünk kérdésére időnként körültekintő, jövőt mutató választ keressünk.

Kérdés az is, hogy kik folytatják majd ezt a munkát, kik lépnek az egykori Magyar Szemle Társaság köré csoportosultak nyomába.

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, a mai magyar művelődésre is kiterjedő „sanyarú” időkben, egy esztendeje keresi identitás-avarának orvoslását. Anyagi támogatásának fogyatkozásával, előjáróinak

köre is zsugorodott, választmányi tagjai is jobbára már csak a még nem eléggé megszokott levelezésre szorítkozhatnak, közösségi munkára lendületesebb vezetés híján az eddigieknél kevésbé foghatók. De mert tagjai magyarságszolgálatukban elkötelezettek, képesek a szemléletváltásra, a megújulásra, új stratégiájuk kidolgozására,

Komlós Attila (volt ügyvezető elnök) ilyen irányú javaslatával egybehangzóan, a Társaság választmányi tagjaként javasoltam, hogy munkánk középpontjába álljon az összmagyarság önismeretét elősegítő, hagyományait megőrző, művelődését felmérő olyan tanácsadó tevékenység, amelynek eredményeképpen évenként egyszer a köztársasági elnöknek, a miniszterelnöknek és az Akadémia elnökének címzett jelentést készítsünk és hozzunk nyilvánosságra. Magyarságunk megtartásának hogyanját mutató legidősebb teendőink évenkénti felsorolása a civil nyilvánosság előtt valószínűleg nem marad válasz nélkül, minden bizonnyal serkentőleg hat ebben a sziszifuszi, az egész népet illető munkában. E feladat elvégzésére keresve sem találunk alkalmasabb közösséget a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságánál. Közel kétszáz, többnyire a tudományos életben tevékeny, a művelődés különféle területein és a közügyekben is jártás elnöksége és tagjainak, az anyaországi, a Kárpát-medencei, az Európai Unió országaiban és nemcsak nyugaton, hanem külföldön mindenütt élő magyarok nemes szolgálata lesz ez a nem hétköznapi munka. Meggyőződésem, hogy a Társaság választmányi tagjai szavazatával indult, és elnökség irányításával felgyorsítható tevékenységhez a gyakorlati teendők előszámlálásával, további javaslatok megfogalmazásával juthatunk előbbre.

Ettől az indítatástól vezéreltetve javaslom, hogy folytassuk a két –három emberöltővel ezelőtt indult gondolatcserét, adjunk a mai ismeretekre, tudományos kutatásokra támaszkodó, kötetbe foglalható választ a Mi a Magyar? kérdésre. A társaság elnöksége, amely megegyezik a Nyelvünk és Kultúránk folyóirat szerkesztőbizottságával, többféleképpen bizonyíthatóan alkalmas arra, hogy e kötet kovásza, szervezője, szerkesztője és kiadója legyen.

Az új Mi a magyar? kötet mielőbbi megjelentetésének szükségességét hangsúlyozva, a kérdés új körülményeit, szerintem, a következő tartalmi okok indokolják:

Öntudatosabb és erősebb magyarságot

Kell-e a magyarságért a létet, illetve a létért a magyarságot feláldozni? A Ravasz László által megfogalmazott kérdés ma már nemcsak a kisebbségi, a szórványokban élő magyarokra vonatkozik. Az bezárkózottság, majd az

egyetemesülés (globalizáció) parancsának engedelmeskedve az anyaországban is nyilvánvalóan megmutatkozik, - csak az nem látja, aki nem akarja -, hogy önmagunk feladásának következményei csorbítják magyarságunkat. Lemérhető, hogy az elszakított országrészekben élő magyarság inkább ragaszkodik sajátosságaihoz, mint az anyaországban. Ennek felismerhető oka az, amit a „teher alatt nő a pálma” költői megfogalmazás alatt értünk. A Széchenyi által megfogalmazott feladatot, miszerint „Magyarország nem volt, hanem lennie kell”, még nem teljesítettük. Sem alanyi, sem szellemi téren. Mert ehhez az összmagyarság szellemi együvé tartozása is szükséges. Mennyire igaz, az, hogy hazánkat nem azért szeretjük, mert szép, hanem azért, mert a miénk! Otthon kell lennünk a hazában! A kérdés azért bonyolult, mert a magyarok egyharmada a határon kívül él, és számuk a jövőben tovább növekszik. A magyarság, mint érték, egységességének függvényében mutatkozhat meg.

Babitsi gondolat, hogy önmagunkra eszmélésünk életfeladat. Kilétünkéről megbizonyosodni, szembenézni azzal, hogy mik vagyunk, és mi van bennünk, kikerülhetetlen az ilyen történelemfordító időkben. „Ezer évet élünk már e honban, s alig-alig jutott még eszünkbe, módszeresen vizsgálni magyarságunk jelentését és jelentőségét. A nagy szótár... magyarérzésünk önmegértéséhez még nem készült el.” Nemzeti tudatunk bizonytalansága betegségként már kikezdte népünk. Intő jel, az anyaországiak csúfosra sikerült népszavazásában a legfájdalmasabb: a határon túliak iránti érdektelensége. A kör megelőzését elmulasztottuk, elhanyagoltuk, ezt beismerve kell ezután gyógyítanunk magunk. Innen a mai tükörtartás fontossága, kikerülhetetlensége. És nem az akármilyen tüköré, amelyben főként a „mit jelent magyarnak lenni?” kérdését látjuk, mint, amikor szédítő kútba nézünk, hanem az utolsó évtizedekben átélt magyar sors nyersmérlegét mutató öneszményítés nélküli, igazmondó tükörré van szükségünk. Ha tükröződik benne káprázatmentesen valóságos képünk, valóságos világunk, ha nem látjuk meg benne mindenféle hibáink szeméttelpeit, és hanyagul elszórt, útszélre hányt rendtelenségeinket, a továbbiakban is magunkkal kell cipelnünk őket, és tovább rontjuk közérzetünket és a nemzetközi életben rólunk kialakult, kedvezőtlen képet.

Nyelvünk mindenekelŕt

Babits Mihály A magyar jellemről című írásában a magyar nyelv sajátosságaival, európai különlegességével is foglalkozik. Zsírai Miklós Nyelvünk alkata című tanulmányában Ravasz Lászlót idézve figyelmeztet, hogy nekünk a nyelvünk a legfőbb kincsünk, fontosabb, mint a föld, vagy

mint a történelmünk, „legjobb képünk, mert nem nyelvünk olyan, mint mi, hanem mi vagyunk olyanok, mint a nyelvünk.” Mai nyelvünk állapotát ezért is fölöttébb szükséges kritikusan szemügyre vennünk, hiszen benne valóban megláthatjuk a magunk eltorzult arcát.

Szavaink kevésbé halványak, mint más immár „elhasznált” nyelvek szavai, „átlátszóak”, és „aki magyarul gondolkodik, nem gondolkodik sémákban.” Jellemünkhöz tartozónak véltük, hogy inkább kételkedő, mint cselekvő nép vagyunk, de nem cinikusak, hanem józanul azok. Jó volna, ha ezek a régi állítások ma is igaznak bizonyulnának. Ennek kevés a valószínűsége. De bármennyire is elmarasztaló legyen, a jövőben folyamatosnak ajánlott tudományos vizsgálódás, hasznáért időnként mindenképpen meg kell tennünk, mert csak így derülhet ki nyelvapolásunkat körvonalazó tendenciák súlya és sürgőssége.

Meg kellene vizsgálni, miben változtunk ezen a téren is az eltelt három emberöltő súlya alatt. Merre halad nyelvünk dicséret friss képszerűsége, európai egyénisége? Kérdőjeles már az is, amit tudományos kutatás nélkül is érzékelhetünk. Mi az oka a fenyegetően terjedő zagyvanyelvűségünknek? Mi az egykori latin és német hatást felülmúló, se nem angol, se nem magyar keveréknyelv eluralkodásának orvossága? Miért használunk annyi nyelvi sémát, gondolkozásnélküliségünket mutató sablont, szavaink értelmével ellentét, divatszót? Miért hallgatólagosan elfogadott szabály, hogy nyelvünket nem érdemes különleges odafigyeléssel pallérozni, mert a nyelv olyan, mint a minőségi villanyborotva, megbízhatóan öntisztító? (Lehet, hogy csak engem bánt már az, hogy a pár kifejezésünk a néhány helyére tola-kodott, amelynek, az értelmező szótár szerint csak másodlagos jelentése. Utánanéztam, már Jókai is – sűrűn - így használta. Pedig még ma is, néhány kisvárososunkban a pár tojás, éppen kettő, mintahogyan az ifjú pár sem pár ifjú, hanem csakis kettő, amióta a többnejűséget, legalábbis hivatalosan, még a törzsi életünkben elhagytuk. Ha engedünk szavaink értelemváltoztató gyakorlatának, akkor horribile dictu az is elképzelhető, hogy a kedves párom kifejezést a kedves néhányommal helyettesítjük, amely a házasságot könnyelműen felfogók között valóságosabb. És az is zavar, hogy örökösen odahaza és idehaza az otthon és az itthon neve, és hogy a szajkózott Elnézést! is említsem, amelynek mondandójában hibánk beismerése csak halványan van jelen. A bocsánatkérést száműztük, elnézett hibáink pedig halmozódnak, mert ha mindent elnézhetnek nekünk, semmi okunk arra, hogy javítsunk magunkon. Ez már annyira sablon, hogy a francia filmek szereplőinek pardon!, az olaszok scuzi!, az angol excuse me! kifejezését is csakis „elnézést”-ként halljuk vissza a filmekből, a tévéből. Úgy tűnik, a magyarok nem hajlandók bocsánatot kérni. És az is meggondolkoztató, hogy nem minden divatos sablonkifejezés kopik ki egyhamar a köznyelvből, némelyik állandó-

sul, nyelvészeink sorolhatnak szavainkat, amelyek jelentéstartalma fogyatkozott, átalakult, netán ellentétesé vált.)

Nyelvünk őreinek elbátortalanodása lehet az oka, annak, hogy félévszázaddal ezelőtt a magyar ember csak gyereket csinált, ma elterjedt a választékosság hiányát mutató cselekvésmegnevezés, a csinál homálya alá minden belefér, ilyenformán mintha valamiféle ádáz verseny folyna, agyatlan divat kelne lábra azért, hogy az eleink által használt szókészletünkől mindössze néhány százat vagy ezret használjunk. „Zolnai Béla megállapítása, hogy jó szándékú nyelvújításunk is, az idegen gondolkodás szolgai utánzásával, hozzájárult nyelvünk németesítéséhez. Ezt a betegséget nyögjük ma is, az angolból átvett szokással, a segédigék sokszor fölösleges használatával például. Svéd- magyar unokámmal naponta kell megküzdenem, hogy kigyomlálja ezt magyar beszédéből. („En tudok menni veled... én tudom látni a kocsit... a ...keresztül meggondolatlan és feltűnő gyakoriságú használata stb., stb.)

És még mennyi sok minden a teendő magyar kiejtésünk idegenségeinek megtisztításában. „A nyelv is énekel, a zene pedig beszél” állítja Kodály Zoltán. E kettő pedig összefügg, a nyelv zenei elemeinek tudatosítása, közelebb visz a magyar zene világhoz. „Születése még senkit sem tesz magyarrá. Azért is meg kell dolgozni.” Ehhez pedig művelődni kell. Nézzünk hát körül: Mi a Magyar a kultúrában? Harc vagy béke ázsiai hagyományaink és a nyugati kultúra között, amelynek átjárhatóságát ezer éve erőltetjük.

A beözönlő idegen szavak ellenére szegényedik a nyelvünk, és vele együtt jellemlünkben is sorvad mindaz, amit magyarnak tartottunk. Ha ezt ezeréves országunk levegője táplálta, („képzeletünk színgazdagsága, méltóságteljes nyugodtságunk, lényegét tömörítő hajlamunk, tiszta, egyenes beszédünk” stb.) és megmértetésünk hiányjeleket mutat, valószínűleg baj van a „levegőnkkel”.

A Mi a magyar? kérdésre adott őszinte feleletekből majd mindig kitetszik, hogy nemesítésünkért gyökeres változtatásokra lesz szükség, egész népünkre ható változtatásokat követel az idő.

De lássuk, hogy mi mindent kínálnak még gondolatcserére a kötet szerzői.

Határtalan hazában

Ma más kell, hogy legyen haza fogalmunk, mint az egykor volt. A Kárpát-medence magyar földje most újra kitárulóban, a régiók, a határokon átlépve újra közösségformáló erejüket mutatják. De még elkerüli a társadalom figyelmét a régi Magyarországon kívül élő azon másfélmillió honfitárs sorsa, akik még nyelvükben vagy egyre inkább már csak emlékeikben hordják a haza fogalmát. Rendre otthon lesznek más hazában, vagy a hordozható haza kifejezéshez szoktatják maguk, mert valahol otthon kell lenniük a világban. A haza éltető figyelme nélkül nemzeti érzéseik halványulnak, elhalnak, s ezt emberileg a maguk kárán teszik, az

anyaország szempontjából pedig veszteségről kell beszélünk. Belenyugvással elterjedt a gondolat, miszerint a hazánktól távolabb, a „külföldön” élő magyarok harmadik nemzedékére már nem számíthat az anyaország. Vizsgálatra érdemes, hogy honnan ez a lemondás. Az emberiséget számos titokzatos betegség rágja, de a kutatók sohasem adták fel, ezek okozóit, gyógyításának módját keresni. A határon kívülre menekült, ott rekedt magyarok maguk őrzésére ne volna a felgyorsult civilizáció fantasztikumot tágító körülményei között orvosság? A svédországi Lundban, kétezer kilométernyire szülővárosomtól, hamarabb olvasom kedvenc napilapomat az Interneten, mint amikor otthoni előfizetője voltam, hiszen a postás legalább 12-20 órával később kézbesítette, s ráérősen teszi ma is. Ilyenformán feltehetném Ady kérdését: Én nem vagyok magyar? De kirekesztettségemet, kirekesztettségünket elvégezte az emberi irigységet felvert piszkos politika, közömet szülőhelyemhez elállja a kisszerűség, és a kaparj kurta, neked is lesz, harácsolásra buzdítás gyakorlata. Szemléletváltás szükséges ehhez is, bel- és külföldön egyaránt. „A magyar pártoskodás egészen különös valami, sajátos formákkal és jellegzetes motívumokkal” – írja nagy költőnk, és a megalkuvást, a „struccpolitikát”, a jogfenntartást és a bujdosást jelöli meg eredményeként. Ez utóbbira megjegyzi, hogy „a magyar a saját hazájában is bujdosó”, és hogy türelmes nép vagyunk. Látnoksága készítessen alapos vizsgálatra, hiszen türelmetlenségünk, civódó, útszéli viselkedésünk immár világismertté vált. Az erdélyi magyar félévszázaddal ezelőtt még viselkedni, becsületet tanulni látogatott el az anyaország fővárosába, aztán apránként, kénytelenül fel kellett felfedeznie, hogy a balkáni viselkedés csápjai, a megbízhatatlanság, a mellébeszélés, a tolvajlás legyalulta azt a magaslatot, amelyre jó volt felnéznie. Ma már az erdélyi ember nem ül taxiba Pesten, nem jár vendéglőbe, mert átejtik, és a „maga mit szórakozik itt velem” ökölrázókat megcsömörlötten kerüli. A két emberöltővel ezelőtti anyaországit „pökhendinek” nevezte az erdélyi ember, aki ezt éppen úgy megvetette, mint a hegyeken túli oltyánok kivagyiságát, balkáni modorukat. Ma a kötekedő bunkóság sűrűsödő tömegeivel találkozva, maga is utánozza, s ha teheti még túl is tesz rajta, mohón utánzó törtetésében. A egykori magyar bátorság, harciasság és lovasgiasság elfajzott maradékát örököltük, a nemes küzdőszellem hiányát a magyar sportban sem a magasra emelt lécz fölött uraljuk, hanem inkább a tisztos győzelem helyett átveréssel. (Lásd ajzószeres botrányaink.) A Mi a magyar a sportban? kérdés újabb adalék lehetne vizsgálódásunk kötetének tágításában.

A magyarság külföldi rossz hírnevét a honfoglaláskor a rabló hadjáratok alapozták, most vajon mik öregbítik rossz hírnevünk, és milyen tettek, milyen kiemelkedő események és emberek javítják egykori megítélésünk? Példaképnek mi maradt a magyar hazában? Érdemes volna előszámlálni jót, rosszat.

A hazaszeretet iskolái

A hazaszeretet alapja az otthon, a család. Innen nyerjük szellemünk nyíltságát, szemlélődő fölényünket, fegyelmezetttségünket, alkotásra késztettségünket. Ri-

aszító számok mutatják a magyar családi élet bicegését, amputáltságát a gyakori válások miatt. Hiányzik ennek megdöbbenő módon való nyilvánosságra hozatala, amely a magunkba nézést serkentené, és újból felelevenítené ősi hagyományainkat. A közösségi együttélés új, emberi formáit kell hagyományaink alapján népszerűsíteniünk.

A közösségek összetartozásának eddig legfontosabbnak tartott kifejezője a nemzeti öntudat, amely a nemzeti önismereten alapszik. „A nemzetről szóló képzetek nem élnek a maguk teljes világosságával, mélységével és gazdagságával a közösség minden tagjában.” – állapította meg egykor Keresztury Dezső. Ha ehhez a családot, az iskolát, a templomot, az egész társadalmat, és az egész országot elmarasztaló megjegyzéstől eltelt időben bekövetkezett tudatos és kétségtelenül „sikeres” elnemzetlenedés szocialista éveit is odaszámítjuk, a lerombolt nemzeti tudat építését az alapoknál kell kezdenünk. Az alap pedig a család, az iskola és így tovább. De ehhez a felnőtt nevelést is ugrásra kellene készíteni. Örök kérdés: ki nevei a tanítókat?

Hol van az a lelkiismeretből fakadó belső ösztönösség, amit egykor a kisebbségben szenvedő magyarok között, egy gyermekorvosi várakozóban tapasztaltam: a kisfiával várakozó apa csemetéje fülébe súgva tanította a magyarok hét vezérének akkoriban szigorúan tiltott névsorát. Mi készíthette erre a cselekedetre? Bizonyára családjából vagy egykori tanítójától kapta az indítást. Ehhez képest, a nemzeti öntudat mai kialakításának vérszegény módozatait is sokallják egyesek, hiszen életük a pénzről, a szórakozásról, elhatalmasodott önzésekről és az értelmetlenül átviharzott éveikről szól.

Ha magyarázatot keresünk hímagyarságunk eredőjére, nem kerülhetjük el a családneveinkben is mutatkozó idegeneredetiség tényét, sem azt, hogy génjeink vizsgálatából kiderült, hogy Magyarországon, a lakosság alig néhány százaléka magyar eredetű. Csak fél kell ütni a telefonkönyvet ahhoz, hogy erről meggyőződjünk. Az évszázadok óta nálunk gyakori névváltoztatókkal együtt, kis túlzással, állíthatjuk, hogy Magyarország nem magyar. (Lásd még: A nevről és a Magyarországnak nem magyar! című írásaimat a Magyar dolgok című kötetben, Erdélyi kiskönyvtár, NIS Kiadó, Kolozsvár, 2002) De, mert elfogadott gyakorlat szerint, ki-ki olyan nemzetiségű, amilyennek vallja magát, és a magyarság számos kiemelkedő egyénisége, akikre méltán lehetünk büszkék, bevallottan idegen származású, bántó következtetésekre nem juthatunk. De nem kerülhetjük meg azt a lelkiismereti kérdést, amely szerint az ősök tisztelésén alapuló hazaszeretet örökös kétséget támaszthat az idegenekben: ha megtagadják, ha megváltoztatják nevük, őseiket tagadják meg. A kettős önazonosság létráján kapaszkodva, a magyar becsület azt sugallja, hogy az ezer éve országunkba fogadottak, őseiket tisztelve, vállalják magyarságukat. Egyetlen példa, beszédes bizonyítéka annak, hogy csak ilyenformán hiteles hazaszeretetük. A Stockholmban élő, világhíres Klein professzor, lehetett volna Budapesten Kiss, svéd földön Liten vagy akármilyen nevű, de világpolgárként is kitartott magyar zsidósága mellett. Feleségével együtt végzett, sok évtizedes tudományos kutatómunkája mellett a magyar irodalom jeles ismerője és terjesztője, egész estét betöltő versműsora, nemrég pedig a nagy Karinthy írófiával, a Nagykövetségén folytatott nyilvános beszélgetésével is bizo-

nyitotta törzsgyökeres magyarságát. Bizonyítja, hogy családjából, iskoláiból kelt hazaszeretete életre szólóan kíséri második hazájában is. Mi a magyar az ilyen emberben? Az, mi talán a legfontosabb, és éppen ezért egyetemes emberi tulajdonság: a becsület.

A magyar meghatározásának lényege a becsületből fakadó nemzetszolgálat, „a romlott haza megtartása és védelme”. Ehhez nem kis- vagy nagymagyaroknak kell lennünk, hanem összetartóknak. A „széjjeltartást”, ezeréves tényét sem kerülhetjük meg, gondolkoznunk kell feloldásának módozatain. A magyar politika elfogulatlan elemzése lehetne tárgya egyik kötetbe való tanulmánynak. Ha kiderülne belőle a Széchenyi megállapítása szerinti meghatározó igazság: „semmi szebb vonzódás nem köt anyaföldjükhöz, mint egyedül jövedelmeik pontos elvárása”, mérlegelhetnénk mindnyájunk valóságos hazaszeretétét, erkölcsi értékét.

Keresztury Dezső figyelmeztet, hogy már az ő idejében a kor két út elé állította a magyar polgárt: légy méltó jobbik önmagadhoz, múltadhoz, vagy változtasd meg nyelvedet, környezetedet, öltözkédedet, boldogulj gátlástanul, ahogyan tudsz. Nyilvánvaló, hogy napjaink Magyarországá melyik úton törtet kicsinyes célok felé. A magyarosodás és a magyarkodás évtizedeiben észlelt útkeresés mai nyomai világosan láthatóak, s ma is fellelhetőek, a különféle álarcban mutatkozó érdekhazafiságban. Eltitkolni nem érdemes, bevallani kell a jövő érdekében.

A hazaszeretet a nemzet szellemi közösségében erősödhet. Ha megszüntethető a nép és eszményei között tátongó szakadék, ha sikerül az egész nemzetet a kornak megfelelő műveltségszintre emelni. Elképzelésekben, tervekben ezen a téren sincs hiány, de a tetteket összeszámolva kevesellhetjük ezeket. És örökösen hiába hivatkozunk gazdasági mutatóink elégtelen voltára. Fel kell figyelünk a jobb életkörülményeket felmutató társadalmak műveltséghiányának jeleire is. Ebbe beletartozónak véljük az emberiség mutatóit is. A jövőt idézhetjük Illyés Gyula szavaival: „A magyar az, akinek jellemzésére azt mondhatjuk el, amit a tökéletes emberről gondolunk.” A magyarság önmegtagadással lépett Európába. Mostani elfogadtatásához a rárakodott embertelenségek tudatos elhagyását követeli a jövőn és.

Kényes dolgaink

A Mi a magyar? kérdés mai megválaszolásakor nem hagyhatjuk figyelmen kívül a tudomány legújabb eredményeit, vizsgálódásait, az új elméleteket földünk, életünk és az élőlények folyamatos átalakulásáról, a világmindenségről, az emberi agyról, a lélekről, a mágiáról, a kollektív tudatról, az élet keletkezéséről, a halálról és még annyi mindenről, amivel az elmúlt évtizedekben okosodtunk. Hihetünk abban is, hogy az anyag és a lélek eredője a fény, ebbe még az értelmünkkel fel nem fogható világ, a tudatalattink és Teremtő is belefér, de amikor a magyar lélekről beszélünk, meg kellene magyaráznunk a lélek eddiginél tágabb jelentését. És azt is, hogy elképzelhető a lélek anyagi eredete is.

Ha kutakodásainkat a magyarság mibenlétéről, nem a fogalmak tisztázásával

kezdjük, ha nem a tudomány legújabb eredményeinek ismeretében fogannak iránymutató dolgozataink, akkor a különféle tanulmányok szerzői, nem sokban haladhatják meg Mi a magyar? egykori szerzőit, nem rajzolhatják fel jövőbe mutató valós teendőinket.

Mögöttes beszéd nélkül, magyaros szókimondással, érthető egyszerűséggel írott vizsgálódásokból ért a nép, s talál magának követésre méltót a tiszta beszédből. Az elzárkózás az újtól, ezen a téren is, az európai és a világkultúrához vezető utunk gátja, s végül nemzeti vonásainkat sorvasztó lehet.

Ha napra készen nem ismerjük értékeinket, miként őrizzük meg őket? (Lásd még: Györffy István A néphagyomány és a nemzeti művelődés, A magyar táj- és népismeret könyvtára, Bp., 1939)

Magyarságunk megbecsülésének fogyatkozó jeleit látnunk kell életünk legapróbb dolgaiban is. A kivagyoskodást sugalló, semmire sem ráérő életünkben, a félműveltség hordóiról zagyválók szívesen mellőzik érthető magyar szavainkat idegen kifejezésekkel helyettesítve, fitogtatják ragadós idegenmajmolásukat. Őket nem Széchenyi magyarságot gazdagító szabadelvűsége vezeti: „mutassunk az idegen, a minket gazdagító, s az anyanyelvvel majd-majd összeforrandó szó iránt éppen annyi vendégszeretetet, mint amennyivel régi magyar szokás szerint fogadjuk a jövevényt”, hanem a saját nyelvünk értékeinek felületes ismerete, lebecsülése. (Lásd a szoftver, hardver stb. kifejezések érthetetlen elterjedését) Pedig jó példárért nem kellene messzire mennünk. Finn nyelvtestvéreink ragaszkodása anyanyelvükhöz példás, minden új dolog megnevezésére keresnek megfelelőt, miközben nem restek a kisebbségben élő svédek nyelvét és az angolt is használni feliratokban, a legapróbb dolgokban, még a busz- vagy villamosjegyeken is. Nem tévesztik össze a többnyelvűsége való törekvést a legfentebb rétegnyelvként használható zagyvanyelvűséggel. Az időnként felkapott idegen kifejezések közül, íme egy mostani: Feltűnő gyakorisággal hallok a rádióból, hogy az innovációkért mi mindent tesznek a műszakiak és az Innovációs Hivatal, merthogy az innováció jövéje... stb. Megfoghatatlan, hogy miért jobb, miért kifejezőbb az innováció az újítás szavunknál, amit már csak elvétve hallani a magyar hivatalnokok, közemberek és politikusok szájából. Különösen furcsa, hogy számos közintézményünk megnevezésében előszeretettel használnak idegen kifejezéseket. Kinek jók ezek a fontoskodó nevek. Kár, hogy sikeresnek ítéltető, a városi üzlet- és cégnevek szabályozása nem terjed ki a különféle hivatalok és intézmények nevének felülvizsgálatára, érthetőségének javítására, magyarosítására is. Itt van például egy egészen friss példa, a nemrég alakult Antikorrupciós Koordinációs Testületet. Miért kell az ilyen megnevezésekben túltengnie az idegenszavúságnak? Az embernek az az érzése támad, hogy az ilyen hivatalokban betolakodó idegenek ülnek és hatalmaskodnak. Példák sokaságával bizonyíthatnánk, hogy nyelvünk lebecsülése ma is betegségünk. Ennek szakavatott bizonyítása, a jövevénytiszta szavak mértékletes, indokolt befogadása nyelvészeink irányításával lehetne folytatása annak az egész társadalomra kiterjedő javítószándékú igyekezetnek, amelynek eredményeképpen magyarságunkat megfelelően gazdagíthatnánk, az eddig lezajlott népies-magyarság vagy európai magyarság vitában, hogy a természetes, a népi élethez

kapcsolt beszédünkben megmaradjon, ami magyar: a szemléletesség, az életeség, a képes beszéd.

A magyar írók mutatnak erre jó példát, irodalmunkban, „a szolgálattevés irodalma”, mutatkozik a magyar jellem is, amely Farkas Gyula hetven évvel ezelőtti megállapítása szerint „története során sokat romlott, de nem ismeri a hízelkedést, a csalfaságot, az álnokságot, az emberi becsület áruba bocsátását.” Rózsás, hízelgő kép. Hol vagyunk már ettől?! Mindenképpen felülvizsgálatra érdemes téma ez is. A magyar jelleg felolvadni látszik a délibáb erkölcsünket szétfoszlató társadalmi viharokban. Ady riasztó jövődöleése szerint: A Duna-táj bús villámhárító, / Fél-emberek, fél-nemzetecskék / Számára készült szégyen-kaloda. Talán az európaiság levegője hozhat javító változást ezen a téren is.

Kényes kérdés az is, hogy a határtalanságra való törekvés eredményei kitágították a magyarság fogalmát, amennyiben az anyaországiak egyre többet tudnak, jobban megismerik a „végeket”, a székelyeket, a csángókat például. Tudományos kutatók génvizsgálatából kiderült, hogy a székelyek csak néhány százalékban magyar eredetűek. A gatyás, kieresztett ingű, mejjeskeptáros, tarkacsikos szövött övvel mutatkozó moldovai csángókat nem könnyű befogadni a magyar népviseletűek társaságába. De a kevertnyelvűségük alól kibukkanó ősi magyar szavaink megőrzéséért az eddigieknél is nagyobb figyelmet érdemelnek. Évszázados elnyomásban csodával határosan megmaradt magyarságuk példamutató lehet az elkövetkező nyugatba való beolvadás erőltetett menetében. A Mi a magyar? meghatározásához közelítő néprajzi elemzéskor nem feledkezhetünk meg róluk.

Kodály Zoltán írja a kötetben közölt Magyarság a zenében című tanulmányában, hogy „Az értelmiség kivetkőzött a magyar nyelvből, elidegenedett a magyar zenétől. Ha találkozik vele: idegennek érzi. El lehet, hinni, hogy őszintén. Akár asszimilált, akár „törzsökös”, nem közvetlen folytatása a népnek, nem él benne a nép kultúrája, mint felnőttben a gyermek, más a lelke, nem érti a nép beszédét, zenéjét, baját, örömét.” Ezen törvényszerűen jó irányban változtatott az idő, de még messze vagyunk a „honfoglaló lélek újjászületésétől”. De mai tudásunkra alapozva, ideje lenne többet, tudományosabbat tudni a magyarságba beolvasztottak mibenlétéről, és a lélektani kutatások fényében a magyar „lélek” alakulásáról. Hogyan kell értelmeznünk ma az a kitételt, mely szerint „Nem lehet magyar, aki nem iszik a magyar kultúra csodaforrásából”. És, hogy „lelki magyarságunk többet ér, mint a vér.” Van-e, lehet-e ehhez valamennyire kimutatható szomjúság az évszázadok óta befogadottakban? Mert a szentistváni idegen befogadásból merített új ösztönzés mellett az volt az elfogadott, hogy az idegen hatást károsnak vélték, ha nem tudtuk őket a magunk képére formálni. Tehát magunknak idegen országban beilleszkedést, az idegeneknek pedig nálunk beolvadást ajánlunk? Miért és mit prédikálunk?!

Pedig jól tudjuk, hogy a őseink a különféle törzsek megtelepedésükkor azok önállóságát tiszteletben tartották. Az erdélyi szászok története is ezt példázza. Az ilyen felemáság csorbítja magyarságunkat a mai cigánykérdésben is. A Mi a magyar a cigányságban? vizsgálatával, áldatlan helyzetük emberséges megoldásához is közelebb kerülhetnénk.

Távolodó szórványok

Méltatlan az összmagyarság külföldre szakadt részével történő jelenlegi felületes bánásmód. Úgy tűnik, hogy magyarságuk ápolása immár nem országérdék, egyre hivatalosabbá válik az a nézet, miszerint a más hazába jutottak harmadik generációja, így is, úgy is beolvadásra van ítélve. Innen az a gyakorlat, amely nem számol velük, sorsára hagyja őket. (Lásd még: Nagy Károly Szigeteket, szórványokat is megtartó haza, határtalan hazában, EKE- Stockholm, 2000)

A határon kívüli magyarok megkülönböztetése céljából értelemszerűen vannak Kárpát-medenceiek, az Európai Unió országaiban élők és külföldiek, akik nemcsak nyugaton, hanem a világ legkülönbözőbb országában élnek. Az EU-ban és külföldön élők, nemcsak számukat illetően illeti megkülönböztetés, hanem többnyelvűségüket, jártasságukat, kapcsolataikat tekintve is értékesek. Munkájukkal, világnyelvűségükkel, de pusztán jelenlétükkel is az anyaországot, a magyarság ismerettségét szolgálják. Kapcsolatuk a szülőhazával nem lehet csupán gazdasági érdek, nyelvük és hagyományaink ápolása az anyaország nyilvánvaló érdeke. Az, hogy Mi a magyar? külföldön több figyelmet érdemel, és tetteket, amelyek a magyar műveltség külföldi fenntartását szolgálják. Hinnünk kell abban, hogy akár mekkora, az ezt szolgáló beruházás, kamatostól megtérül a jövőben. A külföldi magyarság minden egyes tagja, az anyaország rendkívüli nagykövete. Mindezt hangsúlyozottan és ismételten kellene a közvélemény elé tárni, ahhoz, hogy ezen a téren is szemléletváltásra bírjuk a különféle rövidlátó hivatalokat.

Tudatában vagyunk annak, hogy a magyarság nyelvi közösségre alapuló lelki és kulturális közösség. Függetlenül attól, hogy hol élnek azok, akik politikai, vallási és állampolgársági különbözőségük ellenére, a történelem során eltérő állami keretekbe kerülve, más nyelvi közösséget vállaltak, joguk és egyben önként vállalt kötelességük az, hogy magasabb szinten ápolhassák vagy tanulhassák a magyar nyelvet.

A magyar politikában több ízben megfogalmazott igény szerint, tizenötmilliónyi magyar érdekében kell cselekednünk. Az innen kiinduló gondolatsornak el kell jutnia ahhoz, hogy az anyaország, a Kárpát-medencei magyarságon túlmenően, a nyugati régió szórványaiban élő magyarságnak az anyanyelvi és hagyományörző gondjait is felvállalja.

A magyar nyelv európai nyelv, az Európai Unió egyik hivatalosa nyelve.

Ebből következik, hogy a világ bármely részében élő magyarok anyanyelvének és kultúrájának megőrzése és gyarapítása, különös tekintettel az anyaországra, a Kárpát-medencében élőkre, és az Európai Unió országaiban megtelepedettekre is, állandó feladatunk.

Az Európai Unió tagjaként, nemcsak a lehetőségeink, hanem a jogaink és kötelességeink is megnövekedtek. A Barcelonában, 1996-ban a Nyelvi Jogok Világkonferenciája által elfogadott Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozata alapján, a magyar nyelvet beszélők többségének nyelvi korszerűsödése olyan államokban folyik, amelyek az európai közösséghez tartoznak, idegen szavainkat a velük folytatott társas kapcsolatokból, eredményes nyelvi együttműködésünk révén nyerjük, és a nyelvhasználatnak az egyének szabad cselekvése eredményeképpen haszno-

sítjuk, de ugyanakkor lehetőséget kell teremtenünk arra, hogy a világ bármely részén élő nyelvtársaink a magyar nyelv magasabb szintű változatait is elsajátíthassák. Ebben az iskolai oktatásnak, a közösségek anyanyelvi nevelésének és a tömegközlésnek rendkívüli a felelősége. Nemcsak a magyarországi és a Kárpát-medencei magyar iskoláknak, hanem az unióbeli régiókban működőknek is feladatuk, hogy elősegíthessék a különböző régiókban élőknek az anyaországi magyar nyelvközösséghez való szorosabb kapcsolódását, önazonosságuk erősítését.

A nyugati és az unióbeli szórványokban folyó anyanyelvi oktatás felületes vizsgálataból is kikövetkeztethető, hogy színvonala elmaradt a hazai iskolákban folyó munka színvonalától, nehezen felel meg a mai követelményeknek, a szülők elvárásainak. A nyugati régiók magyar iskoláinak a munkájába közvetlen beleszólása nem volt, nem is lehetett a magyar szakembereknek, de az unióbeli régiókban folyó oktatás színvonalának emelése érdekében, az EU parlamentjében és a különféle szerveződéseiben, bizottságaiban tevékenykedő magyar képviselők és tisztviselők segítségével, megtalálhatják annak a módjait, hogy az uniós országokban élő magyarok anyanyelvi oktatásának és művelődésének, az eddigieknél hatásosabb segítői legyenek. Elképzelhető, hogy az uniós országok közös egyetértésben oldják majd meg a maguk anyanyelvi oktatásának szakmai és szervezési kérdéseit az unió minden államában, és ezzel az eddiginél magasabb minőségi színvonalra emelik országukban a különféle nyelvek, más uniós országokban pedig, a saját nyelvük oktatását. Nem tűnik elfogadhatatlannak az a felfogás, miszerint a magyar anyanyelv az EU országokban való tanításának szakkérdései a magyar szakminisztérium illetékességi körébe tartozzanak. Ennek a szemléletváltásnak nem lehet gátlója a mások belügyeibe való be nem avatkozás elve, hiszen a felek közös érdekében a szövetségi országban történik, és mindenütt a színvonalas nyelvtanulást, a művelődést szolgálja.

Külön vizsgálódást érdemelne a magyar zsidó értelmiség tetemes hozzájárulása műveltségünk kialakításában. Tanulságos két évezredes megmaradásuk mikéntje, amely számos dologban követésre érdemes. Egy Izraelben megtelepedett újságíró társamtól tudom, hogy időszámításunk első évszázadának végén, amikor Jeruzsálem romjai még füstölögtek, az iskola és imaház alapító Ben Zákáj kezdeményezésére, az életben maradt tudós rabbik olyan vallási törvénykódexet dolgoztak ki, amely a későbbiekben kiegészítve láthatatlan falként emelkedett a világban szétszórt zsidóság védelmére. Ezek a törvények segítették és segítik mai is okos beilleszkedésüket, élenjárásukat az élet legkülönbözőbb területén, a legkülönbözőbb szokású országokban. A törvény eredményességét bizonyítja, hogy zsidóságukat nem kellett feladniuk. Kézenfekvő, hogy magunk is próbálkozzunk a szórványban élő magyarok tízparancsolatával:

1. Beilleszkedni igen, beolvadni nem!
2. Ne szégyelld anyanyelvedet.
3. Nemzeti ünnepeinket megtartsd.
4. Tiszteld gazda országod szokásait, végy át belőle mindent, amit jónak látsz és ismertesd néped hagyományait.
5. Vegyes házasságban is beszélj gyermekeiddel anyanyelveden.

6. Három éves korától tanítsd anyanyelveden írni, olvasni gyermekeid.
7. Keresd honfitársaidat. Szoktasd hozzátartozóidat rendszeres anyaországi látogatásra.
8. Kerüld a zagyvanyelvet. Havonként olvass legalább egy könyvet, hetenként legalább egy oldalt (levelet, naplót, stb.) írd - anyanyelveden.
9. Rendszeresen hallgass anyanyelveden rádióműsort, nézz anyanyelvű tévét.
10. Imádkozz anyanyelveden.

Az ilyen vagy hasonló kitételek elterjesztése, ha nem használ, nem árt alapon, sokat segíthet a magára hagyott külföldi magyarság életében. Az anyaország valamely megfelelő intézményének – mint például a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – de egyházi, iskolai, művelődési intézmények ajánlásával és terjesztésében tudatosíthatná teendőinket magyarságunk megőrzésében.

Ha elmarad a határon túli magyarság támogatása, ha nem érzi kellőképpen a haza éltető figyelmét, marad a „csakazértis” elszántsága és dühe, amely a legutóbbi katarzisos népszavazás után, számos értelmiségi kínos megbotránkoztatással magyarságának megtagadásával válaszolt. Volt, akik visszamondták magyar kezdeményezésű tudományos ülésen való részvételüket, vagy magyar nevüket megváltoztatták. Pedig a józanésznek inkább ama román fejedelem határozottságát kellett volna és kellene mutatnia, aki „ha ti nem akartok engem, én akarlak titeket” üzenetével tett tanúbizonyságot népe mellett.

Intők Reményik Sándor hatvanhat évvel ezelőtt Mi a magyar? című, verssorai:

„Magyarok voltak Magyarország nélkül,
Magyarok vannak Magyarország nélkül,
Magyarok lesznek Magyarország nélkül.
Mert az országnál mélyebb a magyarság,
Mert test az ország és lélek a nép –,

Ez akarjuk?!

A magyar jelleget az idő és a hely szülte és alakítja ma is. Nem vagyunk jobbak vagy rosszabbak másoknál. Csak másak. Összeboronálásunk folyamatában egyre hasonlatosabbak más nemzetekhez. A lényeg az, hogy jó tulajdonságainkat megőrizzük. S mert a nemzeti jelleg alakítható, szegényedését vagy kiteljesülését vigyáznunk szükséges. Idegenek, idegen hatások, politikák rombolhatják. Hóman Bálint görög, szír, arab és nyugati források alapján a honfoglaló magyarokat így jellemzi: „szabadságot szerető, jogait ismerő, idegenekkel szemben óvatos, körültekintő, sőt körmönfont, de alapjában nyíltszívű és egyenes, de sokszor álhatatlan, az élet küzdelmeiben bátor, munkabíró, nélkülözést tűrő, de a jólétet, a pompát kedvelő, hallgatag és szófukar, de mulatozás közben kedélyes”. Embere válogatja. Hasonló erényekkel bármelyik európai nemzet büszkélkedhet. Nagyon mélyre kellene ásnunk, hogy általánosan elismert sajátosságainkból újat előbányásszunk. A skandináviai országokba befogadott magyarok jellegzetes tulajdonságai között elsőként a szorgalmuk említhetjük. De ezt a tulajdonságukat, hasonulva az őslakossághoz néhány keményen ledolgozott esztendő után, leginkább új állampol-

gárságuk megszerezésével, rendre feladják, gondolkodásmódjuk lassul, elkényelmeskednek, művelődésigényük sem gyarapszik, közösségi szellemük elsorvad. Változtatni ezen otthonról kaphatnának ösztönzést. És régi hagyományaink fellelivenítésével és alkalmazásával javíthatnának egyre sanyarúbb közérzetükön.

Itt van például a magyar szervezkedés ősi módszere a tizedesek rendszere, az egymássegítés magyarság által sikeresen gyakorolt módozata. (Lásd még; Tar Károly: Magyar szerveződés, Szabadság, 2004; Tar Károly: Magyar dolgok, Erdélyi Kiskönyvtár 22, NIS Kiadó, Kolozsvár, 2002)

László Gyula, a honfoglaló magyar nép életét bemutató könyvében, (A honfoglaló magyarok élete, Püski, Budapest, 1997) bizonyítja, hogy a magyar nagycsalád neve, a szláv család jövevényszó megjelenéséig, a nép, had, nem, ág kifejezések csoportjába tartozó falu volt, amelyben a 10-es rendszer volt érvényben. Eleink mágikus erőt tulajdonítottak a tízes számnak. A falu tíz tagjának képviselőjében a kiválasztott, akár tüzes próbát is tehetett a kisközösség tisztaságának bizonyítására. Ha a templomtól távolabb eső falu népe valamiért nem mehetett templomba, „mégis egy közülük menjen el mindnyájuk képében”, szól Szent László egyik parancsolata. A 10, 100, 1000, 10.000-es rendszer a keleti népek hadseregszervezésének alapja volt, és nyomai megtalálhatók Szent István és Szent László törvényeiben. Ilyenformán a tízes egységbe tartozó családok egybetelepítésével, „Szent István egyszerre szolgálta az ország katonai érdekeit és az egyházi szervezetet.” Mert hagyományainkban elevenen élt a gondolat, hogy a vezető, a fejedelem, a későbbiekben pedig a király, nem a föld ura, hanem a nép vezetője. Régi közösségsszervezetünkben az ember volt a fontos, és ezt tükrözi tízes rendszerünk is. Első királyunk tízfalunként rendelte el a templomépítést. Később a különféle települések szervezkedésében, a városok életében jelentős szerepet kapott a tízes szervezet, amely régi katonai szigorából engedve a polgári teendők szervezésére alkalmasnak szelődött. Az ősi szervezetben tíz család vagy ennél több is, tizedet alkotva teljesíti katonai kötelezettségét, de együtt végeznek közös munkában útjavítást, kutak tisztítását és más közmunkát. Az élén álló tizedes legfőbb kötelessége volt számon tartani a vezetése alatt álló közösséget. Ha valamelyik családjában baj történt, segített. A tizedes rendszerint a legtekintélyesebb családfő volt, évenként választották azt, akire az egész közösség hallgatott. Jakab Elek, Kolozsvár történetírója szerint: „A városnak negyedekre felosztása tizedesi és kapitányi intézményekre, szép és egészséges alkotása volt a régi századoknak, lelkesítő emlékei egy küzdelmek és dicsőség között eltelt múltnak, mire büszkén gondolhat a mai nemzedék, s azt fejleszteni, a korhoz idomítva fenntartani az ősök emléke iránti tisztelet és a magyar nemzeti érdek követeli.” A székelységben, Kolozsváron, Debrecenben, Kőszegen, Szombathelyen, Győrött, Egerben, Szatmárnémetiben, Nagyváradon, Szegeden, Kecskeméten és másutt működő tízes szervezetek az ezernyolcszázad évek végéig fennmaradtak. Kolozsváron a második világháború éveiben néhány esztendőre felújíthatták nemzetvédelmi céllal. Napjainkban, Egerben próbálkoznak ennek visszaállításával.

A becsület, a tisztesség, a nyíltság az adott szó szentsége és más magyar sajátosságnak akart jók mellé ma is hozzáírhatjuk a közszolgálat hitét. „Ahol hosszú kisebbségi élet volt a tanítómester, ott beszélni lehet már közösségi gondolatról,

szolgáltatást vállaló jó szándékról, magánember és hatóság közötti együttműködési törekvésekről ... felelősségvállalásról. Rengeteg cselekvési vágy él az emberekben. Az egymásért való aggodás és tettekeszség mind olyan kincsek, amelyeket a társadalmi közösség javára kihasználatlanul hagyni vétség a nemzetközösség ellen.” Puskás Lajos hat évtizeddel ezelőtti tanácsa tanulmányozásra, alkalmazásra vár. Az életközösségek tizedesi munkáját egyszerű emberek végezték, az a magyar tömeg, akit mostanában cselekvésképtelenségre kárhoztat a meggondolatlan és elmaradott vezetők kicsinyes felfogásából eredő gyakorlat. Otthon és a szórványban élő magyarok szervezkedésének megújítását jelenthetné a tizedes módszer vizsgálata. Vajon annyira megváltozott volna gondolkodásunk, hogy ne fogadná vissza e mélyen demokratikus szervezési formát. A testvértelen nemzet tudatából végleg kikerült volna a szomszéd (utca, falu, község, járás, megye, ország), a természetes határon belüliek gondja, baja, élete? A nemcsak vérségi kapcsolatokkal épített „nagycsaládok” összetartozásának gyakorlata?

Szekfü Gyula a „dolgoz önmagát” néző politikai magatartást ajánlotta annak idején az érzelmi politika, a gyűlölködés helyett. Az örökös viszály magyar átkát nekünk kellene végre megváltoztatnunk „a szétbomló ország, az egymás ellen agyarkodó nép” jelleme ellenére, amelynek eredetét a nyugatra került keletiségünknek köszönhetjük Koppány óta.

A nemzeti gondolat egységét nem elég áhitoznunk, de megteremtenünk kellene, hogy nemzetfenntartó és országvédő ősi tulajdonságunkat visszaállítsuk és ne legyünk, Zrinyi figyelmeztetése ellenére „a nemzeteknek és magunknak, ellenségünknek” prédájává. Jellemünk alakította történelmünk és történelmünk visszahatott jellemünkre. Meggyőző példának itt van az elmúlt félévszázad, amellyel nem vagyunk képesek, leszámolni. Pedig ugyancsak tanulságos volna egykoron, amikor máig erő hatásait bevalljuk, elismerjük, kijavítjuk. A nevelés, a nemzeti nevelés sem elegendő ehhez, mert úgy vagyunk vele, mint a szülővel, aki „foglalkozik” gyermekével, ahelyett, hogy minden mozdulatára ügyelve példát mutatva neki. Széchenyivel előszámálhatjuk nemzeti vétkünket, de ha nem felülről kezdjük az orvoslást: a vezető réteg betegsége fertőzi, mert mindig is megfertőzte, a magyarságot. A magyarság társadalmi kettészakadása, a katolikusprotenstáns ellentét sem járt emberséges társadalmi hatással, és meghirdetett osztályharcaink célját feledő diktatúra sem vált javunkra, nemzetellenességével, jókora lapáttal, okozta mai siralmas állapotunkat. Hazafiságunk formáinak kialakítását és irányítását jobb híján, jó ideje, a maguk szája íze szerint, a jövevények befolyásolják, diktálják.

Vissza tehát, újra csak vissza kell térnünk a „paraszti józanészhez”, népi kultúránk egyesítéséhez, amely az önismeretre építhető magyar szellemiség alapja.

A Mi a magyar? kérdésre adott mai felelet az eddigieknél szélesebb körüljárást igényel. Japán, évszázad alatt európai műveltségű állammá vált, anélkül, hogy nemzeti hagyományait feladta volna. Vagy éppen azért, mert ápolja. Nekünk is, hányféle területen található sajátosságunkat illene előszámálni a magunk megváltoztatása végett?! Az élőnyelv, a tudományok, az irodalom, a művészetek, a néprajz, népszokások, a népi tudás, gazdálkodás, a honvédelem, az iskola, a zene, a

létezett olyan demokratikus vagy más, államba szervezett ország, ahol minden lakosnak egyenlő politikai jogai vannak.” (Ankerl Géza: Tézisek a különböző anyanyelvű (háztartású) népeiségek hasznos együttéléséről, Magyar kisebbség, 1995/2). Az élet elviseléséhez szükséges alapvető jogainkról van szó. De a kisebbség igényeinek nincs, és nem is lehet határa, mert lényege az, hogy nem kívánunk kisebbségben maradni. Különösen azok nem, akik szülőföldjükön akarataik ellenére kerültek egy másik nemzet uralma alá. A mi helyzetünkben nem igazságos megoldás a Romániához való tartozás, és az erdélyi románság szemszögéből sem lenne igazságos a Magyarországhoz való tartozás. A történelem folyamán számos olyan alkalom adódott, amikor az önálló Erdély látszott a legigazságosabb megoldásnak, de ezt a nagyhatalmak képviselői nem akarták. Talán még most sem késő, valamiféle autonómia megnyugvást hozhatna az Erdélyben élő nemzetiségek számára. Ezzel a gondolattal leszámoltam a változás utáni évben, amikor megalakítottam a magam egyszemélyes Erdély Pártját, amelynek mindig újraválasztott elnöke, titkára és tagja vagyok, és arra bízattam kétmilliónyi honfitársamat, tegye ezt hozzám hasonlóan. Mindazonáltal meggyőződésem, hogy a jövő mást, többet, jobbat, egyszerűbbet kér tőlünk. Tanúi vagyunk Európa egységesítésének, szemünk előtt zajlik világunk formai újjászületése. Szakszerű vizsgálódás kiderítheti, hogy a különféle egyesítésre törekvő erők az emberi társadalmat ”fenyegető” atomizálódásunk közepette zajlik, talán éppen ennek hatására.

„Az erdélyi magyarság szerveződésének kérdései meglepő azonosságot mutatnak a világpolitikában makro méretekben bekövetkezett változásokkal... Azt hiszem, nem szorul bővebb magyarázatra az, hogy mindenféle egyesülés előfeltételeként előbb az elkülönülés, az etnikumok esetében a népek magukra találása folyamatának kell lejátszódnia. Teljes önazonosulás nélkül, az emberi szabadság gyakorlata nélkül a kis népek, a nemzetiségek egyesülésének nincs értelme. Az egyenlőtlenségekből eredően a későbbiek folyamán indukált erők állandó bajforrásai lehetnek mindenféle együttlétnek, együttműködésnek. A már egyesült európai országokban is éppen elég példát találunk arra, hogy talán előbb kellett volna a különféle etnikai, vallási stb. csoportosulásokba tartozók igényeivel számolni.

A világ darabokra való széthullásának félelme alaptalan. a felaprózódással egyidejűleg fellép és működik az összetartó erő. Az örökké sántító hasonlatokkal ezt a tényt csak kódósítanénk. A folyamat lényege abban áll, hogy a nemzeti kiteljesedést, illetőleg a kisebbségi lét szorításának feloldását elvállalják-e a demokratizmus szabályai szerint mindig a maguk hasznára, de sohasem a mások kárára a nemzetek, és a polgárok civilizáci-

ős szintjének növelésével képesek-e véghezvinni mindenik nép vagy anyaországtól elszakított nemzettöredék átmentését a zsarnokságból az új egyesülésbe. Az európai egyesülés tartósságát abban látom, hogy földrészünk kisebb közösségei közvetlenül is kapcsolódhatnak a központhoz. Korszerű világunk az ilyesfajta összekapcsolódási módra már rég lehetőséget talált és teremtett az óriású kapacitású komputerekkel és információs központokkal. A függetlenégre törekvő emberi elme „egyesbe” kapcsolódva éli az emberi észre alapozott életét. Az információáramlásban sürgősségtelen az óvatosságból lassító, nyakatekert demokratizmus. A parancsuralmi rendszerek alatt egyesített birodalmak után a demokrácia ereje tartotta és tartja össze hatalmas országokban a sokféle nemzetiségeket. Ezek kapcsolata a nagy egészhez irányító központhoz csak meghatározott, különféle egységek útján volt lehetséges. Az európai egyesülés magasabb szinten valószínűleg a kis országokat és a nemzetiségeket sokirányú kötődésekkel együtt képes lesz egyenlő jogokkal az irányítás legfelsőbb szintjéhez kötni. Ezért nem elleneznünk kell a felaprózódást, az alapszerveződéseket, hanem elősegítenünk, hogy etnikai és más egységeként, a legkeményebb magig lebontva együvé tartozásunkat, sejtként kapcsolódjunk a központhoz. Az agyközpont és a sejtek kapcsolata mutat ilyen szerveződési formát, amelyben a jelzések áramlása igényeink szerint egyszer majd az emberi szervezetben és a társadalomban is a meglévőnél sokkal használhatóbb és gyorsabb lehet.” (Lásd *Borúlátók bizakodása* című írásom, Korunk, 1994/ 4)

Innen a következtetés, hogy a jövő embere az átjárhatóság határtalan világában mindenütt otthon lehet, ha anyanyelvében otthon van. ”Nem a fenyők...”, stb., idézhetnénk székely költőnk, és sok más egyébből is azt a korparancsot olvassuk ki, hogy elsősorban anyanyelvünkben kell otthon lennünk, tehát elsősorban megtartó kisközösségeket kell éltetnünk, ahol nyelvünket gyakorolhatjuk, szellemiségünket, hagyományainkat, lelkiségünket művelve sajátosságainkat az utánunk következőknek átadhatjuk. Ha a politikusaink elsősorban nem ezt támogatják minden lehető anyagi eszközzel és népnevelő igyekezettel, akkor nem valóságos megmaradásunk tudatos akarói, hanem minduntalan a hatalmi harctereken randalírozó kivagyiskodók, akik a saját szobrukat tehetségtelenül alkotják, és megmaradáson valójában a maguk hite szerinti, jóakaró csoportnak az uralkodását értik. Az erdélyi magyarság jéghegyének, a kultúrát fullasztó, kultúraellenes szennyében, a felszín alatti mélyben sorvadó tömeget kell éltetni, az elit amúgy is megmarad. De az erdélyi magyar értelmiség önfeláldozó szolgálata nélkül nincs megmaradás. Ezért sajnálatos minden, a jéghegy kilátszó csúcsára delegált, emberünk kivándorlása. De akárhova is kerül,

ha folytatja szolgálatát, ha anyanyelvét ápolja, és ápolni szoktatja környezetét, teljesítheti hivatását. A magam mentségére mondom ezt, mert hozzártartozóim halála után, egyetlen lányom után, 1995 végén telepedtem meg Svédországban, hogy unokáim (a harmadik a nyáron érkezik) nevelését, anyanyelvük ápolását segítsem.

Tudom, hogy kedvemre való szolgálattal bennük Erdélyt építem. Mert Erdély már nem az a Kárpátok -ölelte hegyes-völgyes, és sokszor, és sokféleképpen ellenünkre kiforgatott világ, amit ott születésünk és múltunk jogán jobbnak igénylünk. Erdély véglegesen bennünk van, múltjával és jelenével. Ha engednék Makkai borúlátásának, azt is leírhatnám, hogy ennek a világnak jövője sincs. Nem vagyok borúlátó. Annyit tudok, hogy az én életemben, Erdélyben nem lesz, nem lehet minőségi változás. Barátaim megmosolyogtatására évtizedek óta hangoztatom, hogy lemaradásunk csupán százhusz év. Nyilván tévedtem. Ha számba vesszük a valamikori "Kincses Erdély" óta bekövetkezet különféle rombolásokat, akkor az újraépítéshez ennél több idő kell, mert a rombolások gyűrűje belső magunkat, erkölcsünket nemcsak érintette, hanem alapjaiban megváltoztatta. Egy vezércikkem címében ezt írtam: Magyarország: becsület. Emberöltök kellenek ennek újjáépítésére. Nincs honvágyam. Otthon vagyok, édes anyanyelvemben. Fiú unokám negyedik évének telén, az errefelé ritka hóesésben, a lámpafényben sziporkázó hópelyhekre, az abroszról összetakarítandó morzsákra gondolva, a *csillagmorzsák* metaforával lepett meg. S ha nem lesz belőle költő, valamiképpen már is az, erdélyi svéd-magyar lesz a kies Skandináviában, mert már most leszoktatom a mögöttes beszéd nyögdelőzéseiről, hogy bátran igenelve határozott nemet is mondhasson megfelelő alkalmakkor.

2.

Svédország dicséretét zengtem másfél évtizeddel ezelőtt, miután kétszer idelátogathattam. Azt dicsértem, amit megtanulhatunk a svédektől: tisztaságot, rendet, csöndes nyugalmat, az egész társadalomra kiterjedő emberséget. Most, hogy huzamosabb időt tölthettem közöttük, látom gyengéiket is. Nem mind arany, mi fénylik. Jelenük kielégítő, jövőjük ugyanúgy féltetni való, mint a másoké. Ha Erdély bekapcsolódik valamikor a korszerű Európába, akkor nyerhet a svédek tapasztalataiból is. Száz évvel ezelőtt mélyebbről jöttek, mint mi, és a gyors civilizációs fejlődésben kissé elvesztették önmagukat. Annyira beleestek az amerikai élet csodálatába, hogy feladva sajátosságaikat igyekeznek mindenben a jóléti államoknak talán a legiskolázatlanabb világához hasonlóan élni. Közben észre sem

veszik, hogy Európától távolodva egyre kevesebbet fordítanak a humaniorákra, önértékeik művelésére. Nyugodtan elmondhatjuk, hogy a svédek kétnyelvűek, anyanyelvükön kívül angolul is tudnak, hiszen második elemítől tanulják ezt a világnyelvet. A digitális kultúra, és főleg az Internet gyors elterjedésének (az internetes postafiókok száma több millió, tehát a lakosok több mint fele használja) köszönhetően információözönben fürdenek, de az amerikai tévéadások mintájára, ahol a tizenhárom évesek szellemi szintje a meghatározó, a svédek sem igen törik magukat, hogy langyos szórakozások színvonalánál fennebb emelkedjenek. Nem tudom igazolni, hogy a fiatalokat különösen érdeklő könnyűzene világban például alig találni svéd nyelvű slágert. A tévé egyik szórakoztató jellegű, amolyan találd ki melyik ez és az a dal? vetélkedőn, a közönség együtt fújja a fülbemászó dalok angol szövegét, látszik rajtuk, hogy ezeket, már az óvodában megtanulták. Önfeladásuk a sértő. Ha valamelyik amerikai tévé csatornán befut egy sorozat, egyféle Szabó-család például, annak mintájára sietve és kétségbeejtően gyengébben megszületik annak a svéd megfelelője is. Történik ez, miközben mi felnézünk a nagynevű svéd filmrendezők világhíres munkáira, amelyet az átlag svéd nem is ismer. Ha pedig igen, az minden valószínűség szerint amerikai közvetítéssel került a figyelmébe. Innen is mennek a jobbak. Még az iparban és a kereskedelemben is elvonzza őket az önmegvalósításnak képzelt meggazdagodás vágya, akinek valami eredeti ötlete van, azt gyorsan kiviszi Amerikába, ahol ha befut, pénzt csinál belőle. Svédország az a királyság, ahol a leginkább megvalósították a kommunista eszmékből a mindenkinek szüksége szerinti elvet. A szocialista párt régóta kormányoz, a baloldaliak nem használják a lejáratott kommunista jelzőt, de harmadik pártként tevékenyek, vörös-zászlós ünnepeik, gyűléseik a politikai közélet természetes része, szemben a különféle fasisztoid megnyilvánulásokkal, amelyeket a jóérzésű többség elítél. A politika itt nem vetközteti ki önmagából a polgárt, itt nincs habzó szájú ember, aki politikai, eszmei, vallásos hovatartozása különbözőségéért a másik polgárt sértegetve minősítené. Csak a magyarok között van makacs felosztásként 56-os menekültek, azelőtt és azután érkezettek, a Kádár rezsimnek dolgozók vagy az attól elhatárolódók, a magyarságát utálattal levetkezők, és az utolsónak érkezett erdélyi bevándorlók csoportja.

Az egyenlősdi elvéből a svédek most próbálkoznak kievickélni, de közben az élet minden területére áterjedt egyféle letargia, egyszerűbben fogalmazva: lustaság, aminek betudhatóan az örökös társadalmi megújulást mozgató erők szívverése betegesen halkul. A kényelmesség - és persze csak az erdélyi szemével tekinthető társadalmi jólét - állóvízében nem

kedvelik az akaratot, a változtatást, itt az az illedelmes, aki hagyja a dolgokat a megszokott módon csordogálni valamilyen végkifejlet felé. Mondanom sem kell, hogy nem ez az én világom. De mint idős embernek, nekem is megszontosodott szokásaim vannak. Egyik ilyen, a megtanult közszolgálat. Írásban jelentkeztem minden fórumon, szoltam fünek-fának arról, hogy mi mindenhez értek, pontokba foglaltam javaslataimat a svéd-magyarok szervezkedésének javításáról. 1992- ben levélben szerteküldtem egy svédországi magyar lap tervét (Erdélyért kiáltom, NIS Kiadó, Kolozsvár, 1993, 22-27 old.) amelyből szerintem egy a magyar állam által támogatott, a nyugaton élő magyarság havi vagy heti lapjának kellett volna kinőnie megmaradásunkat elősegítendő. Amíg otthon voltam, tehát 1995 végéig kaptam néhány "nem lehet" választ, Svédországba érkezve, észre sem vetek. Stockholmban beszéltem minden értelmes emberrel, meghallgattak. És rögtön elfelejtették javaslataimat. Levegőnek néztek. Tartottam előadást az Erdélyi Kiskönyvtárról, a Szépmíves Céhről, amelynek intézői tisztjéről, idejövetelem előtt sajtóban közölt lemondó- és elszámoló levélben leköszöntem, de ahogyan Magyarországon, itt is arra buzdítottam, hogy segítsenek éltetni ezt a gazdaságilag is haszonnal kecsegtető hagyományunkat. "Mögöttes beszéddel" adták tudtomra, hogy itt nem lehet, nem így lehet, úgy sem lehet... Így ment ez egy darabig. Mások is ezt tapasztalták jelentkezéseik alkalmával. Beteges félelem honol itt minden jobbitó igyekezettől, a vezetők minden porcikájukkal körömszakadtáig ragaszkodnak megszerzett előljáróságukat hirdető címeikhez, klikkekbe záródva lombik-magyarságukat éltetik az anyaországra figyelve holmi térdszalagrend elnyerésének ígézetében. Meg kellett szoknom, hogy itt is lassan "örölnek malmaink". Elmentem a lundi magyarság szervezetének gyűlésére is, meghallgattak. Nem értettek, de beválasztottak a vezetőségbe. Később tapasztaltam, hogy tisztelet a kivételnek, itt mindenfelé a kirekesztést gyakorolják a magyar közösségek. A választáskor a tagság egytizede sem volt jelen. Arról beszéltem, hogy szorgalmunkat ne hagyjuk berozsdásodni. A kényelem, és a mindennapi betevő megléte, nem jó tanácsadó. Ha nem fordulunk a tudás, a tudatos hagyomány- és nyelvapolás felé Apáczaink intése nyomán "dicsőség nélkül, barmok gyanánt fogunk az életből kimúlni". Százszor hallottam: nem lehet! Nincs kívül. Elsősorban azok a vezetők állítják ezt, akik újraválasztásuk érdekében igyekeznek saját baráti körükre redukálni a magyar közösségeket. Így és ennyire értik megmaradásunkat. Csoda, hogy ebben a 136 nemzetiséget számláló városban nem ismerjük a magyarok pontos számát. Nekifogtam és kiírtam a telefonkönyvből a magyar nevéket és kutatom a nem magyaros nevű magyarokat, a vegyes házasságban élőket is. Közel nyolcszáz magyarral számoltam, és kérdőíveken faggattam őket, mit szeretnének. Nehezen megy,

mert nem az a legnagyobb gondjuk, hogy magyarságukat ápolják. Igazat szólva nem is értik mire való lenne ez nekik, amikor a beilleszkedés, a svédesedés minden eddig nem is álmodott igényüket kielégíti. Emberi tulajdonság, hogy oda fordítjuk erőnket, ahonnan rögtöni hasznot remélünk. Az ide több sorozatban kikerkező magyarokat elsősorban a pénz érdekelte és érdekli most is. Nincs ebben semmi kivetni való. Megtanulták a nyelvet, iskolákat végeztek, mesterséget váltottak, ha kellett, berendezték néhányszor az otthoni és az itteni módosabbak mintájára a lakásukat, kocsit vásároltak, családonként többet is, és volt, aki házat szerzett. Van, aki ma is erre esküszik, ennek részleteiért dolgozik. Ők azok, akik hajtják magukat. Egy másik kategória, elengedi magát, iskolából iskolába költözik, ha dolgozott valamikor, akkor munkanélküli segélyéből él, de olyant is, nem egyet ismerek, aki évtizedes ittléte alatt nem dolgozott még. A svéd állam minden állampolgárát eltartja. Az, aki nálunk szerényen élt, itt segélyből jobban él, ha szerény képességű és kis képesítésű, és ha dolgozna, akkor se élne sokkal jobban. Ez az egalizáló társadalmi gyakorlat hátulütője. Azt hinné az ember, hogy éppen ezekkel a magyarokkal, akiknek rengeteg a szabadidejük "madarat lehetne fogatni". Nem így van. Ők a lelombozódottak, a legsértődékenyebbek, a legintrikásabbak. Ismeri a világ a magyart: nem hiszem, hogy van a földön még egy náció, akik egymást olyan mohón, gátlástalanul és primitíven eszi. Ez az átok szétvert már különféle szervezeteket és egyházi közösségeket is. Odajutottunk, hogy ma már ingyen kávé és sütemény mellé sem gyűl össze két tucat magyar embernél több. Még az istentiszteletekre sem. Több olyan magyar értelmiségit ismerek, aki azzal dicsekszik, hogy évtizedek óta megtartotta különállását a magyar közösségektől. Nem szólhatom meg őket, ki tudja miféle sértések, piszkálódások érték őket mielőtt ezt a döntésüket meghozták. Magam is így tehettem volna, ha a köz érdekében, nem nyeltem volna eleget már balkánosított hazámban..

Mindezek ellenére is lehet! Lehet, mert kell. Mondom az építész fiával, Reményik Sándorral, aki Makkai Sándort méltatva, és nem lehurrogva, kitámadva, fejét követelve, hibáit előszámlálva mondta ezt, hanem a püspök eszét, maradandó munkásságát elismerve, az emberi megértés felől közelítve, a kisebbségi lét gyötredelmét, a legnagyobbjaink számára is fogas kérdést jelentő gondokat nem megkerülve, a súly és a kő alatt is nőni képes pálma sorsát választva a *kell*-re, a szűkségre esküszik. A mi gondunk, most, és ezután is a *hogya?* a *hogyan kell?* és a *hogyan lehet?* kérdésekre választ keressünk.

Otthon, és itt Svédországban is hiába húzódozunk, az alapoknál kell kezdenünk. Az az előljáróság, amely nem ismeri az "alagsor" tömegeinek

érdekeit, szokásait, óhajait, és nem hajlandó aprómunkában értelmessé tenni a maga és a mások életét, nem vezető, hanem uralkodó. Parancsoló, erőszakos, kivagyiskodó. A sokaság az ilyent nem követi, legyen az felcicomázva bármilyen tehetséggel, ranggal, mindenholnan beszerzett elismeréssel. Visszafogom magam, hogy példát ne mondjak: tele vagyunk ilyen akarnokokkal. A nyugati magyarságot nem úgy fenyegeti a beolvasdás veszélye, mint a szülőföldjén otthon maradottakat. Erdélyben a román sovinizmus fenyegetéseivel szemben, ha nem máskor, legalább választások idején összefognak a magyarok. Svédországban nincs olyan veszély, ami előtt ökolbeszorított kézzel kellene állnunk, merthogy különben kirabolnak, félrenyomnak, eltaposnak. Ezért aztán itt nincs ellenállás, nincs összefogás. Szótlanul vagy mosolygó sunyítással, jó svédiségüket hanghordozásukkal, ruházkodásukkal, hajszínükkel és nevük megváltoztatással igyekeznek magyarjaink előbbre és fennebb lépni a társadalmi elismertetés anyagi és egyéb svéd grádicsain. S ha ez sikerül nekik valamennyire, a sunyítani képtelenek elől átmennek az utca másik oldalára, vagy más módon, igyekeznek elfelejteni nemzetiségüket. Olyan is van, aki gyerekeinek tudatosan nem tanítja anyanyelvét, és tudományosnak hirdetett írásában igyekszik bizonyítani asszimilálódásunk szükségességét. Érdekes, hogy míg mindenféle keleti nemzetiségeknek lapjuk és rendszeres rádióadásuk van Svédországban, a magyarokról, bizonyára megkönnyebbült sóhajtással, levette az állam a kezét, szószólói által kimondva, hogy velünk nincs semmi baj, gyorsan elsajátítjuk a svéd nyelvet, és zokszó nélkül, önkéntesen beolvadunk. És akkor mi egymásra nézünk, csodálkozunk, és úgy teszünk mind azok, akik sohasem hallották, hogy honnan bűdösödik a hal! Ezt itt már nyilvánvaló, otthon is rájönnek erre, azok, akiknek nem takarják el szemüket a szomorú tények elől, mert beolvasztásunk egyre dagadó számjegyei végül is, az erdélyi magyar nép elszegényedésének és magára maradottságának eredőiből növekednek, és bizonyára megcáfolhatatlanul is, a keserű „önkéntesség” elszaporodásával.

3.

Lassan kinyílnak előttem is az északi világ forgásában eddig meghúzó-dó emberek, telítődnek a körülöttünk kirajzolódott energiamezők, véletlen kapcsolatok áramoltatják közös akaratunk, emberségek fonódnak, hiszen közösségi lények vagyunk, ha letagadjuk is ezt. Egyik közösségnek tanári képességem jelent valamit, a másik a magyar szövegek örének hívott, segítettem bölcsészhallgató diplomavizsga dolgozatát tisztábbra csiszolni, elbeszéléskötetet szerkesztettem baráti kérésre, és írtam reklámot utazási

irodát alapító kolozsvári fenegyereknek, ötletem alapján működött néhai könyvtáros feleségem nevével házi kölcsönkönyvtáram, az egyik Magyarországra hetenként robogó buszban könyvtár, az olvasók, ha kedvük van zsebkönyveimet olvashatják. A Svédországi Magyarok Országos Szövetsége által alapított *Anyanyelvünk Közösségben* megbíztak a távoktatás tervének felvázolásával. Gyakorlatba ültetése, a mostani helyzethez való igazítása még várat magára. Folytathatnám a felsorolást, de ennyi talán elegendő ahhoz, hogy bizonyítsam ráérzésemet arra, amit *Borbándi Gyula: Megmaradni a magyar nyelvben és kultúrában* című írásában tisztánlátóan így fogalmaz: „A nyugaton élő magyarok hajdani politikai töltetű szerepe és munkája lényegében kulturálissá vált, ami a magyar nyelv és a hagyományok ápolásában, művelődési értékek megőrzésében és védelmében, a magyar tudáskincs és ismeretanyag gyarapításában a felnövő ifjúság magyar szellemű nevelésében nyilvánul meg.

A magyarságmegtartásban fontos munkának a legfontosabb területe az iskola. Svédországban lehetőség van arra, hogy az általános iskolákban anyanyelvi oktatásban is részesüljenek az erre jelentkező tanulók. Tapasztalataim szerint a heti egy órában elsajátítható anyanyelvi tudás egyaránt függ a tanító és a szülők képességeitől, igyekezetétől. A tanítók megválasztásában, a tananyag meghatározásában az esetlegesség az általános. Számosan tanítanak képesítés nélkül, és többen vannak, akik magyar tanári képesítéssel nem taníthatnak, mert nincs számukra katedra. A svéd hivatalságok gyakorlata nem segíti a magyarul oktatók szakmai tudásának felmérését, ellenőrzését, megmérettetésüket, hogy mindig a legképzettebbek kerüljenek katedrára. Az anyanyelvi oktatás minőségével nem gondol a svéd iskola, ezt az oktató lelkiismeretére bízza. Mint máshol, itt is a személyes kapcsolatokon múlik minden. Ez a sokszor kenyérharccá silányuló vetélkedés gyakran egymás ellen tüzeli a többnyire nőkből álló magyarul oktatókat. Az oktatás minőségének javítására alakított *Anyanyelvünk Alapítvány Közösséggé* való átalakulásával majd megszűnésével az oktatók tapasztalatainak egymásközötti kicserélésének évenkénti egyszeri-kétszeri alkalmai is elsorvadtak. Az alapítvány egyik kurátoraként, a szemléletváltás kezdetétől, két dolgot javasoltam:

a.) Mérjük fel a gyermekek és a szülők körében a svéd-magyar keveréknyelv, a zagyvanyelv hatásait, és javítsunk a meglévő áldatlan helyzeten.

b.) Létesítsünk magyar tanfelügyelői tisztséget, amelynek betöltője folyamatos körútja során a jó tapasztalatok terjesztője, ellenőrzéseivel

pedig az igényesebb oktatásra való törekvés kialakítója lehet.

A svéd oktatásban az anyanyelvi ismereteket sem osztályozzák, nem minősítik, ilyenformán a tanító munkáját sem kéri számon. Ez pedig nyilvánvalóan igénytelenséghez vezet, a tanulók és a szülők elégedetlenségéhez, és ahhoz, hogy egyre több gyerek unja a magyar órákat, értelmetlennek tartja folytatását. Ezek után érthető, hogy egyik javaslatom sem talált igénlésre.

Az anyanyelvi oktatás talán legjárhatóbb útja a jövőben a hétvégi magyar iskolák lehetnek. Ennek szép példáját láthatjuk a stockholmi Stuber György vezette iskolában. Itt a tananyag elsajátítása mellett irodalmi műsorokkal, népzenei és népi táncokkal látványossá tett műsorokkal való szereplésre is tanítják a fiatalokat. Ezzel nemcsak anyanyelvük ápolását segítik elő, hanem kiegészítik azt mindenféle tapasztalható nevelési hiány, amely az nemcsak az iskolások körében, hanem a felnőttek között is, egyféle szorongásban, nehézkes kapcsolatteremtésben, esetlenségben is lépten-nyomon megmutatkozik. Ilyen iskola könnyen megvalósítható volna Lundban is, mert ez az egyetemi központ számos magyar értelmiségivel rendelkezik, akik térítésmentesen taníthatnák a legkülönbözőbb szaktárgyakat. Így olyan minden igényt kielégítő tanári kart alakíthatnánk ki, amelynek többrétűsége kedvelté tenné a magyar nyelven való tanulást a tanulókkal, de ugyanakkor erősítené az itteni magyar értelmiségiek szolgálatkészségét is. A lundi és más nagyobb svéd városok magyar iskolájának kialakításához is még idő kell, amíg beérik, de szüksége egyre inkább sürgető feladat.

A svéd állam jelezte, hogy leveszi kezét a magyar anyanyelvi oktatásról, jelenleg még mindenütt egy-egy magyar tanár, tanítónő vagy ügyesen helyezkedő valaki megfelelő fizetésért foglalkozik a magyarul is tanulni óhajtó iskolásokkal. Nyelvünk, ha nem ápoljuk, kopik, más nyelvekkel keveredik. Egykori itteni neves nyelvtanárunk megállapítása, hogy egyre többen vannak, akik még nem beszélnek helyesen svédül, de már nem tudnak helyesen magyarul Kik tanulnak magyarul? Elsősorban azok, akiket otthonról ösztökélnek arra, hogy ápolják anyanyelvüket, és azok, akiknek egyetemi továbbképzésükhöz jól fog a magyar órák nyomán szerzett pontszám. Az anyanyelvi oktatás nemsokára magánügy lesz Svédországban, és ez szemléletváltásra kel, hogy ösztönözze a szülőket, fiatalokat, mindenkit. Éppen a váltásra felkészülve alakította a Svédországi Magyarok országos szövetsége az *Anyanyelvünk Alapítványt*, amelynek szép tervei voltak. Tanár-utánpótlás, nyelvörködés különféle lapocskáinkban, nyelvi táborozás, hétvégi iskola, nyelvjavító, hagyományápló könyvsorozat, szoros kapcsolattartás a Duna televízióval, az Anyanyelvi Konferenci-

ával stb. Csakhogy az *Anyanyelvünk Alapítvány*, mert elfogyott a pénz, *Anyanyelvünk Közösség* néven átalakult valamiféle tömörülésé, amely időnként félszázánál több magyar tanár, néhánynapos együttlétét segítette elő, aztán a szervezatlenség eredményeképpen pedig olyan, a magyar nyelvet tanítók egyesületévé alakult, amely hangzatos nevén kívül nem sokat nyújt az anyanyelvápolásban és a magyar nyelvet oktatók továbbképzésében. A legutóbbi találkozójukon mindössze hárman jelentek meg. Az *Anyanyelvünk* könyv vagy füzet sorozat kiadását magam kezdeményeztem. Első kötetének anyagát, az általam alapított és szerkesztett, de támogatás híján, csak a 22. kötet kiadásáig jutott Erdélyi Kiskönyvtár tárlékából merítettem, és az akkor még tevékeny Lázár Oszkár lundi professzor kiegészítéseivel, *Vallomások anyanyelvünkről* címmel, Kolozsváron nyomtattuk. Az *Anyanyelvünk* második elnökének érdektelensége miatt a könyvek egy esztendeig Budapesten hányódtak, de hiába hozattam aztán a magam költségén és az Ilona's Buszvállalat önzetlen segítségével Svédországba a megmaradt hatszáz könyvet, a mai napig nem jutottak el a magyar egyesületekbe. Következő kiadványunk megjelentetését a *Svédországi magyarító szószedet*-et, a sorozat rendkívül olcsó első könyvének előre megtervezett, hasznot hozó eladásától tették függővé, vagyis ilyenformán tették lehetetlenné. A felelőségre vonásnak még a lehetősége sem merült fel, mert egyrészt szokatlan volt az, hogy a közpénz felhasználásakor, annak visszaforgatását is megterveztem, másrészt pedig a pénztelen *Anyanyelvünk Közösség* is csendben megszűnt, helyette, mint említettem, egy eleve tevékenységénységre ítélt egyesület alakult. De néhány lelkes segítővel mégis sikerült összehoznom a *Svédországi magyarító szószedet*et, amit a debreceni Dr. Molnos Angéla erkölcsi és részben anyagi támogatásával megjelentettem a visszamagyarításért küzdő lelkes professzoraszony *Magyarító könyvecskéje* ötödik kiadásának mellékleteként Debrecenben. Ebben anyagilag is támogatott a kristianstadi, a lundi magyar egyesület és a svédországi ifjúsági szervezet egyik a nyelvápolást tudatosan vállaló tagja is. A Magyar Ligetben részletekben megjelentettem a *Svédországi magyarító szószedet*et, amely a Kormos László által szerkesztett internetes újságban, a világhálón használatos szavak magyar megfelelőiből készült gyűjteménnyel együtt ma is olvasható. (www.hunsor.nu)

*

**Javaslat az Anyanyelvünk Közösség közgyűlésének
A SMOSZ Anyanyelvünk Nyelvapoló Közössége közgyűlésének
Tisztelt Anyanyelvünk Közösség! Tisztelt nyelvapolók!**

Sajnálom, hogy ezen a közgyűlésen nem lehetek jelen, de mint eddig is, a magyar nyelv és irodalom tanáráként, íróként, a Magyar Liget, a dél-svédországi magyarok családi lapja, és az Ághegy című skandináviai magyar irodalmi és művészeti lapfolyam szerkesztőjeként részt vettem és rész kívánok venni az Anyanyelvünk Nyelvapolók jeles Közösségének munkájában.

Kérem, hogy ez alkalommal a közgyűlés vitassa meg, fogadja el és iktassa munkatervébe következő javaslataimat:

1.A magyar egyesületek segítségével terjesszük ki a hétvégi iskoláztatást azokban a helységekből, ahol erre lehetőség nyílik. Milyen lehetőségekre gondolok? Ott, ahol a magyarul tanulók száma eléri a harmincat, és a különféle képzettségű, tanítást vállaló magyar értelmiségiek száma legkevesebb öt, a helyi magyar tanító vagy tanár vezetésével kezdeményezzük a hétvégi iskoláztatás fokozatos bevezetését, a kezdeti szakaszban a meglévő, az órarendben szereplő tanítás kiegészítéseként. Az anyanyelvi oktatásban rendkívül fontos, hogy a befogadó ország nyelvén tanuló magyar oktatásában ne egy, hanem lehetőleg minél több, különféle tantárgyat tanító magyar származású személy vegyen részt, mert ilyenformán a tanulók több tanártól nagyobb szókinszre tehetnek szert, változatosabb kiejtést sajátíthatnak el. A hétvégi iskola tanulóit és az ott oktató önkéntes tanárokat az államilag fizetett oktató szervezi. Ha tőlük függetlenül indul a hétvégi iskola, akkor nem számíthatunk támogatásukra, hiszen állásukat felhívjuk a sokszor náluk képzetebbektől. de , ha sikerül őket megnyernünk az ügynek, a hétvégi iskola igazgatóiként fizetett munkájuk eredményességét segítjük, amely mindannyiunk érdeke kell, hogy legyen. Ide tartozik az a tény, hogy a jelenlegi svédországi magyartanítást senki sem ellenőrzi, e nélkül pedig színvonalának javítása elképzelhetetlen. A hétvégi iskoláztatás beindulásával viszont lehetőséget teremthetünk arra, hogy a felkért tanítók és tanárok egymás tapasztalatait kicserélhessék, egymás módszereit megismerve nagyot lépjenek a minőségi oktatás terén.

Ilyen hétvégi iskolát kezdeményezhetnénk Malmöben, Lundban, Helsingborgban és Göteborgban is.

Lundban 41 különböző korú magyar gyermek és fiatal vesz részt a magyar anyanyelvű oktatásban. A hétvégi iskolában óraadó munkára alkalmas

értelmiségiek száma több, mint harminc, különféle képzettségű értelmiségi. Van közöttük több tanár, tudományos kutató, matematikus, informatikus, fizikus, orvos, fordító, néhány képesített magyar tanár és tanító is. Amikor a stockholmi Magyar Nagykövetség által is támogatott Peregrinus klub lundi fiókjának szervezéséhez kezdtem, csupán az egyetemen 24 magyar címére leltem. A SMOSZ felszólítására bizonyára kedvvel végeznének havonként néhány órás magyartanítást.

Feltételezésem szerint a svédországi magyarok nyelvápolásának kiteljesítése csak szervezésen múlik. A Stockholmban bevált hétvégi iskoláztatás tapasztalatait hasznosítva, ez a forma fokozatosan kiterjeszthető a felnőttoktatásra is, hiszen egy-egy hétvégi előadás témája a legkülönbözőbb korú hallgatóságot is vonzza.

2. Magától érthető az, hogy tanulnunk kell a svéd oktatás és nevelés gyakorlatából is. Lundban például tervezik az ún. osztály-nagyapa nevelői megbízatás bevezetését. Az, hogy minden osztálynak lesz egy nem tanár, nem tanító, egy nem pedagógus, hanem valamilyen mesterségben jártas élet gazdag, szeretetreméltó nagytatája, azt a célt célozza, hogy a tanulók közvetlenebbül életközelségbe kerülhessenek. Mint tudjuk, a svéd család hivatalos körvonalán kívülinek tudja a nagyszülőket. A régi nagy családos együttélés hiánya bizonyára sokak számára nyilvánvaló. Valószínűleg ebből a megfontolásból létesítenek ilyen, a nagyapai nevelés sokféle területét lefedő nevelői posztokat a lundi iskolákban.

Javasolom, hogy helységenként legyen magyar nagytatája a magyar tanulóknak is. Ehhez persze az kellene, hogy a magyarul is tanuló diákok olykor együtt legyenek. A mostani magyar oktatás Lundban például a tanító vége nincs utazásával valósul meg, amikor iskolától iskoláig rohan egy-egy magyarul tanulóhoz. A hétvégi iskolák fokozatos bevezetése a nagyapa-nevelő munkáját is lehetővé tenné, és így a magyar iskola nemcsak tanítana, hanem nevelne is. Nevelőknek, azt hiszem, nem szükséges hangsúlyoznom, hogy e kettő elválaszthatatlan egymástól

3. Sikerként kell elkönyvelnünk, hogy az anyanyelvünk Nyelvápolók Közösségének első kiadványa a Vallomások az anyanyelvről című könyv több száz végre birtokunkban van. A könyvkiadás ügyének annak idején sikerült megnyernem elnökünket, Lázár Oszkárt, aki kiegészítéseivel tette gazdagabbá ezt a hasznos és időtálló kézikönyvet, amelyet magam szerkesztettem és gondoztam. Ez a könyv ötezer koronánkba került, de példányszámainak forgalmazásával könnyűszerrel ugyanennyi hasznot hajt, amelyet terveink szerint következő kiadványunk kiadására fordíthatunk. Kérem, a közösség tagjait segítsenek abban, hogy ez a hasznos könyv eljusson az olvasókhoz.

A következő könyvünk az a Svédországi magyarító szószeret kellene, hogy legyen, amelynek gyűjtéséhez és szerkesztéséhez a Magyar Liget olvasóit is felkértem. Ez a szószeret többek között a www.hunsor.nu honlapjáról is letölthető, bővíthető és javítható. Kapcsolatba léptem a Debrecenben élő Molnos Angéla egyetemi tanárral, a Magyarító könyvecské, akinek könyvéből maga a magyar miniszterelnök sem szégyellt tanulni, és elértem, hogy a magyarító könyvecské ötödik (!) kiadásának függelékéként a mi szószeretünk is megjelenhet. Ez azt jelenti, hogy első könyvünk bevételeiből, olcsón kaphatnánk néhány százat a jeles nyelvész három száz oldalas kötetéből.

Kérem, hogy vegyék fontolóra ez utóbbi, az előbbieknél nem kevésbé hasznos javaslatomat is, amely egyben az eddigiekhez hasonlóan, önzetlen munkafelajánlásom is e kötet szerkesztésére és gondozására.

Melyhez hasonló jókat kívánok kedves mindnyájuknak, jó munkát, eredményes tanácskozást kívánva szeretettel és nagyrabecsüléssel:

Lund, 2002. május 7.)

De van itt másféle iskoláztatás is. Lakik itt egy Fodor Béla nevű tánc házas székelyember, aki Arad környéki román feleségével minden magyar parádázáskor fellép, tánc házas iskolát indított évekkal ezelőtt, melynek eredményeképpen már több svéd instruktor is van, aki román és magyar néptáncot tanít. Fodor Béla, ha jól tudom zenei középiskolát végzett, itt folytatta tanulmányait. Az elnöksége alatt működő Akadémiának, ITEK (nevét így fordíthatjuk magyarra: Az Egyetemes (totális) és Alkalmazott Népi Kultúra Intézete) jó oldala, hogy megfér benne minden nemzetiség. Az Intézet tánc házas együtt léteit svédül tartja, tanultam velük például a román sárbat táncolni. Otthon valahogyan nem volt erre kedvem, Részt vettem a román tagozat összejövetelein, alakítottam magyar nyelv ápoló tanfolyamot és gyakorlati svéd tanfolyamot is, amelynek az volt a lényege, hogy az idősebb magyarok nyelvtant nem szívlelő tagjaival, nem osztálytermekben bifláztuk a sztereotip svéd mondatokat, hanem csoportosan kimentünk ki a piacra, a postára, a bankba, a gyógyszer tárra, az orvoshoz stb., ahol svéd tudásunkat a szükséges párbeszédekben próbáltuk fiatal egyetemi hallgató szíves felügyelet mellett. Egy darabig működtek ezek a körök, újabban ismét lehetőség van újraalakításukra. Meghirdettem mindenféle más előadás sorozatot, mint például a *Bevezetés az újság írásba*, *A könyvszerkesztés alapeleme*, *Hogyan írunk naplót, novellát, regényt*, *Keresztül-kasul a magyar történelmen*, *Mit kell tudnunk az erdélyi magyar irodalomról*, *Az Erdélyi Szépmíves Céh története*, *Az erdélyi mézeskalács*

történetet stb. Nem akadt jelentkező. Talán majd, ha az egyetemi oktatásban itt szokásos pontokkal jutalmaznák a sikeresen vizsgázókat.

A lundi egyetemen finn - ugor szakán magyar nyelvet is lehet tanulni. Féléves kurzus utáni a sikeres vizsga húsz pontot ér. A vejem, a malmői képzőművészeti főiskolán, összesen 220 pontot ért el, ami kitűnő teljesítményt jelent, a lányom miután a fogorvosihoz hasonló foghigiéniai főiskolát végzett, és megfelelő számú pontot szerzett, második unokámra várva, művészettörténetet hallgathatott a lundi egyetemen, mert a felvételi sorrendjét mindenütt az elért pontszámoknak megfelelően állapítják meg. Ösztönző lehet – népszerűsítem is lapomban, hogy a magyarul még valamicskét tudók aránylag könnyen elvégezhetik a magyar nyelvi kurzust a lundi vagy az uppsalai egyetemen, és pontszámaikat így könnyen gyarapíthatják. A Svédországban élő magyarnak számolnia kell ezzel az előny-nyel is.

4.

A Lundi Lapot pedig azon célból indítottam, hogy bebizonyítsam a kishitűek előtt, hogy igenis lehet. Svédországban minden magyar szervezetnek van vagy inkább volt valamiféle kis lapocskája, értesítője, amit műsoruk ismertetésére, ilyen-olyan, sajnos többnyire rossz magyarsággal megírt, olykor inkább a rendezvényekre való toborzáshoz szükséges meghívók helyett nyomtatnak. A színvonalában példamutató Új Kéve egyházi lap, sajátos tematikával, a SMOSZ Híradója és a stockholmi Magyar Ház sárga lapja terjedelménél, de szerkesztői beállítottságánál fogva sem tagság- vagy olvasóközpontú lap, hanem többnyire csak vezetőségközpontú. A SMOSZ Híradója nemrég örvendetesen megújult, de így sem töltheti be a mindenki által elvárt igényeket. Szükség van olyan lapra (lapokra), amely a közösséghez tartozás érzését keltik az olvasóban. Ha a tagság nem megy el a rendezvényekre, nem jár a magyar klubba (ahol még vagy már van ilyen), akkor az újságnak kell eljutnia hozzá, és benne társai véleményének sokféleségével, közügyeinkről, akaratukról, arról, hogy mit is cselekednének közösen, miért is gyűlnének össze alkalomadtán. És főként azért, hogy „Tudjunk egymásról!” Ezt a mindent kibeszélő lapot nem a vezetők írják, hanem egyre többen azok a magyarok, akiknek írásban is gyakorolniuk kell anyanyelvüket, különben kiporlik markukból, mint a Székely Himnuszban a szikla. Nem volt ilyen lap. Ezért indítottam először a *Lundi Lapot*. Ebből nőtt ki a most már az olykor nyolc északi város magyarjainak lapja, a *Magyar Liget*, amely az idén öt esztendő. Külön kihangsúlyozandó, hogy ez a lap ingyenes, semmiféle támogatást nem kap, néhány értő, és mélyen magyar ember közmunkájával sokszoroztjuk,

és van jelen a világhálón is. (www.magyarliget.hhrf.org) Innen léphettem tovább, amikor a az új évezredben indítottam az *Ághegy* című skandináviai magyar irodalmi és művészeti lapfolyamot, amelynek 11. számát (1360 - oldal) szerkeszttem. (www.aghegy.hhrf.org) Abban járok, hogy minél több szerzőt sorakoztassak fel ezekben a lapokban.. Örömmel jelenthetem, hogy idősebbek és fiatalok is egyre növekvő számban kedvet kaptak arra, hogy véleményüket írásban közöljék. Velük javítom, csiszolgotom - anynyira, hogy ne nagyon fájjon - szövegeiket. Ezt nevezem én a megmaradás iskolájának. Minden lapom ingyenes. Az igazán érdeklődők segítenek írásaikkal, híradásaikkal, a lapok sokszorosításával. Mások bélyeget küldenek és ki-ki a maga magyar egyesületében, sokszorosítja és terjeszti a lapokat. Ilyenformán olykor több száz nyomtatott példányban is megjelenik, de megtalálható saját honlapomon is. (<http://aghegy.hhrf.org/tarkaroly>)

Eddig az egyesületektől, és országos szövetségétől csupán erkölcsi támogatást reméltem. Talán eljön az idő, amikor a többi svédországi „egyszemélyes intézményekkel” együtt elismerik kezdeményeim jótékony hatását a megmaradásunkért folytatott küszködésben.

Mindkét lapom támogatására (elsősorban nem anyagi támogatásról van szó) Társaság alakult. A nemrég Ághegy-Liget Baráti Társaság néven bejegyzett közel háromszáz tagot számláló egyesület a Svédországi Magyarok Országos Szövetségének 35. társult egyesülete.

Van itt éppen elég tennivaló. Fel kellene rázni a magyar egyesületeket. A Lundi Magyar Kulturfórum például jócskán idejét múlta szervezeti szabályzat alapján működik.. Ezelőtt tíz évvel átdolgoztatták, de még annyi visszahúzó akarnokság van benne, hogy kedvem volna elrettentő példaként közölni valahol, hadd lássák, miként kell egy jobbra érdemes magyar szervezetből tiltásokkal kirekeszteni a magyarokat, ahelyett, hogy a szabályzat minden betűjével vonzanák őket közös munkára, együttlétre, gondolkodásra, magunkat éltető cselekvésre. Szerkesztettem egy új szabályzatot kimondva félreérthetetlenül a szervezet célját és kisközösségeket alkotó jogát. Ez szolgált alapul előbb a Liget, később pedig az Ághegy–Liget Baráti társaság szervezeti szabályzatának, és halasztás után újra vitára kerül a Lundi Magyar Kulturfórum közgyűlésén. Vannak már javaslatomnak támogatói, remélem, hogy a tagság érdeklődőbb része elgondolkodik kissé saját jogain és kötelességén.

*

Alapszabályzat javaslat

1. A szervezet neve:

2. Az egyesület az x-ben és környékén élő magyarok demokratikus közössége. Tagjai, anyanyelvüket, nemzeti hagyományait ápolják, művelődési tevékenységet folytatnak. Támogatják a svéd magyar kulturális kapcsolatokat és a svédországi magyarok beilleszkedési folyamatát.

3. Az egyesület támogat minden sajátos magyar ügyet tiszteletben tartva a nemzetközileg elismert emberi jogokat és kötelességeket, valamint az alapvető szabadságjogokat.

4. Az egyesület tagja lehet bárki, aki az egyesület céljait a magáénak vallja és az egyesület tevékenységét támogatja.

A társaság tagjai tevékenyen részt vállalhatnak a közösség demokratikusan tervezett munkájából, a közgyűlés által megszavazott célkitűzések megvalósításáért. A szervezet egész tevékenységét a tagság cselekvő részvételére építi.

5. A tagok joga, hogy igényeiknek megfelelő kisközösségeket javasoljanak és alakítsanak és ezek élére vezetőt válasszanak. A kisközösségek tevékenységét a vezetőség összefogja és irányítja, figyelembe véve a tagság javaslatait és elvárásait.

6. Az egyesület legfőbb határozószerve a közgyűlés. Évenként egyszer, legkésőbb március végéig, legalább három héttel előbb meghirdetett időpontban ülésezik. A vezetőség ajánlására vagy a tagság egyharmadának kérésére rendkívüli közgyűlések összehívhatók.

A közgyűlés határozatait egyszerű szavazattöbbséggel hozza.

7. A közgyűlés - demokratikusan - évenként választ vezetőséget. A vezetőség: elnök, alelnök, titkár pénztáros és tagok valamint körfelelősök. A megválasztott vezetőség elosztja a teendőket. A vezetőség negyedévenként részletes tevékenységi tervet dolgoz ki és annak teljesítését nyomon követni. A határozathozatalhoz a vezetőségi tagok legalább kétharmados jelenléte szükséges. A vezetőség szavazattöbbséggel hozza határozatait.

8. A szervezet aláírás jogát az elnök és a pénztáros, vagy a vezetőség által erre felhatalmazottak gyakorolják.

9. A szervezet anyagi alapjait különféle támogatásokból, adományokból, saját rendezvényeiből és a tagdíjakból biztosítja. A tagdíjat a közgyűlés a vezetőség javaslatára határozza meg, a pénztáros év végéig az elkövetkező évre előre begyűjti.

10. A szervezet könyvvitelét a pénztáros végzi, a közgyűlés előtt egy hónappal szakavatott könyvvizsgáló ellenőrzi.

11. Az alapszabály módosítását a közgyűlés kétharmados szavazattöbbséggel végzi.

Az alapszabály módosítására vonatkozó írásbeli javaslatokat legkésőbb tizenöt nappal a közgyűlés előtt kell eljuttatni a vezetőséghez.

12. Az egyesület feloszlátása közgyűlés határozata alapján történhetik, amikor a szavazásra jogosultak legalább háromnegyed része jelen van. Amennyiben a közgyűlés feloszlátási határozatot hoz, a meglévő anyagi eszközök és ingóságok egy – a vezetőség által kijelölt – jótékonyági szervezetre szállnak.)

Szemléletváltásra kell várnunk a svédországi magyar egyesületek anyagi kérdéseinek minduntalan előtérbe kerülését illetően is. Elterjedt a szokás, hogy az egyesület, ha anyagi helyzetük megengedi, bekapcsolódhatnak a központi irányítás alatt szervezett, társulatokat és előadókat utaztató közösségbe. A vendégeknek legalább tíz helyen kell fellépniük ahhoz, hogy valamennyire kifizetődő legyen a kiszállásuk. Többször is előfordult, hogy egyik-másik kisvárosban mindössze tucatnyi fizető nézőt számoltak, ilyenkor az egyesületnek kellett állnia a kiszállás többletköltségeit. Az olyan egyesületek estében, ahol a tagság nem éri el a száz fizető taglétszámot, a kiadások gondjai kerülnek előtérbe, amelyek az egyesület valódi céljait, a művelődést, a hagyományápolást, a kellemes társasági élet kialakításának és állandósításának teendőit elfedik. Megfigyelhető, hogy némely egyesület vezetőségének munkája inkább hasonlít valamely jegyirodához, mint a magyarságukat szolgáló közösség céltudatos irányító testületéhez, amelynek legfőbb teendői között előkelő helyet foglalna el a művelődés. egyelőre a szórakoztatás áll első helyen. Megkülönböztethetünk a művelődésben tevékeny és a tétlen formákat. Nem elégedhetünk meg csupán azzal, hogy a különféle előadások hallgatósága legyen. Elengedhetetlenül szükségünk van arra, hogy a sokféle művelődési tevékenységből válogatva, lehetőségeinket mérten olyan kisközösségeket alkossunk, ahol szórakozva, tevékeny részvevőként ápolhatjuk hagyományainkat. Ehhez kellenek a Magyar Klubok. Ehhez kellenének a műkedvelő együttesek, a színjátszók, az énekkarok, az olvasóköri, a különféle alkotó körök, a mindentudás iskolái, tanfolyamai. Ezek a köröknek nagy előnye, hogy nem kell hozzá sok pénz, mindenütt saját erőből megteremthető és folytatható. A magyar egyesületekhez való tartozás alapja nem a befizetett tagsági díj kellene, hogy legyen, hanem a közösségben, a közösség javára végzett tevékenység. Megmaradásunkat végül is ez szolgálja igazán. Ehhez persze az is szükséges, hogy egyre többen (bátor célkitűzés-ként minden svéd-magyar), bekapcsolódjanak valamely egyesület valamelyik kisközösségébe.

Ha elfogadjuk a feltevést, hogy Svédországban megközelítőleg harmincezer magyar él, lelkesítő célkitűzésünk lehetne az, hogy a magyar egyesületek tagjainak száma a jelenlegi hatezer körülénél fokozatosan nagyobb legyen, tehát nemcsak minden hatodik magyar tartozzon sorainkba. Ha nő az egyesületek tagjainak száma, minden bizonnyal nő azoknak a tábora is, akik az aktív részvételben látják a svédországi magyar élet megújításának lehetőségét.

Úgy tűnik tehát, hogy további magyarázatra, meggyőző munkára lesz szükség ahhoz, hogy magyarságunk megtartását főként közösségekben, mégpedig gyakori tevékeny együttlétek alkalmakor gyakorolhassuk. Amíg ezt meg nem értetjük minden nemzettársunkkal, addig nem számíthatunk együttműködésükre, és a magyar egyesületek tisztelet kivételnek, továbbra is amolyan tessék-lássék tevékenységre lesznek ítélve.

Úgy látom, mindenütt csak kezdetek vannak. A kezdetek pedig mindig lendületet, lelkesedést hoznak. Feledjük hát a kishitűek sóhajtásaiban gyakran emlegetett lehetetlent.

5.

Eljött az ideje annak, hogy a nyugati szórványban élő magyarok úgy fonják szorosabbra köteleikeiket szülőföldjükkel, hogy közben újraértékelik közösségi lehetőségeiket saját környezetükben. Az értelmiség részvétele nélkül sehol sem lehetséges a nemzeti tudat ápolása. A múltban az értelmiség szolgálata, Erdélyben például, magától értődő volt. A svédországi magyarok helyzete azért reményteljes, mert tevékenyebb része olyan erdélyi, aki megszokta a kisebbségi létet, hiszen otthoni mindennapjaiban megtanulta, hogy miként állhat ellen az erőszakos beolvasztás sokféle körmonfont és erőszakos gyakorlatának, közösségi szelleme, közszolgálata jótékonyan hat a legtöbb magyar egyesületben. De mégsem annyira eredményesen, mint szükségből vagy kalandvágyból elhagyott hazájában, mert az itteni szabadság viszonyai között, a többség példájára, lassacskán elkényelmesedik, a jobb életkörülmények között beolvadása szinte észrevétlenül bekövetkezik gyerekei vagy unokái életében. Találkoztam már nevüket nemcsak svédesítő, hanem az elegánsabbnak gondolt latinositó, franciásító volt magyarokkal is. Az elidegenedés erősödik minden otthon megélt fiaskó vagy politikai fordulat eredményeképpen. Az ötvenhatosok kibékíthetetlenségét tetézte a decemberi népszavazásért sértődött magyarok tábora. A Kárpát-medence magyarjainak kettős állampolgársága mellett, nem sok igen hangzott el, a nyugaton élő hazánkfiaiinak magyar állampolgárságáról sem. Pedig mi nem kívánunk munkát vállalni az anyaországban, a magyar állampolgárságot érzelmi okokból vennék fel, vagy

kérnénk vissza. Ilyenformán a nyugati magyarság is a magyarság mostohagyermeké. És mégis erős a kötődésünk az anyaországhoz. De a haza éltető figyelme nélkül az érzelmi szálak fokozatosan elsenyvednek.

A szemléletváltás szükségességét hirdetem abban is, hogy a jövőben a magyar egyesületek tevékenységének középpontjában álló művelődésben az eddiginél is nagyobb szerepet kapjon az értelmiség. Az *Ághegy* alkotóinak összeírását folytatva bizonyítottnak vélem, hogy nagyrészüket még nem sikerült közösségi szolgálatra készíteni, hogy az egyesületekben való kellemes együttléteket hasznosabb együttlétekké alakítsák. Irodalmárok, zenészek, képzőművészek, előadóművészek, tanárok, orvosok, műszaki szaktekintélyek hada él itt északon, akikben még nem hunyt ki a hivatástudat, ha tisztelettel szólítjuk őket, a felnőttek nevelésében csodákra képesek. Erre vállalkozott alakulásakor az Ághegy- Liget Baráti Társaság, s ha sikerül elnyernie a magyarok országos szövetségének és a hazai művelődési intézmények támogatását, munkája eredményességében nem kételkedhetünk.

Ugyancsak valamiféle fordulatra lesz szükség a nyugati országokban élő magyarok anyagi támogatását illetően is. Megszokottá vált, hogy a jómódúnak ítélt magyar szórványok valutával és mindenféle más anyagiakkal támogatják a hazai és a környező országok magyar egyesületeit. Svédországból például rendszeresen kórházi felszerelésekkel és berendezésekkel tele vagonok és teherautók indulnak a Wennesz László vezette Svéd-magyar Segélyszervezet irányításával, a Lencse Tibor Baráti Társaság Kárpát-medencei árvákat támogat, Tamás Gábor könnyűzenei koncertjeivel többek között a beregszászi színházat, többen, de nem elegenden a Duna Tévét.

A különféle támogatások lehetséges hosszú felsorolásban előkelő helyet érdemel, a Veress Zoltán alapította Erdélyi Könyvegylet (EKE), amely erdélyi írók könyvkiadását segíti, és ezért az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) díszoklevelét is joggal kiérdemelte. Itt álljunk meg egy pillanatra, mert nem kerülhető meg a kérdés: Ki támogatja a skandináviai magyar írókat? Merthogy vannak ilyenek, mégpedig az északon élő magyarok viszonyítva szép számban. Otthon nem juthatnak támogatáshoz, nem is folyamodnak támogatásért, szóba sem jöhetnek, hiszen olyan országban élnek, ahol az otthoni hiedelmek szerint „lazacból fonják a kerítést”. Közös kiadványuknak az *Ághegy* című skandináviai magyar irodalmi és művészeti lapfolyamnak sem jut támogatás. Jeles költőnk, Szente Imre is csak egy – egy kerek születési évfordulóján láthatta nyomtatásban könyveit, amikor a Svédországi Magyarok Országos Szövetsége indított gyűjtést számára. Nyilván az itteni magyarság, akármilyen

jó anyagi helyzetben is legyen, képtelen eltartani íróit. Többen, mint például Bartha István és Szöllösi Antal, a maguk költségén hoznak ki egy-egy kötetet. Gulyás Miklósnak, a marosvásárhelyiek segítségével jelenített meg két könyve. Kivétel is akad. Sulyok Vincéről és Klein Györgyről nem feledkeztek meg otthon, Kovács Ferencnek is megjelent hazai segítséggel néhány könyve. De a svédül is író Molnár István regényét csak az Ághegyben láthatta viszont nyomtatásban. Hegedűs Zsoltnak a világhálón közkedvelté vált könyve és a magam kötetei például évek óta kiadatlanul hevernek. (Hegedűs Zsolt, *Svédcsavar* című prózai kötetét azért pelenkáztam, mert a szerző kitűnő megfigyelője az elsvédcsúszott bevándorlók életmódjának, írásaiban élvezetes ironiával benne van a mai európai ember attitűdje (viselkedése, modora), jó, ha ebben a tükörben meglátja magát a nyugat után sóvárgó magyar ember, a ferde tükör is ösztönözhet egyenes tartásra, arra, hogy a sisteregve korszerűsödő világból ne vegyük át a felesleges rosszat. Hegedűs Zsolt Kolozsvárról indult vegyész, a munkanélküliség kényszerítette a számítógép elé, s ha már ott ült, ügyes történeteket pötyögtetett szét a nagyvilágba, a világhálóra, ahol a magyarul is olvasók Zita néni néven ismerik és kedvelik írásait. Bízom benne, hogy könyvének otthon is sikere lesz.) Az EKE, annak ellenére sem nyújthat segítséget, például az *Erdélyi mézeskalács című* könyvem kiadásához, hogy magam is tagja vagyok az egyesületnek és az Erdélyi Magyar Írók Ligájának (EMIL) is. Vajon nem volna célszerűbb, ha úgy támogatnánk az otthoniakat, hogy előbb a magunk környezetét sem hanyagolnánk el? Mert az otthoniak velünk inkább csak akkor gondolkodnak, ha kapni akarnak tőlünk. Megmutatkozott ez a decemberi népszavazáskor is, amikor alig hallottunk a nyugati szórványban élők magyarok magyar állampolgárságának jogosultságáról.

Hasonló ferdeséget mutat a Stockholmi Magyar Képzőművészeti Egyesület, amelynek népszerűsítéséért könyvet szerkesztettem tíz éves évfordulója alkalmából. Tagjainak névsorából és tevékenységéből is leszűrhető, hogy az egyesület nem foglalkozik a svédországi magyar képzőművészekkel. Megritkult kiállításait az otthoni képzőművészek munkáiból (állítólagos adományából) rendezi, jó szolgálatot tesz népszerűsítésükre. hogy miért kezeli mostohagyermekként a Skandináviában élő magyar alkotókat az megmagyarázhatatlan, ha csak nem az vállalkozás anyagi oldalát vesszük vizsgálat alá. Az áldatlan helyzeten segítséget nyújthat a jövőben az Ághegy-Liget Baráti Társaság, amelynek keretében máris számos magyar képzőművész talált megértésre és támogatásra. Ez az egyesület igyekszik bekapcsolni közművelődési tevékenységébe a svédországi magyar zeneszerzőket, és a különféle előadóművészeket is.

Mindezekből nyilvánvalóan adódik az ésszerű következtetés: a jövőben elengedhetetlenül nagyobb gondot kell fordítanunk „belterjes gazdálkodásunkra”, az értelmiségiek nagyobb megbecsülésével újabb lendületet adhatunk a magyarságunkat megtartó közművelődésnek. Az értelmiségiek szolgálatának pedig szerves része kell, hogy legyen a hazagondolás, a szorosabb kapcsolattartás az összes magyar népművelő intézményekkel, kulturális szervezetekkel és a tájékoztatás közegeivel, amelyek szellemi hazatalálásunkat elmélyítik, magyar-svéd-magyar kapcsolataink hídját mindnyájunk hasznára karbantartják.

6.

A nyugati magyar emigrációról szinte mindenki pesszimizmussal nyilatkozik. a diaszpórák lassú elmúlása csupán idő kérdése. Érdekes és szórakoztató álmódoszás előre látni a jövőt. Nekem, amióta meghalt a fiam, nincs jövőm. Csekélyke bátorságom a szókimondásra innen adódik. Mert hogy nincs mit vesztenem. De azért nem értem a pesszimizistákat, nem osztom magatartásukat. Amíg az ember él - remél. Közhely, de igaz. Az én reményem: az unokáim. Ha egyáltalán érdekel ez az évezred, csak azért horgad fel bennem a kíváncsiság, hogy unokám miként ötvözi majd a környezet erkölcsét a tőlem kapott tartással, amelybe igyekszem beleépíteni nyelvünk, történelmünk és minden jó szokásunkat. Az itt félreállított bevándorló szidja a svédeket. Nehezen viseli alamusziségiüket, sunyiségiüket, mögöttes beszédüket, gyávaságukat. Akárhol is megfordultam - állítom, hogy Romániát és az ott lakók természetét ismerem -, mindenütt láttam és tanultam a jót. Nem értem magyarjainkat, hogy miért nem képesek az otthoni és az itteni jót különválasztani a hitványtól, a túlhaladottól, amely itt is, ott is létezik. Kétkedve néznek rám, amikor nem szégyellem hangos szóval az utcán is magyarul tanítani unokáim. Nem svéd nyelvét kurtítom ezzel, hanem a magyart bővíttem. Fiúunokám már öt évesen tudatosan két részben gyarapította szótárát, mindig kiegészítjük a magyart a megfelelő svéd kifejezéssel, a svédet pedig a magyarral. A kifejezéseket is megosztjuk. A svéd „nem van” megfelelője a magyar *nincs*, és azt is érzékeli, hogy ez az utóbbi tömörebb. Hosszú út áll előttünk. A következő száz esztendőig azt várom, hogy nekem is jusson belőle legalább tíz esztendő, hogy mellette és testvérei mellett tanítóskodhassam.

Mi lesz majd a nyugati magyarsággal? Ez is kultúrájától függ. Több olyan embert ismerek, aki negyven éve itt él, de nyelvét nemcsak megtartotta, hanem kiművelte. Olvasással, írással. És nemcsak a szórványokból nyugati szórványba érkezők közül valók ők, akikben nem tudom miért, de

erősebb a nemzetiségükhöz való ragaszkodás, mint másokban, hanem anyaországiak is vannak közöttük szép számmal. Ők nem a megalázó kisebbségből jöttek az emberséges kisebbségbe, ők általában csupán csak jó módú polgárok akartak lenni, és szerencsével azzá is váltak. A magam fajtába mélyen benne maradt az elődöktől örökölt körömszakításig folytatott ellenállás a beolvasás ellen. Ez is egy olyan energia, ami többletként nagyobb munkabírást, szorgalmat fejleszthet bennünk a mindnyájunkat környékező eltompulás ellen. Egy közepesnek sem nagy erdélyi magyar író írta közhelyként: *Az ember - lusta állat!*. Ha kevésbé lesz az, jövője reményteljesebb. *Ne politizálgj, építkezz!* - adta ki a negyvenes években Móricz Zsigmond, akivel apám, Balogh Edgár szervezésében az erdélyi munkást megszemélyesítve, együtt ebédelt egyszer. Háború volt. Mi mindig háborúban vagy háborúk után vagyunk. Építkeznünk kell egyszer már végre, sokat próbált őseink fiaskói ellenére: legalulról fölfelé. A nyugati magyarság nincs nagyobb veszélyben, mint az erdélyi vagy az anyaországi, de veszélyben van, ha a haza lemond rólunk. A fergeteges civilizáció jóvoltából csökkentek és gyakorlatilag megszűnnek a lehetséges emberi kapcsolatok közötti távolságok. És hiszem, hogy lehetségesek ezek a kapcsolatok, Ha a magyarság megmarad otthon, a nyugati magyarság is felvirágozik, és magára talál nemzetisége éltetésében. A zsidóság is megmaradt és pompázik világszerte. Az ész teremti a reményt.

Jót cselekszik az, aki a világba szerteszét kalandozó magyarokat gondolatok köré csoportosítva összegyűjti, együttgondolkodásra készíti. A nyugatiak sikereinek előszámlálása mögött, ha a gyűjteményes ember nem is akarja, kivillan önmagukkal való küzdelmeiknek a színe, a szaga, és titkolva is kiderül, hogy a vándorbot és a hazát keresés a világban nem éppen sétalovaglás. És az önmagunkban járt utat nemcsak bölcsességgel mérlik, hanem idegrángató fájdalommal, üres lélekbemarkolásokkal, lemondással és sűrű tartó fészkelődésekkel, mint amikor valaki nem a neki való készruhát hordja, és sehogy sem érzi jól magát benne. Könyvtáros ismerősöm negyven év langyos belenyugvás után bevallotta, hogy a megnyugvás igazi ösvényein visszatér anyanyelvéhez. Egy másik Kolozsvárról kívándorolt, magabiztosan, de azt hiszem, némi döbbenettel állapította meg magáról, hogy az itt töltött évtized alatt semmit sem változott. Van lakása, kocsija, több mindene, mint otthon, de valahogyan növekednie kellett volna lélekben, öntudatban, magabiztonságban, kultúrában. Nem volt magára ideje. Otthon havonta elolvasott egy- egy könyvet, színházba járt, érdekelte a jelenkori irodalom. Itt, mert akarta két munkahelye is volt, robotolt. Lassan a legjobbak is kiégnek így. Amikor két évben egyszer hazagurul Volvóján, az otthoniak csak élete külsőségeit látják, és magukat is hasonló

anyagi körülmények között, képzelik, de irigységük sem tudja legyőzni azt, amit sokadik érzékükkel felfognak, és letagadni sehogy sem tudják, hogy rokonuk, barátjuk, ismerősük nem az, aki volt, emberileg kevesebb, még panaszkodni sem képes. Az otthoniak elvágyódása természetes, taszítja onnan őket minden anyagi rendezetlenség, kilátástalanság, farkas-erkölcs, politika, az erőszakos elnemzetlenítés réme. De anélkül, hogy lebecsülnénk a szülőföld vonzását, otthon tartó erejét, tudva tudjuk, hogy most a kivándorlás legfőbb akadálya az a „fából vasfüggöny”, amelyet immár nemcsak az anyaország és Erdély, hanem Románia és az azon túli balkán előtt emelnek az európai egyesült országok. Ne hitegessük magunk, a különféle ígéretések és a látszat - szolidaritás amolyan ”mögöttes beszéd”, amit a diplomáciából mentenek át a nagymenők a vérben forgó szemű irigyek megnyugtatóására. Százhusz év lemaradásunkra még rádobhatunk néhány lapáttal, kinek kell egy munka helyett csencselésre, mások átverésére szokott népességgel tele ország, kinek kell a civódó és ráadásul koldusszegény erdélyi magyar? Román zászlóval nekünk egyelőre nehezen boldogulunk Európában. Ez annyira nyilvánvaló, hogy már a felvilágosult erdélyi románok is hajlanak az önálló Erdély gondolatának elfogadására. A magam részéről már a változás után megalakítottam az egyszemélyes Erdély Pártot. Na nem azért, hogy hazámat területileg elszakítsam Romániától. Megtették ennek ellenkezőjét a nagyhatalmak szemrebbenés nélkül. Mintha mindannyian hiányoztak volna a térségünk történelmét ismertető tanórákról De azóta lezajlott nálunk néhány népvándorlás. Mindig hátrányunkra. Erdélyt elnyelte a Balkán és felismerhetetlenül átalakította. Ezért nehéz dolga lesz az egyesülni kívánó Európában. De Európa újra beléphet Erdélybe. Legyünk azon, hogy minden javával, minden eszet, lelket serkentő jó tulajdonságával ismételten belépjen meggyötört vidékeinkre, és ott tábort verjen, embert is neveljen. Sikerülnie kell ennek, a dolognak, hiszen mi, a nyugatra kitántorgott magyarság vagyunk, és remélem, leszünk ezután is - Európa szerelmes kalauza. A magam részéről, józan jelenlátással kompszerepet vállalhatok. Mert még mindig, nemcsak felhőtlen, napfényben sziporkázás az ingázásunk, hanem emberi satnyaságokkal, politikai viharokkal, rosszindulatokkal, kételkedésekkel terhes. Addig is, amíg a híd épül, a Házsongárdig jár majd ez a komp.

Fontosnak tartom, hogy őseim folytatója lehettem, és leszek ezután is Teleki Béla meghatározását igenelve, magamat nem előtérbe nyomva, szívós munkása, soha nem a hatalomnak, a hatalmaskodóknak, a maguknak kaparóknak, hanem a az erdélyi magyar polgárnak, a jóakarátú egyszerű embereknek, akiknek „megmaradását” az előljáróság elsősorban a maga helyzetének jobbításával, néha csakis azzal kívánja szolgálni.

Erdélyi vagyok és leszek mindhalálig. Vallom, hogy a világon valahol otthon kell lennünk. És ezen ez az évezred amúgy is megállíthatatlanul atomizálódó emberisége nem valamely határokon belüli térséget, vidéket, megszokott tájat ért majd, hanem az anyanyelvét.

Haikuban így fogalmaztam:

Otthon vagytok a
táguló nagyvilágban:
az anyanyelvben.

És:

Hazámban fázom?
Buggyolálj, óvj, melegíts
édes anyanyelv!

A mindnyájunkat megkeserítő népszavazás kijózanító tanulságát mi már nem feledhetjük. Akinek szeme volt az előrelátható eredményt.

Néhány évtizeddel ezelőtt alkalmam volt felmérni, hogy a viszonylagos anyaországi jólétben élő dolgozó személyes könyvtára összehasonlíthatatlanul szerényebb az erdélyi magyarokénál, akik a szigorúan megszabott számú magyar könyveket - amíg hivatalosan és válogatva behoztak valamennyit Romániába, elkaptokták, később pedig áldozatosan becsempészték az országba, és apránként olyan családi könyvtárakat alakítottak ki, amely magyararságukban való megmaradásukat szolgálta. Nyilvánvaló, hogy a „súly alatt nő a pálma” igazsága igazolódott. Az anyaországiak nagy tömege pedig engedett a hazafias érzéseket lényegtelennek, sőt károsnak beállító pártállami tanításnak. A népszavazás előtt *Magyarország nem magyar!* címmel arról írtam, hogy ennek a képtelenségnek az igazát a szavazók döntenek majd el, de mégsem hittem, hogy a nem-ek győznek, mert „nem lehet, hogy annyi szív...” ne igennel dobbanjon. A népszavazás a *Mi a magyar?* vita újrafelvételére kell, hogy ösztönözzön. A tényeket nem érdemes letagadni: a külföldön élő magyarok mindössze másfél-millió honfitársuk rokonszenvére számíthatnak. Egyelőre.

Kellett ez a népszavazás. Talán felrázta, felrázza a magyarságot. Nem szabad lelemlőzödnünk, tudomásul kell vennünk valóságot, hogy másként cselekedhessünk. Nem használ itt az akarnokság. Egy román fejedelem „Ti nem akartok engem, én akarlak benneteket!” receptje helyett, az egymásmegismerést szükséges kiterjesztenünk, ápolnunk több generáción át, hogy unokáink helyrehozzák, ami helyrehozható.

Erdély még sok értékkel gyarapíthatja a magyar gondolkozást. A szór-ványmagyarországnak is van mit adnia az anyaországnak, ha az befogadja a világban szétszóródott, de magyarnak megmaradni kész polgárait, akik szívükre hallgatva kibírnak mindenféle „fagyot” ebben a jobbra érdemes évezredben is. Erről írtam, az ezredforduló előtti várakozásunkban, a következő talán még holnap is érvényes sorokat:

Üdvözet Európából

Biharkeresztesnél kiloptam Erdélyrészem
meggyötört magamban
zsebkendőnyi hegyet maroknyi döglegyet
hajszálnyi elégtételt nacionalista ferdeséget
ökölnyi rosszindulatot ökörnyi hetethatot
hajba kapó kamatot kimentaházablakot
idegrángásból habot szívzörejlakatot
sóhajokból kacatot
ősih ősöklevél őt tolerancia kergetőt
becsületbe betörőt érzelmes tekerőt
ebek harmincadjára holnap tanulságára
otthon hagytam

és átvágtattam

sokszorosán árván soklóerős kerekas lovon
repülő agytriciklin érzelemmozdonyon
a megengedhetetlen veszett
sebességen is túl bazdmegmár mérgezett
magyarországot temető önmagával szórakozó
magából kivetkező egymáson lovagoló
élve temetkező férgekkel ölelkező
nagyanyaországi kutyálkodásban seregestül
zsibbadt kurtakány malackodó
nyelvtársaim trianonokban zsugorított
apámföldjén gázoltam keresztül
elidegenítve értetlenül

jó Kelemen bátyámnál is messze távolabbra
vitt sanyarú sorsom (az ellenkező irányba
kellett nékem mennem) utánam sem marad

senki csak gondolatban *kedves néném* nekem is
a titkokat mélyen rejtő ködszivacsok itt is tova
gomolyognak sebesen — kék sárga tisztán ragyog
a mértékletes északi világ! van nagypohár söröm
villanymelegben lubickolok hűtöm csordultig tele
kicsinyként jött örömök sorjáznak lakomban
mikrómban velem sisteregve pironkodó dundi csirke pirul

lehetnék kanál a lében: svédmagyarok között önműködő
remete tenger mormolása bölcsködéseink permete
idegenhideg világból hazajáró kivagyiskodó -lélektorony
könnylego ábrándból búsmagyar sóhajkupac
Európa laza emlőin itt meglehetősen jól élek
zsugorodó segélyen társadalomszegélyen
nem adtam csak kaptam besétáltam a készbe
évszázaddal előbbre megalázó kisebbségből
emberséges kisebbségbe simán érdemtelenül

vidáman szörfözöm hírtele-interneten
cöcörög a modem mocomorog a faxom
hangrögzítöm cseveg sok idegen hangon
komputerem dolgos akkor is ha alszom
belenézhetek minden áldott este a zsugorításra
ítélt kolozsvári kicsi *Szabadság*ba
az álmokat puffesztó magyar közéletbe
világunkat széditő sok agyat tépő fájlba
olvashatom sorban kisdéd folytatását
az erdélyi erdőkben lihegő in intenegrum
kapatos prostitúciónak

itt is most is a földszinten nem lakik
más társadalmi kategória alattam
vagyok ki otthon koldul kukában turkál
unottan polgárok közt nincs szava
fürdetem magam süket csendbehallgatásom
bére ez (s hogy buszjegyet árából kabátot
vehettem az Uffban s hogy mások előtt szégyellve
ezt rögtön lehazudtam) de rengeteg az ingyen
ingem melyeket kivasaltan küldött nekem
csomagoltan lökve a kukába egy északi szívű

ismeretlen férfi egy sápadtan szőke idegen
aki a jótékonykodást így elkerülte
és hányszor cseréltem bútort mit a fogyasztói
társadalom viszketegségben szenvedő
felfelé figyelő tagja kidobott rádiójával
tévéjével együtt mert unta és unja a banánt
és nem veszi észre magát s annyi mindent mi
örökké javításra szorul a körénk ájult ócska jóban

mondhatom fényes konyhán szokásaimat pazarolva élek
beépített itt minden akár a szeplőtelen élet
a kisvárosban az egyetem nagyobb mint otthon
százhuszonhét nemzetiség koccanástalanul lakja
épült ezer éve egyenlősdire a háború két
évszázada nem a „kommunizmus” sem dülta
a busz kívül belül tisztább mint nálunk a patikus
a lazac sem álom itt egyszerűen csak van
és mellé a világ kelletősen palackozott minden
fajta keserű - édes kedvet szikráztató bora
hajtja magát persze itt is a dolgozó házat hajót
hétvéget szebbet rögeszmésen többet akar
miközben csoportokba trancsírozva eszi
társát a hazáját és magát dadogva felejtő
mohóbbnál is mohóbb svédmagyar

felzárkóznak és bezárkóznak egykori nyelvtársaim
extra Transsylvaniae non est vita igazát
igazolják és mégis innen csak az látszik
hogy Erdélyben az életnek nincs már java
félve mondjuk ki : jövője sincsen —
itt kékebb az égbolt a zöld sem haragos
tüdőbe való levegő nyugtatja szívünk
és messze hallatszik a rendre épült csend
patyolat pontosság ketyeg a létben
a távolságok egyre rövidülnek de nőnek
a lelketlen emberi lények között
a hatalom már nem a kényelem a szent

a haza innen messze belföldi
brazil öserdei ausztrálsivatagi
elzártságban távol belénk zsibbadva
fáj és százszor fölhogad a költői miatt
vigasztaló templomaink csaknem egyidőben
tornyosultak és kitántorgott innen is
az ígéret földjére a századfordulón
több mint egy millió reménykedő
jövömért most én is kitántorogtam Európába
egyszem lányomból kelt félmagyar unokámért
leszünk játékos kedvvel észben közlekedő edények
ha akad még jó bennem az növelje jó nagyra őt
csizmahúzó nyögésem akaratlanul máris elleste
s utánozza már néhány anyámtól örökölt szép szavam
nevetve munkálkodunk hogy „nem van enyém szobámba”
rendre rend legyen mire édesanyja hasából kinő
a családi vázát szépítő északi szőke erdélyi gesztenye
csipetke fruska kis virág s benne a három betű mit
a hitében soha kopasz apám jussomul rám hagyott
a háromnyelvűség bölcsője magától értetődő
természetességgel univerzális legyen

itt ha úgy tetszik bármikor lehúzom a rozsdás rolót
láttam már éppen eleget: szédült világunk folyton
csak maga körül forgott — és ma viszont hiába
spekulál zihálva népem ott a Kárpátok ölében
importált erkölcsökbe kapva keveredve
Biharkeresztesnél hőköl hanyatt vágódik Európa
kifogytunk immár újra kedves édesanyánkból
basák janicsárok vadak elé ájtatos angol
hidegképpel pénzfüggöny épül s lakat a rongyolt
üres zsebüekre — két világ között határsáv —
ex kincses Transsylvania: egykor dugványolt Európa
magántermő lélekvilág maradj már magadnak
jövőt evő jómadaraknak! — e század nem szül
több jót nekünk s nem lesz több Mátyás és Bethlen

de mit elvettek a nagyok a kő kövön álló alapot
a következő évezredre valót őrizzük a világban

szerteszt szórva is miként a zsidó az eszt
s éltesse a népet, hogy visszajáró gondolatban
téglaként küldjük a reményt: talán az éhesen
ébredő magzat is (mint szikla ha porlik mert
úgy akarja) kibírja sorsát a kemény fagyot
a végtelenülnikész ezer évet

Lund, 1998. november 4.

Végezetül még egy sóhajtás.

Csikorog a magyar gazdaság fogata, a valamennyire már megszokott folyamatos öklörázason túl is egyre undorítóbban háborog a magyar politika tengere. Eljött az ideje annak, hogy az anyagi jobblétet élő nyugati magyarság átlagos nyugodtságával, európai ismeretségével, jobb tájékozottságával szolgálja az anyaországi változásokat. Amennyire az idegenbe szakadtaknak életbevágóan szükségük van a haza éltető figyelmére, éppen olyan mértékben a hazának egyre inkább szüksége lesz a nyugati magyarokra.

Holnap már nem a határain belül feltérképezhető területtel mérik egy-egy ország nagyságát, hanem a tudással és a jelenléttel a világ meghatározó dolgaiban. Az kellene, hogy Nagy- Magyarország egykori, túlfűtöttségünkben még itt-ott észlelhető nacionalista vágyképe, holnapra alakuljon át bennünk a más nemzeteket semmiben sem sértő, nemes, emberséges küzdelemben, az egész világra kiterjedő honfoglalássá, hogy a felgyorsult egyetemesség következtében mindenütt otthon legyünk benne.

Ebben a jobbulásban, a nyugati szórványokban élő magyaroknak jutó kiemelkedő szerep, új távlatokat nyithat nemcsak a megmaradásukban, hanem sokoldalúságukra épített, okos fejlődésükben is.

** Megjelent a Nyelvünk és kultúránk 2005/2 számában, 27-51 oldal*

A jeges álmodozó*

A véletlen vezetett Werner Aspenströmhöz. Az egyik stockholmi könyvtárban csupán tájékozódni szerettem volna a mai svéd irodalomról, csupán beleszippantani az elképzelésem szerint sajátos északi irodalmi alkotások levegőjébe. Belelapoztam a Bonniers névvel fémjelzett egyik irodalmi folyóiratba, és megakadt a szemem egy rövidebb íráson. A rovatcímét Debatt helyett futólag Debutnak olvastam és így Werner Aspenström későbbi *Az utolsó álom* címmel fordított írását egy fiatalember alkotásának véltem. A fantasztikus álom rusztikus levegőjét méltányoltam benne és erdélyiségemből eredően a kisebbségben élőkkel, a megkülönböztettekkel való együttérzését. És akkor a költő képzeletében eljön hozzájuk a tenger, fantasztikus uszályokon hozza az emberi lét minden terhét. A költői képzelet rakétáján érkezve, sűrítve kapjuk életünk szimbólumokba csomagolt keresztkérdéseit, és magunk is száguldhathunk ezen a rakétán képzetársításos galaxisokba, sejtelmes ködökbe, gondolat-spirálokba. Később, miután gyarapodó svéd tudásommal sikerült lefordítanom az írást, a tévé könyvajánlásai között felfigyeltem a szerző frissen megjelent kötetére, amelynek a *Jégjelentés* címet adta. Amint a könyvtárba érkezett a verses kötet, barátnőm másolatban megszerezte a könyv szövegét, és kiderült, hogy a kötet utolsó írása *Az utolsó álom*, mindhalálig fiatalos költő írása, a szerző pedig már nincs az élők sorában.

Werner Aspenström 1997-ben halt meg 79 éves korában. A negyvenes években induló modernista irányzatú alkotók kiemelkedő egyénisége, sajátos látomásos és többértelműen gazdag képnyelvet művelő svéd költő volt.

Karl Werner Aspenström 1918. november 13-án született az észak svédországi Kopparsberg megyei Norrbärke faluban. Az első világháború pusztító lehelete a semleges Svédországban is megmutatkozott. A svédek akkor már jó évszázada elkerülték a háborút, de az európai népeket különösen megviselő világégés és az utána következő nincstelenség, a nyomor az északi országokban is érezhető volt. És Svédországon is átviharzott az akkor spanyolnáthának nevezett influenzajárvány.

Áldozatai között volt Aspenström apja is. „Olyan voltam, mint, aki hüvelykujj nélkül születik, bizonyos dolgokat képtelen voltam megragadni.” Távol a világtól, a lucfenyő-rengeteg homályában, villanyvilágítás nélkül, de legendák és titokzatos mesevilág fantáziát mozgató jótékony közegében nevelkedett és itt indult költői képzeletekben gazdag alkotókedve. A kilencvenes évek elején, amikor először jártam a stockholmi skanzenben, felfigyeltem az elmúlt évszázad végén induló svéd szocialista mozgalom-

nak szentelt helyen, egy vidéki gyülekezés céljából emelt, tágasabb, könyvtárral is felszerelt faházban, a korabeli svéd életmódot bemutató fényképsorozatra. A mostani erdélyi hegyvidéki lakosság színvonalán éltek. A nehéz gyapjúruhák, a térdig sárban járáshoz otromba lábbelik, a kezdetleges tűzhelyek, a szegényes gazdasági felszerelések és a sokféle nélkülözéstől meggyötört arcok tették hasonlóvá az általam évtizedekkel ezelőtt alaposabban megismert elhanyagolt erdélyi hegyvidéki falvak népéhez a svédek múlt század végi világát. A mostoha életkörülmények miatt magas gyermekhalandóság, sokféle népbetegség tizedelte a svéd lakosságot. Ezekből a képekből értettem meg, hogy abban az időben miért hajózott át Amerikába milliónál több svéd polgár.

Ma már ezek a képek nem láthatók a skanzenben. Valamelyik döntésre jogosult vezetőnek túlságosan nagynak tűnt az akkori és a mai svéd élet közötti különbség. Valóban összehasonlíthatatlan a két világ. Az előbbi bizonyítékait szemlélve döbbenetben állunk, de a jelenkori életvitelt megszokva, naponta egyre több jobbítani valót fedezünk fel benne. Aspenström eszmélése a mai jólétnek a kezdeteire esik. A Dalarnától délre eső vidék népiskolájába hat évet járt. Neve szerint ez a vidék a valamikori rézbányák helye. A század elején nem itt, hanem a nagyobb városokban, Stockholmban, Göteborgban, Malmöben indult az ipari fejlődés. Azok a kicsi, inkább Norvégiához, mint a tengerhez közeli, isten háta mögötti hegyvidéki tanyák nem sok jót ígértek a fiataloknak, ezért rendre behúzódtak a fővárosba vagy annak környékére. Az író később számos versében és a *Csermely* című, 1958-ban megjelent prózai kötetében vall megkülönböztetett melegséggel szülőföldjéről.

Aspenström sokféle mesterséget, számos foglalkozás próbált – egyebek között volt sírásó is – mielőtt bekerült a sigtunai népfőiskolára. Akkor, a 20-as és 30-as években, a továbbtanulás megszokott útja volt azoknak a fiataloknak, akiket a korszerűsödő Svédország, a civilizáltabb élet kialakítása vonzott/küldött az oktatás különféle új létesítményeibe. Aspenström pályáján meghatározó szerepet kapott a véletlen, amely Lars Ahlin írórt hozta útjába. Tőle kaphatott indítást arra, hogy tanulmányait a fővárosban folytassa. Három évig kemény küzdelmet vívott, mindenféle munkát vállalva önállósodott, míg 1941-ben magántanulóként bejuthatott a stockholmi egyetemre. A második világháború eseményei, a pusztító világégés, az ebből csodával határos módon kimaradó Svédországban is érezte az életet keserítő hatását. A borúlátás eluralkodott az irodalomban is. Werner

Aspenström ebben az időszakban kerül kapcsolatba a szerkesztőségek világával, különféle fővárosi lapoknak dolgozik és életre szóló barátságot köt Karl Vennberg, Erik Lindegren és több más fiatal íróval és haladó ér-

telmiségivel. Abban az időben a svéd fővárosban kialakult fiatal írói csoportosulás jótékony és frissítő hatása a korszerűbb, az avantgard irodalom megerősödését eredményezte a svéd irodalomban. Az atombombák okozta megdöbbenés, a hitleri birodalom erőltetett tündöklése és lerombolása után pislákoló élet, az emberi bölcsesség sebezhetősége, az újrakezdés gyötrelmei fenyegetően tornyosultak az életet továbbgondoló értelmiségiek gondolatvilágában. A negyvenesek alkotásaiban mindez megrázó erővel tükröződik. „*Ember üvölt félelmében az éjben / Farkas üvölt éhen hómezőben / Patkány üvölt fészken a fűben.*” – írja Aspenström *Üvöltés és csend* című, 1946-ban megjelent, a kritika által is időszerűnek mondott verskötetében. Ekkor már túl van filológia kandidátusi vizsgáján és első könyvén (*Előkészítés*), amelyben szimpatikus, fiatalkori idealizmusát, részben pedig Birger Sjöberg múlt századi svéd költő, metrikus költeményeinek hatását mutató versei elismerő fogadtatásban részesültek. Sajátos ritmikával kidolgozott verseiben a metrikus verselést elegyíti a szabad verssel, Karl Vennberg hatására a hivatali szóhasználatot alkalmazza, ezt csípősen nevetségessé teszi, de ugyanakkor szóképekben gazdag alkotásaiban kiemelkedően magas fokú költői nyelven szól. Idealizmusától önirónikusan búcsúzik: „Dalomnak a szabadság dalát akarom” – írja miközben egyre inkább meggyőződik az emberi szabadság korlátozottságáról. Két-három évenként rendszeresen megjelenik egy-egy verses kötete, a magyarra fordítható címek szerint: *Hólegenda* (1949), *Sírám* (1952), *A kutyák* (1954). Az Új lírikusok sorozatban pedig *Versek* címmel válogatás 1946-1954 között írt költeményeiből. Jelen van a különféle napilapokban és az AT, Clarté, BLM, Aftonbladet valamint más folyóiratokban. Korábban, még a fővárosi irodalmi élettel való ismerkedése idején kedvet kap a színjátszásra. Megelőzve más európai országot, a svédek már a negyvenes években meghonosították és közkedvelté tették a klubszerű pinceszínházakat. Aspenström több költőhöz hasonlóan (a magyarok közül most csak Petőfit, Aranyt és Kányádit említem) megpróbálkozott színpadi szerepléssel, de idejében belátta, hogy nem odavaló. De azért mindörökkre hű maradt a színházhoz: kisebb jeleneteket és rengeteg rádiójátékot írt, 1945-ben pedig *A nagy utazás* címmel első színdarabja is megjelent. A tűz című rádiójátékáért díjat kapott. Sivar Arnér és Björn Erik Højjer voltak társai abban a csoportban, akik rádió- és tévéjátékaikkal megújították és meghatározták a műfaj színvonalát Svédországban. Aspenström drámai alkotásai időben negyedévszázad alatt keletkeztek, 1959-től öt, sorrendben kiadott kötetében sorakoznak. Összegezésük mutatja, hogy írójuk a színpadi alkotások műfajában a rövid darabokat kedvelte, és elsősorban a kis színházak, a kis létszámú színjátszó csoportok

számára többnyire jelenkori társadalmi tematikájú műveket alkotott. A férfikorba érve *Hólegenda* címmel fordítható (Snölegend) kötetével hívta fel magára a figyelmet, amelyet a kritika kemény szavakkal, idegenkedéssel fogadott. „*A tiszta októberi éjszakákon / amikor északról érkeznek a leopárdok / és áttörnek a látóhatáron / az emberek imádkozni a térre gyűlnek / vagy csöndben levegőre szemlélnének. / A külvárosi utcákat mi végre zárjátok? / Nem megy át a külvároson az, akit ti vártok.*” A vers címe hangsúlyozottan megegyezik a vers utolsó sorával: *Nem megy át a külvároson, akit ti vártok.* A kritika felszisszent a gúnyos hangra és értetlenséget mutatott az azonosíthatatlan „északi leopárd” szimbolikájával szemben. Pedig máshol már jóval azelőtt lezajlottak az ehhez hasonló viták. A magyar irodalomban például már rég napirendre tértek Ady „fekete zongoráját” és Kassák „nikkelszamovárját” zagyvaságnak minősítő vélemények felett. A svéd irodalomkritika Aspenström új kötetét boncolgatva feltette keresztkérdéseit: Mi az, hogy „lezárják a külvárosi utcákat”? Kire várnak az emberek? Fenyegtetést fejez ki a vers vagy reményt kíván ébreszteni? Vallásos ihletésű? Az Úr jön leopárd képében vagy valaki/valami más? Nehezményezték, hogy a vers mindezekre nem ad választ. A sokféle okból és sokféle éllel föltett ilyen és hasonló kérdésre maga a sokrétű élet adott választ. Aspenström egyre gazdagodó szimbolikus költői világában és sajátos szóhasználatában képzelőerejének, költői látomásainak javarésze a jelen emberében mutatkozó több irányultságot, a türelmetlen útkeresést jelzi nemcsak azzal, hogy jól kivehetően társadalmi részvételre biztat, de azzal is, hogy másokhoz mértén szelíd lázadásával, a konvencionális formák és kifejezésmód tagadásával biztat a változtatásra, mert világunkat érdemes mindig másként, különféle módon megközelítve szemlélni, és örökösen gyötrő kérdéseit, a lehető legmerészebb emberi képzelőerővel mintegy kitágítva, folyamatos gazdagítását igenelve szemlélnünk. Az értelmezhetőségen túl minden valamirevaló mai költői alkotás a hangulatával is hat az olvasóra. Aspenström verseinek hangulata mélyen emberi és merészen mai érzéseket gerjesztenek a befogadóban. Ezópusi mesék hangulatát hordozzák az emberi tulajdonságokkal felruházott madarak, kutyák, csigák, sündisznók, amelyek hasonlatok képében bolyonganak verseiben. A tradicionálistól a korszerűig ingázik merész képzeletvilága. A hagyományt tisztelve jut el a modern igeneléséig és alakul fokozatosan, vallomása szerint is olyan alkotóvá, aki „költő, nem szögharapó”. Szabadgondolkodása a sigtunai népfőiskola vallásos nevelésére alapozva fokozatosan érik, stockholmi diák korában a templom és a kereszténység hiábavalósága ellen tüzel a tekintélyes országos napilap, a Dagens Nyheter hasábjain. Ellentmondás című esszékötetében többek között arról ír,

hogy a megváltást a mával-gyógyítással képzelel el, az egyházat pedig nem olyan segílyt nyújtó intézménynek, amely a megtört szíveknek hoz könnyebbülést sűrű allelujázással.

Verseiben észrevehetően elkülönítve jelenik meg a vallás és a tudás. Egészséges mindenben kételkedéssel hirdeti az emberi ész feltétlen tekintélyét, az észokok keresésének híve. Az 1950-ben induló koreai háború és a Svédországban is keményedő politikai légkörben Sivar Arnér, Artur Lundkvist és Karl Venneberg mellé áll, *Harmadik szempont* címmel megjelent könyvükkel vállalják a népszerűtlenséget a kelet és nyugat között létrejött ellentétet értelmező vitában. A DN akkori harcias főszerkesztője fél-kommunistának minősíti Aspenströmöt. Ebből annyi az igaz, hogy fiatalkorában valóban hatottak rá a szocialista eszmék. A 1960-as években pedig ő is gyakran ott található a vietnami háború ellen tiltakozók tüntetők között. De kimondottan politikai költeményeket soha sem írt, tartózkodott attól, hogy műveiben a napi politika szövevényeibe bonyolódjék. Hitt abban, hogy a föld lakossága túléli a világ urait. *ALábát útjára engedi, / hogy bocsánatot kérjen a kezéért, / amely mással gyTjtó* - írja az amerikai nagyhatalom túlkapásai ellen írt Részvétel című versében. Sokféleképpen leülepedett életszemléletét tükrözi számos más verssora is. Az 1952-ben megjelent *Sírám* című kötetében ilyen tipikus sorait találjuk: „*Kifeszítem magam a saját cseresznyelevelen, / szemlélRdöm szemben az örökkévalósággal, / és az örökkévalóság rendkívül nagy a mában / rendkívüli, mert kék és ezermillió / Azt hiszem állok a magam cseresznyelevelén / és felmérem a magam zöld cseresznyelevelét*”. A vers címe: *Araszolólepké*. Apró megfigyelés, makroszkopikus felnagyítás, önarckép, életcél lebeg ebben a néhány, sorsot érlelő gondolattól terhes sorban. A költő a földi lét egyszerűségében és nem Ikarosz szárnyalásában találta meg hivatását, önmaga életét kívánja élni a neki kiszabott cseresznyelevelél zöldjében. Évtizeddel később *Éjjel nappal* című kötetéből is kitetszik: „*Hangosan sír valaki odafenn / gyászol ott fenn vigasztalan / Mindnyájunkra permetez könnye idelenn*”, hogy önállósodása közérzelmű, az élet számára nemcsak a maga életét jelenti, hanem a mai ember vívódásainak megfogalmazójaként cselekvően ohajt részt venni a mindenkori jelen kialakításában. Erről tanúskodnak *A versek a fák alól* kötetében a Gránit fiú és Ikarosz című versének alábbi sorai: *Ahódolat a talpnak / lefelé fordított lélek, mTvészeti állni rajta / és bírni a terhet*. A *BensRben*, amely 1969-ben jelent meg folytatja az öt évvel azelőtt *A lépcsR* címmel kiadott kötetében alkalmazott költői kép gazdagságra kevésbé figyelő, de az olvasók által „szebbnek” ítélt alkotási módszerét. „*A zene a megmTvelt idR / Az idRnem gyógyítja az idRsebet*”. A svéd líra sorozatban 1966-ban megjelent *Versek* megany-

nyi „susogás a benső fáján”. Könnyed iróniája, komoly embersége, mély líraisága szabják meg költészetének erejét, tisztaságát. Utolsó kötete, amelyet felesége halála után (élettársa fordítói munkájában is hű társa volt) és később saját betegsége, majd kórházi kezeltetése idején írt, költői képzeletvilágának rendkívüli erejét mutatják. Prózában írt szövegei a kötet negyedik fejezetében egy lírikus letisztult életszemléletének dokumentumai, vers sűrítetségű felemelő olvasmányok Novelláskötetét 1945-ben, elbeszéléseit pedig 1953-ban jelentette meg. 1968-ban adta ki Nyár című prózai kötetét, amelyben természetleírásai megkapóak. Sokrétű és gazdag művet hagyott hátra. Tizenöt színjátéka közül egyik másikat mindig felújítja valamelyik svéd színház. Fordításai közül a Majakovszkij átültetése ismert. Örömmel fedeztem fel, hogy Thinsz Géza korán elhunyt svédországi magyar költő biztatására magyar szerzők műveiből is fordított. A *Hat magyar költő* címmel 1968-ban kiadott kötetben Weöres Sándor, Szabó Lőrinc és Nagy László egy-egy versét Aspenström fordította.

Werner Aspenström 1967-ben a De Nios Társaság Nagydíjával és 1991-ben a Pilot-díjjal tüntették ki. 1976-tól a Stockholmi Egyetem filológus-doktora, 1981-től a Svéd Akadémia Tagja.

A véletlenek sokféleségéből most a szükségszerűekre hivatkozom. Találkozásom Aspenströmmel ilyen természetű. Az európai országok irodalmának alaposabb megismerése nemcsak valamivel időszerűbb, mint eddig, hanem a felfedezés örömeivel járó, kellemességénél fogva hálás feladat.

Könyvészet:

– Svenskt litteraturllexikon, CWK GLEERUP, Bonniers Förlag, Lund, 1970, 26-27 old. – Sex ungerska poeter, Modern ungersk lyrik i urval av Géza Thinsz, Svalans Lyrikklubb, Albert Bonniers Förlag, Stockholm. – Sten Lindroth: Werner Aspenströmt beajánló beszéd a Svéd Akadémián, 1981.

WERNER ASPENSTRÖM MŰVEI

Förberedelse 1943, (Előkészület) versek.

Oädligt är vårt äventyr, 1945, (Határtalan kalandunk) novellák.

Skriket och tystnaden, 1946, (Üvöltés és csend) versek.

Kritiska 40-tal, 1948, (A 40-esek bírálata) kritika.

Snölegend, 1949, (Hólegenda) versek.

Tredje ståndpunkten, 1951, (Sivar Arné, Artur Lundkvist, Karl Vennberg és Werner Aspenström *Harmadik szempont* című közös könyve, amelyben állást foglalnak a koreai háború idején keletkezett kelet-nyugat vitában)

Litania, 1952, (Sirám) versek.

Förebud, 1953, (Előjel) versek.

Hundarna, 1954, (A kutyák) versek.

Dikter 1946-1954, 1955, (Versek 1946-1954)
 Dikter under träden, 1956, (Versek a fák alól)
 Bäckén, 1958, (Csermely) novellák.
 Teater I, 1959, (Színjátékok I)
 Om dagen om natten, 1961,(Éjjel, nappal) versek.
 Motsägelser, 1961, (Ellentmondás) cikkek, jegyzetek.
 Teater II, 1963, (Színjátékok II)
 Trappan, 1964, (A lépcső) versek.
 66 dikter, 1964, (66 vers)
 Werner Aspenström 325
 Gula tassen, 1965, (Sárga mancs) esszék.
 Dikter, 1966, (Versek)
 Teater III, 1966, (Színjátékok III)
 Sommar, 1968, (Nyár), próza. Singe Aspenström rajzaival.
 Inre, 1969, (Belső) versek.
 Under tiden, 1972, (Az idő alatt)
 Ordbok, 1976, (Szótár), versek.
 Dikter, 1978, (Versek)
 Teater IV, 1978, (Színjátékok IV)
 Vissa sidor och ovissa, 1979 (Biztos és bizonytalan) cikkek és esszék.
 Tidigt en morgon sent på jorden, 1980, (Késő a földön a korán reggel)
 Ögonvittnen, 1980, (A szemtanú) versek.
 Sorl, 1983, (Moraj) versek.
 Teater V, 1985, (Színház V)
 Det röda molnet, 1986, (A vörös felhő) versek. – Álmok a Fekete könyvből.
 Dikter, 1986, (Versek)
 Varelses, 1988, (Teremtmények) versek.
 Oas is öken, 1988, (Oázis a sivatagban) Anna Aspenströmmel, Josif Brodskij verseinek svéd nyelvű tolmácsolása
 Sidoljus, 1990 , (Oldalfény), prózaválogatás.
 Enskilt och allmänt, 1991, (Személyes és közös) versek.
 Ty, 1993, (Mert) versek.
 Dikter i urval, 1994, (Válogatott versek)
 Dikter, 1997, (Versek)
 Israpport, 1997, (Jégjelentés) versek.

**Werner Aspenström: Jégjelentés (Israpport), 1999, versek. Ister ő Budapest. Fordította és utószót írta: Tar Károly*

Jelentések magamról

Ez a könyvcím azért jó, mert minden olvasó magáénak tudhatja és megismételheti. Bátorkodom ezt tenni magam is.

1.

Végre kezemben tartom Cseke Gábor: *Jelentések magamról* című könyvét. Fontos könyv. Előző jegyzetemben már szóltam a szerző bátorságáról, és vallomását nem a jobb későn, mint soha érzéssel, hanem az ember-társba vetett hit beteljesülésének örömeivel olvasom, elégedetten nyugtázom özönlő emlékeiből kihámozott igazságaimat, hiszen a sors kegyelméből egyazon rögzös úton jártunk, hasonló kihívásoknak kellett megfelelnünk. Hol együtt jártunk, hol előttem járt, s az idősebb jogán még azt is megkockáztatom, hogy olykor utánam, mindenikünk a maga „megrakott szekerével” téblábolt a sohasem könnyű életben. Túlélők voltunk. És sokáig, valamiféle szülőhelyi fuvallatra, ösztönös sugallatra az élet azonos oldalán caplattunk ki-ki bokáig vagy derékig sárban. Nagy dolog az, hogy merünk emlékezni dolgainkra. És bizonyára nem tanulság nélküli a tükörbenezés, ha becsületünk borotvájával faragjuk le magunkról az évek ráncainkba rögződött gondjait, a vállalt és reánk szabott szerepek felelősségét, a melléfogásainkat, az akarnokságunkat, a magunk mutogatására elkövetett törtéteinket, az önzéskedéseinket, a kivagyoskodásainkat.

A szerző vallomásos jegyzeteiből tudjuk, hogy az embernek önmaga fölé kell kerekednie ahhoz, hogy valóban, a görög bölcsek ajánlotta módon, megismerje önmagát, olyan bűnökről adjon számot, amiért nem is jár büntetés, hiszen nagyon sokan hasonló hajóban zötyögtek a zavaros életvizeken, éppen csak nincs bátorságuk legalább maguknak bevallani, ha volt, túlélési stratégiájukat, ha nem volt, akkor azt, hogy hagyták magukat sodortatni az árral. Hiszem, hogy ez a könyv bátrabbá tesz minket a magunkkal való szembenézésre, és ezzel egy időben újabb lehetőséget nyújt emberi kapcsolataink újrafelvételére, ápolására és barátságok szorosabbra fűzésére. A megbocsájtás, a szeretet, az együtt munkálkodás, az együttélés, az egyházon kívül is gyónással kezdődik. Másként nincs kötődés.

Egykor, régen, vagyis éppen fél évszázada, házassági ajánlatomra társam boldogan elmosolyodott, együtt örültünk, és úgy éreztem mindent tudunk egymásról. Percnyi csönd után következett a vallomás: „Kicsi koromban, tû ment a szemembe, fél szememmel nem látok.” Semmi nyoma nem volt balesetének, talán sohasem veszem észre, de fontosnak tartotta beismerni. Az ilyesfajta egyenességet génjeiben hordozza, akinek megadatott. Aki-

nek van bátorsága megismerni önmagát, a mások feltárulkozásától is ösztönözve, belelátást enged saját életébe és másokat is erre ösztönöz. Követünk kell a bátrakat.

Húsz esztendő telt el ama „átkos” esztendőkből való kilábolásunk óta. Szerzőnk jó évtizedre, maga szabta belső emigrációba vonult, mert az eltörölt sok rossz között máig erően megmaradt a gyakorlat: Beszéljen mindenki amit akar, az számít, ki mondja! Tudom, hogy Cseke lelkét már a régi világban nyomta a büntudat azért, hogy a túlélés érdekében enged a különféle szorításoknak. Olyan szerkesztőségen kívüli fiatal közösségben cseperedtünk, ahol egymástól kis adagokban kaptuk az újságírásban pusztító hozsánna-betegség ellenszérumát, a valóságglátáshoz való bátorságot. Többnyire naponta találkoztunk a kolozsvári Béke téri kávézóban, s haton-heten egymást folytatva, egy flekkes vidám történeteket sorjázva egy szépen vastagodó kopottas irattartóba, regényírásba is fogtunk. Ebben a társaságban Cseke Gábor neve a megtisztelő poeta doctus volt. A munkásparaszt környezetből kiemelt, faragatlan modorú újságíró csemeték között az egyetemi tanár bölcsészkaron végzett fia komolyságával, nyelvi pallérozottságával tűnt ki, de alkata, viselkedése, polgári lágyága, életrevalóságának hiányzó jeleit mutatták. Nem vett részt a főtér közeli Leányvárbán gyakori, a szakács kedveltjeinek rendezett, fűszeres csontvelőt zabáló közös villásreggeliken, és nem is illett volna a hajnalig tartó vendéglői vacsorázásaink társaságába.

Félszáz oldalnyit egy szuszra olvastam, és mert nem találtam újságírói indulásának eme közösségéről említést, hajlok rá, hogy a rá jellemző szerénységének számlájára írjam, kerüli azokat a történeteket, ahol magát kellene dicsérnie. Könyvének oldalain a csapongó emlékezés szab idősíkokat, s ez lehetővé teszi, hogy arra emlékezzen, amit ma fontosnak tart, azt boncolgassa, ami közelebb viszi a vallomásos megnyugváshoz. Nem firtatom, hogy ez a szerkesztési mód arra is jó, hogy homályban hagyja az önvizsgálatára még éretlen gubancokat, az olyan kényes kérdéseket amelyek, mert másokban és bennem is folytatódnak, nem tartoznak egészen rá, inkább reánk, akiket mintegy kényszerít a saját Jelentések magamról való megfogalmazására. Késztetését próbáltam elhessegetni magamtól, de könyvében araszolva, csapongásait követve, belátom, csak így van értelme az olvasásnak.

Nem kiegészítenem, nem helyreigazítanom, nem felülírnom kell sorait, nem magyaráznom tévedéseit, hanem megszülnöm az általa idézet idők történeteiről magamnak szóló jelentéseket. Ha egyazon úton is jártunk, az út más és más pontján állva, más szögből figyeltük az eseményeket, más, nyilván szubjektív szempontok alapján ítéltünk meg történeteket, embere-

ket, tetteket, vitákat, jót és rosszat, igenelést és tagadást, küzdelmet és áru-
lást.

Nem az emlékezés pontossága, a narráció lüktető sodrása a lényeg ebben a könyvben, hanem a tükörbe nézés mélységének, minőségének folyama-
ta. Itt állok magam előtt és előttetek, számolok és elszámolok minden je-
lent formáló garasommal! Jöhet, segíthet minden könyvvizsgáló, embersé-
gemben ne legyen hiány! - sugalmazza az író. És az olvasónak megadatik
a jó könyvek által okozott kiváltságos helyzet, bátran léphet olvasmánya
hősének szerepébe, hogy megérintse a mindenkor tanulságos múltat.

2.

Ülök a Cseke-féle elképzelt szobában, amely megegyezik a valóságos la-
kásommal, fojtogatónak inkább csak éjfél után érzem benne a levegőt,
amikor a túlbuzgó önműködő elektromos fűtést irányító szerkentyűk nin-
csenek tekintettel felforrósodott gondolataimra, múltban bókászó izzadá-
sos álmaimra, és a fűtőtestek kitartó egyenletességgel ontják a meleget.
Ilyenkor óvatosan kitárom a virtuális erkélyemre nyíló üvegajtót, hogy a
legapróbb neszre felriánó nyuszikat el ne kergessem ablakom alól, kite-
kintek a bokrokkal szegélyezett kerékpárútra, és miután hosszasan csorga-
tom szennyvizem a vécékagylóba, nyugodtan fekszem vissza szűzi nász-
ágyam emlékeit idéző heverőmre, mert a szokásos egy-két, agyamba és
csontjaimba bújít nyilalláson kívül, unottan konstatálom, hogy a világ to-
vább áll, megy minden a maga útján – nélkülem is. Hetvenöt évem ment
arra, hogy ezt elhiggyem. Már nem érzem a magamért való cselekvés szo-
rító kényszerűségét, tetteim nem a magam, hanem a mások szolgálatának
megszokásából fakadnak, néhány kisközösségért, megmaradt kevés hoz-
zám tartózóért, unokáimért élek.

Próbálom kideríteni, miféle betegség gyötör, miképpen semmisít meg, ha
becsülettel szembenézve a múlttal, nem leszek képes meglátni a rám szá-
radt gyalázat sarát, cipőmtől a lelkemig, ahogyan ezt Gabi, nyilvánvalóan
nekem is címezve, keményen megfogalmazta. De hiszen egész életemben
ezt tettem, magamat gyötörtem. És persze, másokat is, mert az mindig
könnyebb volt, mint a viviszekció. Büszkén viseltem, amikor szókimon-
dónak neveztek. Nem az én érdemem, anyámtól tanultam. Anyám könyör-
telen volt – de csak a hozzá közelállókkal szemben. Kutakodom múltam-
ban, és nyugtalanít, hogy ellenségeimet nem bántottam, elsírtam, elplety-
káltam a rajtam esett sérelmeket, de el nem akasztottam, hátulról nem tá-
madtam őket. Emlékszem, milyen rosszul esett, amikor egykori főszer-
kesztőm azzal szúrt meg, hogy az ifjúsági laptól való menekülésemkor, az

egyik folyóirat hirtelen halált halt munkatársa megüresedett helyének örültem volna. A kolozsvári napilap szerkesztőségét, frissen megjelent, elhallgatásra ítélt, felvásárolt és nyilvánosan elégetett kisregényem sikerét le nem aratva, úgy hagytam ott, hogy a leépítésre megérett tehetségtelen párttitkár-feleséget óvtam, aki éveken át kitartó irigye és bajkeverőm volt. Hogyan cselekedhetném a szembe- nézést magammal, ha íme, rögtön védekező állásba vágom magam, és jólesik saját magam dicsérete? Apám, akitől a becsülethez való hűséget tanultam, örökösen nevem három betűjének tisztántartására figyelmeztetett. Nem kaptam, nem is értettem volna holmi egyetemi tanáros papolást. És ő tanított, éppen negatív példájával ösztönzött, hogy kerüljem az öntömjénezést. Akkoriban a napilapok első oldaláról nem hiányozhatott a Sztálinról írt dicshimnusz, talán ennek példájára sorolta apám az ő munkásmozgalmi cselekedeteit, amit kommunista vallásának megszállottjaként végzett kitartóan és mindig nemzetisége szolgálatában. Mit tehetek, ha akkor elítéltem, untam, megcsömöröltem a túlbuzgó öndicséretétől, ma pedig örvendek, hogy buzdításomra, papírra vetette emlékeit, belátom, hogy a magam életében is tapasztalt mellőzés mennyire fájhat az embernek. A múltba nézés valóságos eredménye az lehet, ha megtaláljuk helyünket a Nap alatt. Levakarhatjuk magunkról a nagyravágyást, a kivagyiságot és elfogadjuk akkor is, ha a jelen, a „futottak még” kategóriába sorol.

Cseke Gábor új könyvének megjelenésével, második írói szakaszába lépett. Nem véletlenül, hanem magát szigorúan megítélő akarattal. Megnyitotta, megnyithatta a maga állította zsilipeket. Nem véletlen, hogy éppen most szaporodnak régi könyvei is a Magyar Elektronikus Könyvtárban. Eleinktől tudjuk, hogy a tehetség olyan szög, amelyik kibújik a zsákból. A mondás kissé pejoratív felhangját remélem, ellensúlyozza a hasonlatul használt zsák, amelybe mindnyájunkat belegyömöszölt a beteges múlt. Költői megfogalmazásában „mintha csak egy nap lenne az élet”. Nem tehetek róla, ha ma ezt a megfogalmazást ma is kissé fenségesen romantikusnak érzem, ilyeneket írtunk naponta, megtoldva általános ajánlatokkal, hogy miként is kell élnünk, bibliai intelmekhez hasonlóan a pártpropaganda hangján okítottunk, valamiféle felsőbbrendűséget képzelve magunkról, akár az „élenjáró csapat” tagjai. És eljutottunk az azóta is megmosolyogtató, de inkább röhejes „Most kell a búzát learatnunk!” fegyelmező hangig, mintha a pártvezetők és szócsöveik szerkesztőiként felülmúlhattuk volna a szántóvetőket.

Amikor a pártvezetésre hivatkozva felmenteni akarjuk magunk az elkövetett felelőtlen bólintásokért, amikor szolgálatunkért nemcsak aránylag jó bért, hanem különféle apró kiváltságokat is kaptunk, ne feledkezzünk meg

arról, hogy magunk döntöttünk pályánkról. Innen felelősségünk. Házasságunk, ha megbomlik, függetlenül attól, melyik felet ítéli el a törvény, vagy a rokonság, azért a mi hibánk is, mert nem jól választottunk.

Apámnak köszönhetem, hogy nem lett belőlem szekus. Érettségi előtt, három álló hónapig naponta keresett a szervező, mert kiváló származású voltam, a munkásosztály hú fiának fia. Apám, halálos betegágyán csak ennyit mondott: A fiam dönt. És miután magunkra hagyott a győzködő, nem papolt, nem kért, úgy tett, mintha nem életbevágó kérdésről lett volna szó. Másnap azt mondtam az idegennek, hogy nem szeretem a katonaruhát. Apámra miután a „magyarkodás” vádjával illeték, és a Bolyai Egyetem káderesi székéből visszahívták, pontosan az egyetemek egyesítése előtt, pártszolgálatként rákényszerítették a besorozást végző politikai biztossághoz szükséges őrnagyi rangot. Nekem kapitányi rangot ígért a beservező, egyetemi oktatást és külföldi munkát. Lehettem volna kém és bizonyára sokak szemében előkelő ember, mint néhány osztálytársam, de őrzőangyalom, amiben pofátlan csökönyösséggel nem hiszek, vigyázott rám. Kicsit túlhajtotta magát az angyal, mert a tanulmányi eredmények alapján a szovjet egyetemre javasoltak listájáról is töröltek, más magyar tanulóval együtt. Mostohaanyám javaslatára, a kétgyermekes család (féltestvérem is volt) anyagi nehézségeire való tekintettel kiadták az utam, így kerültem önként, a foglyoknál valamivel jobb körülmények közé, a Duna-Fekete-tengeri csatorna építőtelepére. Akkoriban jelent meg első novellám az Utunkban, ha jól emlékszem *Kitagadt a város* címmel.

Nem számoltam hányszor döntöttem jól és hányszor rosszul az életben, de ha melléfogtam, magamat okoltam. Így voltam a házasságommal is. Apám ellenezte, mert illegális harcostársa lányát nézték ki nekem, a kisiparos csizmadia lányáról tudni sem akartak. Hát még, amikor kiderült, hogy otthoni fusizáshoz anyagot lopott a cipőgyári munkahelyéről, és a párttagjelöltek listájáról is törölték. A fiamat egyszer a pólyában, másodszor a ravatalon látta apám. A sokféle megpróbáltatást kiálló házasságunk, gyakori távolléteim és a szülők ellentéte miatt zátonyra futott, de megfogadtam, nem követem szüleimet, nem válok. Szerencsémre feleségem is hasonlóan gondolkozott, és kitartottunk egymás mellett mindenféle nyomorúságban, hosszú szenvedéssel járó haláláig.

A magam hibájából lettem főszerkesztő. Ez jut eszembe most, amikor Gabi könyvének elején olvasom, hogy a hetvenes évek kezdetén, amikor ki-nevezték az Ifjúmunkás főszerkesztőjének, kezdődött a párt- és országvezető kultuszának újbóli elültetése. Nem az a kérdés, hogy mennyiben a mi hibánkból, hanem az, hogy miként történt? Ha nem mi tesszük, ha nem vállaljuk, jöttek volna helyünkbe mások, akik jobban vagy

másként csinálják? Fölösleges kérdések. A megtörténnel kell elszámolnunk.

3.

Fiatalkori tapasztalataim alapján jutottam arra a következtetésre, hogy valószínűleg nálunk mindenkinek káderlapja van, és származása szerint ez más és más színű. Az enyém nyilván vörös, gondoltam, és mert ez kivételezettséget jelentett, szerettem volna legalább rózsaszínűre váltani, vagy a sehová se tartozást mutató fehérre. Kényszerképzetem a későbbiekben erősödött, azt is tapasztalnom kellett, hogy egyik skatulyából a másikba csak kivételes esetekben van átjárás, a katonatiszt-, a pap-, a tanár-, a kereskedő-gyerekek hátra kerültek mindenféle sorban, pályájukat behatárolta az a fajta megkülönböztetés, amit a háború előtti rendszer elemzésekor osztálytagozódásnak neveztek okítóink. És naponta látnom kellett, hogy nem „a dobod vissza kenyérrel” alapján, hanem a kíméletlen osztályharc szellemében bántak el az egykori kizsákmányolók kategóriájába soroltakkal. A rendszerváltozás után a káderesség és a káderezés nyíltsága megszűnt, a megkülönböztetést ki-ki a maga módján személyes kapcsolatainak és érdekeinek megfelelően végzi, múltbeli cselekedeteiért bűnöst vagy bűnbakot akárki kijelölhet, megkülönböztethet, elítélhet, s ha hatalomhoz jutott mellőzhet. De a vezetés sok más módszerét örököltük a szocialista rendszerből. Olykor a svédországi magyar egyesületi vezetők mindent tudása is ijesztően hasonlít a parancsuralmi rendszer vezetőinek viselkedéséhez.

Régen, azoknak, akiket a hatalom nem nélkülözhetett, tudásuk és tehetségük miatt, többszörösen bizonyítaniuk kellett hűségüket, szolgáltságukat. Az urak ellen feltűzeltek nem szánták a gazdagságuktól megfosztottakat, a mindenünnen kiebrudaltak között aztán akadtak elegendően, akik egyre inkább alkalmazkodtak a sajátos rendhez, gyerekeiket beilleszkedésre nevelték. Emlékszem, megfedtek, amikor a szomszédban lakó kereskedő fiával barátkoztam, aki ráadásul divatos „malagamba” cipőt hordott. Elemi iskoláimat a „magyar időben” hat éves és egy napos koromban kezdtem, akkor kereszteltek, másként nem engedtek beiratkozni. Apám nem engedett vásárnapi istentiszteletekre, minden hétfőn engem büntettek.

A világgégés utáni demokráciában elvártam, hogy az alulmaradtak hasonlóképpen ellenállást tanúsítsanak. Nem értelemmel, hanem az otthonról kapott egyenességgel vértезetten viszolyogtam a gyávaktól. Sokan közülük pionírok lettek, én nem kértem és nem kaptam vörös nyakkendőt. Most úgy értékelem a történeteket, hogy élhettem kiváltságos káderlapom-

mal, nem kellett gyerekes fogadkozásokkal bizonyítanom hűségemet. Apám győzködött akkoriban, hogy az ifjúsági vezetők között lenne a helyem. Anyámnál laktam a külvárosban, mézeskalácsos férje kerékpárján az ifjúmunkások lapját hordtam szerteszét. És otthon éreztem magam a Ref. Kollégium önképzőkörében. Kézimunkatanárom, Cseh Gusztí, szobrász tehetségnek mondott és az igazgató elé állított. Nagy igyekezettel franciát tanultam Oláh Tibornál, osztálytársaimmal együtt imádtam osztályfőnökünket, de a gimnázium után műszaki pályára adott apám, mert a pártnak hitt: „első a nehézipar és annak élenjárója a gépgyártó ipar.”

A Cseke könyvéből is kiérzem azt a nekem sehogyan sem tetsző általánosítást, miszerint a múlt század második felében történelemért mindnyájunké a felelősség. A könyvben található Kányádi felszólalásból is kiolvasható, hogy a túlélők nem mind hősök, és nem mind vétkesek, mert igenis volt ellenállás.

Ahogy beismerjük melléfogásainkat, be kell ismernünk igyekezetünket is a becsületes megmaradásra. Csakhogy a sokféle ellenállásnak minősíthető tett között a leggyakoribbnak tudom, az egymás elleni harcot, az önkényes táborokra osztottság igazatában: Vesszen az ellenségünk! - kimondatlan felkiáltással, ahol tehettek, egymásnak keresztbe tettek a különböző táborokba tartozók. Nem védekezéséért, nem a magam mentségére írom ezt, hiszen akkor is volt „pofám” legnagyobbjaink szemébe mondani olyan történeteket, amelyekből közösségi kár származott.

A rendszerváltozás ferdeségeiből is az fájt a legjobban, amikor a személyeskedők feledték a közösség érdekében kíváncsi kompromisszumokat. Egyre nagyobb meggyőződéssel vallom, hogy nemcsak a politikai hovatartozás, hanem emberismeretünk, egymás megértésének képessége, egyenlőségünk, nyíltságunk és a „mögöttes beszéd” száműzésének akarata szerint alakultak s alakulnak dolgaink.

Személyes példákat kell idéznem, ezekre nincsenek, nem gyűjtöttem bizonyítékokat.

Ha történetesen nem „vörös” a káderlapom talán szobrász lett volna belőlem. Szeretett Kollégiumom, ahol mindössze három évig koptattam a padokat, egész életemre szólóan ellátott a legfontosabb tudnivalókkal. (Lásd Kollégiumi történetek- <http://mek.oszk.hu/01300/01353/>) De a gimnázium első osztályában negyvenkét tanulóból harminckilencet buktatott meg franciátanárom, Koncz Rudi. A háború utáni első esztendőben jártunk. A gyógyszerész, az ügyvéd és egy tanár fia kapott átmenő jegyet, miután mi, a hülye barmok, egyszeri feleletünkkel, amely néhány soros felolvasásra korlátozódott, megbuktunk. Nem értettem miért volt dühös reánk ez a ta-

nár, akinek láthatóan nem volt kedve a tanításhoz. Apám, azon a nyáron talált az általa alakított szövetkezetben egy „osztályidegen” fiatalembert, aki segített és megszerette velem ezt a világnyelvet. Oláh Tibor megdicsért a pótvizsgán, és minden francia óra előtt elénekeltette velünk a Marseillaise-t. Hat évvel később, amikor a Duna-Fekete-tengeri csatorna foglyai között láttam viszont Konecz tanár urat, és beszélhettem vele, megértettem, hogy nem ellenünk volt. Ellenálló volt. A maga módján volt ellenálló.

Furcsa és visszatetsző, hogy az örökké létező akarnokságban is az ellenállás jeleit látom most. Elemista koromban a vallásórán azért tépette egymással a hajunk és főleg a „pajeszünk” az oktató, mert az évezredek szokásoknak engedve vissza akarta téríteni a nyájhoz az eltévelyedett báránykákat. És ugyanezért verte végig az osztályt a Kollégium szigorú hittan tanár-lelkésze is.

Amikor a műszaki egyetemi felvételi vizsgáinak kezdete előtti napon megérkezett az erre feljogosító miniszteri engedély, már tudtam, hogy nem lesz belőlem diák. Apám betegnyugdíját nehezen intézték, mostohaanyám erre hivatkozva, meggyőzte apámat, hogy eltanácsoljon a továbbtanulástól. Az akkori ingyenes oktatásra és ösztöndíjrendszerre gondolva, ma nehezen hihető, hogy valóságos akadályba ütköztem. Apám felfogása volt az áthághatatlan akadály, miszerint az oktatás pénzbe kerül. Középiskolai éveim kezdetén anyámnál laktam. A szövetkezetesítés szűkre szabta mézeskalácsos nevelőapám családjának anyagi kereteit, féltestvér nővérem és szívbeteg mostohahúgom eltartása egyre nehezebb terhet rótt a családra. Kezembe került az a törvényszéki végzés, amelyben szüleim válásakor engem az apámnak ítélték. Néhány napi fontolgatás után, tizennégy évesen, saját elhatározásomból átköltöztem apámékhoz, de nem kívánt gyerekként internátusba raktak. Apám az egyik nap felment az iskolagazdátóhoz és tandíjként halom pénzt rakott az asztalra. Egyszerűen nem volt hajlandó tudomást venni arról, hogy az iskoláztatás ingyenes. És haláláig szoba-konyhás lakásánál elvből nem kívánt többet. Akkoriban, a már országossá növekedett szövetkezet egyik alelnöke volt, kiszámította, hogy mennyi bér jár egy első osztályú cipézmunkásnak, a többit a Magyar Színház támogatására adta, később pedig a fővárosi sajtópalota építését segítette. Böröndnyi „téglaegyeit” évekkel később dobtuk a kukába.

Ma talán röhejes, hogy ilyen megszállottak is voltak. Törvényszerű, hogy reám is ragadt valami ebből. A káderesek is tudták, hogy az alma nem esik messze a fájától.

Apám halálára készülve, felmérte lehetőségeimet, tiltásával önállóságra

bíztatott. Csak magamban ellenkezhettem. Jártam a felkészítőkre. Bár ott-honosan mozogtam az integrál és differenciálszámításban, algebratudásom hiányos volt. Tehetetlenül vergődtem, erőlködtem a magam módján. Miniszteri engedélyemmel a frissen kinevezett rektornál kopogtattam, hogy jóváhagyja késői jelentkezésemet a felvételin. Jóralavó román ember lehetett, mert magyarul bíztatott, apámról is kérdezett, és azzal búcsúzott el tőlem, hogy ha bajban lennék, keressem fel bátran.

Egyféle bátorságot, a sors ajándékeként cseppenként kaptam. Gyerekként elájultam a sebesült fejre vagy karra tekert fásli és a gipszkötéses betegek látványától, később mások sebeiben vájkálni sem riadtam vissza, kerítések előtt elhaladva nem rezzentem meg a dühös kutyáktól és az emberektől sem, a tükörfényes téli úton a busz előtt átszaladó fiú kerekek alatti nyögése sem arra figyelmeztetett, hogy ezt nem szabad, hanem inkább arra a tanulságra készítetett, hogy gyorsabbnak kell lennünk. A sétatéri bokorból kiugró monostori legény magyar vértől csöpögő késétől sem ijedtem meg, mert drukkolnom kellett a megkéselt magyar fiúnak, hogy sikerüljön át-úsznia a tavat, ahol sebesültekkel megrakott teherautó várta, hogy kórházba szállítsák. A vasúti fűtőház mögötti telepünkre vezető keskeny és kivilágítatlan, kerítések közé zárt kilométernyi folyósón sem éreztem soha félelmet. Nem értette ezt bokszbajnok barátom sem. És amikor késő este-ken lányra vártam a gyárkapu homályában állva, hiába reméltem, hogy valamely bandával verekedve erősíthetem bátorságomat, egyszer sem verekedtem. A régi Monostor kis utcáin kísértem lányt, esedezett, hogy forduljak már vissza, akkor sem kellett legénykednem, tapasztalatlanságom védett a félelemtől. A fiam, máig felderítetlen körülmények közötti halála után, fájdalmasan álmatlan éjszakáim során, gyakorta jártam éjfél után a temetőt, s ültem órákig sírja mellett a sűrű csöndben, ördögre, szellemekre, kéjgyilkosra várva. Elszántam magam pokolra menni, most sem této-vázom, hiszen onnan a bátorságom, hogy második életemet élem, az elsővel leszámoltam, rájöttem, hogy semmit sem tudunk, innen a bátorságunk, amivel megváltani akarjuk a világot. Fellengzős kijelentés. Ha még egyszer ennyit élnék, akkor is volna számolni és leszámolni valóm, mert szárazkút mélyén kapirgálok, amikor magamat védem. A megértés, feneketlen kút mélyén lehet, a zavaros vizeken túl, önmagunkban. Ha valóban megismerhetjük magunk.

A régi világgal, a régi rendszerrel szembeni ellenállást másokban kell keresnünk. Ha magunkban találunk is parányi tetteket, hajlamosak vagyunk azokat dicsőségünkre felfűjni, mert nemcsak másoknak akarjuk magunkat, de mindenkinél jobbnak is. Ha most leírom, hogy mi történt a számomra már mindegy felvételin, jóakaróim mindjárt rám sütik, hogy mindent a

magam védelmében teszek. Így vélekednek a nyolcvanas években sebtében írt és 1995-ben lakkozatlanul közreadott naplómról, a Faragott fájdalomról. Pedig amikor a naplót írtam nem kellett védenem magam. Most sem kell. Kell-e bizonyítanom, hogy nem azért írtam a velem megesett történeteket, mert másokat befeketíteni akartam, és már akkor a rendszerváltás utáni hatalom zsíros kenyerére áhítoztam. Különállásunk mikéntje izgatott. A fennen hirdetett keresztény és a keresztyén parancsolatok mellőzése. Azért tettem, mert rögzíteni óhajtottam elrománosításunk napi történeteit. És az emberek írói tanulmányozásra érdemes különbségét, furcsaságait gyűjtöttem. Az utókornak.

(A mai olvasó talán azt hiszi, hogy naplóm megjelentetésével nagyobb adagot kívántam csajkámba az új világ fazekából. Vagy dicsőségszörút és szépen hangzó mellébeszélést temetésemkor. Nyilván ilyesfélére is áhítoztam, a rendszerváltás utáni tülekedésben. De könnyen védhetném magam, hiszen nem vettem részt a „jó fiúk” egyetlen ingyen vacsoráján sem, s nem is lázadoztam a fölött, hogy a bőség asztaláról ki mit és mennyit „merített”. Őt esztendő, s utána Svédországban háromszor annyi évet, ingyen dolgoztam, Ma is azt teszem. Nem vezeklésképpen. Erdélyi Könyvtár címen könyvsorozatot indítottam semmiből, fejről egyszer talpra állítottam az Erdélyi Szépmíves Céhet, szót sem érdemel, de azzal, hogy munkámban a politikában levitézlettekkel is társultam, kiérdemeltem a mellőzést. Most három lapot szerkeszték és néha rádiót is, apám szobakonyhájánál kisebbben élek, magam sütöm kenyerem a svédek nagylelkű segélyéből, három unokám tanítom anyanyelvükre... Gyorsan ide a zárójel, megint felfújom magam. Volt egy unokatestvérem, ha megbántották, kikerekedett amúgy is gömbölyű arca, és csökönyösen hallgatott. Ilyenkor Bummbum Rózsi volt a neve. Játsszótársaim és magam akkor, de most sem kívántunk hozzá hasonlítani. De azt is be kell látnom, hogy a hallgatáshoz kevés a tehetségem.)

Nem tehetek róla, ha akkori naplóból és jegyzeteimből kitetszik, hogy összetartással, amit készakarva bolygatott és szétzilált a hatalom, többre mentünk volna. Nekem elég ez a szikrányi tanulság.

Végigcsináltam a felvételit, közepes sikerrel. Fizikából nem ment valami jól. A gyakorlati példák mellett, elméleti kérdésnek, a súrlódást kaptam. Felrajzoltam a szükségeset a táblára, elmondtam a meghatározását, felírtam a képletet. Magyarul vizsgázhattam. Tanárom nem korholt, nem biztatott, de érezte, hogy ismeri káderlapom színét. Évekkel később, újságíróként is találkoztam vele, köszöntöttem. Sajnálkozó pillantása, pillanatnyi zavara miatt mindannyiszor rosszul éreztem magam. Talán úgy gondolta, hogy szigorúságával érvényre juttatott ellenállása miatt nem lettem

mérnök. Nem volt alkalmam elmondani, hogy már a vizsga előtt eldőlt, nem mehetek egyetemre. Nem kellett kérnem a rektor segítségét sem, mert protekciósnak lenni, számomra egyenlő lett volna a legnagyobb gyávasággal. Apám betegágyánál számos káderes ismerőse megfordult. Elhangzott nem egyszer: „Holnap gyere be hozzám, majd csinálunk valamit!”

Jelentkeztem a Duna- Fekete tengeri csatorna toborzó-irodájában, ahol vonatjegyet s felvételemről papírt adtak. Így kerültem, tizenhét éves koromban, jó másfél esztendőre, Dobrudzsába.

De nem életrajzot szeretnék írni, hanem a küzdelemben fojtott ellenállás bizonyítására keresem az engem is érintő történetek szövevényes erdejében a példákat.

4.

És a magukat győztes harcosnak képzelők ellenállása napjainkban is folytatódik. Mert az ember embernek farkasa. A fejüket felemelőkre akkor kell nagyot koppantani, amikor kidugják azt a tömegből. Akit pedig, hogy hallgasson, félre kell állítani, mellőzni kell, s ha nem megy családostól meg kell enni, habozás nélkül felfalják a fullajtárok. A nagymenők saját dicséretükre kórust alakítanak, hatalmuk van pénzek fölött, a demokratikus elvárást megcsúfolva, kegydíjat osztogatnak ma is. Régen ezt a párt-hoz való hűség jegyében követték és könyvelték el.

Cseke, hogy elkerülje a maga dicséretét, nem részletezi főszerkesztősége történetét. Az, hogy később magam is főszerkesztői székbe kerültem az én hibám, ha úgy tetszik áldozatom. Az ő főszerkesztősége pedig érdemein kívül a mi hibáinknak mondható, de most is hajlok arra, hogy valamiféleképpen ellenállásunknak tulajdonítsam. Nem olyan egyszerű a története, hogy csak úgy leírassuk, hogy főszerkesztő lett.

Domokos Géza és Dali Sándor távozása után nem ülhetett az Ifjómunkás főszerkesztői székébe, mert származása miatt nem nyerhette el a pártvezetőség bizalmát. A szerkesztőség akkor már túl volt a hosszúságával is bizonyíthatóan közkedvelt romantika vitán, amelybe akkori jeles embereink jórészt bevonta, túl volt a szókimondásával, a hatalom türését feszegető és a sajtóvezetőkben rémületet keltő, lakkozás- vitán is. Mások jobban tudják, én csak feltételezem, hogy ezeknek a vitáknak a közreadása miatt kellett Gézát elmozdítani, és az ifjúsági lap szerkesztőségét párttagokkal erősíteni. Az Ifjómunkás akkori erősségei közül (Lázár László, Hervay Gizella, Gálfalvi György, Aradi József, Müller Ferenc, Elekes Ferenc, Matekovics János, Szele Vera, Bodor Tamás) többen, Cseke egyetemi

társai voltak Kolozsváron. Kidolgozták, gyakorolták azt a fiatalosnak mondott nyelvezetet, amelynek sorai mögül/közül kiolvashatóak voltak a ki nem mondható igazságok, mondjuk szerényen: tört része. Olvasói levelekkel bizonyíthatóan ezért kedvelték a lapot. Valahol leírtam akkor, hogy ha szükségük volna reám, portásként is szolgálnám az Ifjúnunkást. A Kolozs megyei néptanács művelődési osztályán az utolsó nemzetiségi felügyelő lehettem Rácz Győző kívánságára, aki nem titkolta, hogy azért vállalta pártaktivistaságot, hogy saját embereit maga köré gyűjtve mozdítsa, amit tud, nemzetiségünk ügyein. Ottani másfél esztendőm alatt többet, és talán jobbat írtam az addigiaknál, minden romániai magyar lapban jelent meg írásom. (Erre még vissza kell térnem, mert eddig, ezt a életszakaszomat, határozott és olykor többeket is megdöbbentő, bátornak hitt fellépésemnek tulajdonítva, sikeresnek tudtam, most látnom kell, hogy a pártvezetők stílusát utánozva jártam el, és nem érdekelt, hogy voltak, akik ezt visszatetszőnek, a hatalommal való visszaélésnek tudták be.) A kultúráért felelős megyei alelnök, káderlapomra való tekintettel, jóindulatúan figyelmeztetett, gondoljam át, nem dolgozom igen sokat!? Értettem a szóból, tudtam, hogy a nemzetiségi felügyelőséget hamarosan megszüntetik, kapóra jött a felkérés, beálltam az Ifjúnunkás riporterei közé.

A nagy árvíz idején történt, Gabi Szatmárra küldött, láttam a legfelsőbb vezető halott sápadtan ijedt képét, a város Szamos-vízzel borított főtéréről terepjárón szemlére indult, és az akkoriban kezdődő hozsannázásra rátettem egy lapáttal, amikor nyomósítva, többször EMBERNEK neveztem. Csak egy embernek. A riport megjelent, benne van a Domokos Géza által szerkesztett Árvízkönyvben is. Hozsánna volt? Valószínűleg annak tudták be. Mint azt a kolumnás írásomat is, amit ismételt felszólításra, születésnapra írtam, mert „a lap jövője függ tőle” biztatott a Gabi utáni botcsinálta főszerkesztőm, akivel később nem lehettem elnéző, mert maga terjesztette, hogy az ország vezér fiának barátja. Meg sem fordult a fejemben, hogy valószínűleg a maga kikezdehetlenségének reményében mondta ezt, miután Gabi megunta istápolását. De azt, hogy nem pillanatnyi felindultságában, kidobta a kukába - most is vélni hallom, miként robajlik a patinás sajtóház szemétdobójában - az Ifjúnunkás éves kötetekbe gyűjtött kollekcióját, most sem bocsájthatom meg neki, főhajtással tűrnie kellett volna elődeink, talán még máig, példamutató munkáját. Erről jut eszembe, a Cseke könyvében kevésnek találom az idevonatkozó részt, az Ifjúnunkás története megér egy „misét”, valami olyasféleképpen, ahogyan ezt a Fellelgvár-ral Szócs Gézáék, több kötetben is megtették, nekem pedig, aki tasnádi menedékhelyemen őrzöm még a hetvenes évek elejétől gyűjtött újságköteteket és a helyi lap alapításakor olvastattam is belőle, a helyi

értelmiségek újságírói igyekezetét támogatva – mindenképpen. Nyáron majd előkeresem árvizes riportomat és azt az inkriminált születésnap írást is, hogy megbizonyosodjam, benne van még az a mondat, amit sikerült cikkembe csempésznem, hogy felmenthessem a lelkiismeretemet a nehéz szolgálatból. Gabi áthelyezése után elfogyott az a hallgatólagosan vállalt becsület, ami szerint, a lap érdekében, mindannyian részt kell vállalnunk a hozsannázásból. Ha mindannyian vállaltuk volna, ma szót értenénk, valamennyire emelt fővel elmondhatnánk miért, hogyan tettük. Az új főszerkesztő valószínűleg parancsot kapott Matinéink beszüntetésére, engem, aki addig szerveztem, kihagyott belőle. Váradon aztán, felsült a maga vezette kétnyelvű rendezvénnyel, nemkívánatos személy lettem, naplóból tudom, figyelmeztettek akkor, minden írásomban magyarkodáson akart tetten érni, kerestek miként szabadulhatnak tőlem. Amikor másodszor is rám osztotta a születésnap hozsannát, kerek perec nem vállaltam, rám küldte segédét, aki azt hiszem félelemből teljesítette feladatát és fenyegetett, hogy fegyelmi úton rúgnak ki, s ez akkor azt jelentette, hogy sehol sem kapok majd munkát, kenyér nélkül maradok. Felháborodásomban elővettem a lapkollekciót és statisztikát készítettem, amiből kiderült, hogy néhány kivételezettnek nem kellett musz-anyagokat (muszáj vagyis hozsannaíráásokat) írnia. Az adódó első szerkesztőségi értekezlet végén a főszerkesztő elé tettem a kimutatást, és arra kértem tegyen meg mindent (akkoriban gyakori sablon volt), hogy újra olyan közösség legyünk, ahol mindenki vállalja a szükséges elkötelezettséget. Segéde, mert ő is a kivételezettek közé tartozott, az értekezlet után azt terjesztette, hogy feljelentettem a nem hozsannázókat. Ezzel védte magát. Aztán ő sem járt jobban, azt híresztelték róla, hogy házastársának valamelyik vezetőnkkel hirtelen kitudódott viszonya miatt kellett sürgősen dobbantania.

Dadogva írok, nem vagyok jó már tisztafejnek, hiányzik Gabi éles szemű pallérozása, magamat kímélve kerülgetem a kását.

Gabi helyzete nem volt rózsás, írja, hogy a musz-feladatokat többnyire magára vállalta. Ezzel magára zúdította néhány munkatársának, évfolyamtársának rosszállását, minden valószínűség szerint nem azért, mert irigyelték tőle ezt a sáros munkát. Akkor kerültem a szerkesztőségbe, amikor javában állt a bál. Volt, aki egyetlen írásából kihúzott szóért úgy becsapta maga után a főszerkesztői párnázott ajtót, hogy az kiesett a sarkából. Ha jól számoltam huszonhárman dolgoztunk a lapnál tudósítókkal együtt. Rövid időn belül az általam vezetett nevelési rovat tagjainak száma tizenkilencre emelkedett. Nyilvánvaló, a főszerkesztővel szembeni ellenszenvük abban is megmutatkozott, hogy volt, amikor háromoldalmi szöveg elhagyását is elértem olyanoknál, akik a főnök-évfolyamtársuknál minden

szóért jegyezte föl a krónika.) Az összefogásból született és a kishitűek minden elképzelését felülmúló kolozsvári táncház-találkozó után még olvasóikkal sem találkozhattak az újságírók. Pedig akkor még működtek szerte az országban az Ifjúsági lakardoskodtak. Pedig Gabi akkor még csak helyettes főszerkesztő volt. Fentről szorították, letről lázadoztak. Mondhatom nem irigyeltem. Nem áttallottam tanácsokkal ellátni. A fenti nyomást úgy védtük ki, hogy az akkoriban pártfőiskolát végzett Nits Árpit győztük meg jöjjön a laphoz. Három évvel azelőtt, amikor újra pártiskolára akartak küldeni és nem vállaltam, Árpit beszéltem rá, hogy foglalja el a helyem. Nem bánta meg, hiszen közgazdaságot tanult. Még be sem fejezte a főiskolát, a lapból hiányzó gazdasági rovatot létesítettünk számára. Űgyesen, fiatalosan és főleg rövid, olvasmányos írásokkal oldotta meg a feladatot, így felfelé bizonyíthattuk, hogy a pártpolitikában legfontosabb kérdésekkel kiemelten foglalkozunk.

Miután Árpí a laphoz került főszerkesztő helyettesi rangban, a felső vezetés biztosítottak látta a párt általi vezetést nálunk, és Gabit kinevezték főszerkesztőnek. Megalkuvás volt? Bizonyára igen. De ezek a lépések tették lehetővé a lap – egy romániai magyar lap! - ötvenéves évfordulójának, Király Károlyig felmenően értékelt és részvételével fémjelzett ünnepelését, és a lap fogadóórának, valamint a régi Matiné sikere felülmúló magyar ifjúsági rendezvényeink, hatvan előadást megért turnéját Erdélyben. Nem hiszem, hogy akad valaki, aki ne ismerné el, hogy ezért érdemes volt.

A kolozsvári állomáson jegyeztem meg egyszer Gabinak: Mit csinálsz majd Gabi, ha jönnek a „kommunisták”! Nem fenyegetőleg mondtam, hanem az általa is érzett változások közelségét nyomósítottam. Máskor az Előre folyosójára vontam az új lapszám áttekinthetősége végett az üres szoba falaira függesztett oldalak mellől, hogy az első oldali hozsánnaversikék mibenlétéről kérdezzem. Minek kell ez, Gabi? Cinkos vigyorgásából megértettem vagy inkább csak most értem, amit magam is vallottam abban az időkbén: az esztelenséget mutató és minden jó ízlést meghaladó propaganda grotesksége is lehet ellenállás. Olyanformán, ahogyan ezt a kolozsvári napilap egyik vezércikkében állítottuk: „Gondolkodás nélkül követjük a pártot!” Amire forró dróton rögtön jött a megyei elvtárs elismerése: Jól van fiúk!, pardon elvtársak! Így kell ezt csinálni!

Gabi akkor az válaszolta, hogy bizonyára lesznek majd nálunk nagyobbak, akiknek felelniük kell mindenért. Nos, Gabikám, ebben nagyot tévedtünk.

Nem a felelősségre vonást hiányolom, hanem a lelkiismeretvizsgálatot. Az olyasfélét, amire az 1989-es esztendő szilveszterén sietve kértem az érde-

kelteket. Nem akadtak érdekeltek. Nem a volt főszerkesztőktől reméltem választ, akiknek a nevét kicsi betűvel írtam, hanem barátainktól, kollégáinktól. De hát mind sárosak voltunk és okosabb volt hallgatni. Megszólalásomat valószínűleg még Gabi is menekülésnek hitte, gyávaságnak, kivagyiskodásnak. Védtek is persze néhányan, még azt is elismerték, hogy hatással voltam pár, talán ennél több, fiatal kollégámra, akiknek a szárnya alá nyúltam, de érdemben nem szóltak a lelkiismeret vizsgálás elengedhetetlen szükségességéről. Ezért mondtam le a Kántor vezette Kolozs megyei magyarok szervezésről és állítottam helyembe az RMDSZ-t szervező csoport élére fiatal kollégát. Nem kellett volna lemondanom?

Szívhez, észhez, lelkiismeretünk szerint.

(Nyílt levél az újságírókhoz.)

Boldog új esztendőt, szép jövőt mindnyájatoknak! Bátor önítélkezést magunk fölött, tisztességes gyónást, jobb erkölcsöt, békés átmenetet a tegnapi élet mocsarából a megtisztuló, demokratikus jelenbe, hogy népünket tisztességben szolgálhassuk a fiatalok által főként borított szabadság felhősen is szép ege alatt. Ezennel be is fejezem ezt a (nagyon is tudjuk hová vezető emelkedett) stílust, és egyszerűen arra kérek benneteket, hogy a népfelkeléshez méltó bátorsággal seperjük mi is tisztára házunk táját. Az új lapok indításával a munka nagyját elvégeztük; az események krónikáival egy csapásra olvasmányossá vált minden újság, itt-ott már utat kapott a többvéleményűség, a sokoldalúság láttatása, az elfogadható igazság felé vivő, belemenősen is jótékony vita.

De kísért még a múlt, a gyávaság.

A forradalom első napján engem a betegnyugdíjast is behajtott a tettvágy a helyi lap szerkesztőségébe. A lap munkatársai nem merték hazaküldeni botcsinálta főszerkesztőjüket, de két, mindig is becsületes ember vezetésével összeállították az új lapot. Harmadnap bejött a helyettes főszerkesztő is. (Megjegyzem, hogy a két főnök együtt nem képes egyetlen épkezláb mondatot magyarul leírni.) Sohasem voltak újságírók, de pártaktivistaként ők voltak nemcsak újságírói munkánk, hanem minden kulturális megmozdulás hóhérai. Eltanácsolni őket a lapszerkesztéstől a belső joga és kötelessége. Hallom, hogy a romániai magyar sajtóban van olyan lap, ahol ezt nem merték megtenni. Bizony ez arra vall, hogy közülünk nem csak egyesek, hanem egymás gyávaságába kapaszkodva és csoportot alkotva többen is feltétel nélkül eladták magukat a letűnt hatalomnak. Én mégis hiszek abban, hogy a jó újságíró, kellő önvizsgálat után, képes megújhódni, és hasznossá lenni az elkövetkezőkben is. De elhatárolom magam a közénk tolakodottaktól és kérek Benneteket, ne higgyetek (...) * nekik és hű ki-

szolgálóiknak. Ha ők továbbra is újságírónak mondhatják maguk, és velük együtt kell dolgoznunk, miként állítjuk vissza a lapcsinálás ezerszer megtaposott erkölcsét és a szerzők jogát az önálló véleményhez? Miként állítjuk meg a kéziratok meghamisításának elharapózódott szokását és a szerzők saját maguk mentésére kitalált atyáskodó, valóban mondatokat, bekezdéseket, gondolatokat tolvajló szokását, a senkihez sem szóló, senkit sem bántó semlegest, de fölfelé mindig mértéktelenül hozsannázó írásközlését. Nem hiszek abban, hogy a bennük élő sablonoktól rövid idő alatt megszabadulnak. Az elkövetkezőkben dolgaink vállalásának bátorságától függ az újságíróerkölcs alakulása. Szolgák voltunk, mert naponta figyelemztettek arra, hogy kinek a lapját írjuk, kinek a kenyerét esszük. Azok, akik lelkiismeretükre hallgattak, még a legnagyobb elnyomásban is találtak módot arra, hogy a sorok között közvetítsenek néhány igazságmorzsát. A gátlástalan diktatúrát egyaránt megvető szerző és szerkesztő közös erőfeszítéseként olykor az olvasóban reményt keltő sorok is megjelenhettek a fűrészporthoz hasonlító sablonszöveg-tengerben. Gyermeklapjaink volt főszerkesztőjeként elmondhatom, hogy a romániai magyar sajtóban elharapózódott talpnyalás és a himnikus dicséretőzőn nem volt, illetve nem mindig volt kötelező. Nem volt kötelező és éppen ezért a törtétek kenyere volt a kondukátorról és nejről versformába tördelt ízléstelen jelzőhalmazt írni, és az ordító tehetségtelenségről árulkodó fűzfapoéták "alkotásaiból" hányingerkeltő első oldalakat szerkeszteni. A Napsugár szerkesztői elmondhatják, hogy a gyerekekbe oltott vezetőimádatból, de bizonyára a felnőttek biztatására is született hozsannázó versikéket íróasztalfiókba süllyesztettük, és a szerző minden esetben megkapta a magáét a mérges Csipikétől, akinek rendreutasító leveleit Fodor Sándor írta. És fokozatosan lefáragtunk a gyermeklapban amúgy is szükségtelen politikai vezércikkek terjedelmét tíz-tizenöt sorra. Kihasználva, hogy a sajtóirányítók figyelme csökkent irányunkban, tizenegy hónapig egyik gyermeklapban sem engedtem meg leírni a scornicești-i Dracula nevét. Annak bevallását, hogy leváltásom után (a lányom Svédországban menekült) miért kellett, olykor két oldalon is, a gyerekek számára érthetetlen dicshimnusz közölni az "aranykorszakról" - ezt talán bízzuk a szerkesztő lelkiismeretére. Ki, mennyire volt gyáva és a hatalom kiszolgálója, talán majd annyira iparkodik munkájával bizonyítani azt, hogy a mások által kikapart szabadságfrissítő levegőben hasznos tagja kíván lenni összefogásra kiegészített közösségének minden észokokkal bizonyítható és felemelkedésünket segítő cselekvésben.

Szükségünk van és lesz az egymásra figyelésre, a tisztességes vitákban kialakuló igazságokra, a magunk és olvasóink fölrázott lelkiismeretére,

hogy országos közös ügyeinket (köztük nemzetiségünk visszaállított és a valóságos egyenlőségig segített jogait) szolgálhassuk. Áldjuk sorsunkat, hogy ezt a világot is megértük. És gondoljunk az utánunk jövőkre, azokra, akiknek átadjuk majd a tollat. Az elmúlt évtizedekben olyan szemponthálót tartottak a mesterségünk felé kacsingató fiatalok elé, amelynek csupán lényegtelen eleme volt az íráskészség. Előbb volt a származás, aztán a párttagság és a társadalmi tevékenységnek nevezett aktivistaság. Még ilyen körülmények között is a romániai magyar újságírás megteremtette szükségpótló gyakorlóiskoláit: a kolozsvári napilap szerkesztőségében és az országos ifjúsági lap nyári levelezőképző táborozásain kaphattak az érdeklődők némi eligazítást a szakmai dolgok szövevényében. Amikor magyar nyelvű egyetem létesítésére gondolunk, az újságírás-képzésről sem feledkezzünk meg.

És már most szorgalmazzuk szakmai egyesületünk megalakítását, szorosabb kötődésünket a magyarországi sajtó szakmai egyesületéhez, gondoskodjunk a tömegkommunikációban dolgozók nemzetközi szakmai kiadványainak beszerzéséről, legyünk újságírásunk olyan papjai, akik holtig tanulnak, tegyük lehetővé a sűrű bel- és külföldi újságíró cserét, alakítsunk klubokat, cseréljünk egymás között is rendszeresen gondolatot. Legutóbb, a minden körülmények közötti megmozdulás lehetőségének bizonyítására, a táncházak kolozsvári országos találkozójához kapcsolódva sikerült a Korunk szerkesztőségébe összegyűjtenünk a romániai magyar lapok ifjúsági rovatainak vezetőit. A sajtó elnyomói betiltani már nem, csak korlátozni tudták a találkozón kialakult eszmecserét. Tíz évvel ezelőtt történt. Azelőtt 1935-ig kellett visszalépnünk az időben, hogy hasonló rendezvényt találjunk. (Akkor az erdélyi magyar újságírók szovétai találkozóját p Matinéjához kapcsolódó baráti körök, melyek között nemcsak közművelődési, turisztikai stb., hanem tudósítói munkára kész fiatalokból álló csoportok is alakultak. Jobb híján állítsuk vissza ezeket a köröket, legyünk mi újságírók egy-egy ilyen kör gondozói, folytassuk ott, ahol abba kellett hagynunk. Közelítsünk többszörösen is az olvasóhoz. Amikor írásaink alanyait kiválasztjuk, amikor gondolatainkat, beszámolóinkat nyomtatásban eléjük tárjuk, és amikor segítünk nemzetiségünk megmaradását szolgáló öntevékenységük beindításában.

Rajtunk, romániai magyar újságírókon is múlik, hogy mivel telítődik a tegnapi véráldozatokkal kivívott nagyszerű szabadság. Tudatos szolgálunk, az észhez és a szívhez szóló szavunk legyen hasznos a legjobb lelkiismeretünk szerint. Úgy érzem, az elkövetkezőkben nemzetiségünknek nagy szüksége lesz reánk és a mindig szebbnek kikiáltott jövő az, amely minket is összeköt.

* Néhány főszerkesztő nevét írtam le kisbetűvel
(Kolozsvár, 1990. január 1.)

Mai eszemmel, a piros betűs szövegrészek közti sorok helyébe írnék a magam lelkiismeret-vizsgálódásából valami mellbevágót, valami olyat, amit példamutatásnak és nem másokra mutogatásnak olvastak volna. De kissé elhittem magam, mert „érdemeim elismerése mellett” leváltottak a Napsugár éléről, párttagságomat a magam módján úgy szüntettem meg, hogy nem jelentkeztem az ajánlott pártalapszervezetnél és nem fizettem több tagsági díjat. Fél esztendő gyomrozás után, diliházba és nyugdíjba kényszerítettek az Előretől, s amikor még ropogtak a fegyverek Kányádihoz robogtam Trabantommal, utána Kántornál kerestem azokat, akikhez tartozónak gondoltam magam, szerencsére a Kántor felesége nem káderezett, hanem kocsimba ülve Csép Sanyiékhoz vitt, akinek a felesége biztatására, amikor levegőbe emelkedett a diktátor helikoptere, indultunk egy haladónak tudott román íróval, Buzura Augustinnal együtt négyen a városi néptanácshoz, ahol egy pufajkás technikus elnökölt. Bejelentettük, hogy lapot csinálunk, engedélyt kérünk. Végignézett rajtunk és azt mondta, hogy ehhez mi jobban értünk, de - és ezt ki vörös, ki fehér arccal fogadta – írjuk a nevünket egy papírlapra. Ha féltem volna, ha arra gondoltam volna, hogy mi lesz, ha visszatérnek a diktátor emberei, nem írtam volna egymás alá mind a négyünk nevét.

Némi tanakodás után a megyei pártbizottság épületénél kötöttünk ki. Buzurát beengedték, minket nem. Néhány perc elteltével Buzura kijött.

- Ezekkel nem lehet tárgyalni– szólt lemondóan.

Ott találkoztunk Victor Rebenciuc-al, aki később azzal vált emlékezetessé, hogy a bukaresti tévében asztalra tett egy csomag wc-papírt.

- Ezzel töröljétek meg a szátokat... - figyelmeztette a szájhősöket.

Kántor, Csépet és engem bízott meg a pártaktivista főszerkesztő eltávolításával. Beléptünk a főszerkesztő szobájába, és Csép kezét nyújtott a közutálatnak azelőtt sem „örvendő” főnöknek. Utálkozva kifordultam a szobából, hazarobogtam és megírtam az akkori túlfűtött lelkesedést tükröző írásom. Orbán Feriék már szerkesztették az új lapszámot. A lapcímváltoztatáskor egyikünknek sem jutott eszébe, hogy mi legyen az. Új Igazság? A legjobb címet, az akkor már az Egyesült Államokban megtelepedett Sóni Erzsébet adta volna: Kolozsvári Újság! Így őrizhettük volna máig és az elkövetkezőkben is városunk sokáig elhallgatott nevét.

Mit kezdünk a szabadságunkkal?

A belénk rögződött félelem ujjongásban, örömben, sóhajokban szakad föl bennünk. Remegő lélekkel, tisztuló aggyal készülünk a holnapi napra, az új életre. Mit kezdünk a szabadságunkkal mi, erdélyi magyarok? A lehajtott fejség, a magunkba fordulás, a magunkról való gondolkodás apátiájából hunyorogva állunk a szabadság fényébe. Mi, romániai magyarok új értelmet kell adjunk az egyenlőségnek, a testvériségnek, egymás megbecsülésének. Első gondolatunk a sors által közös hazában egymás mellé rendelték összefogásából megszületett tabula rasa, és a tisztára sepert jelent életük kockáztatásával megteremtő hősök dicsérete és követése a végső győzelemig. A temesváriaké, akik Tökés László mellé állottak, a fővárosiaké, akik végül megfutamították a diktátort. Románia órák alatt nagyot lépett "a sötét Balkánról" a közös Európa felé. A demokratizmust mindek fölé emelt Európához tartozunk immár és eufóriánkból, a haza földjét megcsókoló áhítatunkból a ránk nehezedő tettek magaslatába emeljük fejünk.

A forradalom fehér éjszakáján írom ezeket a sorokat, amikor veszélyben a fővárosi tévéstudió, amikor a rádiót célozzák a banditák. Újabb és újabb emberi életekbe kerül a régen áhított szabadság, mert a sok évtizedes elnyomás kitermelte az emberi külsőbe öltöztetett fenevadat, a diktátor körüli henyélők seregét. Nem akarják elveszíteni kivételezett helyzetüket, félelmük örült tettekre ragadtatja őket. Megszokták, hogy védtelen emberek tipornak, és elbizakodottságukban a szabadsággal is képesek szembeszállni. Nem győzhetnek, mert mi fegyvertelenül is erősebbek vagyunk, ajkunkon a szabadság dalával.

Hősies küzdelmünkben minden eddiginél forróbb testvéri érzés fűt bennünket önfeláldozó román testvéreink mellett. Kell a szabadság, és ha megértjük, a saját hangunkon, a saját nyelvünkön, a saját hagyományaink alapján igényelhetjük rabszolgasorsunk megszüntetését, erőszakos asszimilációnk eltörlését, történelmünk megbecsülését, az európai kultúrát erősítő hagyományaink folytatását, a békességet, a jövőt, amelynek biztos tudata nélkül nincs tudatos emberi élet.

Felvirradt a forradalom második napjának hajnala és még mindig szólnak a fegyverek. Korai még a szabadságról beszélni? Nem hiszem. Elszigeteltségünkben, a romániai magyarság terrorral, rágalmozással, cselekvéssel véghezvitt atomizálódásában. Készületlenül, szervezetlenül érkeztünk e hajnalhasadáshoz. Értelmiségeinket elhallgattatták, határainkon kívülre futamították, hiszen érthető, hogy az életet választották. Az éj leple alatt lopakodó helikopterekkel végzett nemrég a forradalom mellé állt katoná-

ság, lelkes, valóban lelkes, önfeláldozó emberek ivóvizüket megmérgezni akaró banditákat tettek ártalmatlanná... És mégis, már most szólnunk kell arról, hogy a végső győzelem után, a nemzet megmentésére alakult, hősből álló bizottság többször is ismertetett kiáltványa olyan jogokat biztosít nekünk, romániai magyaroknak is, melyekért, ha kell tűzbe megyünk. Újra kitehetjük hát az egyenlőség jelét, és a többpártrendszerben helyet kaptunk az egyenlő küzdelemre. Újraalakíthatjuk nemzetiségi kultúregyesületeinket, és nem kell megszeppenten bevallanunk nemzetiségünket, hanem természetes módon vállalhatjuk, hogy itt, és magyarnak születtünk ebben a közös, drága hazában. Ezért a szabadságunkkal most mást se kezdjünk, mint hogy megkeressük mindazt, ami az itt élőkkel minket összeköt. És a pillanat parancsa szerint menjünk ki az utcákra, álljunk katonafiaink mellé, tegyük, amit sorsunk adott: végső sikerre vigyük a szabadságot! Győzzön a népigazság! Mi dolgozni, és élni akarunk! (1989. december 22.)

És akkor jött Gyimesi Éva és Cseke Péter. Karon fogtam Évát és egy csendes szobába vittem. Papírt szereztem, azt hiszem írógépet is. Mit írjak? – kérdezte Éva. – Akármit – bízattam, mert ő volt az üldözött, náluk tartottak házkutatást, mindenki tudta ezt a Szabad Európa Rádióból. Rövidesen elkészült az írással, kivettem írásomat a már kész lapból és Pálfi Mircsa barátom helyére tördelte Gyimesi Éva írását. Az enyém másnapra maradt.

Erre úgy emlékszik Cseke Péter, hogy külön bekezdésben ezt írja:

Aztán jött Tar Károly. (Egy másik írásában elismeri részvételemet a lap indításában, de kezdeményezésemről, hogy Éva írása szerepeljen az enyém helyében, hallgat.)

Nem látta, nem tudta, hogy már előtte jóval ott voltam és tettem is a dolgom?

Fel kell mentenem Pétert is. Amikor ezt leírta vagy ennyit hagyott meg visszaemlékezésében rólam, már dolgozott benne a igazodás vágya, ugyanis a fővárosi lap írásomat elfektette, amíg párttitkárunktól rendelt, engem rágalmozó írást meg nem kapta, s szalagcímben szemétdombnyi szemetet összehordva, nekem tulajdonított mindent, amit maga a szerkesztő sem hitt, de lelkiismeretének könnyítése helyett, elhallgatásom végett jónak tartott. Elérte célját a szerkesztő, Cseke Péterre sem orrol senki, hogy holmi magát előtérbe helyező, levitézlett kommunista szerepét eltúlozta.

Az RMDSZ szervezését átadtam, visszavonultam a népművelés terén tettem hasznossá magam

A történetek után nem tudom miért képzeltem, felmentetnek magam a múlt

bűnei alól. Akkor dühös voltam Csép Sanyira, csak most értem, hogy nem dühvel, hanem emberséggel kellett volna, és kell minden időnkben közelnünk ellenségeinkhez is. Hiszen, a pártaktivistaságból kiebrudalt kolozsvári főszerkesztő is csak kis eszköze volt a hatalomnak, voltak nála nagyobbak és felelősebbek is, akiket azóta sem háborgat senki.

Ide tartozik egy önbizalmamat erősítő és megmosolyogni valóan is véres történet. A Magyar Színház Kötő Jóska bocsájtotta rendelkezésünkre. Tele volt az emeleti rész emberekkel. Az opera pénztárában Pálffy és jómagam felváltva szedtük be a Szövetségbe iratkozók, lapból kivágott, jelentkezési cetliit. Szövegének megfogalmazását az igazgatói irodában kintlódunk többen, Balogh Edgár vezetésével, aztán Kántorral minden fölöslegesnek tartott fogadkozást, elkötelezettséget jelentő mondatot kihúztunk, nyúl farknyi változatát vittem a szerkesztőségbe, ahol a tagszervezésnek külön rovatot indítottam. Egy idős ember tucatnyi jelentkezőlap átadása után nevemet kérdezte, hogy beszámolhasson kinek adta a papírokat. Mondom a nevem, amire csodálkozva megjegyezte: Amikor a háború után a Magyar Népi Szövetségbe iratkoztam, akkor is Tar Károllyal beszéltem. Még aznap elmondtam ezt apámnak, elbizakodottságomban eszem ágában sem volt holmi lelkiismeretvizsgálat.

Balogh Edgár jelenlétét többen is nehezményezték. Benkő Samu, szép szóval, az öregúr szerintem is jogos felháborodását csitítva, visszavonulásra készítette. Tanulságos volt számomra a Benkő Samu tapintatos viselkedése is, és amikor a színházi csarnokot megtöltő, az épület előtt hullámozó, tette kész tömeg nyomására szervezkedésbe kezdtünk, egy ügyvéd szót kért, és fenyegető hangon mondta, hogy kiket nem szabad befogadni a Szövetségbe. Balogh Edgárra valamiért nagyon kivolt. Legcsúfondárosabb hangomon közbeszóltam, hogy le kell löni a delikvenst. Valaki aztán a szervező csoport vezetőjének javasolt. Önkénteseket kértem, emberem elsőként jelentkezett, hogy ahol én vagyok ő is odatartozik. Huszonheten voltunk szervezők. Mentünk gyárakba, falvakba, szervezeteket alakítottunk. Kós Károly könyvét vittem mindenhova magammal, s mint a bibliából úgy olvastam részleteket a Kiáltó szóból. Vérbosszús emberem aztán, mert túlzásba vitte a bűnösök üldözését, perbe fogták, s eltűnt a közéletből.

Eltelt húsz sanyarú, gazdag, ígéretes stb. esztendő. Jelzőit mindenki maga szülheti, és íme, nem sokan tolakodtak lelkiismeretük nagytakarításával. Kicsiknek kell megtenniük ezt is, nekünk, akik nem igazán kívántunk nagyok lenni, marsallbotunk divatjamúlt „szakosunkban” penészedik ifjúkori kacatjaink között. Vigasztaljon, hogy ettől még lehet jó vagy legalább valamivel igazabb a világ!?

Volna még agytekervényeimbe nyilalló sokféle apróság, amit illene elmondanom Cseke könyvének olvasása közben, de szükségesnél vastagabb könyv kerekedne belőle. Régi kollégám szerint az ilyen vastag könyvek fejünk alá valók, lehet, hogy nyugodtabb volna így az álmunk. Esetleg fejtartásunkat is kiigazítaná, hogy a lehajtott fejűségből felemelve, előbbre is lássunk.

Visszafogom magam, mert még nem tudom, miként szóljak az engem illető dolgokról, hogy ne legyen belőle öndicséret. Mesterségbeli megszokásból megfigyelt és elraktározott apróságaimról azt hittem, hogy kulcsát adják a félelem, a gyávaság kialakulása mikéntjének. Emlékeimben örökölt és belénk nevelt tulajdonságokra bukkanok, magatartásbeli furcsaságokra, amelyek segítettek közösséghez tartozásunkat vagy elszigetelődésünkhöz vezettek. Néha megbotráncozunk azon, hogy más mire nem képes.

Tudni vélem, hogy szerzőnk akkor tévedett, amikor eltávolodott attól a bennem most is tiszteletet ébresztő közösségtől, ami akkor az Ifjúmunkás szerkesztősége volt. Nem politikai meggyőződésünk különbözőése okán, hanem, azt hiszem türelmetlensége miatt, de főként viszolygása miatt, az italozással, sok üresjárat, fiatalos hülyéskedéssel együtt járó, a szerkesztőségi értekezletek folytatásaként nála összejött társaság viselkedése miatt. Családját védte a felfordulástól és magát is, a baráti körben általában megengedett tréfáktól, sarkos megfogalmazásoktól. Emlékszem milyen megnyúlt képpel fogadtuk, amikor bejelentette, hogy hagyjuk abba a dumapartikat. Átköltöztünk Aradi Jócó lakására, velünk tartott, de korán kellett távoznia. Valaki tréfával ütötte el hiányát: „papucs alá került”. Azt hiszem itt kezdődött a mások, de maradjak csak magamnál, begubózásom is. Teltek az évek, idősödtünk, az idősebbeknek kifelé állt a szekere rúdja, elkoptunk, felörlödtünk. Magunkra maradvá félelmünk hatványozódott. Akkor nem éreztem, most is vonakodva ismerem be, hogy félttem. A sötétben sokan félnek. De ha legalább egy társra lelnek, törpülnek az ijesztő dolgok.

Tegnap, pillanatnyi gondolkodás után, teljes egészében, a kisbetűvel irt főszerkesztők nevének elhagyásával idéztem botrányt kiváltó írásom. Próbálok megérteni, miként lehettem olyan önhitt, hogy magam kiemeljem, kollégáim fölé helyezzem, s ezzel kiváltsam a sárdobálást. Olvasom az írást, és nem értem, hogy amikor a szerkesztőségről írok, miként süt át mondataimon a magam dicsérete.

Merthogy nem így gondoltam. <http://mek.oszk.hu/01700/01703>

Talán azért történt, azért voltam annyira elbizakodott, mert Tompa Gábor bátorságának köszönhetően, a farmere zsebében Pestre kicsempészett színjátékom vége olvashatatlanra vált, és amikor augusztusban agydaganat gyanúsan orvosi kivizsgálásra útlevelet kaptam, Boldizsár Ivánnak a Színház neves főszerkesztője ötletének köszönhetően, fogadott Szűrös Mátyás. Felkészültségemet kérésre, Bodor Pál, három oldalas, a romániai magyarság helyzetét ismertető jegyzetével segítette. Ezt átadva, megtoldtam három kurtán fogalmazott, naivságot bőven bizonyító kéréssel. 1. Hangozzék el végre az anyaország részéről a romániai magyarság asszimilációjának ténye. 2. Létesüljön az erdélyi magyarsághoz szóló külön rovat a magyar rádióban. 3. A szovjet vezetés tudomására kell hozni, hogy Romániában szocializmus ellenes diktatúra van. Csodák csodája egy óras beszélgetésünknek volt foganatja. Augusztus végén, Pusztaszeren mondott beszédében Szűrös Mátyás szólt az erdélyi magyarság asszimilációjáról. És mert nálunk egész nap szólt a konyhában a rádió, örömmel nyugtáztam, hogy Budapestről, ha nem is külön rovatban, de híradásokban rendszeres gyakorisággal sugároztak erdélyi magyarságot érdeklő műsorokat. Elhittem, hogy beleszólhatok a politikába. Erre több alkalmam volt régen is. Fialat párttörténész vitt a Központi Bizottság legfelső emeletére, ahol mélyinterjút készíthettem Vincze János (Vinte Ioan) apám illegalitásbeli kapcsolatával, volt belügyminiszter helyettesével. Az akkoriban feltűnést keltő kazettafonómmal, amit feleségem amerikai rokonaitól kaptam, a MADOSZ ötvenéves évfordulójára interjúkötetet készítettem. Neves embereket kérdezhettem, végül nem lett semmi a könyvből, az ünneplés helyett mély elhallgatás következett. V.I. azt üzenté apámnak, hogy leveleit, amelyekben az 1951-től hirdetett „Nem agy akartuk!” meggyőződését hangoztatva a legfelsőbb pártvezetőnek címezte, nem adta tovább, s ennek köszönheti, intett V.I., hogy még szabadlábban van. A tíz valahány oldalas interjúmat is letiltotta, mert kolozsvári éveire emlékeztetve megjegyeztem, hogy akkor a szocialisták magyar nyelvű könyveiből tanulta a marxizmust.

Az idős BáKay Domokost, a régi madoszost, kérésére az illegalitást idéző titkolózással vittem Trabantomon Kacsó Sándorhoz, hogy képzelt változtatásainak sürgős teendőit megbeszéljék. Gyakran megfordultam Balogh Edgárnál, akit apám nem tartott elég kommunistának. Sokat tanultam tőle, és mondhatom valakinek éreztem magam, mert elfogadott vitatársnak. Most is magam előtt látom megütközését, amikor kérdésére, hogy mi történik itt, az válaszoltam, hogy fasizmus. Elbizakodottságom, amit az is táplált, hogy a Váraink sorozatban nyolcvannál több történelmünket idéző ismertetőt szerkeszthettem/írtam az ifjúsági lapban, nem ismert határt.

Valóban magamnak kívánok szoboralapzatot, amikor a lap által elért eredményes munkánkat dicsérem. Olyan közösség nélkül, mint amilyen a Cseke vezette lap volt ennek tört része sem sikerülhetett volna. Elhittem magamról például, hogy Erdély történetét ismertető sorozatot gondolhatok az Ifjúmunkásban. Miután, azt hiszem főszerkesztőmnak köszönhetően, ennek politikus megfogalmazását benne hagyták éves tervünkben, a párt-történész védő szárnyaira való tekintettel, a kolozsvári egyetem rektor helyettese által összehívott neves történészek előtt vázoltam, hogy miként képezem a testvériséget is bemutató, olvasmányos sorozat megvalósítását. Provokációnak vehették, mert a megbízott professzor ígérte, de nem készítette el a sorozat tervét. Vártam néhány hónapot, és Varró János segítségével Szerelmes történelem címmel indult a sorozat, megjelent néhány írás, bizonyítottan láttam, hogy megalkuvásokkal, kinnal, de lehet. Azt hittem mindannyian magunkba szívtuk és valljuk erdélyi elődeink következtetését: „Lehet, mert kell!”

Csép Sanyi kérésére a párttörténésszel még a tévékamerák előtt is latolgattuk, hogy az együttélés éremének két oldala van. Nagybányán pedig, románul kérdeztem a színpadon a magyarul felelő párttörténészt, és az „Íme, így is lehet!” végszó után, a kulisszák mögött rám förmedt, hogy ez volt az utolsó. .. A nagy vihart kavart vásárhelyi szerzővel írott kötete megjelenése után magyarázatot kértem tőle, a nyilvánvaló hazugságokról, amit megtagadott. Jeleztem, hogy amennyiben még találkozunk az életúton, köszönés nélkül áttérek a másik járdára.

Nem jelentett fel? Káderlapom óvott szókimondásaim következményeitől? Nem tudom. Tény, hogy elhittem magam. A fiam halála után (körülményei nem csak szerintem a belügyhöz vezetnek) félelem helyett fokozódó dühöt éreztem. Megbotránkoztam azon is, hogy a fiam esetéről valamely katonai lapban közölt beszámolót, nem kaphattam meg, mert aki küldhette volna felnagyított félelmében azt hitte, hogy ez végzetes lehet katonafiára.

Most már örvendek, hogy egészében tegnapi jegyzetembe másoltam a RMSZ-ben megjelent írásom. Ebből ugyanis világosan kitűnik, hogy nem a saját múltbeli szerepemet kívántam kedvező színekben feltüntetni, hanem a Napsugár szerkesztőségének, az ott dolgozó neves íróknak, az ottani légkörnek köszönhetően állítottam, és állítom ma is: sikerült csökkentenünk a hozsannázást. Ez jócskán kérkedésnek tűnt, azok szemében, akik ezt naponta megszokták. De ha összevetjük az ottani másfél esztendőm alatt, és az előtte vagy utána megjelenő lapszámokat, pontosan kiderül az igazság. Miért kell ezt titkolni? Ki hiszi el, hogy mindenki nyűszített? A RMSZ ötöséből kettőt közelállónak tudtam, cikkem szántszándékkal

való elfektetése idején magától értetődőnek képzeltem, hogy szólnak, kijavítanak, ha valamit tévedtem. Hiszen az igazi célom kiolvasható. De csak a régi főnök évekkal azelőtt kiszemelt segéde hívott, hogy a nevekből, a fővárosiak közül töröljek néhányat. Az olvasó megtudhatja Faragott fájdalom című könyvemből a botrány részleteit, itt most csak annyit, hogy a gyermeklap szerkesztői nevében írt pocskondiázást egyedül a magát menteni óhajtó párttitkárunk, a sérelmezettek kérésére követte el, és nem a szerkesztőség nevében. Akkor már, nem kis büszkeségemre, mert vallási hovatartozásomat sem firtatták, Fodor Sándor mellett, a Bajor Andor szerkesztette katolikus lap munkatársa voltam. Nem voltam „a legyőzött zsarnokság legbátrabb hőse”, de valami okuk csak volt, hogy káderlapom ismeretében befogadtak.

Az sem volt titok, hogy a rendszerváltás előtti hetekben vállaltam fiam barátja gyermekének keresztapaságát. A plébániára eljuttatott levelemben, a katolikus egyház akkori hatalommal szembeni bátor kiállását üdvözölve, az erdélyi magyarság megmaradása zálogának neveztem. Így kellett tennem, mert joggal hittem, hogy jelenlétemet a kereszttelőre való felkészítón, provokációnak hihehték. És egy kispap megsúgta, hogy előrelátóan, nem iktatták leveletem, mert akkor a belügy kezébe került volna.

Hihetetlenül makacs ember vagyok. Nem átallok irataim között őrizni pártkönyvem és azt a kis átigazoláshoz szükséges cetlit, amiből kiderül, hogy a saját szakállamra mikor léptem ki az élcsapatból. Szakállamra, amit a figyelmeztetések ellenére sem vágtam le. Akkoriban ez nem volt divat a főszerkesztők között, azok engedték meg maguknak, akik kívándorlási papírjaikra vártak. Igaztalanul vádoltak ezzel is. Azt a párttagsági igazolványt, amit egyszer Szülőföldről távol című riportsorozatom és főszerkesztőm védelmében asztalra, az övé mellé dobtam. Nem tudom elfogadni a könyvében végigvonuló önostorozását.

Akkori felállásában a RMDSZ-nek védekeznie kellett, nem volt más módjuk erre csak a támadás. A személyeskedésbe fulladt vitát pedig nem írhatom a javamra, mert mindössze néhány sorban jeleztem, sejtem honnan fúj a szél, s hogy a lelkiismeretvizsgálat szükségességéről várok választ. Gúnyos hangú bűnbánatom közlését pedig a szerkesztőség belátására bízam. A belátás pedig akkoriban teljességgel hiányzott. Majd az idővel. És - ha nincs is olyan – vasfoggal...

Megkerülhetetlen kérdés: mit akarunk mi visszaemlékezéseinkkel? Azokkal, amelyekkel töredelmes bűnbánatot gyakorolhatunk magunk fölött. Írjuk, és magunknak írjuk? Magunkkal van elszámolnivalónk. Akkor meg

minek tesszük közzé? Minek végezzük a lehető legnagyobb nyilvánosság előtt viviszekciónkat? Ez talán nem a saját szobrunk talapzatának építése? Furcsa játéka ez a logikának. A félelem lehet génekből eredő betegség, és bizonyára felerősödhet környezetünk ilyen olyan hatására. A gyávaság beismeréssel gyógyítható. Cseke Gábor könyve felér egy műtéttel. A műtét sikerült. Mert van, akinek sikerül. És van, aki ebbe, és sok más bajába belehal.

Távoli vélemény az Erdélyi Tollról

A szakavatott elemzés oly időigényes, hogy erre csak kevesen vállalkozhatnak, de feltételezhető, hogy az átlagolvasó szintjéről megfogalmazott véleményekben is akad majd hasznosítható gondolat.

Jelzőkarók szükségesek, azért a hat kérdésben megfogalmazásakor használt véleményekből leegyszerűsítve megállapíthatom: az Erdélyi Toll olyan, öt esztendeje élő, irodalmi és művészeti folyóirat, amely szellemi otthona kíván lenni az erdélyi és világban élő minden magyar alkotónak és érdeklődőnek. Kétszázvalahány oldalas számokkal immár több ezer oldalnyi irodalmat közölt a legkülönbözőbb műfajban, munkatársainak száma százon felül, világhálón megjelenő honlapját tízezernél többen látogatják, felerészben erdélyiek. Legnagyobb nyomtatott példányszáma hat-ezer volt, anyagi háttéréről annyit tudni, hogy támogatatlan, sajtóvisszhangja jó, jelentős erkölcsi támogatást jelentő, jelenléte az erdélyi médiában dicséretes.

Rovatai – szerint néhány tavalyi lapszám alapján –íróközpontú, ezt szolgálja a címlapra kiemelt szerző névsora, de az évfordulók alkalmából írottak, az emlékezések, a Sors és pálya és az Írói hagyatékok rovat. A Múza és lant rovatban jelenkori költők, nevelő jellegű az Anyanyelvünk ép-ségéért és az Élő néphagyományok, História és ének, Könyveink világa. Az Erdélyi Toll– gyermekeknek amolyan melléklet. (Erről a Napsugár volt főszerkesztőjeként majd lennebb fogalmaznék meg egy gondolatot.)

A skandináviai Ághegy – irodalmi és művészeti lapfolyam – és a Magyar Liget – a skandináviai magyarok családi lapja – szerkesztőjeként önként adódik, hogy eredményeink összehasonlítása végett az olvasóra bízom az Erdélyi Tollal való összehasonlítást, hogy elismerő méltatáson túl, a szerkesztésbeli és a lapkiadásbeli azonosságokra figyelve bizonyítást leljen arról, hogy így is lehet. Lehet pénz nélkül, szinte a semmiből, pezsgő művelődési életet gerjeszteni a céltudatos lapok körül.

Az Ághegy, a skandináviai magyar alkotók irodalmi és művészeti lapfolyama azzal a célkitűzéssel indult, hogy az északi országokban élő magyar író, költő, képzőművész, filmes, fényképész és a különféle előadóművészek közössége legyen, akik műhelyt teremtve példát kívánnak mutatni a magyar művelődés szolgálatával a tevékeny megmaradásra. A skandináv országokban félszáznál több magyar – közte néhány alkotó közösség – egyesület figyelhet rájuk, de hídszerepükkel, az északi alkotók műveinek tolmácsolásával, az otthoniak számára is hasznos betekintést kíván nyújtani a skandináv alkotók munkáiba.

Magamat idézem:

„Ez a skandináviai magyar irodalmi és művészeti lapfolyam néhány észak-európai országban élő számos magyar alkotó műhelye kíván lenni. Összegyűjteni óhajtja mindazokat, akik a magyarság idáig érő ágán irodalmi és a különféle művészeti alkotásaikkal rügyeket bontva szolgálják magyarságtudatunk erősödését.

A mi szolgálatunknak nem kedvez semmiféle elkülönülés. Az Ághegy ezért céljául tűzte ki, hogy megtöri a különböző, a többnyire mondvacsinnált okokból sokfelé közénk emelt hallgatás falát. A skandináv országokban tevékenykedő magyar egyesületeknek szükségük van íróink, képzőművészeink, zenészeink, filmeseink, fotósaink és mindenféle más alkotók, értelmiségiek szolgálatára és példamutatására, hogy az itt élő magyarság anyanyelvét, sajátos műveltségét, hagyományait tudatosan megtarthassa és átörökítse az utánuk következő nemzedékekre. Ugyanakkor erősíteniünk szükséges hídszerepünket is, amit az anyaország joggal elvár tőlünk. A Svédországi Magyarok Országos Szövetsége és a Magyar Nagykövetség szervezésében a skandináviai magyar írók találkoztak, hogy ennek az igen fontos munkának részleteit, lehetőségeit megbeszéljék. A kezdeményezőknek észlelniük kellett, hogy a tenni akarás légkörében néhányan már is a cselekvés útjára léptek. Az Ághegy Irodalom rovata a skandináv országokban élő magyar írók munkáiból közöl, a Rügyek a kezdőknek nyújt közlési lehetőséget, az Észak hírnökei többnyire svéd, dán, norvég, finn írók műveiből született fordításokat tartalmaz, a Páholy színházi, a Zene/Szó zenei a Képfény filmes, fotós anyagokat tartalmaz, a Járkáló esszéket, az Akik mellettünk járnak portrékat. A Könyv és a Megjegyzések rovataink tájékoztatnak művelődési eseményeinkről. Minden számban néhány képzőművészt is bemutatunk, munkáikkal díszítjük lapunkat. A lapszámok végén kísérletet teszünk arra, hogy az északon élő különféle magyar irodalmi és művészeti alkotókat összeírjuk, névsorukat folyamatosan bővítjük.

Még a művészet a művészetért felfogást igenelőknek is el kell ismerniük, hogy a társadalmi tudat egyik formájának, a művészeteknek meghatározó szerepe volt és lesz az emberi fejlődésben. A magunk háza táján körülnézve Szerb Antallal valljuk: „A közös kultúra, a közösen átélt emberi értékek tarthatják csak össze a sokfelé szétszórt magyart Magyarok lenni ma nem állami hovatartozást jelent, hanem az érzésnek és gondolatnak egy specifikus módját, ami ezer év értékeiből szűrődött le: kultúrát ... Amíg kultúránkhoz hűek maradunk, önmagunkhoz vagyunk hűek.”

Ezt a fajta hűséget ösztönszerűen vállaljuk, de az értelmiségi embertől elvárjuk, hogy tudatosan példát mutasson a magunkat megtartó művelő-

désben. Még nagyobb várakozással tekintünk valamely művészeti ágazatban tevékenykedő alkotókra. Az írók, a művészek népszolgálatára mindig is magától érthető elvárás volt. Nyilvánvaló, hogy nemcsak az anyaországiakra, hanem az abból kiszakadt alkotókra is érvényes ez. És az alkotók sorából nyelvünket megtartó és művelő sajátossága folytán ebben ma is rendkívüli szerepe van irodalmunkon belül a határon túl élő írók munkáinak is. Évszázaddal ezelőtt írta Beöthy Zsolt irodalomtörténeti előadásai gyűjteményének előszavában: „A magyar irodalom, irodalmi értékeiben is, természeténél fogva nemzeti életet élt; a nemzet szíve irodalmában dobogott legerősebben.”

Mert a magyar szellem folytonos volt az irodalomban. Ahhoz, hogy nyelvünkben megmaradjunk, mindenütt sokféle közösségre van szükségünk. Irodalmat és művészeteket művelő közösségre mindenképpen. Pomogáts Béla, a Magyar Írószövetség elnöke figyelmeztet a Nyelvünk és Kultúránk folyóirat idei első számában arra, hogy „a nemzet több mint politikai együvé tartozás, tágasabb, mint a földrajzi és állami közösség”, mert „az ország fogalmának van egy szellemi-lelki dimenziója, amelyben nem a területnek és az államnak, hanem a történelemnek, a hagyománynak, a kultúrának és a lelki közösségnek van elsődleges szerepe.”

Szellemi-lelki országunk építéséhez legalább „fél téglával” hozzájárulhatnak a skandináviai magyar alkotók is, ha közösséget – műhelyt – teremtve példát mutatnak a tevékeny megmaradásra. Skandináviában számos magyar alkotó él – az írással foglalkozók például, akár írószövetségi fiókot is alakíthatnának –, akik közösségben az eddiginél hathatósabban szolgálhatnak a magyar művelődést. Legyen az ősszel induló Ághegy című irodalmi és művészeti lapfolyam egyik szellemi tanyájuk. Nem azért, hogy azzal a bizonyos fél téglával kivagyiskodjanak. Inkább azért, hogy egymásra is hatva, egymásból erőt merítve, a tőlük telhető legmagasabb szinten szolgálhassanak. Félszáznál több magyar – közte néhány alkotó közösség – egyesület figyelhet rájuk.

A lapfolyam megjelenési helye elsősorban a világháló (<http://aghegy.hhrf.org>), de eddig, összesen ötezer háromszáz oldalas terjedelmét, öt-ötszámonként, antológiaként, nyomtatott formában és CD -lemezen is megjelentettük, hangos kiadása pedig amíg egyetlen szerkesztője bírta erővel, az Ághegy Rádió volt: www.lifs.org

Az indulásunk óta eltelt tizennégy esztendőben műhelyépítéssel foglalkoztunk. Gyarapodó közösségünkben születésünkkel kapott tehetségünket, otthonról hozott, iskolákban ránk ragadt értékeinket és hitünket összeszedve irodalmi és művészeti alkotásainkat becsülő olvasótábort és anyagi támogatókat kerestünk és találtunk. Beruháztunk javainkból majd minden

szellemit, de kevés anyagi és erkölcsi támogatásra leltünk. Pedig hangoztattuk mindenfelé, hogy tettünk közösségszolgáló indítékú: ahhoz, hogy az anyaországunkon kívül élő magyarok nyelvükben, hagyományainkban megmaradjanak, szükséges az irodalom és a művészet helyi alkotóinak a szolgálata, a példamutatása is. Az európai közösségbe beilleszkedő Magyarországon is tudják ezt, és vallják tiszteletreméltó, művelt fők szép számmal. De talán azt hiszik, hogy itt északon lazacból fonják a kerítést, és azok, akik irodalmi és művészeti alkotásra adják a fejük: milliomosok. Sajnos, nem így van. Az északra vándorolt magyarok számához viszonyítva, az itteni magyar vagy magyar származású értelmiségiek száma jelentős, de csak kivételes összefogással lesznek képesek szellemi műhelyt képező saját folyóiratot eltartani. De mivel ez az összefogás egyaránt szolgál minket és szülőhazánkat, reménykedtünk némi elismerésben és támogatásban. És szüntelenül keresgélünk az értők érvei között, és hirdetjük a Mészöly Miklós által hangoztatott „osztatlan magyar érdekek” szellemében, hogy „az európai kultúra nem más, mint soha meg nem szűnő folyamatos cseréje a kulturális értékeknek.”* Az északon fogant magyar alkotás előszámlálásával csereképességünket óhajtjuk növelni. Tisztában vagyunk azzal is: „Cserére a kultúrában csak az képes, aki értéket teremt, akinek van mit felkínálnia, és aki nyitott a Másik szavának befogadására.”

A magyarországi és a svédországi különféle – nehezen elérhető - pályázatok hálójában vergődve egyetlen reményünk erősödött: magunkra vagyunk utalva. Így aztán, induláskor kitűzött célunk, miszerint lapfolyamunk nemcsak a világhálón, hanem legalább néhány száz példányban nyomtatott formában is megjelenjen – csak nagyon nehezen, sok ügyel-bajjal, szégyenletes anyagi körülmények között, minőségi megalkuvások árán valósulhatott meg. Azt, hogy a skandináviai magyar irodalmi és művészeti kiadvány szükség, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy kötetinkből mára már alig maradt mutatónak néhány.

Így lépünk hát - tovább. Mert kell! Mert most különösen szükséges: a skandináv országokban élő magyarok hídszerepe hangsúlyozottan fontos. És felemelő is. Mert adhatunk, mert szolgálhatunk hazánknak. A befogadóinknak éppen úgy hasznára lehetünk, mint az otthoniaknak. És ahhoz, hogy ezt az utánunk jövők is így cselekedjék: meg kell tanulniuk magyar-nak maradni. Ebben segíthet, és segít az a magyar alkotóközösség, amelynek műhelye az Ághegy.

Folyamatosan összegyűjtött értékeinket azzal a gondolattal továbbítjuk olvasóinkhoz, hogy sokféleségünket igenelve, összefogásunk eredményességét bizonyíthatjuk.”

Mindez ráillik az Erdélyi Tollra is. Ha szétnézünk az anyagi gondokkal

küszködő magyar irodalmi folyóiratok háza táján, a hasonló célkitűzések mellett, sejtenünk kell, hogy többnyire egy-egy csoportosulás lapjai, akik-től nem idegen a klikkszellem sem. Saját tapasztalatból tudom, hogy némelyik szerkesztő a maga kiskirályságának tudja a rábízott rovatot, beküldött írásaimra ezektől választ sem kapok. Feltételezem, hogy az ilyen szűk körre korlátozódó munkatársi kapcsolat okozója a mindig kevés honorárium, amit körein kívül nem szívesen osztogat a szerkesztő.

A nem támogatott kiadványok, mint az Ághegy, nem fizetnek, ezért ingyen letölthetők a világhálóról, csupán a nyomtatáshoz szükséges pénzt kéri az olvasótól és a támogatótól. Ezért is dicséretes az Erdélyi Toll erőfeszítése, hogy változó példányszámban, de rendszeresen megjelenik. Ki viszi hátán, ebben az anyagiaktól függő világban és meddig bírja? Ez itt a kérdés? Az Ághegy kezdeteitől fogva úgy rendezkedett be, hogy a szerzők hazafias munkában fogant írásaira számít. Tudatosítjuk, hogy az északi országok, eddig még fel nem mért számú, de százezret meghaladó magyarságának értelmisége megtermi a maga sajátos műveltségét szolgáló, életünket tükröző műveket. Amit viszont nem nélkülözhetünk: ez a haza éltető figyelme. E nélkül nehezen összetartható immár fél ezres alkotó közösségünk. Ezért szükségszerűen úgy alakult, hogy minden új, öt számonként nyomtatott kötetünket a skandináviai országok magyar nagykövetségeinek segítségével mutatjuk be.

Feltételezem, hogy az Erdélyi Toll méltó folytatásához nélkülözhetetlen az egyre nagyobb olvasótábor. Ehhez népszerűsítő rendezvényekre lesz szüksége, melyeket különféle művelődési intézmények és iskolák segítségével rendszeresíthet. Az erdélyi magyarság, ha szegényedik is, tudatosan áldozva, eltarthat egy olyan átfogó, múltbeli és jelenkori irodalmunkat nevelő célzattal szerkesztett folyóiratot, mint az Erdélyi Toll.

A gyermekeknek állandósított rovatra, véleményem szerint, különösen szükség van, mert az egykor európai hírességű Napsugár, személyi és anyagi szempontok miatt, megszűnt gyermekirodalmi lap lenni, s ha sajátosan erdélyi is, csak egy a többi magyar gyermeklapok között. Az Asztalos István által 1957-ben indított lap munkatársai, az író mellé állított aktivistán kívül, aki az alapító halála után átvette a főszerkesztői címet, mindnyájan költők, írók voltak. A *Szivárvány* címűnek tervezett, kicsiknek való lap nagy részét erdélyi gyermekirodalmi művekkel töltötték meg, kiterjedt munkatársi gárdával szerkesztették. Asztalos István, Sütő András, Méhes György, Kiss Jenő, Létay Lajos és sok már erdélyi alkotó írásai fémjelezték a lapot. Munkatársai közül kiemelkedők Bajor Andor, Kányádi Sándor, Bálint Tibor és Fodor Sándor és a lap képes arculatát teremtő, gyermekvilágot ábrázoló képzőművész közösséget alkotó Soó Zöld Margit.

Ezt a hagyományt érdemes volna folytatnia az Erdélyi Tollnak, serkentve az oktatásban is hasznosítható gyermekirodalmi művek szerzőit, céltudatosan uralva a hazai gyermekirodalmi könyvek kiadását.

Ismerjük a mondást: Aki sokat markol, keveset fog. Az Erdélyi Toll a kezdeti indulására talán ráillik ez a mondás. És az összefogás iránti vállalt elkötelezettsége miatt kivívhatta a többi irodalmi lap szerkesztőinek ellenszenvét. Különösen azért, mert ezt a nemes feladatot nem dúsgazdag, hanem nincstelen kiadóként kész vállalni. Úgy vélem, ettől a vádtól megvédi anyagi lehetőségeinek korlátja. Véleményem szerint, amennyiben nevelői szempontok vezérlik, és amennyiben az iskolai irodalom-, művészettanítás és hagyományápolás szolgálatába szegődik, állandó olvasótábort nyer, és rendkívülien hasznossá teheti magát a teendőink által folyamatosan táguló jövőben.

REDÉNYEK SZÍNHELYÉN

Ismerek valakit, aki harmincegynéhány éve készül hazalátogatni szülő falujába, de tervezett utazását minduntalan el kell halasztania. A falu, ahol született, közben várossá nőtt, rokonai, ismerősei eltértek ez időben, csak vágya és emlékezete változatlan. És megtanult sóvárogni. Ilyen sóvárgó vágyat érzünk egy-egy emlékezetes könyv elolvasása után: vannak olyan olvasmányok, amelyeket önkéntelenül továbbgondolunk, hűseiket és a tájat, amelyben élnek, képzeletünkben a valóságba, a mába vetítjük. Nem kontárkodás ez, hanem az író igaz szándéka szerint való. Az igazán életes művek, úgy ténik, egy befejezhetetlen regényfolyam gyönggyé zsugorított részei.

Pjotruska n fényben

– Gyere, Pjotruska – kértem Jurcă Gheorghe nevű kollégámat az Unirea című megyei lap szerkesztőségében –, gyere, sétáljunk egyet a városban.
– OKAI, Bátyuska – mondta beleegyezően, de föl sem pillantott az előtte fekvő Karácsony Benő könyvből. – Még néhány oldal és...
– A világ legjobb írásának címe sem várhatok tovább – robbant közénk a szerkesztőségi titkár, akit mindenütt arról ismerünk meg, hogy nagymama–szigorúsággal tömi a nyomdát kézirattal.
Jurcă félretolta a könyvet, és öntudatosan átment egy másik szobába, nehogy sablonos címet találjon adni írásainak.

Lelkesen a derékszögű térre. Előbb félrehúzó a függönyt néhány emlék előtt.

Félrehúztam a függönyt a szerkesztőségi szoba ablakán, és leltározni kezdtem a háztetőket. A háztetők álmosítóak és szürkék, mint a hosszúra nyújtott beszámolók. Ezért fölemeltem tekintetemet a szenzációt ígérő szalagcím magasságába, a reggeli ködfátyolon át Gyulaféhvár dombra épült falait nézegettem. A történelem engem mindig fölélenkít. Giovanni Morando Visconti olasz építész jutott eszembe; a vár utolsó átépítésekor ő készítette a terveket. Följegyezték, hogy húszezer jobbágy dolgozott itt. a város lakossága 36 ezer, a vártól északra eső új lakónegyed építéséhez legalább ugyanannyi építőanyagot használtak fel, mint a tizenkét kilométer kerületű várhoz. Kézenfekvő az összehasonlítás: írhatnék újabb jó pontot a békés építkezés javára, ha egyáltalán szükség lenne a bizonyításra, ha azzal a feladattal bíznának meg, hogy valakit a várépítésről sürgősen lebeszéljek. Nincs ilyen feladatom, különben is szeretem a várakat. Ha nagyon

megeőltetem most a szemem, gazdagon díszített barokk kapujából is látnak egy sarkot. Odébb a három parasztvezér emlékére emelt emlékmű. 1937-ben állították. Az ugyanebben az évben újra megjelent Pjotruska című regényében, Karácsony Benő így írja le a század eleji várost:

„A város bóbiskolva emésztett a langyos őszi napsütésben. A dóm tornyában a kontrabasszus harang történelmi méltósággal hármat kongatott. A puha dörrenések lobogva úsztak át a tetők felett, ki a szabad rétekre, ahol a szeptember végi délután bágyadt derűjében bogáncsok között elkésztet lepkék csintalankodtak. A mészáros sor felől egy elzavart komondor lassú ügetéssel kanyarodott ki a főtérré, beleszagolt az egyik gesztenyefa törzsébe, aztán a Fűszer-udvar című szatócsbolt grízes zsákjába, és lomha unalommal talpalt el a patak irányába. A város drótkerítése mellett néhány élemedett kofa fényesre sikált eperalmáit rakta halomra az alacsony asztalokon, és lassú kéjjel szívta sötét cseréppipáját.”

A lényeg pontos, a hangulat.

Még megvan a „derékszőgben elhajló kettős tér”, ahol a regénybeli Csermely János elcsapott városi fogalmazó bolhaszínű felöltőjében, Kiriljovics Pjotruska alias Balthazar György pedig talpig igazmondó gúnyfegyverzetben elkezdték a porverést a kisvárosban, ami annyira jól sikerült, hogy szellemesen friss írójáról még halála után sem akartak tudomást venni a város lakói, nem ismerték el „sem gyulafehérvárinak, sem írónak”. Pedig Klärmann József helyi, leginkább hitelben dolgozó, életterlen szabómessternek, ennek a vajszívű ruhaművésznek Bernát nevű fia itt cseperedik fel a város „Balaton háborgatásához hasonló kövezetén”, első karcolatait a Gyulafehérvári Hírlap közli, itt illenék őt a leginkább számon tartani.

– Mehetünk – szólal meg a hátam mögött Jurcă barátom, és valamiféle bocsánatkérés van a mosolyában, amiért voltam olyan szíves szerkesztői munkájában zavarni.

– Jól van, Pjotruska, most az egyszer még megbocsátom – mondom szigorúan, miközben elővesszük a jobbik énünket, szívünket pedig, mint egy fényesre dörzsölt rózsagyökérpipát, megtömjük tavaszi illatot füstölő lelkesedéssel, és megindulunk az L-alakú tér felé. Közben elmondom neki, hogy miért nevezem ezen a délelőttön őt Pjotruskának.

– A küzdelmed miatt, amit a hétköznapi ügyekben folytatasz, és mert nagyvárosi igénnyel, nevelő szándékkal nyúlsz minden témához. Mert számon tartod a változásokat. Rögzítsünk egyet s mást e múlt fölé emelt mából, Pjotruska, mostanában olyan gyorsan változik a kép, Gyulafehérvár képe különösen.

Pjotruska magát és a jövőt magyarázza.

Elmegyünk a posta új épülete előtt. Szemben, a vár felé vezető út mellett egyszintes raktárszerű épületben üzletsor.

- Lennél olyan szíves ezeket jól megnézni – figyelmeztet a kollégám –, ugyanis ezeket nemsokára lebontják!

Átvágunk a két ház sor között meghúzódo parkon, és ott állunk a derékszögű tér sarkán.

– A várnegyedi lakótelep további fejlesztése mellett a városközpontot is beépítjük magas épületekkel. Az L hosszabb szárába, a most épülő szalagházzal szemben, tizenegy emeletes tömbház kerül a mostani szegényes házak helyébe. A kisebbik szár bal oldalán láthatod új szállodánkat, egyáltalán nem kisvárosias. A régi szállodát, amelyet nagyképűen Európának neveztek, néhány évvel ezelőtt lebontották, üzletház épült a helyébe. A teret az Ifjúsági Klub épülete zárja le.

Négy kávézó hívogat egyszerre, de egyelőre kitartunk a jó kilátást nyújtó sarkon. A vár felé vezető úton állandó a nyüzsgés. Végében, amely térré szélesedik, buszállomás. Innen indul minden városi autóbusz. A vár felé, az állomásra, két irányba: a gyárak felé.

– Tetszik neked ez a város? – kérdem, hogy valamiképpen az emberek irányába tereljem azt a számzuhatagot, amely a megvalósításokat kívánja híven tükrözni.

– Egyre inkább tetszeni fog! – jelenti ki mély meggyőződéssel, és arról beszél, hogy a következő ötéves tervben Fehér megye a gépgyártók, a vegyészek és a bányászok megyéje lesz. Az elmúlt tíz évben épült tűzállótégla-gyáron, felszerelésgyáron és porcelángyáron kívül üzemelni fog a gépgyártóipari öntőde, a szerszámgyár, a borászati töltőállomás. Megkezdődött a Művelődési Palota építése, mozit kap a várnegyedi lakótelep és 14 emeletes szállodát, szupermagazint, stadiont, sportszarnokot. És még 6000 lakás épül.

– 1975-ben kétezer éves múltjára emlékezik a város. 1800 esztendeje emelték municípiumi rangra. 375 évvel ezelőtt Mihai Viteazul lakott a várban, innen proklamálta Munténia, Moldova és Erdély egyesítését.

Jurcă Gheorghe is a várnegyedben lakik. Sohasem ül autóbuszra. Azért szereti ezt a várost, mert naponta megmártózhat történelmi levegőjében. Különben mőcvidéki. Visszahúzza oda a szíve. Az újságírást Déván kezdte, és mint az építők, amikor már csinossá lett a hely, ahol a munkát megkezdték, összecsomagolt, hogy máshol kezdjen munkához. Közelebb került szülőhelyéhez. Újságírói tapasztalatait öregbítve közelebb az emberekhez. Hozzá fordulnak, ha lazsál a kereskedelem, egy város nevében ő

érdeklődi meg, mi újat nyújt az egészség-védelem, mi a helyzet a tejjelátással és millió apró üggyel, amelyek – ha nem oldódnak meg – mindegyre visszaráncigálnák a város lakóit a kisvárosi színvonalra. Panaszlevelekkel járja a hivatalokat, és mérgelődik, dühöng a fölösleges idegességet, huzavonát okozók magatartásán: egy a harcias, mai Pjotruskák közül.

– A történelmen és az egyre csinosodó városképen kívül szeretsz itt még valamit? – kíváncsiskodom erőltetetten, mert legszívesebben a Napos oldal írójára terelném a szót. A Hunyadiak, Dózsa megkínzott testének a vár kapujára tűzött egynegyede, Bethlen Gábor emléke mellett őt is idézi nekem ez a város.

– Azt a rengeteg fiataalt szeretem, akik itt mindent birtokukba vesznek. Együtt tanulni velük, és megismerni a múltat, megteremteni a jövőt – kell ennél szebb feladat?!

– Csakhogy ehhez több kell egy vezércikkhez való lelkesedésnél – figyelmeztet később Baltházár komolyságával, és akaratlanul is arra gondolok, hogy milyen imbolygó lendülettel épült föl a felszerelés-gyáriak legényszállása, amelyet havonta noszogattam lapunk erre való rovatában. A lemérhető építómunkára fordított erő hányszorosára van és lesz szükség a nevelésben, amelyben a történelmi múlt ismerete, az általános műveltség, az irodalomszeretet csak részek az egészből. Ebbe a nagy égboltba szorítanunk kell egy csillagnyi helyet Karácsony Benőnek is.

– A fiataloknak különösen szükségük van összehasonlítási alapra, abból lesz a lelkesedéshez szükséges kovász – mondom, és gondolat tisztító céllal bemegyünk a legközelebbi kávézóba. Ülve jobban megy a panaszkodás is.

Tömör vagyok, mint a boldogság. A régi induló és az új derT.

– Két éve járom gyakrabban ezt a várost, megkérdeztem vezetőket és egyszerű embereket, előttem hívtam föl a város legidősebb orvosát. Nem ismerik... Számodra kolozsvári könyvtárból kértem ki a könyvét. Fordításban is kitűnő, élvezetes és sokat mondóan hasznos.

„– Nem ajakbiggyeszteni, nem morzsolódni, nem öregedni... Kis horzsolásokat nem fájlalni. Éjjeli tücskön nem elmélázni. Hosszú szakállt nem ereszteni. Préselt kakukkfűvet nem szaglászni. Bankjegyet garasra nem váltani... Hanem: Nekirugaszkodni. Kitavaszkodni. Friss hajnalokból nagyot lélegzeni... És újra megpróbálni...” – olvasta újra a neki nagyon tetsző sorokat barátom. – Indulónak ez most sem rossz! – jelentette ki meggyőződéssel, és magával vitt a közkönyvtárba.

Három könyvtárosnő közül egy tudott róla. Azt mondta, első regényéből

van egy példányuk. Kézről kézre jár, nagyon olvasott könyv. És volt egy könyvtárosuk, egy idős néni, aki órákat tudott mesélni könyvélményeiről, attól tudják, hogy egyszer a Zalatna felé igyekvő vonaton valaki nagyon szépen emlékezett egy Bernát nevű fiúcskára. Akiből, mint hallotta, később híres író lett.

– Léb néni – mondta szomorúan a könyvtárosnő –, meghalt a múlt héten... Más személyt, aki ismerte az író, aki látta vagy hallott róla, nem ismernek.

Visszamegyünk a szerkesztőségbe.

A terepről visszatérő mezőgazdász kolléga a könyvre pillantva megjegyzi:

– Összeírtam a megyében született híres embereket. Nem árt, ha egy kicsit büszkélkedünk velük. Karácsony Benőről is írunk kell. A miénk...

– Derül – vidámodik velem együtt Pjotruska modorában Jurcă.

Karácsony Benőt nem fogadta be a kisváros. Befogadta újjászülető szülővárosa. Nostalgikus hőseinek boldogságkeresése, konokul vidám hangja messziről jött, s a mai fényben, értve fogjuk őt megbecsülni.

§ ebea fölött

I.

Az Öreg Havason állunk, térdig ködben és hószagban.

Eddigi utunk sem volt éppen mindennapi.

Gyulafehérvárról indultunk a régi római úton, a Via Magnán jöttünk Sárdig. Aztán tovább, a híres „boros” falvak és a Mátyás király lakodalmi borát termő Celná vonzásának ellenállva, fel az Ompoly völgyén, jó aszfaltozott úton jutottunk a Mócvidék szívébe.

Abrudbánya az a hely, ahol az utak találkoznak. Nem akármilyen utak, kétezer évesnél régebbiek: elsősorban az arany útja, amely a verespataki, ecettel locsolt, tűzzel repesztett szikláktól messze vezet a történelembe: Cotilius Bruda húsz tonnás aranykészletével és pompeji hírességű palotájával csupán aprócska állomás ezen az úton, amely (többek között) Traianus Rómájáig visz. Egy tudós számítása alapján az innen származó 165 tonna arany és 331 tonna ezüst árán épült Traianus oszlopa és a Forum, s ki tudja, még mi mindenre volt jó a más vidéken termett ragyogás, amelynek évezredekig csak az árnyéka jutott erre a vidékre.

Bármikor és bármit elvihettek erről a vidékről, csak a táj szépségét nem. Ez is aranyat ér. Nemkülönben a történelem, amely aranyábrákra nagy emberek nevét őrzi és köti végérvényesen ehhez a tájhoz.

Abrudbányán egy leszerelt fiatalember jó kocsiról álmodik.

– Minek neked a jó kocsi, Nicodim?

– Követ hordok az útépitéshez, nemsokára jó utakon robogunk, nem illik a műútra a tragacs...

Csakugyan, az innen induló utak rohamosan korszerűsödnek. Brád irányában vadregényes szerpentinre képzelünk aszfaltot, onnan pedig a visszakanyarodó câmpeni-i út építését már megkezdték mindkét oldalról. Câmpeni és Avram Iancu között kitűnő az út. Az Abrudbánya és Câmpeni közötti tizenkét kilométer is aszfaltos, nem beszélve a Torda felé és a scărișoarai jégbarlang mellett, Dr. Petru Groza városba és onnan Nagyváradra vezető útról. Mócvidék minden égtáj felől könnyen megközelíthető. Hová vezetnek ezek az utak? A fiatalok szempontjából kétségtelenül a vidék alaposabb megismeréséhez. A găina leányvásár színhelyére, a közel másfél ezer méter magas hegytetőre nem illik kocsival fölmenni. Az ARO-kon kívül nem is merészkedik föl gépkocsi. Persze nem a több tízezer embert vonzó júliusi népünnepély miatt kellene erre a vidékre az utak, hanem azért, hogy az országnak ezen az évezredek által elzárt részén is másként lüktessen az élet.

Bălcescu szerint a Mócvidék Erdély koronája. Szépséges tájaival, történelmi levegőjével, egyszerű, nyílt szívű embereivel, gazdagságával valóban sokékú koronára hasonlít.

II.

Țebea fölöttünk van.

Az író fölött, aki *Cei doi din Țebea* címmel hat évvel ezelőtt írta meg regényét, a fordító fölött, aki D. R. Popescu mondanivalóját nyelvünkön tolmácsolta, és az olvasó fölött, aki a Fodor Sándor fordításában megjelent regényt megszerette vagy újra felfedezte.

A fordító Ők ketten – vagy akik csak az erdőt látták címet adta a regénynek, de a kíváncsi olvasó, aki figyelemmel és bátor beleéléssel végigkövette Ilie és Ilona szerelmének tragikus történetét, és gondolatban bele szólt a tragédiát megérteni akaró, de megérteni nem tudó emberek vitájába, fölhúzott szemöldökkel és összeráncolt homlokkal azon töprengett, hol van ez a falu. Hol van az a falu, amely Erdélyben akárhol lehet? Hol vannak azok az emberek, akik a sokféle kőszá hír és szerencsétlen történet kavarodásában emberek tudtak maradni!

Az olvasó tudja, hogy Țebea mögöttünk van az időben.

Alig hagyjuk el Brádot, az út jobb oldalán kőkerítés mögötti dombon templom körüli temetőt látunk. Őszi színekben pompázó levélkönnyeket hullatnak a sírokra a tölgyek. Közöttük a legidősebb Horea fája. Fiatalok gondozzák a parkot; a vén tölgyet derékig cementhabarcsba öltöztették, hogy a parasztfelkelés két évszázados ünnepén is álljon. És hirdesse a múltat. A fa alól beszélt Horea a néphez. A szabadságról szólt és a jobb élethez való jogról, ezért hallgatott reá a nép. Tizenkét méter a tölgy kerülete. Alatta Avram Iancu sírja. Mellette fiatal tölgy. A templom körül botra támaszkodva öregember sétál. Az idegenvezető aprólékosan és hazafiúi büszkeséggel magyaráz. Ezt teszi naponta; gondolatokat ültet el a látogatókban a múltból, a történelemtől, a hazafias büszkeségről, amely minden időben ápolást, gyarapítást kíván, a magunk teljessége szempontjából: ésszel és szívvel való megértést.

Belépünk a hatalmas fák lombkoronája alá, ebbe a természeti panteonba, amely tele van a tisztelet megannyi márványba és gránitba vésett jelével és ahol a hivatalos koszorúk fényét egyszerű virágcsokrok emelik, virágcsokrok, melyek magukon hordják még az egyszerű emberek kezének melegét.

„És semmit sem tudok, nem láttam semmit, és nem értem, mi értelme azon rágódni, ami volt. Nem, egészen ostoba nem vagyok, egyet–más megértek, de van-e mindennek valami értelme? Az embernek mindeneke-lőtt élnie kell. Csak azután jön a kérdés: hogyan? Különben olyan az egész, mintha az ember szekeret fogna az ökrök elé, és elvárná, hogy min-den jól menjen.”

Ezt a regénybeli Saveta mondta, nem csoda, hogy szavaira emlékez-nem kell. Túl Horea tölgyén kicsi falu házai látszanak. Az út jobb oldalán tábla mutatja: Țebea a neve.

Várjuk a termelőszövetkezet elnökét, nézelődünk az évszázados fák alatt. Az öreg, akit tévesen idegenvezetőnek neveznek, fordul egyet még a templom körül: „Hűl a templom árnyéka, egészen kihűl.” A tölgyek né-mán magasodnak.

„Tölgyfa vagyok, nem élhetek máshol” – parafrázálom az öreg Gălătioant, aki olajfának képzelte magát. Icíg értette őt: „Az én népem mindenfélé megél, mégis olajfának érzem magam én is. Nem azért, mert itt születtem, de sírok kötnek ide, és miközben az üzletemben árultam, nálam tanultab-baktól tanultam meg, hogy az ember nem szakadhat el az övéinek csont-jaitól. Ha az öreg bolond volt, én is az vagyok, de mert én nem vagyok bolond, az öreg Gălătioan sem volt az. Ha az ember egyenlő a napjaival, életkorával és az idővel, amelyben él, nem azt jelenti, hogy az idő, a kor és a napok is egyenlők vele. Különben nem is lennének se bolondok, se ép eszűek, minden egyforma hálájmesszé válnék.”

Todea Gheorghe a helyi termelőszövetkezet elnöke. Izzadva cipeli a hát-gerincservét.

– Nem tudok róla, hogy a mi falunkban előfordult volna vegyes házasság. Bizonyára vannak ilyen családok, Erdélyben mindenütt vannak... A mi falunk nagyon régi bányászfalu... Hanem kérdezzük meg az öreget...

Megkérdezzük. Neveket sorol. Újból megcsodálhatjuk bámulatra méltó emlékezőtehetségét.

– Ott van például Dragoș Mihai, a felesége leánynevén Ember Anna... A fiatalabbak, igaz, csak az esküvő idejére jöttek haza, a Gorcea Lazărhoz tartozó fiú és felesége. Mindketten nemrég végezték az egyetemet. Szép lakodalom volt, ez a Niță, mert Niță Lazăr a fiú neve, ügyes. Most éppen katona.

A falu keskeny utcáit és emlékműszámba menő kökeresztjeit csodáljuk. A merész lejtőkkel összeszaladó dombok között friss vízű patak kanyarog. Szép, új házak. A háború után a házak nyolcvan százalékat lebontották és újraépítették. A férfiak kilencvenkilenc százaléka bányász, vagy bányász

volt. A falu lélekszáma ezernél alig valamivel több, de iskolát építettek, kultúrházra, múzeumra is összegyűlt a pénz.

Az öreg Lazăr harminckilenc évig aranyat bányászott.

– Én úgy tartom, sikerült esküvő volt, elfogyott vagy hetven liter szilvapálinka és minden más, ami ilyenkor szokásos. Hát így van ez manapság. A fiatalok meg szárnyra kelnek. Mindketten jogot végeztek, el kellett foglalniuk helyüket, másként minek is taníttatná őket az állam...

Persze gyerekes egyszerűsítődni volna a Lazăr Niță és a Gizella sorsát az Ilie és Ilona sorsával összevetni. Ma már hihetetlennek és ostobaságnak tűnik mindenféle ilyen akadály. „Ostobaság – mondta Gălătioan –, hogy ne azt tedd, amit akarsz, ne azt tedd, ami jólesik, ne azt vedd el, akit szeretsz, legyen az magyar, zsidó, német vagy román leány, csak azért, nehogy megharagítsd Iciget, Pétert vagy mit tudom én, kit!”

A mai és a regénybeli fiatalok sorsa között olyanformán van összefüggés, ahogyan a ma következik a tegnaptól. Az általunk is ismert tragédiákon át. Ezekből tanulva ma az érzések előtt nem lehet gát a nemzetiségi hovatartozás.

Különben Ţebeában senki se keresse Ilie és Ilona történetét. Hasonlót viszont nem egyet találunk az Erdélyi Érchegység lábánál húzódó falvakban.

Mikor a könyvbeli Ilie és Ilona a jégbarlang felé kapaszkodtak az erdőben – deres–fagyos leveleken és szénaboglyában aludtak –, az ég éppen olyan gyönyörűen ragyoghatott fejük fölött, mint manapság tiszta őszi éjjeleken. Magukban vitték boldogságuk kilátástalanságát, és talán tudták, kegyetlen sorsuk mit tartogat számukra. A mi sorsunk az, hogy múltunk felett emberként ítéljünk.

A hegyek felé vezető utak mentére őszi tájképeket aggatott az idő. Találkoztunk egy hatvanhárom éves emberrel, aki elnézést kért, hogy életét dalba szedte. Nehezen lélegzett a föld, szürke felhők lógtak az égből, és bele-beleütköztek a fenyőkbe, s mert nyakunkon volt az este, szállást adott, s mellé rímekbe szedett életéből egy dalolásnyit. Ennek a mócnak két felesége is volt és tíznél több gyermeke. Most a harmadik feleségéhez nyolc kilométernyit kerékpáron ingázik, mert nem hagyhatja a szénafüvet s az állatokat.

Fönt voltunk a hegyek között, a furcsa nevű Ciuruleasa faluban.

„Mit kerestek itt? Ők pedig, tudván, mit vár tőlük, hallgattak, mire az öreg boldogan válaszolt helyettük: Önmagatokat!”

A mi öregünk nem kérdezett semmit, meghallgatta felfedezéseinket, amelyek egyszerre kutatnak múltban és jelenben, s valami olyasmit mondott

mosolyogva: azért vagyunk, hogy megértsük ezt a világot, amelyben élünk.

Lehetett volna hétfő is, akár a regényben, de nem volt hétfő. Olyan nap volt, amely nem sokban különbözött a többi hétköznaptól. Tebea fölött voltunk, a hegyekben.

III.

Belementem ebbe a témába. Nem tudok szabadulni tőle. Sokkal nagyobb pazarlást sejték mögöttem, semhogy egyszerűen összevessem más hétköznapi hibáinkkal. Az égve felejtett villanyt eloltom, a feleslegesen folydogáló csapot elzárom. Az eldobált autóbuszjegyeket is összeszedném, ha nem tartana vissza valami félelemmel vegyes érzés: mit gondolnának rólam az emberek? A vegyes házasságokkal is hasonló a helyzet. Mert hogy mit gondolnak?...

1.

A télen egy mesélőkedvű emberrel utaztam. Hóról, hidegről, hegyekről beszélgettünk a fülkében. Robogtunk a gyönyörűséges máramarosi tájban. Megkérdeztem, hová való.

– Erdélyi vagyok – kezdte. Órányi időre volt szüksége, hogy elmagyarázza: apja mőcvidéki román, anyja mezőszéki magyar, régóta nagybányai lakosok. Anyai nagyanyja szász. Amíg élt a szigorú öregasszony, csakis németül beszélt vele.

– Ha egy kicsit tovább tanulok, ma biztosan hibátlanul beszélem mind a három nyelvet. De hát belebolondultam a sofőrségbe...

Fél füllel hallgattam. Folyékonyan beszélt magyarul. Hiszen anyanyelve – villant át az agyamon.

Pedig hát iskoláit az „apanyelvén” végezte.

Dicsérem a sorsot és a történelmet, amely ilyen magától értetődő lehetőséget adott a többnyelvűségre; ekkora „hozományra” csakis módos szülők gyermekei számíthatnak. De ha földidézem idevágó tapasztalataim példatárát, mérséklődik bennem a lelkesedés.

Úgy tűnik, felejtjük az „ahány nyelv, annyi ember” igazát.

2.

A nővéremék közösen laknak. Az előszobából a történészhez, nappalijukon át pedig egy szabás–varrással is foglalkozó idős asszonyhoz jönnek–mennek az emberek. Ülünk az asztal mellett, a nővérem és a fiam szüle-

tésnapját üljük szerényen, mert még szűk körűnek sem nevezhetjük ezt az ünnepet, ki ezért, ki azért hiányzik az asztal mellől. De azért zsong a ház. Dédi décei cseresznyét, anyám káposztás kockát kínál. A fiam románul társalog a második osztályos Péterkével. Mi, felnőttek, a nővérem két nagy lányát is beleértve, a nyaralást tervezzük. Mindig is ilyen hangos ez a ház.

– Bábeli hangzavar – mondja anyám, de mi észre sem vesszük, megszoktuk már.

Simona azt kérdezi, miért nem hoztam a lányomat is. Figyelem, hogyan keresi és nem találja a szavakat. Erőlködik irántam tanúsított tiszteletből. Hagyom, hogy erőlködjék.

Juli, a nagyobbik lány vitatkozik az anyjával. Vélt igazát úgy védi, hogy a magyarul kezdett mondatot elharapja, és pergeti tovább, most már biztosabban, szabatosabban fogalmazva, iskolában pallérozott román nyelven. Várom, hogy nővérem félbeszakítsa. Meg is teszi kisvártatva. Kiigazítja lánya helytelen véleményét.

Szigorúsága nem érinti a kevert beszédet.

Mit tehetnék?

A nővérem tanítónő. Jó tanítónő. Az iskolában nagyon elfoglalt. Otthon csak anya. Kevés idejű, kevés idegű, sokdolgú asszony, éppen olyan, mint a szülők túlnyomó többsége, akik gyermekeik tanítását és nevelését az iskolára hagyják.

Nemzetiségi kérdés? Inkább csak nevelésbeli fogyatékoság. És az, hogy azzal, amink van, nem tudunk jól sáfárkodni.

3.

Nem szívesen idézem a statisztikát, főleg olyankor, amikor valamit inkább helyzetekkel lehet érzékeltetni. Különben is, a statisztikai évkönyvekben nincs számadat a vegyes házasságokról. Megkockáztatom a föltevést, hogy manapság sok ilyen házasságot kötnek, és azt, hogy ami régen akadály volt, ma többlet, testvéri együttélésünkből adódó hozomány.

Régen látott gyermekkori barátommal találkozom az utcán.

– Sietek – szabadkozik, amiért sörivásnyi ideje sincs –, házat építek – mondja.

Kipattan régi kedves emlékeink ajtaja, és a zsongó gyermekkor zenéjében újra látom a szomszéd ház égkékre meszelt sárfalait, a kamrába szoruló tehenet és fölötte a szénatárolót, ahol minden télen kásássá barnult a vacsor. Geluékkal közös kutunk volt és közös udvarunk. Gelu nemcsak barátom, de rokonom is. Három évvel idősebb testvére a sógorom.

– Szóval lebontottad az öreg házat?

Nem osztja nosztalgiámat.

– Rá sem ismersz már az utcánkra! – mondja vidáman, és magyarra fordítja a beszédet. Még váltunk pár mondatot ebben a furcsa fordítottságban, ami arra készlet, hogy felülvizsgáljam az általam mondottakat; az az érzésem, hogy valahol hibázhattam, valamit helytelenül mondtam, és Gelu könnyebbíteni akart. Könnyebbíteni? Vagy inkább hibátlan kétnyelvűségét fitogtatni? Leforrázva bandukoltam haza.

Gelunak négy fiútestvére van. Hárman magyar lányt vettek feleségül. Ghițăéknál kétnyelvűek. Tituséknál csak egynyelvűek a gyerekek. A sógoroméknál fele-fele, így alakult magától, ahogy mondani szoktuk. Talán mert – rosszul értelmezetten – tabu volt ez a téma. Senkinek sincs beleszólása.

Jóval házasságom után tudtam meg, hogy anyósom román anyanyelvű. Férjhez menésekor mintegy lemondott anyanyelve használatáról. Nem, nem felejtette el, csak hozzátanulta a férje nyelvét. Ebben azért vagyok biztos, mert gyerekeire és unokáira is ráruházta a román nyelven való könnyed fogalmazás készségét.

Még egy példa közvetlen környezetemből:

Kollégám levitte másodosztályos fiát Medgyes mellé, hadd tanuljon a gyerek egy kis rendet.

– Valahol akaratlanul is meglazítottam a gyeplőt – mondja, és ismerőse tavalyi esetére hivatkozik: – „Igenis, Apuka!” – válaszol most gondolkodás nélkül a sokat szidott ebadta, és elég jól gagyog németül is.

– Mondd, mennyibe kerül nektek ez a nyelvtanulással egybekötött átnevelés? – kérdem kíváncsian, mert magam is szívesen levetném a fegyelmezés terhét, gyöngülő apai tekintélyem megerősítendő.

– Havi ezer – mondja a kolléga, és ha nem ismerném mindenben oly precíz természetét, azt hinném, téved. Nem téved, csak én sokallom az összeget.

– Megéri – bizonykodik, de nem azért, mert nála is a „mindent a gyermekért” jelszó érvényes. – Végül is egy intenzív nyelvtanfolyam többbe kerül. Aprópó, intenzív nyelvtanfolyam! Miért nincs nálunk az itthon használatos nyelvekből intenzív tanfolyam? S mert nincs, vagy nincs elég, két- vagy háromnyelvűségünk még sokfelé esetleges, és csak akkor megközelítőleg tökéletes, ha egyes házasságok értékeként tudatosult, megegyezéses alapon megfelelően ösztönzött.

Vegyészvárosban, gazdagon berendezett háromszobás lakásban dicsekszik a családfő:

– Csaba mindkét nyelven szépen beszél. Sandával sem lesz baj. Persze sok türelem kell hozzá...

A vegyész-mérnök harmincegynéhány éves. Tudja, mit akar. Felesége természetrajz-tanárnő. Ő is két nyelvet beszél. Anyanyelve mellett a franciát. Házasságuk elején fel sem vetődött, hogy megtanulja a férje nyelvét. Most a gyerekektől hall és vesz át néhány kifejezést. És szinte észrevétlenül jobban megérti a férjét is.

Egy Duna-parti városban élő fiatal biológus fölkereste a helyi állami gazdaság igazgatóját otthonában, s a szakmai probléma elintézése után anyanyelvén óhajtott beszélgetni vele. Az igazgató sok évvel korábban a Székelyföldről került a Duna mellé. Kérte a biológus elnézését: nehezebb esett anyanyelvét használnia, elszokott tőle. Később egészen jól megértették egymást az állam nyelvén, de a biológusban ottmaradt a túske: milyen ember az, aki elfelejti az anyanyelvét.

Helyszín Bukarest. Több éve ideköltözött kolléganőm tündökölve újságolja: – A Toldit olvassa! És képzeld, érti! Élvezi!

Érettségi előtt álló lányáról van szó. Anyanyelvét – nem a konyhanyelvet, hanem az irodalmit – otthon tanulta. És nemcsak a nyelvet, az irodalmat is.

Érettségi találkozón ülünk a már szétzilált, hosszú asztalok mellett. Elmúlt éjfél. Tréfás emlékek, időtől szépuult tanár-diák konfliktusok fakasztanak egészséges hahotát. Bajuszos asztaltársam szomorú.

– Mi lelt, Gyuri?

– Elkerültök ti engem...

Patakszik belőle a panasz. Kisebbségi komplexusa tipikus. Sorra sértegeti volt osztálytársait.

– Hagyd, egyedül van. Nem látod, hogy az a baja? – állapítja meg feleségem a legvalószínűbb diagnózist.

– Miért nem hoztad el a feleséged? – szegzem neki a kellemetlen kérdést.

– Nem számít – legyint, és próbál mosolyogni. Aztán gyorsan búcsúzik.

Tudjuk róla, hogy sok évig az ország egyik sarkának nehéz építőtelepén dolgozott. Onnan hozott feleséget. Régi barátságait az asszony miatt nem elevenítette fel, nem akarta, hogy feszélyezett legyen a hangulat, amikor a felesége nem érti, mit beszélnek a vendégek. Elfelejtette volna, hogy a felesége által beszélt nyelv az elmúlt évek alatt észrevétlenül, de tanulás-sal és sok gyakorlással sűrűn használt közös nyelvünké vált?

Tanár barátom felesége panaszkodik, hogy gyerekei apja nem foglalkozik eleget nevelésükkel, sűrű elfoglaltságára hivatkozik. A gyerekek anyanyelvének tisztaságára a feleség ügyel. A nagymama úgyszintén. Így aztán észrevétlenül furcsa helyzet állott elő. Kisebbik lányukról mondták az egyik szülői értekezleten, hogy baj van vele, helytelenül fogalmaz az „apanyelvén”, amelyen tanulmányait végzi. Barátom elgondolkozott ezen, most cseperedő harmadik gyerekükkel már sokkal többet és alaposan foglalkozik.

– Nemcsak arról van szó, hogy két vagy több nyelven jobban boldogul az ember. Ahány nyelv, annyi irodalmat, dallamosságot hordoz magában. A többnyelvűek általános műveltsége összehasonlíthatatlanul nagyobb és gazdagabb, mint az egynyelvűeké. Miért fosztanánk meg magunkat ezektől az előnyöktől?

Ez a véleménye.

Comenius Amos Jánost tehát már nem is szükséges idéznem.

Nem vagyok válogatós. Nemrégiben két kezünkön összeszámoltuk a feleségemmel, hogy hány ételfeleség fordul elő heti menünkön. A kényelmes-ség teszi egyhangúvá az életünket. A szakácskönyvünk tele van jobbnál jobb receptekkel. Elgondolni is jó a sokféle zamatot és ízt. Annyira szegények lennénk, hogy nem tudjuk az okos könyvek bevált igazságait megvalósítani?

Hová tegyem ezeket az eseteket? Hogy van az, hogy egyszerre gazdagodunk és szegényedünk?

5.

Messzi földre került „hazánk lányától” egy alkalommal román, aztán magyar nyelvű levelet hozott a posta. Mindkettő tele van angol szavakkal. Szomorúan teszem le leveleit. Két nyelvét odaadja egyért. A férjéért teszi? De hiszen semmiféle szerelem nem kérhet ilyet. A szerelem, ha igazi, csakis gazdagít.

Moszkvában élő hazánkfia rövid otlétem alatt fölkeresett a szállodában. Házi bort ittunk, és beszélgettünk. Egyszer csak folyik, folydogál be az ablakon a fülünknek ismerős, szomorítóan édeskés cigányzene. Társasági lény az ember, barátom a telefonkagyló után nyúl. Hallom a telefonos kisasszony lágy zenéjű igenlését.

– Igen! Kapcsolom a maguk alatti emeleteket...

– Persze, nem egyszerre. Hanem szép sorjában – nyugtat meg önkéntes tolmácsom.

Tíz perc múlva népes társaság figyelmének középpontjában ülünk, és anyanyelvünk könnyű szekerén egybehordunk egy regényre való történe-

tet kicsi magunk apró világáról. Folyik a nóta is.

Később barátom, aki még egyetemi tanulmányai idején élettársul egy nagyon szőke moszkvai lányt választott, csendet kért.

– Következzék néhány igazi – mondta halkán, és abból a néhány száz magában hordott tiszta népdalból eldalolt néhányat.

Számolom az éveket.

Talán már húsz évnél is több ideje annak, hogy más nyelv dallamát züm-mögi fülébe minden hivatalos hang, otthoni, szomszédi kapcsolat, családi társalgás. Minden mozdulat. S lám, a magáét oly tisztán és szépen meg-őrízte, megbecsülte, hogy méltán kiérdemelte azt a tömören fogalmazott dicséretet, amelyet a társaság világot látott vezetője a „kulturált” jelzővel csodálkozással kimondott.

Fölhívtam másnap a lakásán. Nem volt otthon. Tizenéves lánya vette föl a kagylót. Ma is csodálkozom, hogyan értette meg az apjának szóló üzenetemet. Nyelveink közül egyiket sem beszélte.

6.

Most jut eszembe, hogy a sokféle példa előállítására végeztél félbehagytam a születésnap ünnepi ebédet. Pedig még vettünk a káposztás kockából. Anyám hatalmas lábassal készített. Megjött a mindig vidám sógor. Sör is került az asztalra, és váltott nyelveken elintéztük a nyaralás ügyét is. Gyermekünk együtt lesznek a nyáron, szívják a jó falusi levegőt, és fürdenek a Félixinél is jobb szilágybagosi hévízben.

Erről irkalapon gyors tudósítás íródik Zsuzsa lányomnak. A címzés Péterke szép és nagy iskolás betűivel készült ilyenformán: Jujanak...

Zsebre vágom ezt is. Miközben azon csodálkozom, hogy míg a nagy Petrică alig vét már a magyar beszédben, másodosztályos fia anyanyelve ábécéjét sem ismeri.

IV.

– Volt egy barátom, aki egyszer egy szokatlan szót mondott. Nem tudom már, mit, nem is ez a lényeges, hanem az, hogy az a számomra idegen szó megütötte a fületem. Tetszett a szó zenéje, és arra kértem a barátomat, aki katona volt, hogy még beszéljen úgy, mint az imént. Kiderült, hogy az anyanyelvén, magyarul beszél ez a katona, aki Tordáról került a Giurgiu melletti Duna-partra, és engem barátjául fogadott. Hatodikos srác koromban történt, egy nyáron hallgattam a magyar nyelv furcsa zenéjét, és elhatároztam, hogy megtanulom ezt a nyelvet. Figyelmeztettek, hogy nem lesz könnyű, mert egyetlen nyelvet sem könnyű meg-tanulni, ha nincs kivel gyakorolnia az embernek; katona barátom még az őszen befejezte szolgál-

latát és hazautazott, nekem pedig az iskolában az orosz és a franciát kellett tanulnom, tehát legfentebb vágyálmaimban szerepelhetett fogadalmam teljesítése. Aztán egyre otthonosabban éreztem magam olvasmányaim világában, olvastam és megszerettem egy költőt, akit a mi Eminescunkhoz hasonlítanak – Petőfire gondolok. Ami elérhető volt magyar irodalomból, azt mind megszereztem és elolvastam, a líceumban már e téma szakértőjének ismertek, sikerült dramatizálnom egy Karinthy Frigyes novellát, amelyet a Művelődési Ház színjátszó körében tanultunk meg és mutattunk be sikerrel. Közben „tanulgattam” a nyelvet, mert intenzív tanulásról szó sem lehet, hiszen bonyolultabb az ügy, mint a világnyelvekkel. Francia, orosz vagy angol nyelvkönyvet bármikor szerezhetek, magyart nem. Így aztán érthető, hogy az iskolában tanult francia és orosz nyelven kívül a vállalt angollal is jobban haladtam, mint ezzel a nyelvvvel. Franciául például Kamerunból, Franciaországból és Németországból szereztem levelezőtársakat. Édesapám postás, ő tanácsolta, hogy az erdélyi fiatalok segítségét kérem álom megvalósítására.

Egyik alkalommal magyar nyelvű lap került a toporuli postára, bizonyára téves címzés miatt. Vakációban rendszerint otthon vagyok, és időnként benézek a postára, így akadtam erre a lapra, amely a kolozsvári Igazság volt. Megrendeltem a lapot és más lapokat is, írtam a szerkesztőségeknek, segítségüket kértem. Még Bodor Pállal is váltottam levelet, hogy célokat elérjem. Mondják, hogy akarni kell, és én nagyon akartam, most is kitaratok elhatározásom mellett. Úgy érzem, ha lassan is, de közeledem a célom felé. Az Igazság közölte leveletem. Megőriztem ezt a lapszámot, itt van:

Prodan I. Marian a nevem, és a giurgiui (Ilfov megye) reál–humán liceum utolsó osztályának tanulója vagyok. Önökhöz fordulok segítségért a következő kéréssel: nagyon szeretnék megtanulni magyarul. Vannak szótáram, útikalauzaim, de mindez nem elegendő, szeretnék valakivel levelezni. Bízom benne, hogy önök segítségemre lesznek a fenti sorok közreadásával. A leveleket kérem a következő címre küldeni: Prodan I. Marian 8375 Giurgiu, str. Portului, bloc 60, scara B. ap. 28, et. III. jud. Ilfov.”

Néhány nap elteltével megjött az első levél. Érthető izgalommal bontottam föl. Egy licista sietős sorait olvashattam, aki megígérte, hogy segíteni fog. Aztán özönlöttek a levelek. Sok barátom van. Talán mindössze két olyan megyéje van országunknak, ahol nincs még barátom. Egyedüli gyermek vagyok, társakra vágyom, nincs ebben semmi különös. És meg akarom ismerni az embereket. Elsősorban az embereket...

Ölnyi levelet terít szét a kerti asztalon, ahova kiülünk beszélgetni. Március végén kapta az elsőt, és utána jött, záporozott a többi.

– Mintha mindenki segíteni akart volna. Olyan kedves, baráti hangú leve-

leket kaptam, hogy nem a nyelvtanulás kezdeti nehézségein, de bármilyen más nehézségeken is átsegítettek volna.

A levélírók között a legtöbb tanuló, de van munkásfiatal, családapa. Kolozsváriak, tordaiak és a környező falvakban lakók: összesen huszonheten vállalkoztak arra, hogy tudásukhoz mérten tanításba fognak. Huszonhét önkéntes nyelvtanár és egy nagy kitartású tanuló barátsága kezdődött el ezen a tavaszon. A Mariannal egykorúak bőven írtak magukról. Marian válasza sem késett, sokféle közös témára talált, a nyelven kívül érdekli a filozófia és az irodalom, a bemutatkozást követő levelek már mutatják a felforrósodó vitát. Egy fiú versét küldi el neki, és mellékeli a fordítást, egy másik módszeresen nyelvi leckével kezdi, a „Leesett a kalapom” mondat-tal kapcsolatban a birtokos személyrgról értekezik könnyed stílusban, mások kétnyelvű levelekkel kezdik, van, aki sorról sorra megy, a fordítást rögtön a kigondolt sor alá írja. Egy akkurátus levélnek a címe: Levél az ígéről.

A vakáció ráérős hangulatában, amelyet Marian szülőfalujának délelőtti csöndje tesz tökéletessé, közel száz levélborítékot tesz elem. Olvas belőlük, magyaráz. Azt bizonyítja, hogy a levelezés szinte olyan szokásává vált, mint a fogmosás, pedig közben még volt tanulás, vizsgaszesszió, sok izgalmas olvasnivaló és rengeteg utazás, mert a vakációt főleg arra használja fel, hogy utazik az országban. Időnként pedig föl kell hívnia telefonon egy lányt, akinek többször ír, mint más levelezőtársának. Az is nagyon tetszik, hogy ez a lány is tanára, és Mariannak rögtön válaszol a leveleire. Telefonbeszélgetései is kétnyelvűek. „Tanárai” legutóbb dicsérték javuló kiejtését és gyarapodó szókincsét.

„Nagyon örvendtem, hogy felhívtál telefonon. Így legalább egymás hangjával is megismerkedtünk.” Ilyen bevezetők után következik a lecke. Vanak szigorúbb „tanárok” is. Így írnak: „És most lássuk a mai leckét!” Az iskolai évben kapott egyik levél lyukasórán íródott. Egy másikban a lecke mellett meghívót is kapott egy lakodalomra. Marian levelét kijavítva küldik vissza. Többen kérték, hogy ő is legyen a segítségükre: a levelek román nyelvű részét javítsa ki, és figyelmeztesse őket a fogalmazásban és a helyesírásban elkövetett hibákra.

Marian terve ezer szó magyarul. Ezért mindig magával hordja román–magyar szótárát. Éva könyveket ígért, Mária gépelt leveleket küld. Endre nyomtatott betűkkel ír, egy másik Endre módszer kidolgozását ígéri egy hosszú távú levelezői nyelvtanfolyam céljára. Piroska nyugtáz: „Megkaptam a levelet, amelyben mások mellett tanárodnak fogadtál...”

Marian járt Erdélyben, és felkeresett néhányat levelező társai közül. A

nyelvtanulás nála most már nemcsak hobby, hanem tudatosan vállalt cél: barátokat szerez vele, elmélyíti meglévő baráti kapcsolatait. Célja a soknyelvűvé válás. A megtanulandó nyelvek közé úgy illeszti be a magyart, mint erőpróbát és a mindennapi életben hasznosat, de mint a sokszínű, feledhetetlen barátság eszközét is.

Merre van a Sánta angyalok utcája?

– Bontják a Zokogó majmot – mondja apósom a Május 1 utca sarkán, és erre meg kell állni egy pillanatra a hangyabolyban, amit városi forgalomnak nevezünk. A megtorpanás részemről kétszeres indítékú: apósom hangját jókora bánatfoltok tompítják. Meghatódását érzékelni kell, legalább egy együtt érző hümmögéssel. De az illemen túlmenően az egykori majom–rajzos firma feliratának felidézése az utóbbi évek egyik legolvasottabb hazai könyvét, Bálint Tibor Zokogó majom című regényét juttatja eszembe.

Miközben két fényes Dacia között kivívjuk a gyalogosokat megillető elsőséget a zebrán, és megközelítjük az egykori mulatóhely szegényes épületét, arra gondolok, hogy nekünk, háborút is látott vagy háborúban született kolozsváriaknak nemcsak olvasmányi időre kimért élmény, régi dolgokból pillanatnyira fölhorgadó hasonlóság fölötti öröm ez a regény, hanem olyan, mint a bennünk csimpaszkodó gondolat, a homlokunkba évdőtt ránc, a megszokott mozdulat és a gyakori használatban hozzánk ragadt szó, a régi tükörből magunkra vetett pillantás. Ez a regény is bennünk van. Sokféle szereplőinek hasonmásaival jártuk a hóstátiakban gyérülő városi nagypiacot, tülekedtünk a mozi jegypénztáránál és földgázt szipogó autóbuszokon, melyek asztmásan és kopott ízületeikben nyikorogva hordozták a külvárosból mindig is a központba vágó népet, hogy Mátyás király lova árnyékában néhány órányit a feltámadó igazságot remélje. Tessék csak fellapozni ezt az emlékmű szépségű regényt, domborműveiről régi külvárosainkra ismerünk. A magam részéről ma is szívesen élek a regény színhelyén. Szülővárosomban ugyanis évtizedekre visszamenőleg nem a Fadrusz-szobor környékén, hanem a külvárosokban mondják ki a legelhihetőbb igazságokat. Különben, amíg kétezer éves városom központjának változásait gyengéd szellőként formáljuk, külvárosait valóságos teremtviharban alakítjuk újjá.

Kétszobányi szélességű parcellán épült a ház, amelyet kívülről, belülről megtekintünk, már–már olyan alapossággal és merészséggel, mint aki dagadó pénztárcával vásárlókedvében van.

– Nem ér pénzt ez a bontás – hallom a jóindulatú figyelmeztetést, amikor a keret nélküli ablakok előtt összenézünk.

– Hanem a Zokogó majom tulajdonképpen a pincében volt – néz vissza apósom vagy négy évtizednyit küzdelmes élete emlékeibe. – Itt volt a bejárata – mutat a felfedezés örömeivel az utca felőli falra, ahol a befalazott ajtó nyomai látszanak. – Aztán le kellett menni a pincébe. Olyan álszuterén–forma volt, emlékszem, jól lehetett itt enni–inni. Zene is volt és tánc,

szóval minden... Kedvelt helye volt a magam féle fiatalembereknek. – A „magamfélén” apósom nem kevés önérzettel az egykori iparos legényeket érti.

Átme gyünk a túlsó járdára. Innen többet látunk. A lebontásra ítélt ház előtt új autóbusz-megállónak festenek fehér keretes négyszöget a munkások, odébb, a valamikori vármegyeházzal szemben, talán éppen Brassai lakásának közelében új, sokemeletes épület magasodik az udvarban. A Zokogó majom valahogyan nem talál ide. Sejttem, hogy soha nem is talált ebbe a környezetbe. Az író is azért vitte regényében a Kövespad és a Sánta angyalok utcájának sajátos forgatagához sokkal közelebb. Vajon mi lesz a helyén?

– Megírja majd az újság... – mondja apósom. Veszünk is egyet a főtéri újságosbódében, a fürge nyugdíjas rögtön belenéz és egy rikkancs szájába beillő szenzációt emel ki belőle. Aztán vigyázva összehajtogatja az újságot, elteszi ebéd utánra.

*

„KERESKEDELMÜNK EGYIK CÉLKITŰZÉSE a kiskocsmajellegű italmérések felszámolása. A megyeszékhely központjában ma már korszerű, az igényeknek megfelelő falatozókká alakították át az italboltokat. A napokban közlelmezésünk térképéről újabb „fekete folt” tűnt el: a Lenin út és a Pitești utca kereszteződésénél – az italbolt helyén – a civilizált kiszolgálást biztosító nappali bár nyílt.”

*

Ha valamelyik ház lakója olyan botrányosan viselkedik, hogy miatta a többi lakónak nincs nyugalma, milyen módon lehet eljárni? VALASZ: Ha egy lakó magatartásával lehetetlenné teszi az együttélést a lakásban vagy az épületben lakók számára, vagy megakadályozza a többi lakót lakásuk normális használatában, bírói eljárással kilakoltatható.”

*

„Az ipari cikkek kereskedelmi vállalata ebben az évben arra törekszik, hogy minél gazdagabb áruválasztékot biztosítson a lakosságnak. Gondoltak a háziasszonyokra is...”

*

„A »LIBALÁB–FA« VÉDELMEBEN. Nem először esik szó lapunk hasábjain arról, hogyan óvhatnánk természeti emlékeinket úgy, hogy jól beilleszke dhessenek a korszerűsödő városkébbe.”

*

Egy másik sétánkon ráérősen állunk a Pata utca végén, az utcakereszteződésnél. Surro gva jönnek a trolibuszok, itt találkozik a 3-as, 30-as és a 25-

ös, fentről a Borhánacs felől jönnek a 22-es és a 24-es fürge autóbuszok. Az egykori Bivalyrét előtt állunk, sárkányeregető hely volt ez mindig. Most félkörben hordozott tekintetünk sok ezer ember lakóhelyét látja, négy- és tízeleteres tömbházak teljességében csak repülőről belátható rendjét, a köztük kanyargó sétányokat és játszótereket, virágágyásokat és a már derékig érő sövényeket: bizony, már több mint egy évtizede kezdődött itt az építkezés.

– Hát, ami az utcákat illeti, az évtized kevés volt hozzá, hogy megszokjuk! – állít meg a lelkendezésben apósom. Ez alkalommal rosszállása egyenesen nekem szól, mintha a negyed lakosaként nekem kellene vállalom a felelősséget azért, hogy még mindig oly nehéz megtalálni valakit a furcsa nevű utcákban, mint azt a bizonyos tút a Bivalyrét szalmakazlában. Hogy bizalmát némiképp visszanyerjem, elmesélem: címmel és telefonszámmal felszerelve órányit hiába kerestem itt a drámaírórt, és az úton senki, de senki sem biztatott azzal, hogy „fog ez menni”.

Hosszú a Pata utca. Nem szeretem, mert a troli „húzza az időt” rajta. Meg aztán szélesebb külvárosi utcákhoz szoktatott a gyerekkorom, a Nádas menti utakhoz, amelyek a papfalvi keresztútig egyhuzamban jók voltak a futballozáshoz.

– Amióta csak tudom, mindig Pata utca volt a neve, és egy mezei útban folytatódott, amelyen Patára jutott az ember... Itt dolgozhatott a regénybeli Kálmánka apja – int apósom a baloldalra, ahol a dombba kapaszkodva két házat összefog egy keresztbe épített harmadik.

– A felszabadulás után tették rendbe és bővítették, amikor már nem volt meg a pékség... Legelőször ide udvaroltam a szomszédba...

A kevély, tornácos ház előtt megállnék, de apósom sietős ismertetésbe kezd, miszerint ebben az utcában mindig nagy volt a sár, a kereszteződéseknél kocsmák és mészárszékek vetekedtek a szegényebb rendű fűszeressel. Pékség három is volt a Pata utcában. Egyik még működik. A friss kenyérillaton kívül nyomorúság és keserűség úszott a levegőben; édesnek itt csak annyiban volt mondható az élet, amennyire a törökmézesek cukorkáikkal megédesítették: a környéken laktak egy nagy házban.

A Györgyfalvi út aljában van még annyi összeeszkábált putri, hogy megkönnyíti a visszaemlékezést: ilyen hely épp elég volt a „kincses város”-ban. Például a Fellegvárra vezető Lépcső utca. Helyét márványtábla jelzi. És a Kalános utca. Eppen most épült helyére egy csokor toronyház.

– Merre induljunk? – tanakodunk a Kispiacnál.

– Ilyenkor – kockáztatom meg – megnézegethetjük a sokféle Böskék sírját a Házsongárdban, barnított, ovális alakú fényképekről, halott magukat feledve mosolyognak le ránk a márvány sírkövekről.

– Ha a Méhes utcán lemegyünk – szól az ellenterv –, a Kövespadra érünk. Ott van valahol a Pillangó utca is. – Apró utcákba térünk, ahol köszönnek egymásnak az emberek, egy ismerős hóstáti megállítja értünk lovas szeke-rét, a Pietroasa nevű családias kiskocsmában ellenőrizzük a ráérős délutá-ni csöndet. Aztán megyünk tovább. A 2-es trolin. Az újjáépített Măraști téren és a régi Téglás utcán. „Hol is volt a szamosfalvi vámház? Működik még a pékség? Szépen kiaszfaltozták a strekk melletti utcát.”

Átmegyünk a vasúti síneken. „Ej, régen gyakori volt itt az öngyilkosság. Ide jött, aki már nem bírta tovább...” Apósom nem látta még az új Szamos –hidat, amelyen a széles aszfaltos út átvezet a gyárnegyedbe. Most meg-vizsgáljuk, számbavételezzük.

„A jobb parton a fűzfabokrok mögött a bolgárok kertjei húzódtak...”

– A téglagyártól a vízfolyás irányában gyógyszergyár, gyújtógyertyagyár, köszörűgépgyár, kiskazángyár, kerámiagyár, nehézgépgyár, egyetem... – sorolom az egykor Szamosfalváig húzódó szántóföldek mai lakóit. Az Irisz felé indulunk,

– Hol lehetett a Sánta angyalok utcája? – Kérdésem nem okoz meglepe-tést. Apósom zsebében van Kolozsvár város utcanévsora. Kétezer lejért vette a felszabadulás után.

– Ilyen utca nincs is! – bizonyítja. – És az angyalok, még a sánták is, ré-gen elrepültek... Emlékük már csak bennünk, öregekben és jó könyvekben él...

Hazafelé vesszük utunkat. Egy jó nevű cipészfirma előtt megállunk, mert apósom egykori kollégájáról van szó. Dióhéjban annyi életének története, hogy „semmire sem vitte”. Benézünk a léckerítésen, az udvar közepén gondosan letakart Dacia „emeli” a ház fényét. A továbbiakban megviz-sgáljuk, és igen biztatónak találjuk az orgonabokrok idén korán duzzadó rügyeit.

– Baj van – mondom később –, ebből a városi sétából kifelejtettük a fiata-lokat!

– Benne vannak – mutat a robogó buszból apósom a terebélyesedő város-ra, és hosszasan azt magyarázza, amit a költő „dugott a fülébe” egy gon-dosan megőrzött, kemény kezével sokszor maga elé simított ünnepi lap-számban olvasott versével: „Ember, tízszer tíznél többször tízezer élt itt, / érezte leveles szélben a fürge időt, / f ürge időt, mely roppant öntudatunk-nak kedvez / és a szívekben benn, és az agyakban benn, / ahol a versek, a rajzok, a mérnöki munka / – teremnek / abban a távlatban rendezi meg tavaszát – / hogy ez a város még csak szilvavirágnyi kezdet. (Lászlóffy Aladár)

Én pedig mit tehetnék egyebet: szép hitét dicsérem.

Az ember csakugyan lehetne a föld virága

1.

Az egykor tüdőbajosok és malmok városának nevezett Alexandriából indultam a hajnal hűvöseben, az előző esti, megyeközpontnak kijáró utcai nyüzsgés emlékével, az épülő és iparosodó város tájékozott embert is meglepő, jövőbe mutató jeleinek érzékelésével. Fölfelé igyekeztem a Călmățui mentén, Zaharia Stancu szülőfalujába. Három évvel ezelőtt jártam itt Alexandrián, és akkor sehogyan sem értettem, miért épp ez a szanaszét dobált, alacsony és szegényes házakból, rendezetlen utcákból összeálló helység a megyeközpont. Ma már a szálloda kilencedik emeletéről látni lehet a várost új lakónegyedeivel, ipari övezetével. Este a főutcán korzózik a fiatalság. Számukból és a szokásból arra következtethetünk, hogy a városnak jövője van. A környékről beözönlött fiatalok helyüket keresik, ismerkednek, hogy beleszokjanak a város nyújtotta előnyök és igények ma még kuszáinak tűnő birodalmába.

Zaharia Stancu regényeinek Omidája a valóságban Salcia, az író szülőfaluja. Városok három-szögében, Alexandria, Turnu Măgurele és Roșiori de Vede között fekszik a teleormani síkságon, egyforma távolságra a Dunától és az Olttól. Arra számítottam, hogy tikkadt, néptelen kis falvak sorjáznak majd erre az út mentén, és ingázó munkásokkal teletömött kocsik jönnek velem szembe, nyomukban a felkavart por tompítja majd a reggel friss fényességét és a madárfüttyöt.

Nem egészen így történt. Az út két oldalán beláthatatlan területen búza- és kukoricatáblák váltakoztak. A derékig érő kukoricásban emberek. Néhol egész falura való tömeg. Az egyik faluban néhány százan, többnyire asszonyok, maguk mellé fektetett kapával és elemózsiás batyuval ülnek a sánc szélén. Vidám terefere, énekszó hallatszott.

– Mindjárt itt vannak a kocsik. Az elnöknő nem hagyja, hogy gyalogoljunk...

Az elnöknő azt mondja, nem hagyja az embereket hiába fáradni. Különösen az asszonyokat nem, mert a kapálás után még éppen elég dolguk van. Ionescu Ștefaniának hívják az elnöknőt, láthattuk a tévé képernyőjén, a Közelkép című műsorban. Ez az elnöknő azzal tűnt ki, hogy megválasztása után a termelőszövetkezet új székházát átengedte az egészségügynek, beteggondozót alakítottak belőle. A fiától azt kérdezte a riporternő: mi lesz belőle?

– Agronómus, mint apámból és anyámból – válaszolta a fiú gyorsan.

– Jól van, fiam – mondta az anyja, miután elment a tévé kocsija –, mióta tettél le a matematikáról?

– Nem tettem le róla. Az agronómus pályát csak úgy bementam, ha már ezt a választ szerette volna hallani tőlem az elvtársnő.

– Az igazat mondd! Mindig az igazat! – mondta az anyja.

– Mindig? – mosolygott a fiú.

– Igen – felelte az anyja szigorúan.

– Most is?

– Mindig!

– Hát akkor jobb, ha tőlem tudod meg, hogy az elvtársnő sok mindenben pontot tett a dolgokra, de itt–ott lakkozott is. Nem tetszett, hogy többet dicsért a kelleténél... Máskülönben minden O.K.

– Hát ilyenek a mostani fiatalok! – állapítja meg valaki a várakozók közül. Öröm és büszkeség a hangjában. Munkakezdéshez jól fognak, sőt nagyon is kellene az ilyen igaz történetek.

2.

Kenyérrel tele asztallap a táj, arannyal tele kincseskamra. „Itt nálunk, a hosszú, keskeny és szegény Călmățui-völgyében...” Itt, ahol főleg puliszkán éltek az emberek, és földkunyhóban laktak, rongyokban és mezítláb jártak. Itt, ahol minden nyomorúság ellenére úgy születtek az emberek, mint ahogy szilvaéréskor potyognak a hamvas-kék szilvák. És ugyanilyen sűrűn hullottak el sebes háttal, sebes lábbal, sebzett lélekkel – úrtól, nincstelenségtől, kilátástalanságtól. Mikor is? Épp egy emberöltővel ezelőtt. Csak egy emberöltővel. Szerencsém volt, nem kötelező olvasmányként kaptam kézhez Zaharia Stancu Mezítlábját. Bennem végleg úgy maradt meg, mint a Réz Mihályék kóstolója, amelynek valóságos világában magam is éltem, és amelyhez úgy társítottam a Mezítláb világát, mint együnkünk nyomorúságát szoktuk a másikéhoz, testvéri egyetértésben. Szép, szomorú könyv ma is a Mezítláb. Most, hogy újralapozom az író szülőföldjéről írt műveket, újra szívemhez ér az itteni emberek emberségmelege. A század eleji riasztó nyomorúság ellenére nyílt szívű, egyenes emberségtől szépült Zaharia Stancu könyveinek világa. Ehhez illeszttem ezt a kora reggeli beszélgetést és sétát, amely a Călmățui mentén fölfelé visz, az író falujába.

„Maga, bácsi, úgy ír a Călmățui-ról, mintha a Călmățui a Mississippi lenne” – írta évekkel ezelőtt valaki az írónak, aki egy ankétban így válaszolt: „Nem tudtam, és most sem tudom, hogy ezekben a szavakban mennyi az igazság. Annyit tudok, hogy minden igyekezetemmel azon voltam, úgy

írjak a Călmățui-ról, mint a Mississippiről, és szerény szülőfalumról, mintha a legszebb és legelbűvölőbb emberi település volna.”

Szél borzolja a gabonatóblákat. Hajladoznak, susognak az útszéli eperfák. Frissítőn arcomba legyez a gépkocsi ablakán bepréselődő reggeli levegő. Eszembe jut az ars poeticának beillő anyai kérdés és Darie fogadalma:

„Lefekszem, Anyám betakar. Végigsimítja homlokomat. Suttog, hogy csak egyedül én hallom:

– El ne feledd, Darie. Semmit el ne felejts. Mondd el majd a gyermekeidnek. S a gyermekeid gyermekeinek is meséld el... Hallod-e, Darie? El ne feledd... El ne feledd, Darie...”

„Nem felejttem el, Anyám” – fogadalmát megtartotta az író, és gyermekeinknek, a világnak meséli immár mindörökké a múltat. Emlékeink nélkül rideg, embertelen lenne a jelen, elképzelhetetlen a jövő. Szél, szülő, anyaföld szelleme, könyv és élőszó biztat mindenkoron emlékeink, megélt életünk tapasztalatainak továbbadására. Kapunk és adunk, ez életünk önmagában rejlő szépsége.

3.

A Călmățui hosszú, városoknál elterpeszkedő és gazdag völgyében élnek még néhányan Zaharia Stancu könyveinek hősei közül. Följegyezte a „helyi történelem”, hogy Dinu Turturică, az író barátja, az iskolában vele egyformán jól tanuló hajdani versenytárs olyan nagy ember lett, hogy autogramjáért sorba álltak az iskolások. „A vizsgán mindketten valamennyi kérdésre megfeleltünk. Tanítónk és a másik tanító, aki a szomszéd faluból jött át a vizsgára, mindkettőnket megdicsért. Virágkoszorút nyújtottak át nekünk. Átvettem a koszorút, és kimentem a patakra fürdeni. A koszorút a vízbe hajítottam, hadd ússzék lefelé, a Duna felé...”

Dinu Turturică a koszorút apja mellén összefogott kérges kezére borította. Aztán lezárták a koporsót. Dinu Turturică egyszerre családfő lett. Nem tanulhatott tovább. Napszámba járt. Öt év múlva, amikor nem illett már gatyában mutatkoznia, hiszen nagy legény volt, összegyűjtött annyi pénzt, hogy vásárolt egy nadrágot magának. A nadrág papírból volt, az első esőzések szétmállott. 1947-ben ő volt a falu első demokratikus bírója. Most nyugdíjas. A lányából, aki apjához méltóan kitűnően tanult, orvos lett. Lánya férje is orvos, a motrui klinika igazgatója.

– Hát azt nem lehet, hogy regénybeli alakom árnyékában éljek, azt akarom, hogy valamennyire fejlődjek. Hiába vagyok én regényhős, egyszer csak meghalok én is...

Ma a három falu, Tudor Vladimirescu, Băneasa és Salcia csaknem össze-

épült. Az új házak homlokzatára a kettőbe választott évszám között a tulajdonos nevének kezdőbetűi. Sok az új ház és sok a házak oldalára erősített kis fekete tábla. Regrete eterne – olvasni rajtuk, és alatta egy–egy név, a születés és a halálozás évszáma...

Örökké fájlaljuk...

Egy virágoskertes, családi ház mellett, amely maga a néptanács épülete, utcácska lapul. A saroktól száz méterre világítóan tisztára meszelt kútkáva. Idősebb asszony vizet mer a kútból.

– Igen, fiam, ez a Zaharia háza – mutat a kút melletti telek felé, ahol három kisebb épület bújik meg a fák lombja mögött.

– Nyomja csak be a kaput, otthon van a nővére, Elisabeta...

– A régi házat lebontottuk, és ezt az újat építettük helyette – gondolkozik el Surugiu Elisabeta, aki néhány éve egyedül él a házban, amióta a férjét elvesztette. Leültet. Rendre leszedi, s elém rakja a képeket a falról. Nehéz sorsú parasztember–arcok néznek vissza rám a megsárgult fotográfiákról, nagy a rokonság, a környező falvakban mindenütt él rokona, most már többnyire azok fiai, lányai és unokái, akik Zaharia Stancu könyveiben szerepelnek.

– Még élhetett volna, hiszen sokan vannak a családban olyanok, akik meghaladták a nyolcvan évet – mondja elérzékenyedve az író húga, akit a balladásan szép siratóból ismerünk.

„Mindig csak dolgozott, csak írt és írt, rontotta a szemét... Amikor időnként meglátogattam, leültetett, és kikérdezett. Mindenről és mindenkiről tudni akart, és én elmondtam neki, mi történik a faluban. Most már nincs kinek beszámolni. Amióta meghalt, jönnek az ország minden részéből, és kérdezik tőlem, itt született-e Zaharia Stancu? Mondom, hogy itt született, épp ezen a helyen állott a régi ház, ezt az újat éppen arra a helyre építettük, persze, nagyobbra. És azt mondják az emberek, akik lefényképezték a helyet és a kutat, amiről megírta, hogy a legmélyebb a faluban, azt mondják, hogy emléktáblát kellene tenni ide és emlékszobát nyitni. Turnuban már nyitottak egy emlékszobát, és könyveiből elhelyeztek ott vagy kétszáz kötetet. Másik százat ide hoztak az iskolába, mert nagy tiszteletnek örvendett, amíg élt. És most is... Egyszer, még gyermekkoromban történt, hogy hazajött. Sokan voltunk, nem volt helye az asztalnál. Aztán nemsokára elment, és írni kezdett, és egész életében csak írt, csak írt, a végén már egészen meggyengült a szeme. Még élhetett volna...”

4.

Salcián van könyvesbolt. Az egykori kocsmá helyén székel. A könyves-

boltban egyetlen Zaharia Stancu-könyv sincs. Mind megveszik a helyiek. Magukról olvashatnak bennük, a „csak most történekekről”, arról, ami nem az időben, hanem a valóságban oly messze kerül a mától. Most itt érthetően nem az a probléma, hogy a gyerekeknek nincs helyük az asztalnál. Kenyér is van és jövő is. Mégis elmennek a fiatalok. A könyvesboltban egy riportkötetre bukkantam, Zaharia Stancu emlékének ajánlotta a szerző, Ion Lazăr. A Călmățui vidékéről ír a riporter, az egykori rengetegről, amelyet a vándorló népek Deliormannak (innen a Teleorman elnevezés), vad, vagyis bolond erdőnek hívtak, és a mai „rengetegekről”, amit mi iparosítáznak, szocialista átalakításnak tudunk.

– Az embert soha sehonnan nem a boldogság hajtja el. Más okok... – mondja egy Salciával szomszédos községből Roșiori de Vede városba költözött szövőnő. Az ötvenes évek elején indult el otthonról, a „sokan voltunk” miatt. Egy másik szövőnő, Ștefania Stoian, kilencszáz hozzá hasonló szövőlánnyal együtt már más indítást kapott. Plopii Slăvitești-be való. Érettségi után helyezkedett el.

– Az én városom tele van örömmel. Épül. Persze nem könnyű, sohasem volt könnyű az asszonyoknak. De ha ezt kijelentem, mit érek vele! Ugyanakkor azt is kijelenthetem, hogy néha a nők elképzelhetetlenül törekvőbbek, mint régen, talán még a férfiaknál is energikusabbak.

Összejártam ezt a várost is. Ideírhatnám, hány új tömbház épült benne az elmúlt években, hány új gyár. Felsorolhatnám a város növekedésének vagy helyesebben: átalakulásának más adatait is. Nem teszem, mert gyorsan változó, szinte naponta növekedő számról van szó. Ahogy egy cárlomanui öreg mondja:

– Behatolt hozzánk a város... – Hogyan?

– Hát a villannyal, útjavítással, aragáztartályokkal, új iskolaépülettel...

– Ezek szerint ebből a faluból nincs elvándorló és ingázó?

– Dehogy nincs! Az emberek városban akarnak dolgozni. Fizetésért, kenyérért, szalámiért, a kávézásért.

– De hát maguknál nincs üzlet?

– Hogyne volna, csak hogy egy üzlettel még nem lesz a faluból város...

Ezek a mai gondok.

És egy kotrógépes fiatalemberéhez hasonlóak. Ez a fiatalember szerencsét próbált a színművészetin.

•Sikerrel megbuktam – mondta keserűen egy kotrógépkészítőnek, akit éppen kint találtam a határban. Sikertelen vizsga után az ember legszívesebben nekiindulna a világnak. Ez a fiatalember is tele volt keserűséggel, nekiindult a világnak, éppen csak megállt egy percre a tágas mezőn szót váltani a kotrógéppel. Aztán másnap is kiment. Egész nyáron át, amíg kita-

nulta a szakmát. Most már „saját” gépe van, és nem fél az időtől. Inkább kifutna a világból, mintsem potyára töltse „minden perc drága” idejét.

5.

Salcia első emberét nem találtam a posztján. Nem a kora reggelért, hanem mert fontos ügyek tárgyalása végett bement Turnuba. Chirica Stanca technikai minőségében libaoltás-ügyben járta a házakat. Egy fiatalembert találtam az irodákban, aki „félnormában” vagy talán beteg apját helyettesítette a rendcsinálásban, amit egyszerűbben takarításnak szoktunk nevezni, ha asszony végzi. Mondom, hogy egy fiatalemberről van szó, aki munkáját folytatva készséggel válaszolt kérdéseimre. Tőle tudom, a község évtizedünk végére az eddigieknél is gyorsabban fejlődik. Különben később átkísért egy átjáró terembe, ahol a község távlati fejlődését falra erősített tervek szemléltették. Malom, vágóhíd, pékség, bortöltő állomás épül vagy gyarapodik a következő években. Az iskola pedig harminc tantermes lesz, háromszáz gyermek lakik az internátusban, tornaterem épül, és nyolc teremben helyezik el a műhelyeket.

– De hiszen ez nagy iskola lesz!

– Líceum – kapom a pontos választ.

Most már tudom, minek az a százkötetnyi adományozott könyv. Az sem kétséges, hogy ezt a líceumot Zaharia Stancuról fogják elnevezni.

6.

„Mindenfelé rokonaink vannak, a Duna mellett, sőt még az Olt mentén is, onnét felfelé, ahol az Olt a Dunába ömlik, még Slăvitești községen túl is. A Duna menti rokonokkal ritkán találkozunk, az Olt mentiekkal gyakrabban.” Az író rokonaival nemcsak könyveiben találkozunk, és a valóságban sem csak a vér szerintiekkel. Ahogyan rokona volt neki a táj minden „földhöztapadt” embere régen, most rokonai még számosabbak. Magunkat is beleszámítom. És az utánunk következőket is. Az író szándéka szerint, mai és holnapi gondjainkkal együtt. Befejezhetetlenül...

Mi az, hogy: Enyed?

Sorsunk, a hétköznapivá egyszerűsödő történelem, a soha semmit sem felejtő emlékezet időnként megismétli kérdéseit. Jelképes kérdések ezek, és a lelkiismeretünkben évődő lehetséges válasz sohasem teljes, nem is lehet mindenkit megnyugtató. Az ehhez hasonló kérdések tehát újrafogalmazódnak és tovább élnek a miheztartás végett, összehasonlítási alapunk gránitjaként.

A címben föltüntetett kérdést különben egy tanulságos könyvből vettem, Méliusz József: Sors és jelkép avagy egy erdélyi utazás regénye ezerkilencszáznegyvenháromban tizenkét fejezetben elbeszélve. A több kiadást megért könyv igazolja kérdéseink megismétlésének jogosságát. Kérdéseinket írtam, mert a könyv tele van a mi kérdéseinkkel, egy jelképpé érlelt illik időnként szinte vizsgálat végett elővenni: Mi az, hogy, Enyed?

„Ezzel kezdődik az élet, a boldogtalanság, a kérdéssel, az ismeretlennel való találkozással, amelynek neve mögött ott a következő ismeretlen, és annak neve mögött a másik. Véget nem érően. Halálig.”

Szabad ellenkezni a hófehér hajú íróval? Már a bemutatkozás utáni percekben megtettem egy könyvkiadó irodájában, ahol véletlenül találkoztunk. Éppen e könyv második javított kiadásának megjelenése előtti hónapokban történt, s egy kifakadásomra szenvedélyesen védelmébe vette a másikat, és nagyobb hallgatósághoz szokottan, úgy éreztem, minden fiatalhoz szólt tanácsával: – Regényt kell írni! Mai regényt...

Nyilvánvaló, hogy a háború kilátástalanságában fogalmazó író most így „fordítom” a magunk nyelvére: A kérdéssel kezdődik az élet. Az ismeretlennel való újabb és újabb találkozással. A boldogság a tettben van, amely az ismeretlent megoldja. Abban, hogy látjuk a jövőt. Messzelátóként használva Méliusz József könyvét, még inkább látjuk. Úgy is, hogy magunk felé fordítva, kicsinyített világunkba, múltunkba nézünk vele. Kövessük a második kiadás szerkesztőjének, Csíki Lászlónak ajánlását, és „lelki egészségünkért” mindannyiszor nyissuk fel ezt a könyvet, és „fáradjuk” végig, valahányszor lelkiismereti, nemzetiségi és más kérdések, félelmek, a hatalom és az elnyomatás, a jövő és a demokrácia ügye gubancolódik tetterkesztő gáttá bennünk. „Tanulóknak a belépés ingyen és kötelező módon!”

Nemcsak a riporter dolga, hogy a jó könyveket magában továbbírja. Bízunk az olvasóban. A mi dolgunk viszont a tükörtartóé. Kettős feladat, mert a saját magunk megmutatása is szükséges. Ezáltal válik a tükörben látható kép megközelítőleg igazzá. Ezért tartom fontosnak megjegyezni,

hogy a temesvári utca többnyelvű forgatagában, biztonságban érzem magam. Az imént szálltam le a Kolozsvár–Temesvár légi járat egyik gépéről. Egy órával ezelőtt még Erdély közepében voltam. A lehető legpontosabban fogalmazva: megnyugtatónak érzem a temesvári utcát. Azt, hogy a munka utáni kora délutáni sürgős–forgásban egymással szót értenek az emberek. Kezdem azt hinni, hogy Bábelben nem a különböző nyelvekkel, hanem a munkával volt baj. A nyelvek itt elcsökevényesedtek! – idézem magamban a város szülöttjének véleményét. De nem hiszem el. Amióta a tudatosság létráján – nemzetiségi hovatartozásunkén is – a társadalmunkat átfogó méreteken, nem csupán értelmiségiekben számolva, magasabbra igyekszünk közös egyetértésben, köznapi nyelvünk tisztán tartása közügy. Nem titkoljuk, de hirdetjük teendőinket, a szocializmusban meghirdetett testvéri közeledés és egymást megismerés parancsa szerint. Ki gondol ma már itt a konkvisztádorságra! Sohasem volt ez a népek kenyere – uralkodni vágyóké, uralkodóké annál inkább.

A Temesvár–Arad között közlekedő délutáni vonatok egyikén, a két óriási fülkére osztott utazó kocsik előszobájában, a még idejében érkezőknek kijáró pótszéken fújom ki fáradtságom a gyarapodó várost átszelő séta után, és barátkozom azzal a megtisztelő gondolattal, hogy a véletlen ajándéka-ként most olyan utazáshoz kezdek, amelynek állomásai csaknem megegyeznek a hófehér hajú író egykori utazásának helyeivel. S hogy erre megbízatást senkitől sem kaptam? Sebj! Újabb érv, biztatom magam, figyeljem csak a környezetemet.

Volodimir Drozd könyvét olvastam az úton, a belső zsebemben elférő Délszigetet. Délsziget a jövő városa, a kisregény gyermekhőse szülőfalujának, Pakulnak ellentéte, az „anti-Pakul”. Délszigetre azért kell eljutnunk, hogy onnan utat építsünk Pakulba. Mert oda „minden tavasszal visszatérnek a vándormadarak a napfényes, mesésen sokszínű Délszigetről. Pakul: első szavad hazája; első szerelmedé, az első gyűlöleté... ahová utolsó órádig vissza–vissza–térsz, s ha visszatértél – újból nekivágsz a nagyvilágnak; Pakul – te magad vagy...”

Velem szemben egy lány ül, és fizikát tanul. Mellettem egy csoport orczyfalvai ingázó áll, furcsa németnyelvűkre fülelek. Az egyre–másra libbenő ajtók mögül kártyacsapkodás zaja és vidám nevetés száll. Mire a sarokban támaszkodó fiú átfutja a friss sportlapot, le is kell szállnia. Ürül a kocsi, kényelemesebb helyet keresek, és figyelem a bánsági síkságot. Az író, akit akaratlanul is követek emlékektől terhes útján, csordultig van történelemmel. A történelem, az irodalom, a családja emlékeivel kötötte magát e tájakhoz, s köt minket is. Ma is. Nincs mit hozzátennem. Én nem találkoztam Kosztolányival Aradon, nem kerestem József Áront a város

peremén, alig néhányszor jártam Temesváron, egyszer történelmi múzeumban. Mindig sietősen utaztam, körülményesen sohasem búcsúztam, ügyvédet csak egyszer fogadtam. Nem mentség ez, nem is lehet mentségünk a múltunk felületes ismeretére. S a múlton most már közös múltunk emlékeit értjük, tehát a meggazdagodottat. Ehhez is jó ez a könyv, hogy mint a jó leltárkönyvet, időnként kiegészítsük. És hogy gazdagodó Pakulunkból egyre merészebben szebbnek képzelte Dél-szigetre elvagyjunk, és merjük megteremteni azt. Mit tehetnék a magamon átszűrt valóságból, az elmúlt évtizedek történelméből, a tájhoz tapadó friss emlékekből e könyvhöz? A vonatból is látszó tömbház–erdőt, a mindennél jobban terjeszkedő gyárakat, a korszerűsített utak végtelennek tűnő szalagját? A munkánkat, amely szívdobbanás–fontosságúvá vált? A csaknem egyformára sikerülő napokat? Igen, a munkát dicsérem, amely mindent eligazít itt a földön és a lelkünkben. Az emlékezetet, mely megőrzi és újra meg újra, gondolataink közé állítja Dózsa Györgyöt, a tizenhármakat, Kossuthot és Bálcescut, a száz éve élő Adyt. A világ első villamosvasútjának indítása idején az itt már jelentős munkásmozgalmat: Farkas Károlyt, Gheorghe Ungureanut...

Az emlékezhethiány megfoszthat történelmünköt: önmagunktól. Nekünk is van történelmünk: szeretném, ha nem tartanánk hiábavalónak a közeli tegnapig kibővíteni e saját történelmünket; a tanulságok gyémántja annál szebb és nagyobb lehet, minél nagyobb területen kutatjuk. Ranghecz, Guban, Franyó Zoltán, Toró Tibor... Furcsa, befejezhetetlen névsor. A hátranező tisztelet mondatja velünk.

Aradon alig néhányan szálltunk le a vonatról. Huszonöt éve úgy érkeztem ide, hogy egyetlen fényes egybanis volt a zsebemben, azóta is becsülöm állandósulását, szüleink örömeivel gondolok az akkori újdonságon megjelent egybanisra, ők ugyanis tudják és eléggé utálták is már a változó pénznemek okozta csalódásokat. Akkori egy banimmal – most is úgy érzem – az üzemi gyakorlat ideje alatt kaptam minden aradi élményt: a kerékpáron igyekvő kék és bő ruhás százasszonyok kora reggeli özőnlését, a várban és a Maros parton tett séták örömet, az önállóság gyönyörű izgalmait. Ha egybanis értékű mozdulatokban, jelekben, szavakban és hangulatokban gyűjtjük a magunk köré képzelte világot, felmérhetetlen kincsek gazdái leszünk. Legalábbis akkor így tudtam ezt. Ma sem tudom másként. Arad ma engem a zeneliceum nyílt-szívű igazgatójára emlékeztet, aki úgy büszke román nemzetiségére, hogy pedáns tisztelettel helyesen beszéli anyanyelvemet, s ezzel kimondatlanul is arra készíttet, hogy kövessem példáját. Ez a város nekem a Varga Katalin nyomában járó, negyven éve halott Aradi Viktort idézi és egykori kollégámat, aki a város nevét iktatva csa-

ládneve helyébe, nemzetiségünk kérdéseit emeli–emelgeti a gyakorlati megoldásokat elősegítő tudományosság magasába. Arad most nekem legfőképpen egy fiatal tanítónő városa. Egykori osztálytársai nyomában járva jutottam el hozzá is, hogy sorsából és általában a fiatal tanítók sorsából néhány jövőre érvényes igazságot kiszűrjek.

Másnap, amikor újra utazom, és olvasom a magammal hozott könyvet, mint a vonatok az egymás után következő ismerős állomásokon engedélyezett percnyi pihenőikben, én is felszusszanok, és gyakran cserélődő útítársaimra figyelek. Mi nem ismerjük már a vonatok ráérős, mesélőkedvű embereit, akik kikerekített szinte kész elbeszélésekkel lepték meg a tárcairókat. Az utazáskor kötött ismeretségek sem annyira gyakoriak manapság, mint régen. A mellém telepedő fiatalasszonyt is csupán két mondat megfogalmazásáig engedi beszélőkedve. Éppen csak annyira való ez a szóváltás, hogy fáradságát enyhítendő, öt perc múlva bekövetkező álmához némi nyugodtságot nyerjen. Így, ha leszámítom a szomszédos utazófülkében mulató népes cigánycsaládot, az úton nem történt semmi. Még az állomások nevének bemondását is átvette a kalauztól a közszolgálat, abban a diszkrét formában, ahogyan az idősebb utas megkérdezi a mellette ülőtől: „Ugye, ez már Gyulafehérvár?”

Ez a város is csupa történelem. Hunyadi János, Bethlen Gábor, Dávid Ferenc, Apáczai Csere János, Mihai Viteazul, Horea, Cloșca és Crișan, Varga Katalin, Avram Iancu. És egy ugrással máig ívelően Karácsony Benő. Ez a város is csupa fiatalság. Új gyáraiban járva, iskolában képzeletben az ember, annyira helyén van itt minden, és annyira fiatal a munkaerő. Indul a gyors, és az ablak előtt elmaradozó új épületek mögött, a csupán sejthető vár homályából gondolataim közé telepedő Pápai János urammal folytatok néhány éve megkezdett beszélgetést. A félelmek fura – de lehet, hogy furcsán emberi – magatartást kiváltó korából, II. Rákóczi György idejéből: tatárok dúlása előtt könyveivel együtt befalazott rejtekébe menekül, és világot gyűlölő irtózatával a tanultak gyáva magatartását példázza. Pedig jobb sorsra és szebb halálra kellett volna születnie a fejedelem könyvtárosának. A tatár lovához kötve, Váradig tartó útján vajon rájött-e végzetes hibájára Pápai uram? Vajon eszébe jutott-e Bethlen Gábor, a válla közé behúzott nyakú fejedelem védekező okossága? „Az idő mutat meg mindeneket, minek, mint kellessék lenni.” A Sütő András által előbányászott, a mához is szóló fejedelmi igazsággal miért nem tudott néhány évtizednyi élethosszon önhasznúlag bánni? Akkor hát minden hiábavaló lenne? Hiába mozgatták meg legjobb íróink az évszázados feledés porát legkiválóbb fejedelmünk körül? Példáját nincs módunkban követni? A

félelem és a kishitőség arccsapásokkal élesített pengéjéről átlátszó és színtelen szeletekben örökké visszahull minden igyekezetünk? Nem, Pápai uram, minket a falak – sem a falak mögé húzódás – sohasem védtek. Mint ahogyan a könnyen félreérthető melldöngetés sem kenyerünk. „A félelem, amely az erdei vadak létének és fennmaradásának legelső feltétele: az embert megnyomorítja.”

Nyilvánvaló, hogy az Enyedet illető kérdésünk helyett időnként ezt kell kérdeznünk: Ki volt Bethlen Gábor? Mi az, hogy erdélyi múlt? Ami nélkül mi sem megmeredni, sem továbblépni nem tudunk? Többek között ezt olvasom ki a Méliusz–könyv soraiból. Meg abból, hogy a könyvben méhkasként rajzó, Enyeden fogant gondolatoknak a könyv terjedelmének egy-harmadánál is többet szánt az író.

Tövisen tesz le a gyors. Nem várom meg a másfél óra múlva csatlakozó személyvonatot. Mehetnékem van. Tövis mindig arra emlékeztet, hogy a rohanó idővel rosszul gazdálkodom. Hazám útjaimmal rajzolt, külön bejáratú térképén kapkodásból, kényelmességből annyi fehér foltot hagytam még: évek kellene hozzá, míg legalább a nagyját eltüntetem. Adós vagyok többek között az innen, Tövisről könnyen elérhető Via Magna, a rómaiak által épített Nagy Út környékének, a híres borvidéknek az ismeretével. Ha erre járok, úgy érzem, hív a Kecskekő, meg a –gáld végződésű és Boros– előnévvel elnevezett falvak. Hív Bod Péter friss kopjafás sírja Magyarigenben, a celnai pince, amelynek borából Mátyás lakodalmán is ittak. Majd legközelebb! Lemondás helyett jobb a tanulság: az országiarást nem lehet elég korán megkezdeni. Befejezni talán sohasem.

A gépkocsivezetői iskolák kihasznált kocsijára kérezkedem föl, éppen az állomás előtti téren váltja egymást a kormánynál két ijedt képű tanuló. Az oktató nyugdíj előtt álló, de még mindig bizakodó ember. Jókedvvel adja ki az utasítást: Nosza, rajta! Irány Enyed!

A kormány mögött ülő barna fiú szótlan és komor. Mint makrancos, nyughatatlan mén zötykölődik gázpedálos sarkantyúzásától a kocsi. Aztán makacsul megáll a motor. Amikor újra indulunk, a bal jelzőlámpa szaggatottan villan, de a fiú kapkodva jobbra tekeri a kormányt. Az oktató kínjában kényszeredetten nevet. Szelíden magyaráz. De a következő hibánál már ordít. „Mit csinálsz? Mit csinálsz? Mit csinálsz?!”

Ha nem vagyok a kocsiban, a fiú bizonyára megkapja a beígért nyaklevest. Ehelyett közösen, szótlanul hallgatjuk az oktató hosszú lére engedett lelki fröccsét, amely az inasévek felemlítésével és annak verésről verésre gyarapodó tanulságaival kezdődött és végződött – amikor szerencsésen megérkeztünk Enyed központjába – az egész ifjúság málészájúságának, kényelmeskedésének és érdektelenségének nyilvánvalóságát hangsúlyozó

konzekvenciákkal. Ezt tőlem telhetően erélyesen tagadtam, és a kezdés elkerülhetetlen nehézségeire hivatkoztam mindaddig, amíg az oktató kis tudatlanoknak szóló, különösen jóindulatú atyai hangon föl nem világosított, hogy a fiúk kilencven óránál többet vezettek már, és a vizsgákig csupán néhány hetük van még hátra. Ami a leginkább feltűnt: a fiúk egész idő alatt egyetlen szót sem szóltak. Miközben az oktató a nyilvánvalóan sivár konkrétum alapján az egész ifjúságra kiterjesztett általánosításának igazát bizonygatta, én a konok szótlanásban rejtőző sunyi félelmet átkoztam. Vajon mikor jut ifjúságunk hozzájuk hasonló része a szellemi éhségnek és az igénynek arra a szintjére, amikor tudatos mozdulattal Méliusz József könyvéért nyújtja munkában megokosodott kezét?

Vita Zsigmondot idézem, a Méliusz-könyv egyetlen, még Enyeden élő hőst:

„Hogy mi Enyed, az elég bonyolult kérdés; más a mai Enyed, mint a tegnapi, és más lesz holnap. Én csak arra válaszolhatok, hogy számomra mit jelent Enyed; feleljenek azok is, akik innen elkerültek, de Enyedet megőrizték önmagukban.

Enyed meghatározásához ebből a régi diákversből indulok ki:

Gyere rózsám Enyedre,
Itt a világ közepe,
Ha nem hiszed,
Gyere be! –

Ez a vers kifejezi azt a tudatot, hogy Enyed Erdély szívében fekszik, itt vezetnek át a kereskedelmi utak kelet és nyugat felé, ide gyűlt a diákság évszázadokon át Erdély minden részéből. Jelenti a szülőföldhöz való ragaszkodást, azt a szilárd öntudatot, melyet csak a munka és a tudás, a tudomány adhatott meg, de jelenti az állandó, szoros kapcsolatot Európával, az európai haladó törekvésekkel is. Enyed mikrokozmosz, amely nemcsak Erdélynek, hanem az egész világnak sűrített képe akar lenni.

Hagyományaira figyelmeztet az ősi templomerőd, amely egykor védelmet adott, a kollégium, amelyben az ifjúság szoros egységben, összetartásban és szigorú fegyelemben nőtt fel; a sétatéri emlékmű, amely a szabadságot védő diákok emlékét őrzi, és néhány egyszerű emléktábla. A kiskollégium falán a két csengő, amely hazahív és munkára serkent, a díszteremben Kőrösi Csoma Sándor szobra, amely törhetetlen akaratot, a nagy célokért való küzdelmet jelképezi...

Enyed ma gyorsan iparosodó város, amelynek erős gazdasági és kulturális

hagyományai vannak. Ezeket fejlesztve épülhet tovább, és őrizheti meg a maga sajátos jellegét.

A polgármester irodájának ablakából a főtérre látunk. A kőhajítással is mérhető átmérőjű vár falát most rakják újra a kőművesek. Miután évekig tartó munkával megszabadították a falakra tapadó csenevész épületektől, mesebeli alkotmánynak tűnik a vár. Hét apró bástyájával kerek egész. Ékszer. Mindez a főtér kellős közepén. A tovatűnni rendkívül nagy hajlandóságot mutató történelem itt megadja magát a megtartó igyekezetnek. Csupán a várban elhelyezett múzeum sivár még tüntető egyoldalúságával.

A polgármester oltyán ember, régi ismerősöm. Tanultuk együtt a politikát: ő közgazdaságtant, én újságírást.

Enyed jövőjéről kérdelem. Mosolyog. A tervét, az álmait megvalósító ember büszke mosolyával biztat: ha van szemem hozzá, lássam. Menjek, nézzek körül.

A mai Enyed a külvárosból, a vasúton túlról nyomul a városba gyárakkal, lakásokkal. Itt van Fehér megye legnagyobb szakiskolája kétezernél több tanulóval, akik a csaknem Csombordig terjeszkedő fémipari gyárban kapnak majd munkát. A mai Enyed az iskolák és a nevelés problémáival küzd. Ha a hagyomány levegőjébe egyszerre bekerült nagyszámú fiatal, a tojássárgájához hirtelen töltött nagy adag olajhoz hasonlóan, összemegy, mit kezdünk vele? Nyilvánvaló hogy új módszerekre van szükség a nevelésben. Valamiféle intenzív megoldásra, amit különben mindennapi életünk is sugall.

A börtön mellett megyek el, elővigyázatosan az út túlsó oldalára térve, de a szembejövőkről látom, hogy a sárga fal alatti járdán is mehettem volna, a vigyázó helyeken álldogáló katonák nézésében nem sok a szigorúság. Az akaratlanul is felgyült ideges feszültséget azzal gyűröm vissza magamban, hogy üresnek képzelem a börtönt. Nemrég ezreket engedtek haza. Ehhez társítom azt a helyi információt, amely szerint itt a börtönben egykor kitűnő műkedvelő színjátszó csoport működött. A Suksin-film züm-mögő kórusát hallom, pergetem magamban a képsort.

Nem, Enyed már régóta nemcsak „vár és börtön”.

Enyed főleg gyár és fiatalság... Ugrásra készülődve.

Enyed ilyenféleképpen egy kicsit Brassó is. És Szeben is.

Enyed: az ország.

Mesélem itthon, merre jártam.

– Rusuval találkoztál-e? – mosolyog rám könyvtárosi olvasottságával a feleségem.

– Rusuval?

– Vagy Russzal? Hát nem mindegy?

– Jaaa! A Méliusz-könyvből valóval?... – csatlakozom némi késedelemmel a mosolyához, mint akinél egy pillanatra fönnakadt a tantusz. És arra gondolok, hogy megértem én is, és egykor megértettem a félelmet, amely az író alattomosan gyomrozva az utazás legváratlanabb pillanataiban hatalmába kerítette. De most már értelmetlennek találom: szabadságot a nyíltság naponta kiélezett ollójával kell szabnunk magunknak. A félelem nyűszító szerszámát nyugodtan és tiszta szívvel megvethetjük.

„Minthogy a szerző bizalommal viseltetik olvasója szuverenitása iránt, úgy véli, hogy ama régi utazás regényének lapjait annyiban forgatta haszonnal, hogy tulajdon eszével gondolkozott el a visszaidézett múlton, tehát összevetette a mával.”

A riporter dolga a biztatás: így kell, ezt csak így érdemes...

Az én Pakulom Enyed.

Ahol vagyok, ahová mindig visszatérek.

Délsziget: amit közösen építünk...

Lélekkhálál ellen

E regény színhelye bennünk van.

Megpróbálom magyarrá fordítani a címét. Németh László-i sűrítettséget érzek benne, akárcsak Augustin Buzura többi regényének címében. Ezekhez hasonlóan a legutolsót is, a nemrég megjelentet, egy többes számú kifejezéssel „címezte” és indította az olvasók felé:

Orgolii. Dölyfök? A sértően önteltek futószalagon gyártott főterméke? Gögök? A másokat bántóan lenézők, az önhittek büszkesége? Talán inkább... Büszkeségek. Mert a regénybe szobrozott ismerőseink gögje a típusoktól függően kétirányú. A becsület büszkesége, és az emberitől megfosztott kisebbségi gög, a rákos daganatokhoz hasonló, a fekélyes dölyf, azok gögje, akik törtetve nyüzsögnek a ranglétrán, az ostobák önteltsége, az agresszívek önhittsége. Az egyszerű embertől az akadémikusig mindkét irányban teremhet ez a magatartás tiszteletre méltót vagy megvetendőt, olyat, ami alapvetően meghatározza az emberek gerincességét vagy gerinctelenségét. A regény főhőse, Cristian Ion nemzetközi híru tudós, egyetemi tanár, megpróbáltatásokkal tele életének alkonyán önmagával sem alkuszik meg, képességeihez mért nagy fába vágja fejszáját: rákkutatásba kezd, és olyan gyógyszeren dolgozik, amelytől a sokitkú betegség meghátrálását várja. Rektorválasztás kapcsán kollégái, akiket addigi sikereivel „vérig sértett”, az intrika láthatatlan szálaival szeretnék lehetetlenné tenni. Gögösségük szétfröccsenő váladékával szennyezik be a környezetet, belerondítanak az emberek lelkébe, előidéznek és siettetik a lélek halálát.

„Sohasem jön már ez az alkalom, mérgelődött Cristian, és mielőtt lecsapta volna a telefonkagylót, még hallania kellett a jó tanácsokat: »Jobban tennéd, ha azon törnéd a fejed, miként csökkentjük az önköltséget, hogyan érjünk el eredményeket beruházások nélkül. A gyógyszerek nélküli gyógyításról a páciens munkahelyén. Vagy az önfertőtlenítő örökgézzről. Találj egy módszert a már elhasznált gyógyszerek újrafelhasználására. Éppen a rák fontos neked?»”

Így az akadémikus. És az ilyenfajta emberek sokféleségében a másik véglet, az önmagát leleplező névtelen besúgó, akinek „süket szövege”, helytelen fogalmazása és veszélyes „játéka” egyaránt kelt az olvasóban mosolyt, sajnálatot és undort.

„F.é. március 20., csütörtök.

Mint ismeretes, az 1-es Sebészeti Klinika egy hagyományosan nagy és nagyon fontos klinika és megfelelően meghatározott szerepe van a városi és a falusi dolgozók megrongált egészségének helyreállításában. Ugyanis

még előfordul velük, hogy megbetegszenek, és munkabalesetek alkalmával balesetet szenvednek, vagy rákosak. Éppen ezért a klinika példát kellene hogy mutasson a 2, 3, 4, 5, 6 és a többi klinikáknak, de sajnos, nem mutat, mert az élén tévedésből Cristian Ion professzor áll, akit a megboldogult Popa professzor erőszakolt a maga helyére, mert halála előtt igen öreg volt, nem adta bizonyítékát öntudatának és éberségének, és nem tudta, hogy a fent- említett egy zsarnok, aki rosszabbul viselkedik, mint a hajdani polgári-földesurak.”

A riporter a Szamos-parti városban kinéz az ablakon, és ugyanarra a tájra, ugyanazokra az emberekre esik tekintete, mint az írónak aki tudja, hogy embertársai: a jók, a küzdők, az egyszerűek, a nemcsak magukért gondolkozók életét élik, egymást és önmagukat gyógyítva a lélek rákja, a gőg betegségéből. Ebben a pejoratív értelemben is akadémikus, konzervativizmusáról ismert városban nem nehéz példát találni az iskolázottak kisszerűségére, tudásuknak ellentmondó sekélyes viselkedésre, s akár az öreg, patinás falak tömöttebb árnyéka, itt mélyebb, észrevehetőbb a kontraszt, amely az igaz–emberit a hitvány–emberitől elválasztja. Parabolikusnak érzem a könyvben azt is, hogy a gyógyítással foglalkozókról szól, azok közérzetéről nyújt képet, akik a testi bajok orvoslása mellett, bármelyik halandóhoz hasonlóan, szellemi haláluk küszöbén állhatnak, olyan betegségben szenvednek, amit nem lehet külső beavatkozással gyógyítani, csakis önmaguk helyzetének állandó felmérése, önfigyelő lelkiismereti radar-szolgálatuk, hibáik beismerése hozhat javulást.

A riporter jól ismeri a klinikák életét. Nemcsak azért, mert ott született az egyik szigorú épületben, akárcsak gyerekei, akiknek nagyszülei mindkét ágon, de még rokonai is, ki–ki a maga szerencséje szerint, napokig, hetekig keresték ott elpocsékoltságukat. S hogy már nincs családjában egészségügyi dolgozó, annak az egyik esetben a nyugdíjkor, a másik esetben egy szokatlanul keserű galuska lenyeletése az oka. A történet nem olyan régi, hogy a múlt negatív példái között szerepeljen, sokkal inkább annak máig élő férges nyúlánya. Az asszisztensnőt, akiről szó van, láthatóan ottfelgették a tanársegéd előadásán. Karján jókora csecsemőt tartott, az előadáshoz szükséges „szemléltető eszköz”-ként. Egy idő után az egyik diákot feszélyezhette a gyermeket tartó asszisztensnő kínos álldoglása, széket tolt melléje. A tanársegéd szükségesnek tartotta félbeszakítani előadását. „Tanulja meg, fiatal kolléga – ripakodott az előzékeny fiúra – hogy a nővér az orvos jelenlétében sohasem ül! Mindig áll!” Az asszisztensnő belevörösödött a sértésbe. Aztán az első adódó alkalommal kikérte magának az orvos különben általánosan szokásos tegezését, és a legrövidebb időn belül kilépett az egészségügyből. Mert úgy vélte, hogy egy bár-

melyik gyárban dolgozó munkásnőnek több a becsülete. Pedig az az igazság, hogy mindenütt mindenért meg kell küzdeni. Ilyenkor anyám jut eszembe, aki egy időben gyakori látogatóként nemcsak a kórházi kapussal, de annak kisegítőivel is a tettelegességig jutott, amiért őt nem, de az őt –tíz lejecket a kapus markába csúsztatókat felengedték beteg rokonaikhoz. A vége persze az lett, hogy a bejáraton kívülre tették, és bekattintották előtte nemcsak a kapu, de az azonnal elérhető igazság zárját is. Mert nem szívesen marad meg az ember ezzel a híg tanulsággal: csak egyeseknek szabad. Legutóbb a gyermekkórház kapuja előtt uralkodott el józannak már nem mondható gondolkodásunkon a megválaszolhatatlannak tűnő kérdés: mit szól majd ahhoz a lányunk, hogy „éppen mi” nem leszünk a látogatók között. Aztán rossz ízüre sikerült „behatólásunk” fölött elgondolkodva nem kevesebb tanulságot találtam, mint azt, hogy mindenféle változásnak egyéntől a közösségig tartó útja van, és az ebből reánk háruló felelősséget éreznünk kell.

Orvos–ismerősömhöz, akinek teljesítmény–sportolóhoz hasonlatos a munkarendje, pénzes szülők kopogtattak be, abból a különben dicséretes célból, hogy gyermekük sorsát rendezzék. Fiúk felvételizni készült az orvosira. Felkészítését az orvos vállalta. Az apa, akár a vásárban, körülnézett az orvos tömbházi birodalmában, majd az asztalra tette a pénzt. „Mi arra gondoltunk, hogy itt van ötezer lej, a többi a maga dolga. Kerüljön bé a fiú az egyetemre.” Nézte az orvos a falusi apát, és arra gondolt, milyen idők és szokások adtak bátorságot ennek az embernek ahhoz, hogy ilyen ajánlattal hozakodjék elő. És még mielőtt a hallgatását az összeg keveslésének tudhatták volna be, barátságosan kitéssékelte a lakásából a látogatót a pénzével együtt, mondván azt, ami mindig igaz: rengeteg a dolga. Pénz és becsület ilyesféle összeütközéséből hinnünk kell, hogy az utóbbi lesz a győztes, a kivételek csak erősítik a szabályt, amely erkölcsi törvényeinkben is szerepel. Érvényt szerezni neki kötelességünk. A törvény pedig – nem szelídsége, hanem okossága folytán – először felvilágosító erejével kell hogy hasson, s csak aztán büntető erejével. Hát így nevelődnek valahogyan aszóban forgó szülők is.

A véletlen folytán a riporter a klinikán „született” mint újságíró is. És az idők parancsa, valamint a logika szerint első riportalánya „pozitív ember”, egy valóban kitűnő szülészorvos volt. Szilveszteréjszakai terepútján alig, később egyre jobban megismerte azokat a jellemvonásokat, amelyek nélkül a szülész nemhogy kitűnő, de még közepes orvos sem lehetett volna. Ezt az orvost hadihajók hidegvérű kapitányához hasonlítanám, aki pillanatra sem feledti feladatát. Szókimondó, határozott, mindenre figyelő. Az asszonyok tülekednek érte, mindenki az ő felügyelete alatt akar szülni.

Néhány éve elterjedt a hír, hogy rákos beteg. A főtéren napjában többször is megfordult, új ruhákban járt, néha csokornyakkendőt viselt. Azelőtt évtizedben egyszer ha váltott felöltőt, kopottságát soha nem vette észre. Miután túlesett a műtéten, s az élet újra zöldet mutatott neki, visszatért munkájához, és magáról újra megfeledkezett, csokornyakkendőjét sem láttuk azóta, saját bevallása szerint: a munka az, ami igazán lefoglalja. A halál árnyékában rövid sétát tett az élet másik oldalán, és mert nem bánta meg, hogy a szolgálatot választotta élete céljának, örömmel tért vissza a gyógyításhoz.

Es most egy másik példa arról, hogy a gög emberi kapcsolatok mérgezője lehet. Egy szülőről van szó, akinek beteg gyermekét, mert az orvosi gyakorlatban ritka eset volt, egy fiatal orvos a megszokottnál is buzgóbban kezelte. A szülő a szokásokhoz híven, és elismerve az orvos többletmunkáját, könyvet ajándékozott neki. A könyv lapjai közé pénzt tett. Később a hosszas otthoni kezelést már nem tudta honorálni, ezért az éppen akkor szakosodó orvos rokonához fordult, hogy gyermeke kezelését folytassa. A fiatal orvos nem értette a mellőzést, és megsértődött. A félreértést most már nincs, ki megmagyarázza.

Nem állítom, hogy a fenti példák egy város sajátosságait mutatják. Azt viszont igen, hogy bár a munkával kapcsolatosak, mégsem „termelési” kérdések. És nem üthetők el – mint azt a regénybeli Anania, Cristian professzor világosan látó és az adott helyzetben éppen ezért kicsit szkeptikus laboránsa teszi – egy–egy sikerült tréfával.

„Máma nincs mit feljegyezsek – írja naplójába a névtelen szimatoló –, mert Cristian elvtárs ki sem mozdult a laboratóriumból. Viszont, amikor megkérdeztem Anania elvtárstól, mit csinál a professzor, szemtelenül azt felelte, hogy bokszesztyűvel számlálja a hajszálait. Úgy tettem, mintha nem haragudnék, és megkérdeztem, miért nem akar velem barátkozni, amire az elvtárs azt válaszolta, hogy elég neki a professzor barátsága, és minél kevesebb a barátod, annál többet élsz. Ekkor megkérdeztem, nem hordja–e igen magasan ez orrát, mivelhogy ő csak egy laboráns, aki a professzor nyugdíjazása után annak utódjától csak egy farba-rúgásra számíthat. Ő azt felelte, hogy Cristian elvtársnak sok ideje van még a nyugdíjig, de ha történik vele valami, akkor ő felmegy a hegyekbe csobánnak, mert elege van abból, hogy már a csobánok is beleütik az orrukát a tudományba. Megkérdeztem akkor tőle, hogy miért állít ilyesmit, és milyen bizonyítékaik vannak erre nézve, de ő azt mondta, hogy ostoba vagyok, ha nem vettem volna észre. Kijelentését objektíven elemezve világosan kitűnik, hogy ő nem a saját fejével gondolkodik, és átvette Cristian elvtárs nézeteit. Aztán megkérdezte tőlem, hogy tartom–e a kapcsolatot a Vatikánnal, és

hogy mennyit fizetnek, de én úgy tettem, mintha nem haragudnék, és meghívtam sörre, mire ő azt mondta, hogy éppen most ivott vörösbort a professzorral, és nem akarja elrontani a szája ízét. Innen is nyilvánvaló dolyfös és lekezelő magatartásának oka.”

A riporter átmegy a Szamos túloldalára, történész barátjához, aki e könyvre felhívta a figyelmét. És arról beszélget vele, ami történelmileg is hiteles a regényben, s hogy voltak és vannak az életben olyan bátor, az igazsáért mindent vállaló emberek, mint Cristian Ion. És itt élnek velünk azok, akik hasonló küzdelmeket végigküzdöttek már. Az önmagával és velünk vitatkozó egyetemi tanár története így az életben folytatódik.

„Három percem van még, szakította félbe az újságíró, szeretném, ha legalább egy személyes kérdésemre választ adna: annyi ideje néz szembe a halállal. Mit érez? »Mint idős ember vagy mint orvos?« Mint orvos, természetesen, tette hozzá sietve az újságíró, akit zavarba hozott az egyetemi tanár rosszmájú mosolya. »Pár évtizede, vagy ha úgy tetszik, ezer lélekév óta igen hatottak rám az életről és a halálról szóló legszokatlanabb elméletek is; a tehetetlenség, a félelem és a kíváncsiság arra ösztönzött, gyűjtsem össze őket, mert meg voltam győződve arról, hogy mindenikben kell lennie egy cseppnyi igazságnak, hiszen hosszas megfigyelés és kísérletezés eredményei. A küszöbön túl? A semmiség. Mit tudhatunk róla? És ha mégsem volna az örjítő, görcsös félelem... Azt hittem, titkot fedezek fel... Ma már meggyőződése, hogy nem a biológiai halál kell hogy nyugtalanítson, ez a szakmába tartozók dolga, hanem a lélekhalál, az értelem pusztulása, haláltusája, a halvaszületés, vagyis azok, akik értelmileg nem válnak emberré. Látja – tette hozzá Cristian –, sokan nem is tudják, hogy élnek... A első szabadság elvesztése szerintem a valódi lélekhalált jelenti... Végül is, minden túl bonyolult és túl képtelen... De ezek az elméletek, sajnos, semmin sem változtathatnak. A másik halál? Az ismeretlentől való rettegés, várakozás... Önnél többet magam sem tudok róla, de korom és gyakorlatom kényszerít arra, hogy többet érezzek...«”

A riporternek további ide illő igaz történetek jutnak eszébe, és derűlátó, mert nagy részük így vagy úgy pozitív kimenetelű.

Egy gyűlésen két értelmiségi fegyelmi vétségét tárgyalták. Az, aki kevésbé látszott hibásnak, „viszonyult”, és mélyen elítélte társát, miközben magát tisztára mosta. Gyűlés után társától bocsánatot kért: „Sajnos nem tehettem másként. Nem lett volna értelme, hogy mindketten szenvedjünk.” Társa a büntetést éveken át kitartó munkával feledtette. Ő, aki mindig a könnyebbik végét választotta, beleveszett a szürke emberek ide-oda sodródó tömegébe.

Egy közgazdász ismerősöm minden lehetséges alkalommal a gyári munka

előnyeit hangoztatta. De az első ajánlatra elfogadta egy adminisztratív intézmény vezetését. Nem csodálkoztam azon, hogy beosztottjai előtt nincs tekintélye, csak felfuvalkodottsága növekszik, s háta mögött szána-kozó nevetések pukkannak.

Mire jók ezek a példák? Azon kívül, hogy mindenik tanulságot hordoz magában, azt bizonyítják, hogy szinte észrevétlenül léphetünk át a valóságból a regénybeli események világába, és hogy ez a velünk foglalkozó könyv éppen ezért izgalmas.

„Aztán azt képzelhetted volna, hogy mulasztásaimat akarom igazolni, pedig az volt a célom, hogy megértsd: hogy függetlenül attól, mi történhetett volna veled, ha akarsz, az akadályok ellenére is elérheted azt, amit elgondoltál. Persze ez nem éppen egyszerű, de nem ez a fontos. És még valami: Tekinteted a múltra szegezve, szem elől tévesztheted a jelent és főleg a jövőt; a múlt tévedéseit elítélve, fennáll a veszély, hogy elhanyagolod azokat, amelyeket ma követnek el, vagy – elkövethetnek. Addig, amíg az emberek a fejlődés különböző fokán állnak, amíg még vannak ostobák, fejletlenek, amíg kitartóan létezik a vak nagyravágyás és a gyűlölet, nem tűnhetnek el a tévedések. Lehet, hogy a hibák nem ugyanúgy ismétlődnek meg, de más formában és bármikor bekövetkezhetnek. Azoknak, akik nem eveznek a közös hajóban, akik többet akarnak, mintsem hogy egyenek és szaporodjanak csupán, nem lehet kényelmes az említett kategóriával való kapcsolat. Kenyér és könyv nélkül az ember, még akkor is, ha szabad, igen agresszív, vagy igen házias állattá válhat, s a két lábon járáson és a tagolt beszéden kívül kevés emberi ismérvet mondhat magáénak. A lélek halála észrevétlenül jelentkezik, és tartósan, néha véglegesen az emberre telepszik...”

Kenyér és könyv nélkül?... Érzelmek szegényességében? A riporter naponta járja a várost, és örömmel látja az újat, anyagi és szellemi világunk gyors gyarapodását. És nem ok nélkül fordít passzusokat e könyvből, előszeretettel azokat, amelyek a regény főhősében és az olvasóban egyaránt az emberség-építést célozzák, és elgondolkoztatnak. Mert ahogyan Cristian professzornak, nekünk is szüntelenül kérdeznünk és válaszolnunk kell! Az élet – életünk – merész kérdések és nyílt válaszadások között telik el.

„Minden ok nélkül megállította a kocsit az út szélén, és kiszállt. »Az igazság az, hogy erős vagyok. Csak egy grippe végezhet velem! De nem szeretném, ha csalódna a sors: ki küzdene tovább ellene? Feladásos győzelem? És ha nem győz le a grippe, akkor egy nátha vagy az infarktus. És kicsiben újból itt a tragédia: ki hadakozna helyettem a rákkal? Tulajdonképpen azt sem tudom, melyik rákról van szó. Az általam eddig ismert

alakban, kóreredetüktől függetlenül mindenik rendkívül veszélyes. Rákok tehát. Ki hirdeté töretlenül tovább az igazságom és a valót? Ki pusztítana azok között, akiknek az életben nincs más céljuk, mint élni és nem elfáradni! És akármit is mondjak, számomra nincs más választás: ennyit érek, ennyit tehetek, öreg vagyok már ahhoz, hogy megváltozzam. Így aztán vissza a laboratóriumba: E-117, 118, 119, és tovább, ameddig futja az időmből. E-Codreanu, E-Botan, E-Medaru, E-E...«”

„Nagyon ismerős valahonnan, mondta az öreg. Láttalak már valahol.” „Lehet, hogy együtt toltuk azt a bedöglött buldózer” mondta ő. „Lopás? Politika? Elintézett valaki... csak úgy barátságból?” „Barátságból...” „És aztán nem nyúztad meg?” „Nem, nagyon utáltam... És maga?...” Az öreg nem felelt. A kora reggeli fehér égboltot nézte. „És én még azt hittem, esni fog.” „Mit mondtál, hová igyekszel?” érdeklődött újra a fiatal. „Négy fal közé, ahol kutyákkal szórakozom. Olykor együtt füstölgetünk. Nagyon kellemes, szép lassan telik az idő. Onnan nem látni messze, bár ott minden fehér, és ez olykor a végtelen érzését kelti. Telnek a napok, hétfő múltán kedd jön, és mégsem érzem magam elkallódottnak... Különben, nem akarok feladással veszíteni.” „Ha beteg, miért adnak hajtásit neki?” kérdi felháborodva a fiatal. „Ki tudja, felelte a másik. Tele van az élet bámulnivalóval...”

És itt a riporter abbahagyja a könyv ajánlását. Hiszi, hogy valahol már fordítja valaki ezt az azért igazán jó könyvet,^{*} mert beleszólni kényszeríti az olvasót hősének vitáiba, és színhelyeit, bárhol is éljen ebben az országban, egy magába-pillantással könnyen felkeresheti. Kereshet és talál majd ebben a könyvben az olvasó legalább egy olyan gondolatot is, amellyel javíthat hétköznapijain, olyan mondatokat, amelyek a jövőt mutatják, és megannyi baráti kézfogással felérnek.

A szolgálat dicsérete

Balogh Edgár a múltat olyanformán vallatja – a saját múltját is –, hogy tekintete örökké azon a fényes toronygombon függ, amely alá messze a jövőbe falakat maga emelt, s szilárdítja ma is a mindennapokban való helytállással, közügyek vigyázásával, lankadatlan szolgálattal. Céltudatos élete így egyszerre rajzolódik ki előttünk múltban és jelenben. Olyan emberi magatartásformák teszik példamutatóvá, mint amilyen a következetesség, az aprómunka tudatos és önkéntes vállalása, a helytállás, a bátorság. Hogy ezekre mekkora szükség van, közügyeinkben, saját és közös jelenünk megformálásának tágra nyitott munkatelepein, akárki ha kicsit odafigyel, tapasztalhatja.”

Anyám meséli, hogy Balogh Edgár nevét akkor jegyezte meg végérvényesen, amikor egyszer a felszabaduláshoz közeli időkben, a színházban tartott viharos gyűlések egyikén szót kért.

– Ülj le, Edgár! Ülj le! – hangzott innen–onnan, az ellentábor félsze. És Balogh Edgár fegyelmезetten kiállt. Megvárta, amíg csönd lesz. És beszélt. Nem ellenzéke szája íze szerint, nem magát védve, saját személyét előtérbe tolva, cseppet sem sértődötten, hanem csak egyetlen dologra koncentrálván: a köz érdekében szólt.

Közíróként sem tesz másként. Sándor László írja Balogh Edgár Duna–völgyi párbeszéd című cikkgyűjteményének előszavában: „Balogh Edgár alkotói módszerére felettébb jellemző, hogy írásaiba milyen mesterien szövi bele a saját élettapasztalatait, élményeit, anélkül, hogy ez a legcsekélyebb mértékig is zavarólag hatna, vagy megbontaná a műfaj tisztaságát.

Anyám sok évtizede érlelt szimpátiával olvasta végig közírónk könyvét. (Balogh Edgár: Szolgálatban. Kriterion, 1978) Lelkesedésében első dolga az összehasonlítás volt.

– Így kell írni. Önmagáról ír, mégis a háttérben marad, nem tolakszik az előtérbe. Érzi az ember és tanulja, hogy mindenkor az ÜGY a lényeg. Amiért élni érdemes...

Beszéltem öregekkel, akik alaposan ismerik örömdetesesen gazdagodó memoár–irodalmunkat. Ízekre szedik, ellenőrzik az írások tényanyagát, keresik benne a mondanivalót. Dicsérik Balogh Edgár könyvét. Többnyire egyetlen gondolatvonulatot emelnek ki belőle, és mondják, hogy ez a könyv sokakról szól. A legjobbokról, akik tudják, mi a szolgálat értelme, haszna és szépsége. Mert a könyv a szolgálat dicsérete.

Évtizeddel ezelőtti kép társul a *Szolgálatban*-hoz. Gyűlésteremben ülök, Balogh Edgár oldalán. Kulturális ügyek vitája zajlik a teremben. Szót kér

Balogh Edgár is. Az addig unatkozó elnökség megélénkül, összesúgnak néhányan, az odafigyelésnek kérdő tekintettel adnak nyomatékot. Pillantásukból azt olvasom ki: „Mit akarhat már megint ez az ember?!” De halkul a gyűléseken megszokott terefere, a hallgatóság tudja, hogy a felszólaló nemcsak beszélni, de mondani is fog valami fontosat. És Balogh Edgár mondta az óvodák ügyét. Máskor és máshol a szakmai iskolákkal foglalkozott, a zenei anyanyelvvel, énekkari hagyományainkkal. És ki tudja, még mennyi mindennel. Akkor is, ha látszólag nem tartozott szorosan a megbeszélés témájához. Még akkor is, ha nehezen szokták meg, hogy örökké érvelt, ügyeket tisztázott, kért, és a közügyeket a mindennapi élet aprónak tűnő, de lényeges kérdéseivel a közfigyelem szféráiba tágította az érdemében tisztelt nyilvánosság előtt.

Balogh Edgár a közügyektől sohasem választotta el nemzetiségünk ügyeit. De bármiről is beszélt, elfeledkezni ezekről nem tudott és nem akart. Teszi ezt olyan természetességgel, akár a gyengült látású ember, aki, hogy messzire lásson, minden esetben orrára illeszti szemüvegét. Mert tudja, hogy csakis azon keresztül látja azt, amit látni akar, amit és ahogyan látnia kell.

Igaz, mindez már a felszabadulás utáni időkre vonatkozik, és a Szolgálatban 1944 eseményeinek leírásával zárul. „Kolozsvár felszabadulásával tulajdonképpen ifjúságom zárult le: részvételem mindazokban a csehszlovákiai, majd 1935-től kezdve romániai, 1940 és 1944 közt magyarországi mozgalmakban, amelyek a szláv–magyar–román együttélés történelmi szükségéből indulva az osztályharc, a népfront, az antifasiszta ellenállás felkészültségével jutottak el egy új társadalom küszöbére.”

– Miért nem jutnak a felszabadulás utáni egy–két évnél tovább nálunk a memoárok? – kérdeztem egy interjúban még könyve megjelenése előtt Balogh Edgárt. Nagy István ugyanerre a kérdésre, néhány hónappal halála előtt, íróasztalfiókjára mutatott, és megnyugtatót, tisztában van megküzdött három évtizedünk fontosságával. A kimondott igazságokból erőt mérítő fiatalok éppen úgy várják, mint az idősebbek, akik a maguk életére ismernek, győzelmeiket és hibáikat követendő és figyelmeztető példaként mutathatjuk fel a soron következő nemzedékek előtt.

Balogh Edgár ezt válaszolta:

– Emlékirodalmunk a romániai szellemi életben tulajdonképpen csak most tíz éve, Lám Béla önéletrajzi regényével kezdődött. Csinszka vőlegénye volt még Ady előtt a kolozsvári mérnök, s nemcsak ezt a szerelmes bonyodalmat írta meg, hanem kalandos szibériai házasságát is, majd hazatérését a fogságból az első világháború után. A következő években egymást követték írók, munkások, szakemberek emlékezései, de Kacsó Sándor és

Nagy István sem ért el máig, pedig az elsőnek két, a másodiknak négykötetnyi már a memoárja. A magam esetét ismerve, igazán az az érzésem, hogy az idő, igenis az idő az oka annak, hogy három–négy évtizeddel még mindig hátra vagyunk. Lassú, türelmes munka ám az emlékek rendezése, Kemény János és Szentimrei Jenő még azt sem érte meg, hogy emlékiratait az első világháború befejezésén túlra vigye. Adassék nekünk öregeknek még egypár év, s kikerekedik a nemzetiségi emlékezés egészen addig, amikor már másoknak, fiatalabbaknak adtuk át a tennivalók felelősségét. Miért fontos ez? Azért, mert Balogh Edgár fiatalságának regényével elsősorban a fiatalokhoz szól. Ahogyan ő mondja: az utódokhoz, a követők-höz. S mert a szolgálat törvényéhez tartozik a következetesség, a folytonosság, a hűség, a mindhalálig elve. Felszabadulás előtti munkájának tanulságait mai társadalmunk kialakítása idején gyümölcsöztette, a megváltozott körülmények közötti szolgálatából több hasznosítható a jelenben, további utunk stafétabotját a tennivalók melegével együtt kell átvennünk és továbbvinnünk az általa is elképzelt irányba. A korábban írt Intelmekben olvashatjuk: „... nem szeretném olcsó tanítgatással elriasztani magamtól a fiatalokat. Figyelem őket, és az igazán beválót üdvözlöm: azt, amiben nagyobb felelősségre értelmek a belőlük sarjadó többit; azt, amiben másokért is élnek. Amikor hozzáteszek valamit az én nemzedékem múltjából, bizonyára nem fogják elutasítani, ha hasznos. Minden valaha letört reményem, minden sikertelen próbám, olykor mégis úttörő kezdeményezésem csakis az ő mozgalmaikban újjáéledve és megvalósulva adhatja számomra a megnyugvást, hogy régi harcostársaimmal együtt én sem élttem hiába.”

Írásainak színhelye: közügyek. Mondanivalója politikus, mindig a forradalmi tett támogatója. Maga vallja nemrég megjelent Táj és nép című könyvének előszavában: „Kedves barátaim, megvagyok még. S ha kérdeznek, nem maradok adós a válasszal. Nem mondom, türelmetlenné tesz, ha az érdeklődés személyi. Sokkal szívesebben felelek ma is a köz kérdéseire.” Ezzel a könyvével Balogh Edgár átlépte a bűvös határt, és a közelmúlt tanulságait napi kérdésekben tárgyalva segít a jelen ügyeinek megértésében, megoldásában. Életrajzának ez most legfontosabb, legsürgősebben nyilvánosság elé kívánczó része. Országunk ismerete, a környező természet védelme, nemzetiség és hazafiság, az „itt és most” erkölce, hagyományok folytatása, népszolgálat. Az elmúlt harminc év alatt egész sor kulcskifejezését tanultuk meg, hiszen százszor is elismételte őket. Jó tanárunk, százszor figyelmeztetők, aki nem bánná, ha jelszavai feleslegessé válnának, de aki százegyedíkszer is fölemlíti, ha megoldatlanok még, ha értetlenkedők kézlegyintésére leveszik őket napirendről. Ha megmoso-

lyogták is. Szolgálatában nem elégedett meg sohasem a megértéssel, hanem addig ütötte a vasat, amíg az értés tette alakult. S akarja ezt nemcsak értelmiségi szinten, hanem abban a nagy átalakulásban is, amelyben a falvak népe ma városainkba özőnöl, és alakít új városokat, átalakít tájat és embert. A Duna-völgyi párbeszéd, a mi-tudat, a honiség, történelmiség és népszolgálat ma is parancs, megmaradásunk és fejlődésünk parancsa. A figyelmeztető ismétlés elkerülhetetlenül szükséges. És mindig a legfiatalabbak előtt, akik az előttük járóknál is kevésbé felejtene. Akik könnyebben is értik, hiszen a cselekvéshez több a bátorságuk, nagyobb az akarásuk. Ezért hiszem azt, hogy Balogh Edgár könyve elsősorban a fiataloknak íródott. Mint ahogyan közírónk minden írása őértük, a jövő érdekében születik.

Mi is tehát a népszolgálat? Balogh Edgár megfogalmazásában hatékonyan válasz egyetemes méreteken, a közérthetőség felelőssége, a dolgozók érzelmi és értelmi átalakításában való részvétel. Nem kaszt-elszigetelődés, nem önző egyéni karrierizmus, nem bürokratizmus. Hanem bensőségesen élt lenini pártosság. Józsa Béla, Kovács Katona Jenő, Salamon Ernő, Szabó Árpád és mások példájára.

Tegyünk egy rövid sétát mai leghétköznapibb közügyeink színhelyein, és irányítuk magunkkal Balogh Edgár intelmeit. Meggyőződhetünk arról, hogy annyi az apró munka: csak közösen győzhetjük. Néhol, némelyikünkben akkora az érdektelenség, a nemtörődömség, hogy az csillagtávozságra van a tudatosan vállalt szolgálattól. Tehát ellenünk is. Hiszen a közügyek mérésére mi sem jobb az egyéni boldogulásnál, mindenikünk magán is mérheti, közérzetén is megfigyelheti az előrehaladást. S tehet is érte, ha megtanulta gyávaságát levetkőzni. Ha úgy politikus, hogy tevékeny, és az elvárt mértékben forradalmi, tehát éveitől függetlenül fiatal. Mert mindig is annyi lesz a tennivaló, amennyit meglátunk társadalmunk háza táján. És olyan lesz ez a táj, amilyen a gazda.

Megírtam már, hogy az egyik város új lakónegyedében ésszerűtlen összevisszaságban alakították ki a sétányokat. A lakók rövid időn belül egyeneseket tapostak ki, és az építők belátták, hogy hibáztak: átépítették az utakat. Feltételezem, hogy a lakók nemcsak tapostak, de szóltak is az ügy érdekében. De megtörténik, hogy rangos napilap hírféjben dicséri a játszótér, és véletlen folytán éppen aznap felszámolják a grundot, a közmunkában készített tornaszereket, a nagy gonddal ültetett fenyőket és nyárfákat továbbviszik valahová. Megtörténik még, hogy egy-egy autóbuszvonalon három-négy kocsi üresen robog, míg másutt az utasok tolonganak vagy hiába várnak órák hosszát. Megtörténik, hogy a személygépkocsi vezetőjét megbírsáolja a rendőr, mert kocsijában a megengedett négy

vagy öt személynél eggyel többen vannak, de az autóbuszokban nem számolják, hogy hány tucat utassal van több. Megtörténik, hogy a takarékos-ságot egyoldalúan értelmezzük, mondjuk, csakis az üzemanyag-takarékosságra figyelve, és nem gondolunk ugyanakkor a gép túlzott kopására, ami a megtakarított értéknek sokszorosát jelenti a veszteségek felsorolásakor. Előfordul, hogy bizonyos alapokkal úgy takarékoskodunk, hogy más alapokból vonunk el bizonyos összeget. Egyik zsebünkől kivesszünk és átcsúsztatjuk a másikba, miközben úgy teszünk, mintha magunk sem vettük volna észre. Véletlenül az is megtörténik, hogy miközben bizonyos közszükségleti cikkekből az illetékes elfelejtett eleget beszerezni, vagy éppen csak döcög a zöldségellátás, a helyi lap kényelmes munkatársa megnyugtatóképpen kioktatja a vevőközönséget, hogy ne hétfvégén vásároljon. Mintha ettől megjavulna az ellátás?! Megtörténik, hogy a kényelmes tanár elmulasztja hegyeink és vizeink anyanyelvi megnevezését is megemlíteni a földrajzórán, és úgy tesz, mintha ezt egy rendelkezés parancsára tenné. Előfordul, hogy szakiskolában évkezdés után derül ki, hogy nem létesítettek elég magyar nyelvű osztályt, mert a szülők nem kérték. Mintha nem ismernék a jogaikat védő törvényeket, és nem volna első-sorban az ő kötelességük a megadott lehetőségekkel élni?! Olyan is van, hogy két- vagy három-nyelvűségünkben hibát ejtünk beszédünkben, és amikor jó szándékkal kijavítják, megsértődünk. De az sem ritka, hogy tapasztaljuk: az eladónak esze ágában sincs az előzékeny kiszolgálás, hanem inkább valamiféle árukiosztásra rendezkedik be. Van olyan, hogy a gyárban nem a munka nyelve a fontos, hanem az alázatosságé. Akad még hiány bőven adott szavunk betartásában, és a pontosság sem erényünk, mintha a jó értelemben vett németes pontosságot is nem saját országunkban tanulhatnánk el, hanem külföldről hozott drága kincs lenne. Aztán van még basáskodás, kiskirálykodás, sok apró emberi gyarlóságon alapuló visszaélés. Nyakunkon a városiasodás sokféle gondja. Kellő meggyőző erővel még meg nem válaszolt kérdések: miként csináljuk, hogy a városba özőnlők ne hígsák, hanem amennyiben lehet, erősítsék a civilizált viselkedést, az erkölcsöt? Hogyan őrizzuk meg a város nyújtotta kényelmet, előnyeit a közművelődésben és a szórakozásban? Hogyan váljon a földművelőből gyári közösségben viselkedni tudó munkás? És hogyan fejlőd-jék tovább a fiatalok nélkül maradt falu?

Tények és kérdések várnak feleletet: szolgálatot. Szólni kell. Gyakran kell szólni. És bátran. Mint a falusi ember, amikor a szomszéd hízója túrja a veteményest. Mint akinek hónap végén elszámolták a jövedelmét és kevesebbet tettek a borítékba. Mint a tanító, amikor hibásan felel a tanuló. Mint a lelátók, amikor téved a bíró. Mint Balogh Edgár: „Ami... velem,

körülöttem s általam is történt, az nem egy emberélet problematikája, hanem egy egész magyar értelmiségi nemzedék sorsa, eszmélkedése és próbája volt.” Mint a közíró: „A közügy hajtott mindig, s ha írtam, az tudatos publicisztika volt.”

Szokták mondani, hogy könnyű az idősebbeknek, ők szólhatnak, nekik nincs mit veszíteniük. Ezzel szemben a fiataloknak, ha nem szólnak, csak veszténivalójuk van. A megalázkodásban, a megalkuvásban, a hunyászkodásban mindent elveszíthetnek. Önmagukat is.

A fiatalok tudják ezt. És nemcsak ösztönös berzenkedésük, könnyű helyen tartott tagadásuk mutatja ezt, hanem azok a társadalom által szervezett keretek is, amelyek demokratizmusunk gyakorlására valók. Nemcsak dicséretére. És itt vannak például munkatereink, ahol a tegnapit a napi munkával tagadjuk, teszünk azért, hogy a magunk kedvére alakuljon a világ. És itt van az életre való felkészülés nagy feladata. Önmagunk fölött aratott győzelmek sora. A hétköznapi apró ügyeitől az elvig, az életcélig.

Amíg hiba van, cél is van, és van vallani– és vállalnivaló. Ahol csak sikerek vannak, ott ferdék a hősök. Az igazak: a küzdők.

Szerencsénk van: Balogh Edgár intelmével, életrajzának tanulságaival tengeri közügyeinkben járható utat jelölhetünk ki, egyszerre szolgálva jelent, jövőt, népet, hazát és önmagunkat.

Mire jó egy csatater?

1.

Hónapokkal ezelőtt, amikor a keresztelőszentpáli iskola igazgatói irodájából a Maros menti földek végtelenségét fürkésztem az a gondolat foglalkoztatott, hogy jó volna megismerni azt a négyszáz éves csatateret, ahol Báthory István erdélyi fejedelem serege legyőzte Bekes Gáspár csapatait. Talán éppen azért, mert mindkét táborban sokféle ember gyülekezett. A báthoryánusokéban erdélyi magyar, román és szász katonák, de havasalföldiek is. Bekes hadában székelyek, magyarok, németek. A hatalomért, amelynek végső célja a török iga elleni eredményes küzdelem, a pártütő Bekes esetében pedig a hatalomvágy, amelyet külső befolyás táplált. Az akkori, fejedelmeit sűrűn váltogató Erdély, Havasalfölddel és Moldovával együtt, két nagyhatalom közé ékelődve próbált a megmaradás sokszor furcsán kanyargó útján járni. Közös történelmünknek erre a csataterére a mostanában feladattá érlelt igény indított: múltunk nélkül csak tengünlengünk a világban, szűkebb hazai világunkban is, jelenünk és jövőnk szempontjából ez sohasem volt és nem lehet mindegy.

Közelebbi indítást erre az útra egy író dedikációja adott, aki nemrégén megjelent és már sokfelé elfogyott regényének első oldalára a következőket írta: „...abban a reményben, hogy e regény színtereit is meglátogatja majd...” Varró Jánosról és történelmi regényéről. A Ki csatát nyer, koronát nyer című könyvről van szó. Eddig megjelent méltatásaihoz dicséretképpen az is hozzákíváncsozik, hogy ezt a könyvét elsősorban az ifjúságnak szánta az író.

Végre újabb erdélyi történelmi írás a fiatal olvasók előtt, végre hézagpótló, hasznos és kellemes olvasmány. Olyan, amely gyerekkori olvasmányélményünket, Gárdonyi Egri csillagok-ját juttatja eszünkbe, azt a forrongó, sokat változó világot, amelybe az igaz emberként forgolódó hősök a hazaszeretethez találják meg életük célját és válnak örökké követendő példaképpé. Sok ismerős szereplő élén, Bornemissza Gergely fiát, Jánost találjuk a regény lapjain, mint már sokat látott, kipróbált hadnagyot. Fülep István deák, a regény főhősének barátjaként. Abban, hogy István deák a városi vár mellől, jobbágysorból indul és tudásban–harcban edzetten tér meg szülőföldjére, azért látok az író helye iránt kinyilvánított tiszteletnél többet, mert Vécs nekünk is több, nekünk olvasóknak is jelkép.

A Regények színhelyén sorozat könyvméltatással vegyes riportformát azért kellett kitalálnunk, hogy valamiképpen érzékeltetni tudjuk az irodalom és az élet találkozásának nagyszerűségét, hogy elfelejtett írók könyveiről és elfelejtett könyvek íróiról többet megtudjunk. Varró János könyve,

megjelenése után néhány hónappal, fokozódó érdeklődést kelt, mert történelmünkéről szól, múltunkról, amelyre építünk. Színhelyei a Maros mente, a görgényi táj, a vécsi, a radnóti, az Alárdi vár környéke és Gyulafehérvár. Történik: 1575–ben.

2.

Kerelőszentpálra úgy indultam, hogy ez alkalommal sem feledem Janus Pannonius intését: „Nézz körül és ne feledd, hogy hű fia légy a jelennek”. Történelmünkéről kérdezősködni az iskolában annyit jelent, mint jövőbe látni kissé.

A történelem tanárnő középkorú, szigorú asszony. A négyszáz évvel ezelőtti csatáról nem tud semmit. Nem hallott róla, nincs a tantervben. Pillanatok alatt kiderül, hogy a tanárnő nem helybeli.

Fiatal, segítőkész az igazgató. Néhány oldalnyi följegyzést tesz elénk, egy lehetséges falumonográfia magját, amelyből megtudjuk, hogy Szentpál, írásos dokumentumban, 1263–ban fordul elő először, hogy a kastély helyén valamikor római erőd állt, a XIII–XIV. században a szentpáliaké volt a vár, majd Mátyás király Hosszúasszói Ferencnek és Mártonnak adományozta, 1575–ben, a csata idején pedig Alárdi Ferenc birtokolta. Július 9–én, vasárnap dült itt a harc, a lerombolt várban Báthory parancsára kivégezték az ellenálló urakat. Halller, az új gazda, 1610–ben javíttat, másfél száz év múlva pedig egyik őse új kastélyt épít. Kisebb átalakításokkal és időnyomokkal még áll ez az épület.

Nem titok, hogy utasítás van arra: a helyi történelmet magában kell foglalnia a tantervnek. Értő és hivatásukat szerető tanárok ezt nem mulasztják el. Ebben rövid beszélgetés után egyetértünk a kerelőszentpáli iskola igazgatójával, sőt a szigorú tanárnővel is. A múlt iránti tiszteletet ápolják ők azzal, hogy az iskola tanulóival gondoztatják a dombtetőn a második világháború idején eltemetett tizenöt hősi halott sírját. A közeli radnóti emlékműhez csaknem minden évben, a kegyetlen csata színterén át, elzarándokolnak a tanulók. Találkoznak időnként Opris Emil és Meghesan Ioan veteránokkal, akik megmutatják kitüntetéseiket, és mesélnek a felszabadító harcokról, amelyek során egészen a Tátráig jutottak. Szó esik olykor Vasile Moldovanról is, akinek a vezetésével a környékről parasztok indultak 1848. május 12–én a balázsfalvi gyűlésre. Búzásbesenyő határában, a Borsódombon agyagedényeket találtak, máshol csiszolt kőbaltát vetett ki a föld, érdekesítő helyi szemléltető–eszközök táráat gyarapítják, ehhez hasonló tárgyakkal.

Varró János könyvéről akkor még nem tudtak.

December elején jártam legutóbb Kerelőszentpálon. Fejér László, aki magyar és orosz nyelvet tanít a helyi nyolcosztályos iskolában, elkísér falunéző utamra. A községközpont széles útja mentén egymás mellett sorakoznak az új házak. A tanár is itt lakik, majdnem átellenben az iskolával. Emeletes épület az övé, városias, mutatós. Húsz év munkája van benne. Éppen ennyi ideje telepedett meg a községben. Nem messziről, csak innen. Ludasról jött ide, a Maros partjáról a Maros mellé. A ház csak kívülről kész, kell még néhány év ahhoz, hogy elképzelését valóra váltsa a gazda, úgy hiszem, a városi lakásoknál jobbat, kényelmesebbet akar.

– Szeretem ezt a helyet. Érdekel a község múltja is, minden idevágó adatot összegyűjtöttem. Tanulóimnak szívesen mesélek, ha erre alkalom adódik mindarról, amit megtudtam. Ezek nálam a pihenés percei. A kutatásban az hajt, hogy tudom, nem haszontalan dolog. Még az iskolában is hasznát veszem.

Első látogatásomkor Fejér László sem hallott Varró János könyvéről. Most örömmel újságolja, hogy meghozatta Vásárhelyről, elolvasta és igen jónak tartja, nevelőerejét máris tanítványain méri, akik ajánlására több példányt is beszereztek a könyvből.

– Sajnos, a könyv már nem kapható. Pedig az idősebbek is érdeklődnek utána. Én vezetem a könyvtárat, tudom mi a helyzet.

– Akkor ezt – veszem elő az ajándékol szánt könyvet – mégiscsak itt hagyom. Olvasni szerető embernek adja, jó?

– Máris megvan a gazdája. Szorgalmas, okos kislányé lesz, aki rengeteget olvas.

– Megyünk a Maros-part közelében emelkedő egykori kastély felé, és közben beszámol az előző találkozásunk óta, a tanulók segítségével lebonyolított gyorsfelmérésről: a négyszáz évvel ezelőtti testvérharcról máig semmit sem őrzött meg itt a népköltészet, a csata után egy emberöltővel újabb megpróbáltatások sanyargatták a környék lakóit, legendákban maradt fenn Ali basa embereinek és a tatár hordáknak a pusztítása.

Kornyáti Békés Gáspárról írt könyvében említi Szádeczky Lajos, hogy Kerelőszentpál közelében dombot neveztek el róla. A Békési dombon ma kápolna van, amit restaurálnak.

– Békés domb – javít ki Fejér László –, így ismeri itt a nép. – Vitába bonyolódunk azon, amit talán csak Borbáth Károly tudna tisztázni, a tőle megszokott alapos-sággal és káptalan-fejűséggel: Bekes vagy Békés a neve egykori honfitársunknak. Bekes Gáspárt vesztes csatája után néhány

évvel ott találjuk Báthory István lengyel király udvarában, mint hűséges katonát, aki egykori ellensége szolgálatában életét sem kímélte. Bizony, ráillik Bekes Gáspárra a Báthory-mondás, amit az erdélyi fejedelem az egyik kolozsvári toronyra vésetett: „Aki magát is bírja győzni, erősebb, mint aki a legerősebb várakat vív meg. Ennél magasabbra erény nem juthat.”

–Azért Békés vagy Béke domb, mert csata után a két vezér ott nyújtott kezet egymásnak. Így tartja a hiedelem.

–Nyilvánvalóan tömörítésről van szó, a népi képzelet korábbra és hazai földre helyezi a kibékülés momentumát, ami, ha nem is vezéri szinten, viszont tömegmérétekben, itt erdélyi földön, megtörtént.

– Mostanában támadt az az ötletem – gondolkozik hangosan a tanár –, elkészítem a csatatér térképét. A regénybeliét is, amely a csatajelenetek nagyszerű leírásából világosan áll előttem.

Fejér László történelemszeretetével nem egyedüli a községben. Búzásbesenyőn Rátonyi János történelem tanár mutat példát közös múltunk megismerésének szeretetéről.

4.

Az egykori Haller kastély U-alakú épülete még megmenthető. Majdnem kétszáz évvel ezelőtt Mátyás, korának híres festője is díszítette, majd később pedig Leder Josef (többek között a kolozsvári Teleki palota, a bonchidai Bánffy kastély stb. átalakítója) is dolgozik itt.

Most almaillat lengi be a környéket. Almát termel a kastélyban a termelőszövetkezet, de megfelelne üdülőnek vagy szegények házának is. Akármilyen célra is használják, az első teendő a javítás, a renoválás kell, hogy legyen.

Az épület mellett és mögött az egykori fűvészkert nyomai már alig látszanak. Ez a probléma. Legalábbis egy része.

Aki olvasta a regényt, annak nem nehéz elképzelni, hogyan csaptak itt össze a kék darabontosok és páncélingesek...

Még a malomra is emlékeznek az idősebbek, ahol a malom és a kastély közötti területen folyt az ütközet.

Öregektől hallottam azt is, hogy néhány hetet itt töltött nálunk a sebesült

Balassi Bálint is, és a kiszínezett történetből nem hiányzik a romantikus szerelem sem. A súlyosan sebesült költőt a kastély urának lánya gondozta. A költő lantja sem pihent.

Mit lehet kezdeni egy ilyen nyílt veszedelemmel? Forgatjuk az ötletet, és levonjuk belőle a valóságos lehetőséget. A magyar irodalom tanára, könyvtárosi minőségében használhatja Balassi sorsát. Az érdeklődők itt nem csak a költő műveit ismerheti meg, hanem annak erdélyi vonatkozásait is.

A jobb sorsra érdemes kastély mellett él egy idős ember, aki a könyvtár legszorgalmasabb olvasója. És mert különösen szereti a történelemmel foglalkozó írásokat, a néhány hét alatt a faluban ismertté vált és megkedvelt Varró-könyvet vette ki. Elolvasta, továbbadja és magyarázza, mindenkinek, akivel szót válthat. Miért tudja ezt olyan irigylésre méltó lelkesen csinálni? Válasza egyszerű és magától értetődő. Szereti a szépet. Az igaz életet.

„Az én lábam nyomát pedig eltemetheti a fű, de síromon sohasem lesz korhadtnak a fejfa, a felém néző domb virágos lesz mindig tudom. És emleghessenek engem is az én véreim: unokáim unokái, mint ahogy én is megemlékezem nagyapám, dédapám és őseim dolgairól. Inni fogják a bort mint én és járni fogják az erdőt, a hegyeket amit az én lábam taposott egykoron, és nyughely lesz mellettem majdan egyszer. Az én munkámat teszik ők és az én életem örökké való lesz bennük.

Mert én itthon maradtam.

Mert én csak folytatása akarok lenni apáim és munkám folytatása az új munkájuknak.”

Ezek Kós Károly szavai.

Értelmünk és tapasztalataink bizonyos fokán, gondolataink kifejezői is.

Bornemissza Gergely egyetlen szót íratott a kardjára: a hazáért?

Filep István jelmondata: hiába, ha senkinek sincs hasznára. „S ugyan ki másnak lesz hasznára, ha nem övéinek, ha nem megkínzott népnek, amely magára hagyatva, tehetetlenül vonaglik öntelt urainak korbácsa alatt” mondatja hőisével Varró János.

„Nevem Demeter Piroska, tizennégy éves vagyok, Magyardellőn lakom, Kerelőszentpálra járok iskolába. Édesapám az autójavítóban, édesanyám a téveszben dolgozik. Egy testvérem Vásárhelyen líceumba jár, a kisebbik óvódás. Falum a Maros partján fekszik, sokszor kiárad a víz. Itt szorgalmas emberek laknak Nagyon szeretem a falumat.

Jól tanulok, olvasni nagyon szeretek.

A szentpáli csatáról sokat beszélgettünk. Meggondoltuk és elbíráltuk a

rossz tetteket. A könyvet sokan vásárolták, most már pontosan ismerjük az eseményeket és azok okait. Minden tanulónak el kell olvasnia a könyvet. Szerintem a székelyek nemcsak a szegények ügyéért harcoltak itt, hanem a nemzetért. Bekes Gáspár ellenszenves. Nekem nagyon tetszik Borne-missza Fülep István barátsága, ügyessége. Még egyszer nagyon szépen köszönöm az ajándékot.”

Demeter Piroska

Köszönetét ezúton továbbítom Varró János írónak.

Fölöttünk a jövő

1.

Bernád Ágoston „kötelező iskolai olvasmány” jelzővel minősíti Beke György tavaly megjelent családi krónikáját, amelyet Fölöttünk a havasok címmel adott ki a Dacia könyvkiadó. A minősítést maga is idézőjelbe teszi, hogy ezzel jelezze, az író nem „középiskolás fokon”, hanem sokkal tágabb körben ható, figyelemreméltó művet alkotott. Aki elolvassa ezt a könyvet, maga is rájön, hogy a „kölcsonös megismerés és megbecsülés könyve” annyira mai olvasmány, hogy nemcsak nálunk, hanem egész sor Duna-menti országban „tanítani” kellene. Tudniillik a szocializmust vállaló ember órarendjéből ma és holnap sem hiányozhat „a magunk keresése”, amely lehet hivatalosan elismert tantárgy, önmagunkkal folytatott végtelen vita, helyünket, alapállásunkat meghatározó örökös igény, és személyiségünk teljességének magától értetődő akarata is.

Sietek idemásolni azt, amit a Beke-könyv olvasása közbeni őszinte lelkesedésemben sebtében a nyomtatott szöveg mellé firkantottam: Végre valaki átlép a határon, a háború húzta idő-vonalon, és úgy vizsgálódik, kérdez és vallat máig erően, hogy magát sem hagyja ki ebből. Önvallomásának szükségessége nyilvánvaló, hiszen nem titkolja, hogy saját maga van a leginkább belekeveredve a hétköznapijainkon is felhorgadó kérdésekbe: Melyik út visz a megmaradáshoz? Mi legyen hagyományainkkal, a csak hobbiként művelhető történelmünkkel? Miként tartsunk lépést a gyors fejlődéssel úgy, hogy önmagunkat el ne veszítsük?

A közelmúlt és a ma vizsgálata, a kitapintható igazságok felszínre segítése, sajátos gondjaink megfogalmazása legsürgősebb, legóhajtottabb teendők közé tartozik. Nemhiába legolvasottabb könyvünk Sütő András mezőségi „krónikája”. Beke György sem elégedett meg az irodalmi riport műfajjal, a valóságirodalom új, divatos hajtásait, a tájegységet bemutató riportkönyvet, a Családi krónika alcímmel ellátott könyve esetében a riportregényt műveli. A vitatható műfaji meghatározáson túl, ezekben a könyvekben közös a nehézségeket feltáró kutatószándék és a jövőféltés. Ez teszi őket hasonlóvá. Magas szépirodalmi értékük is arra mutat, hogy nemcsak az észhez, hanem a szívhez is kívánnak szólni a szerzők.

Beke Györgytől megszoktuk a fáradhatatlan országjárást, azt a kiapadhatatlan igyekezetet, ahogyan tájak és emberek bemutatásával hazaszeretetre, történelemre tanít. Családi krónikájában többet tesz ennél: saját környezetét, családját és saját kételyeit tárja az olvasó elé, mégpedig úgy, hogy „művészien általánosított típusai már-már regényhősökkel egyenér-

tékűek”. Az író áldozata ez. Az olvasó által levonható tanulság könnyebb kihámozása végett.

Jakab Mihály temetésével kezdődik a könyv. A szerző apósa a fővárosba települt barcasági csángó. Jakab Mihályné, Szegedi Anna még régebben odamenekült ősökthől származik. És egy kérdéssel, amelyet Jacob Misivel, az író sógorával kapcsolatban tesz fel magának az olvasó: Vajon milyen erők, milyen körülmények készítették anyanyelvétől és nemzetiségétől való elidegenedésre? Miként teljesülhet nyíló tudatunk és megfogalmazott lehetőségeink ellenére az, amitől az anyós félt és rettegett: „... hogy szétfutnak az életek, gondolatok, érzelmek...” Milyen élettörvények szerint kényszerül az ember önmaga feladására? A tudatosság milyen fokán kerülhető el ez? Elkerülhető-e a nemzetiségi közösségen, a szokásokat megtartó falun kívül? A nagyvárosok forgatagában, ahol a nemzetiségi tudatformálást a különállás, az elzárkózás, a lemaradás veszélye és enyhén szólva a rosszállás fenyegetik?

Az olvasó érzi, hogy a sokasodó Jacob Misikkel valami nincs, nem lehet rendjén. Nem a munkájukkal, elismerésükkel, előrehaladásukkal van baj. Képességükhöz mértén befutnak, „karriert csinálnak”, hasznos tagjai lesznek a társadalomnak. De az önmagukról való lemondás tüskéjével a szívküben élnek. Ezt mutatja fel az író művészién általánosított típusával, Jacob Misivel, akinek kifakadásai, kitörései és rácsodálkozásai a megváltozott hitt valóságra, majd ismételt menekülési szándéka és strucc-természete nehezítik elszakadását, de megmaradását is abban a családi környezetben, ahonnan indult, amelynek erkölcsi számadással tartozik.

A kétnyelvű, a több kultúrájú ember is felelős a társadalommal szemben ezért a tudásért, amelyet a fejlődés érdekében tovább kell adnia, gyümölcsöztetnie kell. A balkezesek társaságában a jobbkezes nem mond le jobb karjáról még akkor sem, ha a sűrű gyakorlás és balos kézfogások eredményeképpen kétkezessé válik. A jobb keze marad a jobb. Miért dugná a háta mögé? Miért ítélné magát bénaságra?

Beke György egyszer régen az egyik bukaresti utca postahivatala és kenyérüzlete közötti gyakori útján találkozott azzal a csángó lánnyal, akit feleségül vett. Belépve a családba, éppen olyan természetességgel vállalta annak múltját, jelenét és minden gondját, mint ahogyan újságíróként nemzetiségének sorskérdéseit is vállára vette. Regényének színhelyei tehát nem csupán egy bukaresti magyar család küzdelmeinek lelki gödrei, hanem cseppben a tenger módján mindnyájan láthatjuk benne önmagunkat és vívódásunk tereit is. Nemzetiségi önismeretünk tereit járva az íróval, öntudatunk erősödik. Ezért Beke György regényének színhelyét járni egyenesen kötelesség. Az ott fellelhető történeteket és minden sorskérdést

illik napjainkig hozni, követni a megoldásig, elszámolni velük az utánunk következőknek.

Fölöttünk a jövő. Van mihez igazodnunk.

2.

Bukarest lakossága a két évvel ezelőtt végzett népszámláláskor megközelítette a kétmilliót. A főváros az egész országból vonzza az embereket, főleg a fiatalokat. Akadnak közöttük szép számmal magyarok is, akik főleg építőtelepeken dolgoznak, mások egyetemre járnak, művelődési intézményekben, hivatalokban vagy a hadseregben teljesítenek szolgálatot. Néhány évet magam is éltem a fővárosban, és találkoztam ott letelepedett resicai gépészmesterrel, székelyföldi repülőssel, szatmári sportolóval, kolozsvári képzőművésszel, vásárhelyi aktivistával, zsigó katonatiszttel, tordai pincérrel és már nem is tudom hova való, anyanyelvemen megszólaló forgalmi rendőrrel. Tizenvalahány évvel ezelőtt, A Hét alakulása idején pedig, mintha valamilyen jelre, egyszeriben megsokasodtak a magyarul beszélő újságírók, szerkesztők, tévések, művelődési szakemberek. És voltak és vannak csángó-magyarok is Bukarestben. Ezt nem Beke György könyvéből tudom, hanem magam is találkoztam velük. Éppen úgy, mint Moldvában, Bukovinában, Barcaságban, Délén. De még Constanța melletti falvakban is százával élnek, akik megtartották nyelvüket, és otthon, családi körben úgy beszélnek, hogy nekem egyáltalán nem jelentett megérthetést izes beszédüket megérteni. Jóleső érzéssel mosolyoghattunk egymásra kétnyelvűségünk fölötti örömlükben: mi aztán csakugyan megérthetjük egymást. Különb, ami a fővárost illeti, ott nemcsak a világvárosi soknyelvűségért, hanem az erdélyiek iránti megértésből és tiszteletből fakadóan a magyar szónak nincs akadálya, és készséges segítőt mindenütt talál az ember. Az állam nyelvére fordítani, vagy a szomszédokra való tekintettel lehalkítani a szót alkalomadtán a jóérzés diktálja, és nem a kisebbségi sors követelménye. Persze mindenütt vannak fölöslegesen meghunyászkodók, óvatosak, szolgálalkúek. Nyilván ők a kivételek. Mintha nem tudnák a törvényt: a szocializmusban mindenkinek joga van egész emberségéhez.

Bukarestben – mivel erről nincs statisztika, találgatásokkal kell beérnünk – legkevesebb harmincötezer magyar nemzetiségű román állampolgár él. Vannak, akik százezernél nagyobb számra esküsznek. Jacob Mihai már nem tartozik közéjük. Ehhez természetesen saját döntése alapján joga van. Az önmegvalósításnak mindig és mindenütt számos útja-módja van. Ki ezt, ki azt választja. Erre nincs és nem is lehet sablon. Egy idő óta a sajtó-

ban is olvashatjuk a pályaválasztással, a beiskolázással kapcsolatban az anyanyelvi oktatás tudományosan is felmért előnyeit. Hősünknek talán másként alakul sorsa és közérzete, ha a mostani körülmények között kezdené életét és él az adott lehetőségekkel.

Hogy megértsük és megismerjük azokat a lehetőségeket és körülményeket, amelyek befolyásolják, segítik a fővárosban élő magyarokat nemzeti-ségi tudatuk alakulásában–alakításában, tegyünk egy sétát a múltban és jelenben intézményeink háza táján. Első utunk vezessen a nagyszerűen korszerű Obor–átjáró közelében működő magyar tannyelvű matematika–fizika szakos ipari liceumba. Megyeri Katalin igazgatónőtől tudom, hogy az elmúlt iskolai évben 229 tanuló járt az I–XII. osztályokba. A gyerekek felének szülei különböző építőtelepeken dolgoznak, nemcsak a fővárosban, hanem szerte az országban. Ez bizony meglátszik fel-készültségükön is, mert nagyobb része a különböző építőtelepi iskolákban kezdte tanulmányait, és a fővárosi iskolában sem szándékszik sokáig maradni; hiszen nem tudhatják, vándorolnak tovább a szüleikkel, vagy visszatérnek szülőföldjükre, a nagyszülők vagy a rokonok pártfogása alá. Tudni kell az iskola tanulóiról azt is, hogy Bukarest különböző kerületeiből buszon, trolin, villamoson (van, hogy többszöri átszállással), órákig tartó utazással jönnek iskolába. És ez semmivel sem könnyebb, mint a tanyasi gyermek több kilométeres gyaloglása a falusi négyosztályos, majd a községi tízosztályos iskolába. Mindezek ellenére az elmúlt években fokozatosan javult az oktatás színvonala a hivatalosan 5–ös számot viselő fővárosi matematika–fizika liceumban. Korábban ugyanis panaszkodtak erre a szülők, sőt olyanok is voltak, akik a felsőbb osztályok elvégzésére más iskolába, román tagozatra írástak be gyermekeiket; az egyetemre való bejutás reményében. A mostani megváltozott helyzet nem magától alakult, hanem nagyrészt az iskolának nyújtott sokoldalú támogatás eredménye. Az igazgatónő jogos büszkeséggel mutatja a több százezer lej értékű fizikai és kémiai laboratóriumot, amelyhez hasonló kevés van a fővárosban. Az ötven tagú tanári karban az idősebb, nagy tapasztalatú tanárok mellett nemrég végzett, lelkesedni tudó fiatal tanügyieket is szép számmal találunk. Az iskola gondjainak megoldásában, szülőket és gyermekeket magába foglaló közösség kialakításában az erélyes iskolai vezetést szívós munkával, kitartó ügyködéssel segíti a szülői bizottság. Ennek tulajdonítható, hogy az iskola mellett működő óvodában a tavalyi egy csoport helyett az idén kettő indult, mégpedig összesen hatvan gyermekkel, a most kezdődő iskolai évben pedig a korábbi 12–13 első osztályos helyett 25–30 tanulóval számolnak.

Régen az iskola a szülőket is közösségbe gyűjtötte. Most hasonló utat próbálnak a szülői bizottság támogatásával. Magától értetődő, hogy az iskolá-

nak szüksége van a szülők tudatos támogatására. Hű lenni az iskolához annyit jelent, hogy gyermekeik érdekében nem elhagyni, hanem támogatni kell az iskolát, segíteni a javulásban, a gyarapodásban. Megfelelő szaktanárokat javasolni, a tessék–lássék módon tanítókat ösztönözni, kicserélni őket, ha másként nem lehet. Erélyes igazgató, erélyes szülői bizottság, közösséggé alakítandó gyereksereg, a bennlakók számának növelése – úgy tűnik, ezek voltak az elmúlt év célkitűzései. Mindezt a jobb tanulmányi eredmények elérése céljából.

– Kevesen tudják, hogy az iskolának internátusa is van. Pedig ilyen lehetőséget kár ki nem használni – jegyezte meg az iskola gondjairól folytatott beszélgetésünk végén Lőrinczi Gyula, a szülői bizottság elnöke. Tavaly mindössze öt tanuló vette igénybe a bennlakást. Pedig akik matematika–fizika líceumot szeretnének végezni, és szüleik építőtelepen vagy más gyakori helyváltoztatást igénylő munkahelyen dolgoznak, élhetnének ezzel a lehetőséggel.

Takács Pál, az iskola egykori igazgatója nyugdíjas korára a Balta Albă negyed patkóházának kilencedik emeletére költözött. Öt év óta kutatja a romániai magyar nyelvű oktatásra vonatkozó adatokat. Könyvet készülni róla. Legutóbb *A Hétkben* tett közzé rövid összefoglalást búvárkodásáról, amiből többek között kitűnik, hogy már 1815-ben működött magyar iskola Bukarestben. A századfordulón 160, hat évvel később 745, 1910–11-ben pedig 1593 volt a tanulók létszáma. Nem egy, hanem több iskolában. Volt óvoda, napközi otthon és étkeзде, a leányiskolában varrótanfolyam. Takács Pál 1938-ban került a fővárosba.

– Megjegyzem, hogy akkor és később is házról házra jártunk iskolakezdés előtt, hogy tanulóinkat összeszedjük...

Az iskola népszerűsítése, ügyeinek intézése jórészt tanítójára vagy tanítóra hárult. De Takács Pál győzte munkával, ritka hivatástudata segítette minden nehézség legyőzésében. Amikor Bukarestbe érkezett, már dicséretes tanítói pályafutásról adhatott számot.

– Marosgombáson születtem, nincstelen parasztszaládból. Nyolcan voltunk testvérek. Ügyesen kézimunkáztam, faragtam. Meglátott egyszer Fejes Ákos professzor. Azt mondta, be kell engemet vinni az enyedi tanítóképzőbe. Ösztöndíjat kaptam, és aláírtak velem egy kötelezvényt, miszerint tíz évig a református egyház szolgálatában maradok. 1933-ban végeztem. Kolozsborsára helyeztek. Nekifeküdtem a munkának. Rendbe tettem az iskolaépületet, veteményeskertet létesítettem. Ez nagy dolog volt, mert akkoriban még nem foglalkoztak ilyesmivel a faluban. Gyümölcsfát ültettem, ünnepélyeket rendeztem, az összegyűlt pénzből egyenruhát vásároltam a tanulóknak, dalárdát alakítottam. Kétezer lejes pályadíjat és első

helyet nyertem a megyei versenyen. Ezután küldtek Bukarestbe. A Vatra Luminoasă 173. szám alatti iskolába kerültem, négy osztályt tanítottam. Fiatalember voltam, dolgoztam szívesen. Itt is dalárdát szerveztem. A főváros nem volt számomra ismeretlen: édesapám egyik nővére már 1922 óta itt lakott, elemista koromban egy-két nyarat nála töltöttem. Akkor már terjeszkedett a város, a magyarok a széleken laktak. Minden húsz méterre volt egy kocsmá, ott nyomorogtak. Akkor sem volt könnyű a gyerekeknek iskolába járni. Egy időben a felsőbb osztályosokat autó vitte a Sfântul Voivozi 52. szám alá. A tanulók száma akkor mintegy négyszáz volt. Az egyház fizette a szállításukat. De sokat tettek az egyszerű emberek is az iskola érdekében. Egyszer például az asztalosok gyalupadokat hoztak az iskolába, segédekkel küldtek és anyagot. Így készült el az iskola új bútorzata. Az az iskola a bombázáskor elpusztult. Jártak az iskolába felnőttek is, népdalokat tanultunk. Hagyomány, hogy mindig volt közöttünk román anyanyelvű. Jöttek ismerkedni, tanulni, és mi mindig szívesen fogadtuk őket. 1940-ben óriási felmérést végeztünk, Kolozsvárról jött és helyi egyetemisták segítettek összeszedni a magyarul tanulni óhajtó gyerekeket. Térképpel dolgoztunk. Volt értelme. Adományokból tartottuk fenn az iskolát, étkezdét alakítottunk, ruhaneműt osztottunk a szegényeknek.

A bécsi döntés után itt maradtam. A háború után aztán újrakezdtük az életet. Kevés volt a gyermek. Egy ideig a tanítókat beosztó bizottságban dolgoztam. Megnősültem. Feleségem román. A felszabadulás után mindössze 15 gyermek gyűlt össze. 1944 szeptemberében jött a hír, hogy nem lesz többé magyar iskola Bukarestben. Élt itt egy kitűnő ember, Bedeleanu Dionid, a közoktatásügyi minisztérium felügyelője volt sok-sok évig. Enyeden láttam először, a képesítő vizsgabizottság elnöke volt. Emlékezett rám, dicsérte feleletemet. A háború előtt is járt nálam, ellenőrzésen. Egyedül ő volt az, aki nem zavart, hanem azt mondta, úgy végezzem a munkám, hogy abból baj ne legyen. Én is meglátogattam. Sok jó könyvet kaptam tőle. Szerény lakásában az asztalon, pohárban, mindig volt egy szál piros virág. Később tudtam meg, illegális kapcsolatai voltak, a virág jel volt. Akkor szeptemberben is elmentem hozzá. Megnyugtató. „Fiam – mondta –, a kommunista párt megszavazta az anyanyelv szabad használatát. Menj haza, végezd a munkád. Itt is lesz nagytakarítás.” Úgy is történt. Az elkövetkező idők gondjairól már írtam az Ifjúmunkásban... Aztán 1958-ban az iskolánk mostani helyére, a Dimitrov 89 alá költözött. Közben kitétek a tanügyből. Beosztottak kéményseprőnek. (Amíg tisztázódott az ügye, a csoportját tanította írni, olvasni, nyilvántartást vezetni.) Fiam és leányom van. Mindkettő mérnök. Iskolai éveikre visszaemlékezve, elmondhatom, hogy a lányomnak könnyen ment a tanulás, a fiamnak nehe-

zebben. Az volt az elvem, hogy nem segítettem nekik. Anyósom sírt. Azt mondta, ilyen embert még nem látott. Van eszetek, figyeljetelek oda – mondtam a gyermekeimnek. Nekem sem segített senki. Az a tapasztalatom, hogy a kisgyermek két–három nyelvet is könnyen megtanul. Gyermekeimnek sikerült...

Tegyük hozzá, hogy anya– és apanyelvük alapos elsajátításának köszönhetően. Ehhez a szabályhoz tartja magát Lőrinczi Gyula nemcsak a szülői bizottság elnökeként, hanem mint családapa is. Matematika–fizikát végzett, ide helyezték a fővárosba. Itt maradt, megnősült, volt előadó a katonai akadémián, tiszti ruhát visel, szaktekintély.

– Bizony nem volt könnyű az út az iskoláig. Zolti fiam nem volt még hatéves, amikor elkezdte az utazást. Negyediktől az öccsét is vitte. És eltelt a tizenkét év... Feleségem is a tanügyben dolgozik, tudjuk, mit jelent az anyanyelvű oktatás, és azt is, hogy gyermekeink jövője érdekében nem szabad kihasználatlanul hagynunk a megadott lehetőséget. Megütközve hallom, mikor értelmiségiek rossz hírért költik az iskolának, éppen ők, akik a legtöbbet tehetnék az iskola további gyarapodásáért, fejlődéséért. Mindnyájunk kötelessége segíteni gyermekeink megfelelő felkészítését.

A szülői bizottság elnöke nemcsak reménykedik, hogy az iskola életében beállott minőségi változás tartós marad, hanem abban is biztos, hogy a szülők iskolájával, a Megéneklünk Románia fesztiválon kitudt furulyásokkal, a Bukarest környéki erdőkbe tett kirándulásokkal sikerül olyan közösséget létrehozniuk, amely nemcsak a fővárosi magyar iskola szolgálatát vállalja, hanem a nemzetiségi tudat formálásának eszköze is lesz.

3.

... azok a Bukarest környéki kirándulások. Az Andronache–erdő. A majális kezdete reggel kilenc óra. Külön buszok vitték az érdeklődőket. Volt zsákba futás, lepényevés, kötélhúzás, tombola, alkalmi focicsapatok mérkőzése. A Bariera Moșilortól indultak a buszok. A majális jelvényét az iskola javára „árusították”. Beke György a hetvenes években még meglegelte e tízemeletes tömbházak sűrűjében meghúzódó erdő–töredéket. Satnya fákat, fájó némaságot, közönyt talált. Hol leljük fel azokat az erőket, sűrűgölgdő családiasságot, amelyek ezeket a mesebeli majálisokat korszerű formában újratereztik? Nem a szabadtéri zabálásért, nem a táncért, nem csupán az együttlétért, hanem mindenért együttvéve, mindazért, amit erkölcs– és magatartás–építőként ma is elfogadnánk. 1856–ban alakult az első bukaresti magyar férfikórus. 1877 után már ismerős szavaktól hangos a Zalomit utca környéke. A mai Petőfi Sándor Művelődési Ház helyén

működött a Bukaresti Magyar Társulat. Az innen induló, máig tartó tartalmas művelődési tevékenység keresztmetszetét ugyancsak Takács Pál tette közzé A Hét hasábjain. A MADOSZ alakulásának fél évszázados ünnepére készülve, a Marosvásárhelyen élő BáKay Domokos a párt által irányított forradalmi munkásmozgalmi múltjáról ír. Visszaemlékszik azokra a politikai és kulturális megmozdulásokra, amelyeknek részese volt. 1935 júliusában a MADOSZ irányítja a fővárosba. Mint írja, a Bukarestben lakó hétfalusi csángók körében szép számmal voltak kommunisták, akik tisztában voltak a MADOSZ tevékenységének szükségességével és helyességével. A fővárosban született Czikóékkal együtt mindenütt jelen vannak, ahol az akkori építők, szolgák és szolgálóleányok szabad ide-jüket töltik, politikai éleslátásra, művelődésre, hasznos szórakozásra buzdítják környezetüket, a párt utasításai szerint szervezik mozgalmukat. „Ha nehézségek és küzdelmek árán is, de a nagy Bukarestben sovinizmustól mentesen, a többi haladó erővel együtt fejlesztettük az eljövendő szebb jövő törvényeinek alapjait.” Kirándulások, az egyház védelme alatt szervezett kulturális megnyilvánulások; a fasiszmus és a háború elleni röpcézés, bálók, előadások váltogatják egymást BáKay Domokos visszaemlékezésében. Régi fényképek tanúskodnak arról, hogy a Zalomit utcai színpadról előadást is tartott annak idején: népnevelő volt. Akkor a népnevelő kötelessége volt megkeresni a munkást, megnyerni és felvilágosítani.

Ma a Zalomit utcában változatos művelődési események követik egymást. A Petőfi Sándor Művelődési Ház igazgatója, Antal Miklós gazdag tevékenységről számolhat be. Tervei sem szegényebbek. Írók, művészek úgymond egymásnak adják a Ház kilincset, előadások, képzőművészeti kiállítások, szavalóestek, kötetlen találkozók voltak és lesznek nem találomra, hanem inkább a közönség igénye szerint. Kiből áll a Ház közönsége? Szerintem főleg diákokból. Beke György budapesti olvasójának leveléből idézek: „Nagyon megörvendeztetett a régmúlt időkről, Koós Ferenc nemes és felbecsülhetetlen munkásságának, a román–magyar testvériség szellemének, valamint ifjúkorom legrövidebb szakaszából (a 20-as évek végén Bukarestben élt), de annál kedvesebb részéből és részeseiről: Tóth–Pál Dani, Jakab András stb. nevekkel való találkozásom fél évszázad után.” Dr. Bódis Gábor nyugdíjas bányamérnök tagja volt az első bukaresti magyar Diákotthonnak, amely a Leonida utcában volt, és a Koós Ferenc Kör Diákszakosztályának. Ilyen diákszakosztály nincs fővárosunkban, de lapunk, az Ifjúmunkás baráti köre létezett és létezhet. Az idén is rendszeres időközökben különböző meghívottak jelenlétében és közreműködésével vitákat rendeztünk a Petőfi Házban. A különböző körökön és műkedvelő együttesekben ugyancsak fiatalokat találunk, de neves előadók vonz-

zák az idősebbeket is. Az igazgató reméli, hogy még az ősszel beindul egy olyan nyelvi kör, ahol a műszaki kifejezések anyanyelvű elsajátítását segítik elő, és talán az is kivihető lesz, hogy nemzetiségi színházaink művészei egyéni estekkel vagy akár teljes előadásokkal olyan sorozatot alkossanak, amelyre bérletet lehet majd váltani. Tavaly az sem volt ritka, hogy a Ház látogatói részére az igazgató jegyet szerzett különböző előadásokra és koncertekre. Ha úgy tetszik, akkor ezzel is a közös szórakozás igényének kielégítését szolgálta. És ezzel még korán sincs vége annak a felsorolásnak, amely a Petőfi Ház lehetőségeit és az iránta támasztott igényeket tartalmazza. Mert ha volt is az Írószövetség szárnya alatt egy Balogh József és Szász János által vezetett irodalmi kör, ha volt is egy-két olyan sarok, ahol összegyűltek az ismerősök, főként értelmiségiek vagy értelmiségi pályán indulók, az egyszerű embernek, a műszakiaknak, az építőknek hiányozhatott és hiányzik ma is a hely, az alkalom, hogy anyanyelvi közösségben megoszthassák gondjaikat. A régi körök és vigalmi egyesületek helyett a fővárosi magyar lapok körül kialakult kisközösségek talán vállalták ennek az igénynek a betöltését. Bizonyára lehet nemzetiségi tudatot megtartó és ápoló mindenik lapszámunk, ha eljut az olvasóhoz, ha megvásárolják. Lapunk hagyományai szerint az Ifjú munkás előfizetője megérdemli a KISZ-tagságot, a kettő régen ugyanazt jelentette. De barátságunkat mindenképpen. Fővárosi előfizetőinket is így tartjuk számon.

A gyorsuló élet nehezíti a nagy tömegeket mozgó művelődési intézmények kialakulását, a szakemberek a kisközösségekre esküsznek. De a lélek időnként megtermi a hovatartozás érzésének kérdőjelét, amely sokakban visszhangzó választ vár. Beke György könyve ilyenformán intézményt helyettesít: kimondja munka után a családban és olykor lelkünkben megfogalmazottakat, válaszol féltett gondolatainkra, és válaszolni késztet önmagunk keresésének, megtalálásának és megőrzésének kényszerére.

Kik vagyunk, és mivé leszünk? Hiszen kimondott közös célunk nemcsak verejtékes munkával, de egész szívvel-lélekkel, akaratlaltal: helyünk megtalálása jövőt építő társadalmunkban.

Az ember élete során sokszor Beke György hőséhez hasonlóan halkan és megtörten kérdi: „Anyám mit csinálna most?” Nekünk is azok mutatják a jövőt, akik fölé havasok nőttek. És akárcsak nekik, nekünk is meg kell küzdenünk a fölénk tornyosuló idővel.

(1977–1982)

Felidézni a múltat

Egy munkásíró emléke

Reggel nyolckor csengetek Zimán bácsiéknál. Felesége nyit ajtót. Zimán bácsi öreg írógépe mellett ül, sebesen kergeti a betűket és üres meggyfaszipkát rácsál. Az Igazság című napilap riportereként ismertem meg. Már akkor mindenkinek bácsi volt. Hosszú riportokat írt, amelyekben gyakorta elcsodálkozott a hó sipkás hegyeken és a változó világon. Leginkább a forrongó falvakat járta. Az emberek érdekelték, a gondok, a bajok, de optimizmusa kifogyhatatlan volt. Mi, akkori gyakornokok fölnéztünk rá, igyekeztünk egyre hosszabb riportokat kiizzadni és reménykedtünk, mi is eljutunk majd egyszer a spec-riporteri rangig, amikor a főszerkesztő különleges feladatokkal bíz meg, vagy éppenséggel azt csinálhatunk, amit akarunk.

Zimán bácsin nem sokat változtattunk iránta érzett tiszteletünkkel, maradt egyszerű és közvetlen, néha atyáskodó, mint akinek feladata az újságíró utánpótlás biztosítása is. Hangosan olvasta írásainkat – a sajátjait is -, azt figyelte, kiállják-e a fülpróbát az egymásután sorjázó mondatok. Tudtuk róla, hogy egy kicsit nagyot hall, hiszen egykor kazánkovácsként dolgozott, de nem vitattuk: a szép mondatokat „a fülével írja az ember”.

Zimán bácsiról lerítt, hogy azt teszi, amit tennie kell. Az *Inasok* című regényét is az a felismerés szülte, hogy a könyvesboltokból, amelyeknek igazgatóságát egy ideig rábízták, hiányzott az ifjúsági regény. Életének egyik jelentős eseményét írta meg könyvében, és később riporterként is az életet, a sajátjának mondható életet írt. Ezért olvasták. Aztán eljött az ideje, és Zimán bácsi nyugdíjba vonult. Még néhányszor felkereste a szerkesztőséget, elhimbálózott-eldöcögött velünk félreeső, apró falvakba.

Később újra fel kellett keresnünk Zimán bácsit. Az *Ifjúmunkás* félévszázados ünneplése idején kiderült, hogy lapunk legelső évfolyamának lelkes, önkéntes terjesztői közül való. azon kevesek egyike, aki még emlékszik az első lapszámokra. Még azokban a napokban születhetett meg benne a végső döntés, miszerint önéletrajzi regényben örökíti meg mindazt, amit mi harcos múltnak nevezünk, és ami nem más, mint századunk történelmének parányi része, egy munkásfiatal indulásának, küzdelmeinek, vágyainak írói leltára.

A regény, az *Árnyékos oldal* 1977 első napjaiban került ki a nyomdából. „Magam és városom örömmel és bánatokkal, harccal-helytállással tele

ifjúkorát igyekszem feltárni ifjabb nemzedékek előtt, mert úgy gondolom, csak a mi tegnapunkból, ifjúmunkás életünkéből érthető meg a körülöttem ma épülő holnap.” Ezzel az ajánlással indul a könyv, s vele együtt az olvasó Szatmár felfedezésére.

- Megyünk? – Zimán bácsi még leüti a pontot, fölnéz, szemüvegével babrál. Látom rajta, hiába beszéltük meg az utazást, döntést csak most hoz, és ez nem lesz könnyű, a megkezdett írás szörnyen marasztalja az embert.

- Akkor hát egyedül kell indulnom... – biztatom döntésre, s már a sapkám is kezemen van, amikor mozdul Zimán bácsi alatt a szék, nyílik a szekrény, feszül a tiszta ing, szorul a nyakkendő, új cipőbe csúszsan a lába, és a sokat látott aktatáskába kerülnek az utazáshoz szükséges holmik.

- Mehetünk! – jelenti ki katonásan. Megkímélt attól, hogy arra kérjem, hagyja abba az írást. Utóbbi könyve kefelevonatát lapozgatva fogadkozott, hogy nincs tovább, de a befejezetlen mondat végére ő sem tehet pontot. Mondanivalójának nincs és nem is lehet vége. Az átélt történelemből merített tanulságok a nyilvánosság elé kíváncznak. nekünk, fiatalabbaknak kell segítenünk neki ebben, hiszen a mi hasznunkra válik, minket gazdagít a feltárt múlt bármely értéke...

Szatmár, a régi város, az ezeréves, bennem alig néhány ember idéz. Egyet, aki a járművek bolondja, a háborúban gyerekként tankot vezetett, de már rég béke volt, amikor elvitte egyik lábát egy eltévedt robbanó golyó. Egy műkedvelőre emlékszem, akinek első lépképzését, a szó kilencszázhetvenben ismert tragikus értelemben, elmosta az emberáldozatokat követelő árvíz. Két liceumi diák következik a sorban. Olyan, kézzel írt osztályújságot szerkesztettek, Amelybál – legjobb újságírói hagyományaink szerint – nem hiányzott a folytatásos regény sem.

Zimán bácsiról, nemrég tudtam meg, hogy szatmári születésű. Most, hogy könyvét lapozom visszagondolva mindenkori találkozásainkra, föltűnik, mily keveset beszélt magáról, inkább kérdezni szeretett, mesterségünk szokása szerint, nem tolakodóan, hanem egyszerű emberségéből áradó melegséggel. Így aztán könyve számomra is élmény: a fiatal Zimán József életindulása, célirányos törekvése, az ő korából, amelynek hű rajza okulásunkra szolgál, átmentésre kívánczik a mába, ki-ki beiktathatja saját erkölcsi szabályai közé.

Egyik fogadónapunkon, amikor Zimán bácsi készülő könyvéből olvasott fel, fénykép is készült az íróról, mély ráncait rögzítette a gép, amit furcsállottunk, hiszen szemünkkel addig ezt nem vettük észre. Könyveit olvasván, rácait sem kell megmagyarázni: küzdelmes életét bizonyítják. Sok szó esik regényében. Sok szó esik regényében az ötven évvel ezelőtt ala-

kulő KISZ-ről s lapjáról az ifjúmunkásról. A 192. oldalon nem hiába szerepel lapunk egyik régi példányának első oldali fotókópiája. Az ezerkilenszázhuszas években Szatmáron, akárcsak az ország más részén, ez a lap volt a munkásfiatalok legjobb okítója. gondolkozni és küzdeni tanított. Összefogásra és testvéri egyetértésre buzdított. Tulajdonképpen ma is ez a lap feladata. Éppen ezért sohasem közömbös számunkra, mit tud a mai olvasó lapunk múltjáról.

Ott, ahol a Szamos fölé emelkedik az aszfaltos út az új híd melletti kicsi utcák egyikében lakik Zimán bácsi húga. A ház körüli kiskertről látni: hozzáértő, türelmes emberek gondozzák. A Biczó család eljes létszámban asztal körül ülve ünnepelte az író, aki önéletrajzi írása középpontjába, amennyire lehetett, nem önmagát, hanem ismerőseit, munkatárait, kedves városát állította.

Miután az ünnepelt egy határozott intéssel elhárította az ünnepélyesnek ígérkező pohárköszöntőket, számba vettük a rokonokat, az ismerősöket és elterveztük a másnapi gyárlátogatást is. Az *Árnyékos oldal* ugyanis jórészt az egykori Princz-gyárban játszódik, ahol az író inaskodott.

Biczó Ferenc a gyár tervezőmérnöke, Zimán bácsi unokaöccse lesz a kísérlőnk.

Másnap tisztábban látjuk az új híd környékét. Először a készruhágyár korszerű bölcsődéje tűnik fel a látogatónak, aztán kissé távolabb egy emelődarukkal körülvett toronyház, az ország legmagasabb épülete.

Mire a főtérre jutunk, többször is hallom: Ez az épület még nem volt meg az én időmben... Ennek a helyén öt évvel ezelőtt még egy rozoga kis ház állott... Nyugtáznom kell, hogy minden átalakult. A főtér a leginkább, az egykori püspöki kert, amit az író apja gondozott, most tele van emeletes épületekkel, s az állomás felé vezető úton is csinos új tömbházak sorakoznak.

Mire a régi gyár területének feltérképezéséhez foghatunk, már délre jár-Irodákat, műhelyeket veszünk sorra, tetszik az itt gyártott sokféle tűzhely, a nagyüzemi módon sokfelé kanyarodó, magasba emelkedő, munkagépekhez ereszkedő futószalagos termelés. A szerelőcsarnok egyik sarkában kávéfőzők, s a néhány percnyi pihenő alatt Biczó mérnök elmondja, hogy az új gáztűzhelyek olyanok lesznek, mint az ékszerek. És ez nemcsak azt jelenti, hogy például a kívánt hőfok szerint szabályozhatóak, hanem olyan bevonattal látják el sütőiket, amelyen nem áll meg a ráfröcscsent zsír. Aragáz-, olaj-, szénkályhák lebegnek a magasban, lassan beúsznak a zománczó kemencék gyomrába. A kemence előterében, akár egy nagyobb konyhában, hosszú asztal áll. A munkások éppen ebédelni ké-

szülnek, szekrénynél nagyobb hűtőből veszik elő az elemózsiát.

- Tudnak ezek az emberek élni! – hangzik el a dicsérő megállapítás, és nyomban utána az is, hogy dolgozni úgyszintén.

Hét évvel ezelőtti képet idézek, amikor térdig iszapból kotorták ki a gyárat.

- Egy téгла sincs a régiből! – jelenti ki az író nosztalgia nélkül, ami nem vonatkozik az emberekre, mert mindegyre találkozunk valakivel, akinek közeli hozzátartozóiról vagy barátjáról szó esik a Zimán bácsi könyvében. A tervezőirodában leemljük a falról azt a fényképet, amely az egykori mozdonyjavítást végző gyár munkásairól készült. Zimán bácsi sorra felismeri rajta egykori munkatársait. S a gyáriak némelyikében azok fiait, rokonait.

A KISZ titkárral elbeszélgetünk arról, miként terjesztik ma az Ifjúsunkat, az ifjúsági sajtót. Mert Zimán bácsi annak idején mesterien végezte ezt a munkát...

Késő délután Hajdú Ferencet, a tűzhelygyár régi műszaki emberét keressük fel.

– Na, ugye, hogy úgy volt! Ismerőseimmel találkozáskor mondjuk ezt egymásnak, és élvezzük a regény alakjainak tökéletesen hű jellemzését, akikben munkatársainkra ismerünk. Örömet okoz nekünk ez a könyv. Hasznos dolog felidézni a múltat. Hogy olvassák a fiatalok? Hát persze! Én is egyik unokámtól kaptam.

- Kérem, miközben megöregedtünk, felnőtt egy olyan komoly ifjúság, hogy le a kalappal!

Szép az idősök szájából a dicséret. Azzal háríthatnánk el, hogy mi csupán folytatói vagyunk elődeinknek. De ha jobban belenézünk örvénylő, küzdelmes életünkbe és számba vesszük a gyengülő testben is erős jellemüket, akaratukat, teljes életigenlésüket és hibáinkat el nem néző magatartásukat, nemcsak elcsodálkozunk, hanem arra is rádöbbenhetünk, hogy szép életútjukon végzett áldozataikkal ők maguk is gazdagodtak.

Életünk

A történetek után

Nálunk, a faluban, most sokat beszélnek az emberek... Nálunk már ilyenek az emberek... Tiltották a fiút a szülei, nem akartak hallani a lányról. Nálunk ez még így van...

– Nyolc évvel ezelőtt egy ilyen tiltásból itt temetés lett. Emlékszik még az esetre?

– Hogyne emlékeznék. Nagyon szomorú dolog ez. Az a fiú a lányos háznál vetett véget az életének. Nagyon szép temetése volt, mind kivonult az ifjúság, de hát mi haszna? Igaz, azóta sem történt hasonló, ami felbolydította volna a falut. Nem, nem a szülők tiltása maradt el, az öregek alig változtak valamit, inkább a fiatalok váltak önállóbbakká, és könnyebben megtalálják az utat a házasság felé. Mint a szomszéd fiú. A városban dolgozik, ott van vele a lány is. A szülők mit tehetnek – belenyugszanak. A fiú például rendszeresen hazajár, segíti az öregeket a háztáji művelésében. Idővel majd befogadják a lányt. Mind így tesznek. Nem is lehet másként...

– Tudja, hogy ebből a témából regény született? Színhelye akár ez a helység – gazdagodó világ.

– Nem olvastam. Csak azt a nyolc évvel ezelőtti riportot. Az nagyon igaz volt. Kiss János írta, ha jól emlékszem.

– Ő írta a regényt is. Áldozatok a címe.

MThely

A könyv szerkesztője szerint a kritika átsiklott ezen a művön. Pedig jelentős regény az Áldozatok. Nemcsak Kiss János műveinek sorában kiemelkedő alkotás, hanem a mai, alakuló életünket ábrázoló művek között is jelentős. Egy háború végi kivégzés és egy friss öngyilkosság értelmetlenségének párhuzamában közelmúlt-darabkák mozaikjából olyan visszahúzó magatartásformákat olvashatunk ki, amelyek állásfoglalásra készítenek minden olvasót. A regénybeli újságírónak is ez a célja: „Megpróbálom úgy megírni, hogy... Mindig újra próbáljuk. Tudjuk, hogy pusztába kiáltott szó, de megpróbáljuk. Ne legyünk naivak, és ne túlozzunk: már azzal is megelégszem, ha egy pillanatig elgondolkoznak fölöttem. S ha még át is szólnak a szomszédokba: olvasta? Olvassa el! Kell-e ennél több?”

– Sajnálom azt, hogy Aranyospolyánban, ahogyan mondani szokták – nem kavart port Kiss János regénye. Mert akkor egy lehetséges vitában

„felléptek” volna a kritikusok és a „kritikusok” is. Különben az Áldozatok színhelyére sokfelé ráismer az ember, a mai falura, hogy cselekményét elmondva, akárhol rögtön rábólintanak: „Nálunk is történt egy ilyen eset, csakhogy a...” És következik a sokféle lehetséges egyik változata, egy szomorú történet, annál távolabb van az időben. Ma már csak kimondottan patológus esetekben fordul elő az önfeláldozás: a fiatalok egymásért való küzdelme helyett a küzdelem feladása. Nem kell hozzá szociológiai felmérés, hogy kimutassuk, milyen nagy szerepe van alakuló jövőképünknek ebben. És a jelennek, amely egészen más kategóriákra osztja az embereket, mint, ahogyan régen is szokták. Sem a származás és sem vagyoni helyzet alapján nem lehet ma már komolyan ember és ember között különbséget tenni. És mégis néha megdöbbenve állapíthatjuk meg, micsoda elvakult makacsságra képes a szülő és olykor az „összetartó” család, mint-ha csakugyan rajtuk múlna, hogy rokoni kapcsolatra lépnek vagy sem azzal, akit a szerelem már úgyis a maga kibogozhatatlan erejével családjukhoz kötött. Mióta bontjuk a falu megcsontosodott rétegződését jelentő, emberek közé emelt, már régóta alap nélküli falakat? Új etikánk szabályait nem elég kihirdetni, jelen kell lennie annak minden lélegzetünkben. Többek között azért jó a könyv a Kiss János könyve, mert ehhez a tudottan tiszta lélegzetvételhez újabb indítékot ad.

Két város határában

Tordáról kifelé menet a rohanó kocsiból észre sem lehet venni a falut, Aranyospolyánt. Az egymás mellett sorjázó családi házak akármelyik városvégi út házai, a forgalom is városias, a főúton sohasem lankadó. Különben Aranyospolyán már évek óta nem falu, hanem Torda municípium egyik külnegyede, összeépült a két helység. Az elmúlt negyven év alatt itt megkétszereződött a családi házak száma, most több mint ezer, jórészt átépített vagy új ház van. Akik ezután építenek csakis emeletest építhetnek. Nagy igény ez az egykori faluval szemben, városi igény. Ehhez az igényhez igazodnak a fiatalok. Mindenekelőtt azzal, hogy szakmát tanulnak, túlnyomó részük gyárba jár, munkás.

Macskásy Erzsébet a termelészövetkezet KISZ-titkára panaszkodik. Arról, hogy eltűnt a falu központjának a vonzása. A többség városba jár dolgozni, bevásárolni, kultúráért és szórakozásért is. Idősek dolgoznak a térszében, ők megmaradtak az Aranyos menti lapály kiváló földjein és az istállóiban. És megmaradtak sok jó, és nem sok de igen rossz szokásaikban. Innen időleges összekoccanásuk a fiatalokkal, érthetlenségük, bizonyos dolgokhoz való makacs ragaszkodásuk

– Olyanok itt az emberek... – ismétli, már ki tudja hányadszor Erzsike, miközben a házasságkötés nehézségeiről és úgy általában az itteni életről faggatom. Olyanok? Milyenek? A fiataloknál lassabban változók, nehezebben engedők, az új életritmushoz módjával alkalmazkodók. Egy falunyira és életvitelében is jórészt falusi új városnegyed kettészakítottasága, idősekre és fiatalokra osztása a munkában, a művelődésben és részint a szórakozásban nem válik a közösség javára, a fejlődést lassítja. Pedig, ha nem mást, az egykori falu közösség-érzését valahogyan mégiscsak jó volna megtartani és éltetni, még az emeletes házakkal elképzelt jövőben is. Kiszámítható vagy kikövetkeztethető, hogy az egykori falu fölött mikorra épül egybe Torda és Campia Turzii. Az emberi természet kiszámíthatatlan? A könyv és még inkább a riport megjelenése óta eltelt évek mutatják a változást: nem hiúsult meg egyetlen házasság sem a szülők ellenkezése miatt.

Példa

Tar József sok éve a termelőszövetkezet elnöke. Egyszerű, nyugdíjkorhoz közel álló ember. Évvel ezelőtt egy sietős határjárás közben találkoztunk, amikor eldöntötte, hogy „sajnos” csak név rokonok vagyunk.

–Nem lesz könnyű – jegyzi meg az elnök és végigsimít napbarnított homlokán. Ezt az idei évet, nyarat, mondja, amely fordulópont a termelőszövetkezet életében, s mint minden fordulópont, legyőzni való nehézségekkel van körülfogva.

– Eddig is öntöztünk, 30 hektáros a zöldséges, de az idén 275 hektáron rendljük az esőt. Egymillió lejt fektettünk az öntözésbe, jó volna minél előbb visszafordítani ezt a pénzt. Tudja, hogy van, minden kezdet nehéz. Ebéd után csendben ülünk a konyhában. Az elnök feleségét sem hajtja a házimunka, ketten vannak, kicsivel beérik. Két fiút neveltek, saját példával hozakodnak elő, amikor a házasságokra terelem a szót.

–Régi nálunk a nagyzási mánia – mondja csendesen az elnök és visszagondol a múltba. – Volt nálunk néhány neves család, a Mikók, a Fehérek, a Nagyok... Hűsz, negyven holdasak voltak. „Kik voltak ők” – jegyezték meg időnként nagy büszkén. Volt, aki ezt a büszkeséget hozománynak szánta. Leszokni erről, csak igen lassan lehet. A nagyobbik fiamtól tiltották a lányt. De az nem törődött a tiltással, kézen fogva jártak. Aztán házasság lett belőle. Mi nem adtunk hozományt a fiúkkal csak a munkaszeregetet: kicsik voltak, de már vittük magunkkal ki a mezőre, így kellett. Emlékszem, tizenkét éves volt a fiú, kis kaszát csináltattam neki, jött velem, aztán később jobban verte a kaszát mind én magam. Engedtem őket

hajlamuk szerint. Igaz, itthon mindenféle szerszámunk volt, kerítést javítottunk, zárat, házat. A kerítésünk is úgy készült, az asszony rajzolta, a fiunk szerelte. Megtalálták a helyüket, szeretik a munkájukat, mindketten a fémiparban dolgoznak.

Egyebet sem nyújthattak a szülők a fiataloknak, az otthonmaradás kitartó makacsságánál. Az idén a korszerű mezőgazdaság útján nagyot lép előre az aranyospolyáni termelészövetkezet. A jövőben lesz miért maradniuk a fiataloknak, helyben is gyorsul a fejlődés.

– Szórakozási lehetőség is kell nekik, közelünkben felépült a városi stadion, ide hallszik minden gól, de ez nem elég. Ezren is lehetnek fiatalok, akik itthon keresnék a szórakozást.

A jövő Aranyospolyánon is tele van tervekkel, ember tervez, nem beszél a levegőbe. Ezt bizonyítani kell, van rá példa elég.

Mi van a domb mögött

Lehet, hogy naiv felfogás, lehet, csak didaktikára megfelelő: a könyveket főleg azért írják, mert az írók mondani akarnak valamit, hatni akarnak, Varró János könyve négyezer példányban jelent meg. Az Utunk rövidített folytatásokban is hozta a megjelenés előtt, mégsem jutott el minden „címzetthez”. A könyvtől persze, senki sem vár csodát. Legfeljebb kovásznak való gondolatot, amelyet aztán kiérlelt az idő és talán sohasem kimutathatóan, legfeljebb sejtetően, majd tettekben is megmutatkozik. Kiss János „kovásza” mégis ott munkál ebben a faluban, mert ez a volt falu két város között és a két városon túl is, az új életszemlélet szerint lüktet. A regénybeli falu két domb mögött húzódik. Mi van a domb mögött? Nehéz megtudnunk, akármikor „fölpántlikázott fényes szelekkel” utazhatunk nyíló falvainkba és összehasonlítási alapunk helyett az idős nemzedékből is viszünk valakit, hogy közösen megállapíthassuk: jól van. Egyre jobban van. Persze sokkal nehezebb az utazás az emberi lélek sok okból eredően, sokszor görcsökbe rángatott útjain, alig járható ferde csapásain. De ha nem járjuk ezeket az emberek készítette utakat, ha elhanyagoljuk karbantartásukat, mint a magára maradt ember? A nehézipar és az élet gondjai mellett a szerelem kérdése és gondja másodlagos. Életünk egyetlen egész. Ezt kell keresni minden domb mögött.

Kovács István ötödik könyve

A háromnegyed évszázados ember pillanatra megáll a minden oldalán csinosított emeltes épület bejárá előtt. Az emlékek úgy törnek fel belőle, mint a jóféle héviz: tisztán, szüntelenül, forrón. Nem is ezen csodálkozunk. Hanem a hat-hét évtized távlatából előbukkanó neveken, fura történetek szereplőin, hogy miként tartotta meg őket emlékezetében? Figyelem, hogy amikor élénk tesz egy-egy levelet valamelyik családfa ágáról, az összefüggések, a hovatartozás és az egész ismertetésének akaratlanul is előbukkanó igényével – jön a fa egy része is. Olykor az egész családfa. A felsorolás csak akkor állapodik meg, ha a közeli időkben valakivel közös ismerősre lel. Nem tudom, miért érzem fontosnak a gyerekkor emlékeit, a körülöttünk élők ismeretét? Talán azért, mert az utánunk jövőknek ez is probléma lehet.

– Ki lakik a kilencedik emeleten? – kérdem egy serkenő bajuszú fiútól a toronyház ajtajában. – Azt nem tudom – válaszolja némi gondolkodás után.

– Mi a harmadikon lakunk...

Régen az egymástól látásnyi távolságra épült házak lakói is ismerték egymást. Ma tömbházaink egymás árnyékát elérik, szomszédjainkat ezrekben számoljuk. Hogyan is ismerhetnénk őket? A kérdés általában megválaszolatlanul hagyjuk.

A háromnegyed évszázados ember nyomában haladva, úgy érzem, nincs igazunk, kíméletesen bánunk magunkkal. Ugyanis a falu, ahonnan Kovács István származott, legalább annyi családot számlált, mint amennyit akármelyik városi ember manapság szomszédjának tekinthet.

Kolozsról van szó. A század elején városi rangja volt. És az ehhez illő örökös elégedetlenséggel: „Düljön le a tanácsház, me nincs ottan igazság!”

Ez alkalommal Kovács István egyik gyerekkori barátja vitt ki Kolozsra vadonatúj Dáciáján. Ez az ember egész életében gépkocsivezetősködött, csaknem mindenütt dogozott az országban, most nyugdíjas korában azt kívánta, hogy saját kocsiját vezethesse.

Pista bácsi segítségével gombolyítja a régmúlt idők fonalát, és így az általuk ismert rendbe egymás mellé kerülnek a nevek, rokonság szerint. A ragadványnevek megkülönböztető jelzőikkel. Az embere mestersége, házassága és furcsa szokásai segítenek az emlékezésben-emlékeztetésben. „Együtt katonáskodtunk”. „Kapálni jártunk...” „Táncoltam vele...” „Iskolatársam volt.” „A kútnál mindig találkoztunk.” „Neki volt a legjobb falába...” „Munkát kerestünk együtt.” „Egyszer összeakaszkodtunk.... Már nem is tudom miért, talán egy lányért...”

Városi környezetünk falunyi világából jobbra hiányzanak az együttélés, az együtt cselekvés, az együttgondolkodás ilyen lehetőségei. Vagy nem használjuk ki őket eléggé. Pedig a közös kukoricahántás helyett megtenné például a közös játszótér gondozása. És hallottam már tömbházak között zajló foci- asztalitenisz- és sakkbajnokságokról is.

A bejárat előtt állva az emeleti alakra mutat Kovács István.

- Hát ez az ablak, ahonnan az őrmester a ét veder vizet az asszonyokra zuhintotta.

Télen történt, januárban. Amikor a hadicukorért sorba álló asszonyok fellázadtak. Háború volt, a férfiak a fronton, nincstelenség, s a többi....

Pista bácsi szavajárása a „s a többi”. Egy gondolatsor, egy nyilvánvaló végkifejlet felé igyekvő történet közepén mondja, hogy egy érdekesebbel folytathassa.

Az egyik választás alkalmával, az elülső ablak egyikén zúdult Münsterman polgármester ör kugli fejére a kotlóstojás-zápor. Kiehezett német jövevénynek nevezte őt a falu, Emering Rezső főkapitánnyal együtt. Rendőr és csendőr is volt a faluban, amit akkor hivatalosan „rendezett tanácsú fürdővárosnak” neveztek. De életmódunk, gondolkozásunk bizony csak falusi volt. Sanyargatták a népet... s a többi...

Az emeleti gyűlésteremben kezdődik az író-olvasótalálkozó. Kovács István falubelijeivel találkozik. Könyveiben háromnegyed százados életútját, annak szépségeit, megpróbáltatásait, tanulságait írta meg. Négykötetes életregényének első része (megjelenés sorrendjében a harmadik) falujáról, Kolozsról szól. Címe: *Egy parasztfiú elindul* (Dacia Könyvkiadó, 1977)

A teremben sok a fiatal. Érdeklí őket községük múltja, a régi emberek élete, az idősebbek segítségével kibogozható valóság: őseik, rokonaik tetei, akik által maguk is a könyv történeteinek részesei.

- Kinek élt Kovács István? – teszi fel a kérdést Varró János a könyv szerkesztője. S a válasz nemcsak az író életrajzi adatainak, hanem műveinek fényébe is tanulságos.

Kovács István 1902. március 11-én született, Kolozson. A helyi iskola legmagasabb osztályát a hatodikat is kijárta. Tizenvalahány éves korában a földnélküliek keserűségével állapítja meg: „Kicsúszott a föld a lábam alól...” Kolozsvárra kerül, szakmát tanul, vasöntő lesz. Tudásvágya, igazságérzete a haladók a munkásosztály legjobbainak sorába irányítja. Ezt az időszakot írja meg első könyvében, a *Vasvirágban*. Szamosfalván katonáskodik. Galacon, majd Bukarestben dolgozik. (*Igazság nekünk a cél*, Kritikon, 1973.) A romániai munkásmozgalommal együtt érik, lesz öntudatos kommunista. Visszakerül Kolozsvárra. Tanul, írogat. Jordáky Lajos, Nagy István? Balogh Edgár, Kovács Katona Jenő serkentik írásra. 1939-ben díjat nyer az Erdélyi Magyar Szó (A MADOSZ lapja) „népi toll” versenyén. MórícZ Zsigmonddal találkozik. Letartóztatják. Szamosfalván kínozzák, budapesti börtönben ív haláltusát, a felszabadulás után évekig beteg. Majd újra dolgozik, a vasutas szakszervezeti műkedvelőket vezeti, színdarabot ír számukra. Nyugdíjazása után sem lankad. Naphosszat ül konyhaasztala mellett és ír.

Tíz éve jártam először nála. Napi politikai kérdésben idősebbek véleményét kérte a napilap, ahol dolgoztam. Szívesen válaszolt. Aztán arra két hallgassam meg. Akinek csak tehet, felolvasott két vaskos irattartóba gyűjtött műveiből. Négyezer gépelt oldalnyi kéziratának több mint a felét napokig olvastam, javítottam.

- Rengetegbe kerül a gépelés, vajon megéri-e? – kételkedett önmagában Pista bácsi. Lelkesedtem. Ma sem tudom másként olvasni könyveit.

Megírta Jordáky Lajos: Kovács István könyve életrajzi dokumentum. Itt-ott nyers... De talán nem nyers az élet, amit leír? Itt-ott pillanatfelvételnak tűnik... De nem pillanatfelvételek teszik az élet egészét? Ha kifinomultabb lenne, elvesz-

tené hitelét, amelyet éppen a rideg valóság igazához való ragaszkodás jellemez. Amit elmond igaz, s a könyv értékét ez adja meg.”

Kovács István önéletírása olyan tett, amelyet méltán elvár a fiatalabb nemzedék az öregektől. Az előttünk járók megharcolt harcainak ismerete nélkül mi gyökértelenek vagyunk abban a küzdelemben, amely az előbbieket folytatása, s amelyet joggal elvárnak tőlünk utódaink. És ne utolsó sorba: öregjeink visszaemlékező „munkája” bizonyágtétel. S annak bizonyítéka, hogy munkás életükről nem papoltak, a közösségért tenni készek most is, utolsó órájukig. „Kovács István nem az az ember, aki saját magának kapar...” Varró János felmondatában benne van a kolozsiak ámulata és tisztelete is, az író, saját írójuk iránt.

- Örömkre szolgál, hogy szemtől szembe láthatjuk és büszkéek vagyunk, hogy a mi falunk is nevelt egy olyan embert, aki nemcsak családjának, a falujának, de ha lehet így mondani, az egész emberiségnek szolgál. Vagy tizenöt évvel ezelőtt találkoztunk Kolozsváron a SzentGyörgy-hegyen dolgoztunk, eljött, megkeresett minket, kolozsiakat, meghívott házába, ahol elbeszélgetünk. Jólesett érdeklődése. Azt mondják, hogy a falusi ember most már egyre ritkábban lepődik meg. Nekünk mégis meglepetés ez a könyv. Megmondom őszintén, még ne voltidőm elolvasni, az őszi munkák után keríték rá időt. Az első könyvét olvastam és tetszett. Mert valóságos történet. Az egyszerű emberről szól, aki arannyal, gyémánttal körül sehol sem vettek... Mégis kicsiszolta azt a kicsi gyémántszemet, a semmiből kovácsolt valamit, ami tulajdonképpen ő maga. Hatvankét éves vagyok. István bátyám – ha meg nem sértem ezzel a megszólítással – és tudom, hogy a macskát azért szokták dicsérni, mert talpra esik, még ha menydörgös menykő esik is. És az se rossz, ha a gyermekeink megelőznek, egem legalább is öröm tölt el, ha gyermekem többet tud. Ezért is van nálunk annyi iskola...

Gergely József- Fluturas szép beszédű, szorgalmas ember. Színdarabot is írt. Bemutatására most készülnek a helyiek. Tud örülni a könyveknek.

Sokan csak azért jöttek el a találkozóra, hogy tömören, ha csak egy szóban s, közzönetet mondanak. Akár egy héttel azelőtt az iskolában, ezen a találkozón is kiderült, hogy rokonaival beszél az író. Szenes Erzsébettel például. Akinek a fia is olvasta már a könyvet, és csak mosolyog azon, hogy akkor régen pénzük, címük szerint megkülönböztették az embereket.

- Szép könyv – mondja Farkas Sándor, az író kortársa és egy számára emlékezetes történetet elevenít fel Kovács Istvánnal együtt, aki úgy emlékezik, úgy szívja magába a kis történetet, mint vérbeli írók teszik: valahol, valamelyik írásában hasznosítani fogja. Ötödik könyve készülődik, a felszabadulás után megélt életéről, a mairól, a mindennapiról. Amelyben van még mit tenniük a háromnegyed évszázadnál idősebbeknek is.

Egy lehetséges könyv lapjait járjuk tehát, íz íróval és könyvének szerkesztőjével, aki Egy parasztfiú elindul című regénye nyelvi és már szépségeit tömörségre fogja, s így hangsúlyos szépséget kapnak benne olyan természetű leírások, mint a fiatalok számára ritka érdekességnek számító szövegs bemutatója. Panaszos hangon:

„Emlékszem az osztováta csattogására. Anyám ott ült az osztováta hátsó végében, egyik kezében a vetülő, másikkban a verő fogója, lábával nyomta a lábítót, mint gépkocsivezető a gázpedált, amikor váltotta a nyüstöt és a nyújtószálat a borda felett. Előrehajolt, s a vetülőbe fogta orsót átdobta a nyújtószálak között. Majd a csörlőorsóról l lebomló gyapotszálat a verőbe fogott bordával jóé odaverte vászonhoz. Aztán újra váltott. Így dolgozott órákon át, s csak néha szólalt meg:

- Sokkal többet szöhetnék, ha az a kutya derekam nem fájna”.

Ha gyermek Kovács István megnézett magának valamit, az most is ott van agyának tekervényeiben. A szövőszék részeinek megnevezésével nyelvünk erejét bizonyítja, a leírás tanúsítja azt is, hogy szerelmese a gépeknek. Végigjárta ő az újtók iskoláját. Találmányainak sorsa kész regény. Hiszem, hogy megírja ezt a regényt is, Pista bácsi! És ezért érzem szokványosnak a kolozsiak jókívánságait: a hosszú élete. A falubeli emberek találkozni akarnak még vele. Nemcsak utóbbi könyve, a Kriterion kiadásában hetekkel ezelőtt napvilágot látott *Emlékezetes Ősz* dedikálásáért, hanem a helybeli dolgok megbeszéléséért is.

Megnyerően rendes és egyszerű a polgármester szobája. Kolozs megye legfiatalabb polgármestere kolozsi származású, itt lakik, néhány éve igazgatja a helyi ügyeket. Bejártuk vele a fürdőt és a környéket, s bár a Kiáltó hegy és a vele szemben lévő oldal között ugyanakkora a távolság, mint „Kovács Pisti” idejében, néhány jelentéktelen apróság közül éppen csak megemlítjük, hogy nincs szükség falábra, mert aszfaltos az út. A szalmatetős házakat hiába kerestük, csupa újat és terebélyeseket találtunk helyettük. A tanácsház alatt nincs börtön, senki sem emlékszik arra, hogy valamikor volt ott egyáltalán. Az iskola, az ipari líceum nyújtotta tudás magasába repíti az erre bátor kolozsiakat...

A régesrég egy tanító helyett, ma nyolcvan tanügyi káder szolgálja a tudást – egészíti ki a polgármester a beszámolót és a következőkkel folytatja:

- Százhusz helyes az óvodánk. Jövőre hőközpontot létesítünk. Csakis emeletes házakat építünk. Van miből, jók az eredmények a gabonatermesztésben, a tejtermelésben. A fürdő fejlődésével viszont nem vagyok megelégedve. Szálloda kellene és felújítás, az egykor hírneves kolozsi sóbányák megérnék az anyagi befektetést...

- Járjuk a községet. Mindegyre meg kell állnunk.

- Megismer engem? – a kérdés után találgatás indul, de a legtöbbször Pista bácsi emlékezőtehetsége kiválóan működik.

Az iskolában pillanatok alatt elfogyott a Kolozsváron hirtelenében összevásárolt könyv.

Kovács Istvánt többször is elkísérhettem szülőfalujába, ebben a könyvellátás is segített.

Amikor először jártunk a könyvesboltban, Tőkésné, a felelős összecsapta kezét. Jaj, de jó, hogy végre megjöttek! Hát már nem tudtam mit csináljak. Esznek meg ezért a könyvért

A könyvterjesztő, ird és mond: három kötetet küldött az író szülőfalujába! Ebből nyilvánvaló, hogy a könyvterjesztő nem ismeri az író.

Pedig ismernie kellene. Nem úgy, mint az olvasónak Hanem hivatalból. Tehát jobban.

Vajon a könyvterjesztő nem olvas?

Kovács István tehát az értő könyvterjesztőhöz fordult és a Tőzsér-postától rendelt és kapott könyvéből. És ez is Pista bácsi jellemzői közé tartozik: megküzdötte életét, megírta és könyvét maga jutatta el oda, ahonnan témáját vette. Kolozson ma háromszáznál több Kovács-könyv forog, adják kézről-kézre.

A fiatalok számára a régi történetek olvasni-hallgatni valók. De kiváltképpen a maiak példamutatók: tettekre ösztönöznek.

„... beszélni és cselekedni kell!” – kiáltja felénk Kovács István, negyedik könyve utolsó soraival. És ez életünk nagy és kevésbé fontos ügyeire egyformán áll, mindig igaz.

Bizonyos vagyok benne, hogy erről szól majd Kovács István következő könyve.

Víz és vas városa

I.

Ha az ember először jár egy városban, emlékek és mások emlékei után küldi összevissza kalandozó gondolatait; ezekkel akar kötődni a városhoz, az emberekhez, hogy ne érezze magát egyedül, hogy léptei fesztelenül kopogjanak az utca kövén, hogy ne mosolyogják meg, ha megkérdi, merre van az állomás, hol a főtér, merre robog vele a busz, s mikor kell újra jegyet váltania, ha még mindig nem akar leszállni.

Megfordultam néhány Kárpátokon túli városban, mindenütt találtam barátot, ismerőst, kötöttem új ismeretségeket, barátságot; emlékek és emberek győztek meg arról, hogy mindenütt otthon érezhetem magam, akárcsak azok, akik ott letelepedtek, városhoz várost építettek, munkához példamutatást, a múlthoz jelent és jövőt tervekben, viszonyulásban, elkövetkező hétköznapijaikban. Romániaiságunk alapja mutatkozik meg abban, hogy mindenütt ott vagyunk, ahol szükség van erőre és mesterségbeli tudásra: kubikosok, köművesek, ácsok, magasépítők. Kolozsvár környékéről ép-púgy, mint a székelységből. Ez hagyomány. Jó évszázad óta becsülik az erdélyi magyar munkást Moldvában, a Duna partján, a fővárosban.

Galacon kiváltképpen.

Ezt a várost valamikor a Duna szülte. Akkor talán még szőke volt és lányos, mindenesetre legalább hatszáz évvel fiatalabb. A legkorábbi írásos emlék egy kiváltságlevél: a halkereskedelem kapcsán említi Galacot, a víz városát, 1445. szeptember 23-i keltezéssel. Itt találkozott az oltyán, a moldvai kereskedő, a székely fuvaros, a török édességárus a Dunán idáig felhajózó kereskedőhajók népségével; gabonát, sót, bort rakodtak; minden tavasszal felduzzadt a kikötő lakossága, hogy télen, amikor jégpáncélt öltött a folyó, elnéptelenedjék, visszavedlődjön egyszerű halászfaluvá. Később műhelyek, egyre terebélyesedő vállalatok létesültek, élelmiszeripariak; pékségek, makaróni-gyárak, fánk sütők, malmok, korpasör-készítők, fazekasok, faipariak. A pékek, fazekasok és faipari munkások nagy része magyar származású volt. Angol érdekeltségű volt a konzervgyár, amely évente több ezer szarvasmarhát dolgozott föl. A század elején hajójavító és fűrészgár működött itt, sok volt az idevándorolt kisiparos.

Az ország legöregebb fotográfusa:

Amikor a tévé nézőinek bemutatták nevezték így Maksay bácsit, teljes nevén Jean George Maksayt. Múterme a város középpontjában található, de bárkitől kérdezi az idegen, mindenki megmutatja, útbaigazítja; a Maksay-cég közismert, ma is működő fényképészeti műhely. Benyitok csengős ajtaján, nézegetem, csodálom a régi képeket. Hattyú- nyakú höl-

gyek, ápolt bajuszú férfiak néznek rám a falakról, amint felkapaszkodom a lépcsőn a műterembe. Valahonnan előkerül a mester, aki nagyon hasonló képeihez, pedig már hetvenhat éves és szívbeteg.

– Nagypám borvizes székely volt, sokszor lejött Galacra. Egyszer magával hozta apámat is, és azt mondta neki, embert farag belőle. Volt egy rokonunk itt, Molnár Teréz, a nagynénikénk. Férje egy francia fotográfus volt. Tőle tanulta apám a mesterséget. Amikor meghalt a francia, egyik segédje egy német ember felesége lett a nagynéni, később apámra maradt a műhely. Akkor ismerte meg anyámat. Anyám francia lány volt, de volt a családjában Homoród-fürdői székely és szász is. A Maksay név több mint száz éve ismert ebben a városban. Apámnak sok híres ember ismerőse volt, sokakat fényképezett, királyokat is, „udvari fényképész” címe volt. 1957-ben halt meg, 94 éves korában.

Maksay bácsi már gyengén beszél magyarul. Tudja, hogy az apja György volt, de ő már mint Georget ismerte meg. Őt magát mindig Jánosnak hívta az anyja. Képeket nézegetünk. Az egyiken a „Galacz-i” magyar dal- és műkedvelő egyesület vezetőségét látjuk. Maksay György volt az elnöke. Aztán az 1897-es áradás dokumentumai kerülnek elő. Az apja fiákeren járta a víz borította utcákat, riportképeit az árvíz sújtottak segélyezésére hozta forgalomba. Portrék kerülnek elő, szenátorok, főigazgatók, művészek. Az egyiken ismerős arc, hófehér szakállú, babos csokornyakkendős bácsi. Megfordítom a képet. Nem tévedtem; öreges írással ez áll rajta: Benedek Elek. Hogy került ez a Brassóban készült kép Galacra, Maksay György birtokába? Úgy tudja, hogy a Bräilában és Galacon élő magyaroknak egykor volt egy lapjuk, amelynek Benedek Elek volt a szerkesztője. Az ország legidősebb fényképésze a század elején filmezett is. Visszaemlékezései, munkái értékes dokumentumok lehetnek szakember kezében. Beszélgetünk. Közben mindegyre szól az ajtó fölötti csengő. Ismerősök, kuncsaftok jönnek, közöttük egy régi újságíró. A kíváncsiság sokfelé kanyarítja társalgásunk. Kolozsvárról is szó esik. Kisütjük, hogy Maksay Éva balett-művésznő is rokona. Meg kell ígérnem, hogy szólok neki: látni szeretné.

Nagy István nyomában

Az írónak köszönhetem, hogy nem idegenként léptem a városba. Önéletrajzi regényének második kötetéből, a *Ki a sánc alól*, fogalmat alkothattam az egykori Galacról. Erre építettem föl mindazt, amit a különféle híradásokból az utóbbi években megtudtam; a város általam elképzelt jelenét és jövőjét. Ezt annál is inkább megtehettem, mert magam is a Boldog ut-

cán túlról indulva meggyőződtem Nagy István valóságglátásának értékéről és igazáról. Galacon járva nekem úgy tűnt, hogy egyik jó ismerősöm nyomán haladok; az ember megengedhet magának ennyi romantikát!

Ezért aztán különösen megörvendtem annak, hogy Nagy Istvánra még ma is emlékeznek ebben a városban.

Mihály Imre történész, a helybeli Politechnikai Intézet egyik tanára mesélte, hogy ezelőtt néhány évvel orvos ismerősével magyarul beszélgetett az utcán, amikor hozzájuk lépett egy nénike.

– Maguk magyarok? – kérdezte.

– Igen – felelték.

Aztán szó szót követett, a néni azt állította, hogy ő az író sógorasszonya vagy valami rokona. Azt is elmondta, hogy a Dogăriei utcában lakik, amely valamikor egy kádárműhelyről kapta a nevét. Az utca ma is megvan, az állomás mellől lejt a Duna-partnak.

Szép napfényes áprilisi délelőtt indultam felderítő utamra. Az állomás felől nem sok új épületet látni, igazi kisvárosi hangulat uralkodik itt. Csak az utca elején épült sziromtetejű autóbusz-állomás emlékeztet a mára. Fehér hajú nyugdíjast kérdezek, sajnálkozva rázza a fejét. A 101-es szám alól kóstolót visz egy asszony a szomszédba.

– Hosszú ez az utca, sokan laknak benne, drága. Talán már nem is él az, akit keres – mondja, és siet, hogy megelőzze a porfelhőt ígérő teherautót.

Az utca közepe felé munkaerő-elosztó hivatal. Váróterme üres. A helyi újságból tudom, szakképzetleneket is felvesznek kohász- és hengerész-képző tanfolyamra. Egyik sarkon üveg- és furnérkalitkából kisüveg sört kínálnak. Beállok az asszonyok közé a sorba. Ők sem ismerik a rejtélyes nénikét. Ki lehet? Él-e még? Az egyik Schneider lány lenne, akiknél annak idején Nagy István Józsa Bélával együtt lakott? Vagy ki tudja?

A régi Galacot magam mögött hagyva, a jelképestől is indítatva megindultam a sarokról kezdődő Béke utca lépcsőin fölfelé, a romok fölé épített új városnegyedbe, amely az elmúlt évtizedben a vas jegyében született.

Ahol úszni tanítják a vasat

– Uram, azt szeretné tudni, miként készül egy hajó? No, jó. Hát idefigyeljen! Most egy óra tíz perc. Kettőkor gyűlésem van az igazgatónál, és addig meg kell ebédelnem, ugyanis most éppen ebéidő van. Na, jöjjön. Nem úgy néz ki, mint aki ebédel, vagy mint aki nem bír ki még egy ebédet.

Fazekas Lóránt egyenes beszédű székelyszerű ember, a galaci hajógyár szervezési osztályának vezetője. Galacon végzett, itt is maradt, itt

telepedett meg, szereti a várost, a hajókat, a Dunát, munkáját, mindent amit szeretni érdemes. Végigrohantunk a hajógyáron. Csak a legszükségesebbeket magyarázza. Azt, hogy a hajóépítéshez többek között fémlemez kell. A fémlemez a hengermű gyártja, az acélt hozzá a vasfinomító, a vasat a kohók. Mindent itt Galacon. A kohókat azért építették a Duna-partra, mert a tengeri ércszállító hajók idáig jöhetnek, külön bejáratú kikötőjük van. Végül, hogy bezáruljon a kör, azt is megtudom: az ércszállító hajókat a hajógyár készíti. Nagy iramban, egyre nagyobb úrtartalommal és egyre többet.

– Ha megvan a lemez, akkor ki kell szabni. Ehhez persze ki kell rajzolni az egyes darabokat, mint ahogyan a szabó teszi. Ezt általában a rajzoló-padlásról végzik, legújabban a rajzot fényképezzük, a negatívot egy automata gépbe rakjuk, amely a rajz vonalait követve acetilén lánggal kivágja a lemezt. Utána következik az egyengetés, a hajlítás és a hegesztés. Az összehegesztett darabokat kocsin (harminc tonnásak) a szerelőpartra szállítjuk. Ötven tonnás darukkal összeillesztjük és hegesztjük, aztán a sólyára vagyis egy ferde síkra csúsztatjuk a több ezer tonnás hajótestet. Innen pezsgősüveg loccsantásával vagy a nélkül vízre bocsátjuk. Utána jönnek a belső szerelések. De erről később, miután bekaptuk az ebédet, tessék, itt az ebédjegye.

– Köszönöm, ha tényleg úgy gondolja, hogy vendége vagyok, akkor majd a sört én fizetem.

– Rendben van, uram – mondta a mérnök, ő ugyanis tudta, hogy az étkezésben nem szolgálnak sörrel. És ezt nagyon jól tették, mert amúgy is szédültem utána a tíz emelet magas VULCAN nevű hajón, ami még ennél is magasabb volt, hiszen legalább még öt-hat métert a Duna hullámai elrejtettek belőle. Megmáztuk minden emeletét. Megcsodáltam a legénység kajútjeit, ahol még egy kisebb főnöknek is csempés fürdőszobája van és dolgozószobája. Pedig a Vulcan csak egy közepes ércszállító hajó, alig fér bele vagy huszonöt tehervonatnyi érc, vasmacskája is csak négy és fél tonna. Ennyi adat ismeretében megkérdeztem azt az asszonyt, aki kinyitotta nekünk a készen bebútorozott szobákat, mondaná meg, hány éves a hajó kapitánya.

– Nemsokára megtudjuk – mondta mosolyogva, és hozzátette, hogy váradi, már három éve él Galacon.

A vége persze az lett, hogy Fazekas Lóránt elkésett a gyűlésről, és én még mindig tartozom neki egy sörrel.

Út a jövőbe

Galac nagy része a Duna-partról emelkedő domboldalra épült. Az első világháborúban lövedékek, a másodikban bombák és aknák nyomán romhalmazzá vált. Erre épült rá az új városrész ízléses tömbházaival, változatos középületeivel. Így a régi központ helyén építhették föl az újat, amely összehasonlíthatatlanul szebb, mint az egykori szegényes kunyhók összevisszasága, raktárépületek ormótlansága. Ha itt valahol újabb épületet emelnek, mélyre kell rakni az alapokat. Mindenütt rejtett pinceraktárakra bukkannak.

Széles út, gyönyörű sétány vezet a Duna-partra. Mindenütt tisztaság. Betonból öntött szemét-kosarak figyelmeztetik a járókelőket a rendre. A penge- és toronyblokkok között belső udvarok, itt sportpályák vannak betonból öntött teniszasztalokkal. Sok a szálloda. Legérdekesebb a város mellett kikötött Szabadság nevű öreg kétárbocos, amelyet vendégfogadásra rendeztek be.

A központ és az új Tıglina-negyed között, néhány utcányi, zsibongó vásár-negyed. Itt lehet kapni a furcsa formájú (és ízű) török süteményekből. Korpasórt (ismertebb nevén: brágát) is többfélét mérnek; barackkal, eperrel ízesítik. Mindenütt aszfaltosak az utcák. Egy kimutatásból tudom, hogy 225 kilométer hosszúságban. Figyelemre méltó az a tény is, hogy itt minden az elmúlt tízegy-néhány év alatt épült. A város nemcsak ipari központként, hanem lakosságának számát tekintve is előkelő helyet foglal el az országban.

Óriások földje

A kombinát kapujához kilométer hosszúságú viadukt vezet. Alatta kicsi tócsának tűnik a tó. A kapun túl hétszáz hektár területre vasat, téglát, betont ültetnek ma is.

A legkisebb épület is óriás, keresztül–kasul és mégis jól kiszámított rendszerben nyújtóznak a végtelennek tűnő folyó menti síkon. Csak amikor egy-egy épület alá ér az ember, akkor veszi észre igazi méreteit. Az ezerhét-száz köbméteres kohók például magasabbak a kolozsvári főtéri templomnál. Ércdúsítók, kohók, acélöntödék, oxigéngyár, hengerdék. A régi város utcáit járva megfigyeltem, hogy még a kisebb épületeken is tábla van, amelyen a tervező és az építő neve áll. A kombinát kolosszusairól túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy az ország építette. Az, aki ide eljön, nem csupán egyetlen mérnökre vagy egyetlen mesterre gondol, hanem százakra, ezrekre. A korszerű technika a nagy közösségek munkája.

– Nem azzal a gondolattal jöttem Galacra, hogy itt megtelepedjem, megszoktam én már az építők nomád életét. Igaz, itt minden különleges méretekben készült, látványos dolog, amit végeztünk, engem is megragadott, és fogva tart. Az elsők között érkeztem ide. Mágnes van ebben a városban, sokakat idevonz, nem bántam meg, hogy itt maradtam. – Ezt egy öreg magaskohó-építő mondta, aki innen akar nyugdíjba menni. Sokan gondolkoznak így. A kombinát napról napra növekszik, véglegesen csak évtizedünk végére készül el. Akkor négymillió tonna acélt termel majd évente.

A kombinát területén mindenki műanyag védősisakot hord. A főnökökén vörös csík van. Gyár és beosztás szerint váltakoznak a kalapon látható színek. Innen lehet megismerni a mérnököt, a mestert. Azt azonban nem lehet tudni, ki kinek a mestere, tanítója. A város emberi kapcsolatok szövevénye. Él itt például egy mester, Constantin Mareşnek hívják. Tízegynéhány évvel ezelőtt jött ide, akkor úgy gondolta, két hónapra. Csoportjával felépített vagy 5000 lakást, tudásával, szervezőképességével, munkabíráásával iskolát alapított. Vasile Severin, Ioan Rădulescu, Dumitru Drăgan és mások tanítómesterüknek vallják. Mareş bácsi erre a dicséretre csak nevet. Azt mondja, hogy ha valakit különösen tisztelni kell ebben a városban, az csakis Enache Mihalaşcu lehet, az „aranykezü mester”... És ez láncszerűen így folytatódik, embertől emberig. Mindez pedig kezdődött azon a napon, amikor Nicolae Afteti exkavátoros az első kupa földet kiemelte a Cătuşei nevezetű síkon. E terület neve magyarul béklyót jelent. Az itt született vas éppen jó lesz arra, hogy lezárja a táj nehéziparosítási szakaszát, s új korszakot nyisson: hazai gépek, járművek, építkezések dicsérik a galaci vasat.

II.

1.

Az alatt a néhány nap alatt, amit Galacon töltöttem, nem történt semmi érdeklődésre. Ám rengeteg olyan dolog van az életben, amelynek elindítója és éltetője az egyszerű – vagy ahogyan találóan nevezzük: a szürke – hétköznapi. Amikor tudjuk, érezzük, hogy érik az idő, rejtelmesen vagy nyíltan, jóindulatú folyamatossággal sorjáznak a napok. A munka dicséri ezeket a napokat. Kedvünkkel lesznek ünneppé. Ilyenkor észre vesszük a bokáig érő pázsit puha zöldjét, a rügyfakadást, a kék eget, a szivárványt, a tüzesedő napsugarat, a lányok hajának tavaszi fényét, és elcsodálkozunk a sarki virágárus asszony eddig rejtett kincsein.

A Duna nyolcvan mérföldre a nagy sós víztől egy kicsit már tenger: órákat lehet eltölteni azzal, hogy találgatjuk, merről, hová folyik. Tavasszal hajlamos vagy itt a nagyotmondásra: a vén folyó szürke vize lehet szőke, az ég kékje végtelen, a serkenő füvek selymesek, a lányok szépsége tündéri, a város gyönyörű, az élet: ünnep. De a valóság és a hangulat között van összefüggés. A valóság befolyásol, kedvet teremt, hogy aztán jó hangulatban holnapira szépítsd a márt.

Megérkezve valahová, az ember nemcsak a csomagjait emeli le a vonatról, vagy szuszogja föl a rakpartra, hanem az emlékeit is. Aki először jár egy városban, annak nincsenek emlékei. Csak elképzelései vannak. Arról, hogy milyen emberekkel találkozik, mit néz meg föltétlenül abban a városban, hogyan ismerkedik a hely múltjával, jelenével, miként derít majd fényt titkaira, amelyekkel vonzza és taszítja, élteti és örli az embereket.

Ismerős öregek múltidéző, csendes beszélgetéseiből tudom, hogy az elmúlt század végétől erdélyiek is kerestek és találtak itt munkát, ideig-óraig megélhetéshez lehetőséget. A régieket nem a kíváncsiság, hanem a nyomor, a harcos ellenállás következménye – az üldözés – kényszeríttette nagy folyónk mellé. Mesterségtudó, szilárd jellemű egyenes emberek lehettek az első idevándorlók. Képzeletem hőökké, munkásmozgalmi harcosokká nagyítja őket. Gyorsan kibontakozó népszerűségükkel a Duna-parti matrózkocsmák fölé emelkedtek, hatásukra gondolkodóbbá vált a kikötő sokféle-fajta népe. Küzdőhelynek képelem a régi Galacot. És amilyennek Nagy István rajzolja Ki a sánc alól című kötetében.

2.

Érdekes, hogy szüleink, akik „regát”-nak emlegetik a Kárpátokon túli világot, a kivándorlók keserű szájízével beszélnek sok évtizeddel ezelőtt ott leélt éveikről. Mi, akik megfordultunk az országnak ezen a táján és újságból, filmhíradóból is ismerjük a szocialista építés éveiben elért fejlődést, és összehasonlíthatjuk a mindenütt gyarapodó ipart és rendben terjeszkedő városainkat, a hasonlóságra is hivatkozva mondjuk magunkénak a Kárpátok mindkét oldalán szépülő vidéket. És ha ez mégsem elegendő ahhoz, hogy szívünkbe zárjunk egy-egy ilyen várost vagy vidéket, hogy igazán magunkénak mondjuk? Előfordulhat ez is. Hiszen emberi kapcsolatok nélkül, az ország különböző részében kialakított új világ bennünk számadatokká degradálódhat. Tucatnyi iparvállalat épült itt, sok száz egészséges lakás ott, hektárban kifejezve a zöldövezet, kilométerekben a vízvezeték, az aszfaltozott járdák, a szélesített utak, a könyvtári olvasók száma... A megnyugtató és további munkára lelkesítő számadatok mellett

jó az, ha tudjuk, hogy a galaci hajógyárban egy székelyszerű mérnök tervszerűsíti a tengerjárók építését, a város legszebb lakónegyedében brassói lány tervei alapján építették az üzletházat, craiovai mérnök vigyázza az ország legnagyobb kohóját, vajdahunyadi olvasztárok csapolják a szikrázó acélt, a kéményépítők mestere nagyváradi ember, a kőművesek között van néhány Nyárad–menti is, a pionírházban temesvári származású, fiatal mérnök vezetésével légpárnás csodajárművet építettek a gyerekek, a filharmónia zenekarát kolozsvári születésű karmester vezényli, a történelmi múzeumban egy szecselevárosi asszony munkásmozgalmi kiállítást rendez, a város tereit az ország legismertebb szobrászainak művei díszítik. És ha jól utánanézzünk a dolognak, a bujdosó kuruc vezérekkel együtt itt megfordult Mikes Kelemenről kezdve napjainkig fajtánkból is találunk ebben a Duna–parti városban.

Bejártam a város minden negyedét. Az állomás környékén könyvtáryim régi Galacára leltem; a régi központ helyén, romokra épült korszerű városrészre. A vasipari kombinát hétszáz hektáros területén nehéziparunk színvonalát érzékeltette a csarnok, a kémény és a magas építményrenges. A hajógyárban a külföldi megrendelők elismeréséről olvashattam jelentést, a tervezőintézetben bepillantottam a város jövőjébe. Mindabból, amit láttam, arra következtettem, hogy jó itt megtelepedni, dolgozni, jövőt alkotni.

Így aztán nem volt nehéz megérteni azt a halk szavú, itt megemberesedő férfit, aki csaknem egy évtizede él ebben a városban, és jelenét és múltját kutatva gyökeret eresztett. Olyan maga faragta gyökerű ember ő, akit munkája és megszeretett környezete óriásmarokkal idefog. A városhoz méltóan, ahol vas, hajó és lakónegyed csakis nagy számokban fejezhető ki; képességeihez mérten a lehető legnagyobbra tervezte életpályáját.

Halk szavú emberem történész. Kolozsváron végzett. Helye volt többfelé. Végül a galaci főiskolához szóló kinevezést fogadta el. Diáktársait kérdeztem: mondták vasszorgalmúnak, közepesnek, egyszerűnek. A sohasem kivagyiskodó embereket illetik ilyen jelzőkkel. Nem feltétlenül dicséretnek szánják az effajta véleményt. Csak az első döntő tethez mérve válhatnak az ilyen kvalitások erénnyé.

Feleségével döntött az ideköltözésről. És döntésükkel mindketten kiléptek a közepszerűségből. Vállaltak valamit, amihez már a kezdet kezdetén bátorság kell. Mert nem is olyan egyszerű az, hogy elmegyünk egy idegen helyre, ahol senkit sem ismerünk, és senki sem ismer bennünket, felmutatunk egy papírt, és erre megbíznak bennünk, munkát adnak, felelősséget, lehetőséget terveink és egyéniségünk kibontakozására. Hajlamosak vagyunk arra, hogy lenézzük az ilyenfajta bátorságot. Megnyugtatóbb, ami-

kor ismerőseink keresik és a szülői ház kör-nyékén, rokonok, barátok mellett találják meg a nem mindig nekünk való, de elfogadhatónak mondott munkát. Úgy tűnik, igen. De hosszú távon nem mindig egyeznek terveink a gyáván és kényelemből hozott döntésekkel. Persze más az, ha csupán a jó kereset hajt el idegenbe, és más, amikor a hivatás kényszerít el otthonról. Beszéltem hajóépítővel, aki „legyalogolna a térképről”; csakhogy hajógyárban dolgozhasson. Följegyeztem egy olvasztár vallomását, aki sehogymásként, csak dübörgő kemencék előtt, a csupán messziről és híradófilmről szép szikraesőben tudja elképzelni életét. Ez aránylag könnyen érthető. De mi a történész munkájának, vállálásának indítórúgója, a human értelmiségié, ha nem az, hogy talán még inkább, mint bárki másnak, benne kell élnie a mában, éreznie kell a közösségi élet lüktetését, saját jövőjével kell tudnia azonosítani a város jövőjét. Az átértzett feladatok és a tudatos önmegvalósítás súlya szülte a történészházaspár bátorságát. Egykori kollégáik jó ideig semmit sem hallottak felőlük: „Galacra mentek, ott élnek...”

A Politechnikai Intézet társadalomtudományi katedráján kapott beosztást. Felesége két évig a városi könyvtárban dolgozott. Kivárta, amíg a helyi Történelmi Múzeum kutatója lehetett, ahol önálló kutatási területe van.

Hétköznapi érkeztek. Nem fogadták őket virággal és ígéretekkel. Naponta százak telepedtek meg akkor a városban, ezrek dolgoztak a Duna-parton, a város nevéhez az újságírók az építőtelep jelzőt illesztették a leggyakrabban. Tanulságos történetek maradtak abból az időből. Mesélik, hogy mikor megérkezett az első ércszállítmány, mindenki kiszaladt fogadására a rakpartra. A kapitány mellét büszkeség feszítette, óriásnak képzelte a legjobb esetben is csak közepesnek mondható teherhajóját. Tíz-tizenöt tehervonatnyi ércet hozott, és azt hitte, hogy ezzel a mennyiséggel huzamosabb ideig ellátja a kombinátot. Büszkeségét, akár egy léggömböt, a vezérigazgató pillanatok alatt lelohasztotta. Azt számította ki előtte, hogy a teherhajó rakományát néhány óra alatt megeszik a kohók.

Ezt a történetet nem azért mesélik Galacon, hogy az ember kicsinységét szemléltessék. Ellenkezőleg: hogy erejét, lendületét a helyhez illőre méretezze.

Történész-házaspáris ismerőseim – Mihály Imre és neje – ehhez a kötelező követelményhez tartották magukat.

Mihály Imrével úgy ismerkedtem meg, hogy egyik galaci sétám alkalmával a művelődési ház falragaszáról rám világított a neve. A hazai munkásmozgalomról hirdetnek előadást, amelynek (mint később megtudtam) ismert és kedvelt előadója. Megkerestem az intézetben. Könnyen ráakadtam; diákjai közül néhányan anyanyelvén köszönnek neki. A galaci mű-

szaki főiskola hajóépítő és élelmiszeripari szakáról híres. Mihály Imre elbúcsúztatott néhány évjáratot, az elismerésért keményen megdolgozott. Több dolgozata őrzi kedvelt munkájának eredményeit. Dolgozatainak nagy részét a feleségével együtt írta. Felesége ideális munkatárs. Arra kér, ha írok róluk, ne felejtsem megemlíteni, hogy közös munkájuk nem egymás kiszolgálása, hanem kiegészítése. Aprónak tűnő, de lényeges különbség. Szaktekintélyek hivatkoznak dolgozataikra. Mihályné írásait, első olvasásra is, arról lehet megismerni, hogy mondatai oldottabbak, olvasmányosabbak, mint férjéé, aki szűkszavú, szigorúan tudományos veretű szöveget alkot. Ha összegyűlt egy-egy dolgozat anyaga, napokig folyik a vita, amelyben nincs győző és legyőzött, nem lehet megsértődés, hiábavaló a harag: Irigylésre méltó helyzet. Már az egyetem padjaiban ideális házasságukról beszéltek.

Két ember szorgalma sokféle akadályt, a szellemieket is ledöntheti, ha azonos célt választanak maguknak. Mindketten a XIX. század második felét szemelték ki kutatási területül. Főleg galaci témákkal foglalkoznak, Alaposan ismerik a város iparosodó éveit, évtizedeit, munkásmozgalmát. Rengeteg izgalmas adatot gyűjtöttek és dolgoztak föl, emésztettek meg, értékelték az eseményeket. Nagy feltűnést keltett a galaci élelmiszeripar fejlődését feltáró dolgozatuk, amely a Danubius első számában jelent meg. A marxista eszmék Galac-városi elterjedése a múlt század végén című munkájuk hasonlóképpen. Mihály Imre mondja, minden dolgozatát, eredményét élettársának köszöni. Doktori dolgozata ugyancsak munkásmozgalmi téma: a marxizmus romániai elterjedésével foglalkozik a szociáldemokrata párt megalakulásáig. Közben megírta Galac megye monográfiájának egy részét, a munkaközösség, amellyel ezen dolgozik, népes, de a ráeső rész a legterjedelmesebb.

Szerettem volna ennek a két galaci embernek eddigi élettörténetében fel-lelteni a város, a környezet hatását. Kell valami kapcsolatnak lennie például értelmes életük és maguk választotta lakóhelyük között. Elmentem a Történeti Múzeumba. Éppen átrendezték a termeket, várostörténeti kiállítás készült, türelmet igénylő, bíbelődő munka. Mihályné arról beszélt, hogy nem szeretnek begubózni. Barátaik, kártyapartnereik is vannak, kellemes kirándulásokat tesznek a közeli szigetre, amelyen régi római várat fedeztek fel, segítenek az ásátásoknál. Sétálni szoktak a Duna-parton, ott, ahol a kétárbocos hajóvendéglő ring a vízben, elnézik a zászlódíszben tova-haladó hajókat és az alig mozgó nagy, furcsa uszályokat. Ilyenkor Mihályné nézi, hogy boldog.

Megkérdeztem Mihályékat, miként viselik el életük különféle megrázkód-tatásait. Nem azt válaszolták, hogy nincs ilyen. Egyszerűen nem emlékeztek semmi olyanra, ami különleges idegtornával járt volna. Egyszer a főiskoláról a pedagógiai intézetbe akarták helyezni Mihály Imrét, magasabb beosztásba. Végül úgy döntöttek, hogy nem engedik el. Mindössze ennyi történt velük az elmúlt évek alatt.

Másféle gondok izgatják őket. A történelem sokféle összefüggésű dokumentumai, a meglévő és lappangó feltárára, értelmezésre váró anyag, az összefüggések munkára hívó, gondolati útra kényszerítő ereje az, aminek nem lehet ellenállni. Nem tudom pontosan, milyen érzés lehet huzamosabb ideig egy város közelmúltjában kotorászni. De nem hiszem, hogy megtehető ez anélkül, hogy magáénak ne érezné az ember azt a helyet, azt a múltat, amelynek történelem-darabkáját feltárja.

Milyen kötelékek, miféle gyökek kötik Mihályékat Duna-parti ipari fellegvárunkhoz? Sokszor elkezdett, sokféle kanyargó beszélgetéseink gondolatai magnószalagjáról az idők folyamán itt megtelepedett magyarok iránti érdeklődésüket idézem most vissza. Azt a megállapításukat, hogy a székely emigráció célpontja nemcsak a tengeren túli új világ volt, hanem néhány Duna-menti és munténiai város is. Gyertyagyártók, famunkások és „mindenesek” telepedtek meg először Galacon. Fazekasságot folytatott itt egykor az öt Szabó testvér. 1893-ban a munkáltatók elleni harcban tucatnyi péket vesztett a város. Kiutasították őket. A Göetz-féle fűrészszüzem munkásainak csaknem fele erdélyi volt. Református imaházuk 1896-ban épült, 1934-ben az iskolájuk. Följegyezte a történelem, hogy a század elején a famunkások szakszervezetének galaci küldöttei között egy Veress Sándor nevű munkás is volt. Tudományos munkát egyelőre még nem szándékoznak írni a spontánul összegyűlt anyagból, de egyszer majd erre is sor kerülhet. Galaci kötődésük is múlhat ezen, hiszen bármilyen óriásira növekedjenek eddig kialakult gyökereik, végül is a közös múltból föltárt emlékek csakis tovább erősíthetik ezeket, hogy a valóság és a virágzó jövő megingathatatlanul álljon.

Szép ez a város. Valóban mágneses vonzása van. Néhány napig engem is fogva tartott. Számos pontjáról csodáltam lüktető gyarapodását. Egy vízrebocsátás előtt álló hajó csinos fedélzetéről, a Brăilába igyekvő vízibuszról, egy külvárosi utcából, a dombtetőn nyújtózkodó, tavaszi ruhás parkból a kombinát és a város közé emelt karcsú viaduktról. Sehol sem éreztem magamat idegennek.

A Mihályék erkélyéről a város háborúban lerombolt részére látni. Régi

világ, zezugos utcák, nyomorúságos viskók, kiismerhetetlen pinceraktárak, emlékek közé kényszerített múltja fölött állunk, tetőtől talpig újban. A tervezőintézet érdekes épületéről hallottam szakszerű magyarázatot. Vendéglátóim újabb és újabb információkkal tömtek kedveskedve. Illatok és fények keringtek a levegőben. Frissen lehelt ránk a házak között előbukkanó folyó. Súlyosan és szüntelen–végtelen hömpölygött alattunk a Duna.

UTÓSZÓ

Titkolt könyvem

A titoktárban a helye, hiszen a könyveket titkolni kell, úgy kell titkolni, hogy aki akarja hozzá férjen az olvasnivalóhoz.

Már nem járunk messze attól, hogy mindenki maga írja a saját szükséglet kielégítő szövegeket. Társam, munkában, csüggedésben és blogban, kímélnem kell, ezért nem írok most jegyzetet, mert ő valóban nem újságba való jegyzeteket ír naponta, hanem irodalmat, tehát irodalmi jegyzetet, mert azt súgja a bennem lévő suszterinas, hogy a tőlem telhető igyekezettel kerüljem a blogot, mint rühes kutyát, mert ha nem vigyázok, még kiharap belőlem egy rakás anyai szót. Hírfejet sem írhatok, ezzel megint félrevezetném az olvasót, vagyis inkább magam, aki egy személyben vagyok író és fogyasztója minden leírt soromnak.

De azért változhat a világ.

Fény csillan a MEK-ből is, amikor újabb és újabb könyveket rögzít a világhálón, hogy a valóban gazdagok dúskáljanak a bőségben, hiszen nyolcezernél is több kötet lekattintatható onnan. Köztük van az általam bütykölt is, amelynek a Pánik címet adtam. Amikor gazdagokat írtam, a lelkiekben gazdagokra, tehát az anyagiakban nem dúskálókra gondoltam. Persze, ez is attól függ, hogy ki honnan nézi.

Kicsi voltam mindig, növésem is közepes még, rendre visszarogyok centiket a száznnyolcvankettőből, nézőpontomon már ezért sem változtathatok, mert jó ideje sűrű, de egyoldalú levelezésbe állok a különféle könyvkiadókkal, akiknek bevett szokásukká vált, hogy nem válaszolnak, s ha véletlenül igen, pénzt munkámért nem adnak, csak kérnek, azt képzelik, hogy a tőlem kapott összeggel írásaim értéke emelkedne. Rosszakaróim hiába terjesztik, hogy azért költöztem svéd földre, hogy közelebb legyek a Nobel-díjhoz, a pénz engem nem boldogít, „van pohár söröm” és napjaim számlálatlanok.

Ha tehetségem volna, Feriformán számlálnám, naponkénti írással gazdagítanám magam, vagy Thomas Mannhoz hasonlóan tennék, aki állítólag naponta egy-egy oldalt küldött nyomdába, s bő év alatt összehozott világirodalomba való regényt. Szorgalmam sincs annyi, amennyi kellene, mert „Az ember nem annyi, amennyi, hanem csupáncsak annyi, amennyi tőle kitelik!” De maradt bennem annyi becsület, hogy a jó példát követem, a blogosokat is, vannak szép számmal (Diurnus, Iván, Feriforma, Ursu2, Mondat, Fototanu stb), és gépbe vetem múltam, jelenem, éltém, édes–

keserűségem. Miért maradnék olvasmány nélkül, öreg napjaimra? Regényes életrajzomba máris belekezdtem. Címe lehetne egy gyerekkoromban olvasott Nagy István novella után: A Boldog utcán innen. Jó volt nemcsak olvasni, hanem naponta járni egykor, a belvárost a külvárossal összekötő Boldog utcát, s aztán sorsomat követve a Boldog utcán túlról, a Boldog utcán innenre kerülni. Laktam valamennyi ideig a Kismezői temetőbe kanyarodó utca egyik villájában, a háború után apám családjának kiutalt szoba–konyhában. Vas–villa lehetett a ház neve, ehhez társítom mindegyre akaratlanul azt a „vasvilla” kort, amelyben tébláboltam. Aztán a villából Tar–lak lett. Kiszakítottam magam és családom az ottani világból, és később szülővárosomból is, ahol családom több mint hat évszázadon át folyamatosan élt, munkálkodott, küzdött. Míg másokat, hívatlanokat tízezer számra bekapott a város, minket, engem, évtizedeken át sorvasztva, kitaszított. Erről szól majd regényes életrajzom. Moszkvában is jártam egyszer, ahol azzal vidámított fiatal író társam, hogy regénye már másfél kiló, és ő személyesen, nagyon elégedett vele. Valahogyan, persze másként, de magam is súlyos könyvet kívánok napszámos munkával összeszerelni. Regénnyé ötvöződő jegyzetek lesznek benne számolatlanul. Mostanában sok a jó regény. Feriforma is elkényeztet. Mégis alig várom, hogy kiehéztet betűfalók módjára belemerülve, mohón elolvassam.

Öröklét

Petőfi Sándor így bíztat a Bolond Istókban:
Míg az ember boldog nem volt, addig meg nem halhat.
Karácsony Sándor, aki több mindenben példát mutatott a hasznos gondolatcserére, kissé átfogalmazta a mondatot:
Míg az ember el nem végzi a földön a rábízottakat, addig meg nem halhat.
Ady Endre is jó tanítónk és jó szomszédunk volt. Reánk bízta, hogy gondolatébresztő sétákat tegyünk mindenfelé, ahova eszünkkel eljuthatunk, s ha lehet, a magunk belső világát se kerüljük el, ne hagyjuk ezt sem csupán vasárnapra.
Ha ez sikerül olykor, és tapasztalatainkat gyarapítva, a nekünk kiszabott időben, csupa jót cselekszünk, talán meg sem halunk, mert tovább élünk majd az utánunk következők jó emlékezetében.

TAR KÁROLY,

író, szerkesztő, 1935. augusztus 30-án született Kolozsváron. Apja Károly, cipész munkás, anyja, Király Vilma, édesipari munkás. Felesége, született Paizs Margit, szakképzett könyvtáros (1938–1994). Gyerekei: Koppány Zsolt (1964–1982), Zsuzsanna (1967) foghigénikus. Tanulmányai: fémipari technikum (1948–1952), bukaresti St. Gheorghiu Akadémia., újságíró szak (1961–1963); Marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskola (1967–1971), Sajtóvezető képző, Bukarest (1972–1974).

Dolgozott lakatosként, műszaki rajzolóként és tervezőként, 1958–68: a kolozsvári Igazság napilap munkatársa. 1968-ban kilép a laptól és fél évig a Helyiipari Vállalat technikusa, 1968–1970: az utolsó magyar nemzetiségi közművelődési felügyelő Kolozs megyében, 1970-től az Ifjómunkás rovatvezetője, publicistája, az Ifjómunkás Matiné újraindítója, az Ifjómunkás Zsebszínház egyik alapítója, 1987–1988: a Napsugár és a Haza Sólymai irodalmi gyermeklapok főszerkesztője. 1990-ben a Kolozs megyei RMDSZ szervezőbizottságának vezetője, a Szabadság napilap egyik alapítója, külső munkatársa; megszűnéséig a Szabad Európa Rádió tudósítója. 1991-ben az Erdélyi Szépművéses Céh újraalakításának egyik önkéntes szervezője és törvényes beiktatója, a Magyar Nemzet tudósítója, az Erdélyi Kiskönyvtár alapítószerkesztője, 1994 végétől 1995-ig az ESZC intézője, 1993-tól az Erdélyi Napló főmunkatársa.

1995 végén, fia, szülei és felesége halála után, svéd–magyar unokái nevelésére Svédországba megy, 1997-től (megszűnéséig) a Svédországi Magyarok Országos Szövetsége Anyanyelvünk Alapítványának kurátora, könyvsorozatának elindítója (Vallomások az anyanyelvről, Glória Kiadó, 1999, Kolozsvár; Tar Károly: Svédországi magyarító szöszedet, Debrecen, 2004). 1998-tól a Lundi Lap alapítószerkesztője, a Lundi Lap Társaság alapítója, 1999-ben a kolozsvári Krónika tudósítója, a Magyar Liget, a dél-svédországi magyarok családi lapja (<http://hhrf.org/magyarliget>) és az Ághegy című skandináviai magyar irodalmi és művészeti lapfolyam (<http://www.hhrf.org/aghegy>) alapítója és szerkesztője, 2002-től a lundi rádió magyar adásának alapítószerkesztője, a Lundi Magyar Kulturfórum titkára, 2005-től a bevándorlók svéd nyelvű lapjának az Över Gränsen főszerkesztője, az Ághegy-Liget Baráti Társaság alapítója és tiszteletbeli elnöke, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának választmányi tagja.

Tagja a Román -, a Magyar és a Svéd Írószövetségnek valamint az Erdélyi Magyar Írók Ligájának. 2002-ben, a Magyar Írószövetség irodalmi pályázatán különdíjat, 2006-ban, a Várad folyóirat Horváth Imre pályázatán különdíjat, 2006-ban az Irodalmi Jelen regénypályázatán Szerenád dobra, cintányérra és egyéb ütőhangszerekre című munkájáért különdíjat kapott. A magyar művelődésben végzett munkájáért 2003-ban a Magyar Kultúra Lovagja címmel tüntették ki, 2011-től a Lovagrend alapító tagja. 2013-ban az Ex Libris díjat kapott. 2014-ben a Magyar Erdemrend Lovagkeresztjével, 2014-ben a Magyar Újságíró Szövetség Aranytoll díjával tüntették ki.

Munkái:

Köszönöm, jól vagyok (kisregény, Irodalmi Könyvkiadó, Buk., 1969), <http://mek.oszk.hu>; *Hazai utakon* (riportok., Dacia Könyvkiadó, Kv., 1976); *Nyári mese* (regény, Dacia Könyvkiadó, Kv., 1981), <http://mek.oszk.hu/0200/02066>; *Plémadár* (novellák, Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1982); *Szerelmes földrajz* (riportok, Dacia Könyvkiadó, Kv., 1983, <http://mek.oszk.hu/02700/02716>); *Az ismert katona* (regény, Dacia Könyvkiadó, Kv., 1985), <http://mek.oszk.hu>; *Viselkedjünk* (illemkönyv, Dacia Könyvkiadó, Kv., 1987); *Vakációs mesék* (meseátdolgozások, Napsugár melléklet, Kv., 1988) *Tótágas* (színjáték, Színház, Bp., 1988 és Nis Kiadó, Kv., 1994), <http://mek.oszk.hu/01900/01913>; *Romániai magyar nyelvhűdő szótár* (Sztranyiczki Mihállyal, NIS Kiadó, Erdélyi Kiskönyvtár sorozat 1., Kv., 1992); *Erdélyért kiáltom* (közírások, NIS Kiadó, Erdélyi Kiskönyvtár 2., Kv. 1992) <http://mek.oszk.hu/02000/02024>; *Bíró György aliász Kutya nekifutásai és kutyagolásai a mindig rőzsás sportpályákon és a babértalanul is egyetlen életben* (Koppány Zsolt néven, regényrészlet, NIS Kiadó, Erdélyi Kiskönyvtár 3. Kv., 1992); *Bög Viola Társaság* (hármasság regény, Erdélyi Szépművészeti Céh, Kv., 1994, <http://mek.oszk.hu/10400/10463>); *Faragott fájdalom* (napló, NIS Kiadó, Kv., 1995) <http://mek.oszk.hu/01700/01703>; *Tótágas pillanatok* (egypercesek, Erdélyi Híradó Lap- és Könyvkiadó, Kv., 1995) <http://mek.oszk.hu/02100/02116>; *Gyászparta* (versek, Erdélyi Híradó Lap- és Könyvkiadó, Kv., 1995) <http://mek.oszk.hu>; *Erdélyi sors* (szociográfiai írások, NIS Kiadó, Kv., 1996) <http://mek.oszk.hu/02000/02067>; *Tanítók nyomában* (riportkönyv, NIS Kiadó, Erdélyi Kiskönyvtár 20-21, Kv., 1996) <http://mek.oszk.hu>; *Illemszótár* (Erdélyi Híradó Lap- és Könyvkiadó, Kv., 1997) <http://mek.oszk.hu/01500/01552>; *Szerenád* (kisprózai írások, Erdélyi Híradó Lap- és Könyvkiadó, Kv., 1997) <http://mek.oszk.hu/01300/0153>; *Üdv.* (versek, Stúdium Könyvkiadó, Kv. 1999, a szerző rajzaival) <http://mek.oszk.hu>; *Létszó* (versek, Stúdium Könyvkiadó, Kv.2001) <http://mek.oszk.hu/01200/01278>; *Az ismert katona*, (különbféle cenzúrázás után helyreállított második kiadás, Stúdium Könyvkiadó, 2002) <http://mek.oszk.hu>; *Magyar dolgok*, közírások (NIS kiadó, Erdélyi Kiskönyvtár 22., 2002) <http://mek.oszk.hu/01900/01927>; *Az Egyetemes Magyar Képzőművészeti Egyesület Stockholm*, monográfia, magánkiadás, 2003; *Svédországi magyarító szószedet*, LSZM Kiadó, Debrecen, 2004, <http://>

mek.oszk.hu/01500/01527 ; *Kollégiumok, Képeslapok* - <http://mek.oszk.hu/01300/01353> ; *És*-versek, jelenetek, töprengések, Stúdium Könyvkiadó Kolozsvár, 2005, <http://mek.oszk.hu/01900/01914> ; Tar Károly válogatott írásai – (22 kötet) CD-lemezen, Ághegy-Liget Baráti Társaság kiadása, Stockholm, 2005; Kutyatár, Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2005, <http://mek.oszk.hu/01900/01940> ; *Az ismert katona* (színjáték két felvonásban) Ághegy, 11-13 és 14-15. szám; *Szerenád dobra, cintányérra és egyéb ütőhangszerekre*, Különdíjas regény, Irodalmi Jelen Könyvek, 2007, Arad és Hangos könyv az Ághegy-Liget Társaságának kiadásában, *Száraz óázis*, színjáték sorozat, 2009; Ághegy Könyvek–*Erdélyi Szépművés Céh* – Ághegy Könyvek és MEK: <http://mek.oszk.hu/01900/01926> 2010; *Mesés közlekedés*, gyermekkönyv, Mayer Hella rajzaival, AB-ART, 2010, <http://mek.oszk.hu/02000/02038>; *Itt és ott*, versek-Ághegy Könyvek, 2011; <http://mek.oszk.hu/05900/05941>; *Erdélyi mézeskalács*, lírai receptkönyv (Lektorálta: Dr. Kós Károly), Méry Ratio, 2011; <http://mek.oszk.hu/01700/01705>; *Pá-nik*, regény, Ághegy Könyvek, 2013, Erdélyi Kiskönyvtár, 2014, <http://mek.oszk.hu/08300/08311> ; *Táncbáz*, gyermekversek Pusztai Péter rajzaival, Ághegy Könyvek, 2012, <http://mek.oszk.hu/01200/01277> ; *Nem így akartuk* (id. Tar Károly), Erdélyi kiskönyvtár, NIS Kiadó, 2012, <http://mek.oszk.hu/10800/10881> ; *Firka-irka*, gyermekversek Pusztai Irina rajzaival, 2013; *Ami eszembe jut*, kisprózai írások, Ághegy Könyvek, 2013, <http://mek.oszk.hu/10200/10246> ; Erdélyi kiskönyvtár, 2013;
Kis példányszámú ajándékkönyvei:

Summa I. *A Boldog utcán innen*, önéletrajzi regény, 2013, <http://mek.oszk.hu/10400/10479>; Summa II. *Saját lábom*, önéletrajzi regény, <http://mek.oszk.hu/11000/11074>; Summa III. *Ézer kilométerekkel-1*, önéletrajzi regény, 2014. *Hajnaltól vadnyuszi ablakom alatt*, regény, Ághegy Könyvek, 2013, Erdélyi kiskönyvtár, 2014; *Vers-kép - Moritz Livia festményeivel*, Ághegy Könyvek, <http://mek.oszk.hu/12000/12000>, 2014; *Játékos torna*, Soó Zöld Margit rajzaival, 2014; *Titoktár*, jegyzetek, Ághegy Könyvek, 2014; *Kedves könyveim könyve*, esszék; 2014;

Antológiaiakban:

Egyszer mindenkit szólítanak, Romániai magyar elbeszélők, Dacia könyvkiadó, Kolozsvár, 1984, Korunk évkönyv, 1988 Körkép, Harmincegy mai magyar író kisprózaja, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991, Csillagszóró, Szabadság, Kolozsvár, 1992.

Fordítások:

Werner Aspeström: Jégjelentés (Israport), (Ister Kiadó, Bp. 1999), <http://mek.oszk.hu/00200/00264>. Dohi Alex: Altermundia, versek, fordítás Ághegy Könyvek, 2009. Dohi Alex: Illatok könyve, versek, Ághegy Könyvek, 2000, Dohi Alex: Definíciók könyve, fordítás, 2010; Tomas Tranströmer: A nagy rejtély, (Den stora gåtan) versek, fordítás, 2013; Hommage Tomas Tranströmer, Ághegy Műhely, 2014.

Tartalom

Előszó

Lépés a Gutenberg-galaxisból 5

Könyv és könyvsorozat ismertetése

Itt... 8

Jogaink könyve 10

Bátor beszédért 13

Gondolatok könyve 16

Bennünk élő város 17

Kimondott igazságok könyve 20

A tudomány könyve 22

Az önismeret könyve 25

Tanulságok begyűjtése 27

A testvériség könyve 29

Az éden kényszerképzete avagy őseink a fülesbaglyok 30

A félelemkutató bátorsága 32

Deltai kalauz 34

Korunk könyve 35

Szövegek megközelítésének időszerűsége 37

Irányítás nélkül? 38

Nagyított pillanat 41

Tollas Tibor fái 42

Az Erdélyi kiskönyvtár sorozat 44

A hídember 49

Könyves történet 51

Molnár István pillangója 54

Ághegy könyv a Biblia évében 55

Teremtő látással 56

Pazar kötet 59

Az Ághegy Könyvek sorozat műhelyében 59

Múltbenéző 63

Otthonból — haza 65

Az Emlékkönyv 66

Svédországi magyar újregény 73

Könyvajánlásaim dióhéjban 76

Lehet egy évszakkal több! 90

Biztatás önépítésre 94

Esszék

- Futuvval búsürmen avagy az erdélyi groteszkről nem csak általában 98
Holló úr és a többiek 109
Pillantás a kompról 119
Mi a magyar-2? 125
Jelentések magamról 176
Távoli vélemény az Erdélyi Tollról 202

Regények színhelyén

- Pjotruska – fényben 211
Tebea fölött 216
Víz és vas városa
Merre van a Sánta angyalok utcája? 229
„Az ember csakugyan lehetne a föld virága” 233
Mi az, hogy Enyed? 239
Lélekhalál ellen 247
A szolgálat dicsérete 254
Mire jó egy csatatér? 260
Fölöttünk a jövő 266
Felidézni a múltat 375
Életünk 279
Kovács István ötödik könyve 283
Víz és vas városa 288

Utószó

- Titkolt könyvem 300
Öröklét 301

A szerzőről 302

